

МИНИСТЕРСТВО НА ОКОЛНАТА
СРЕДА И ВОДИТЕ

ОБЩИНА
ПЛОВДИВ

ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ
на
ПРИРОДНА ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТ
„ХЪЛМ НА ОСВОБОДИТЕЛИТЕ“
(БУНАРДЖИК)

Август, 2017

КОНСОРЦИУМ „ГЕОПОНТ-ЧУХЪЛ” ДЗЗД

Обект: Природна забележителност „Хълм на освободителите”

Възложител: Община Пловдив

Утвърдил: Министър на околната среда и водите

/Нено Димов/

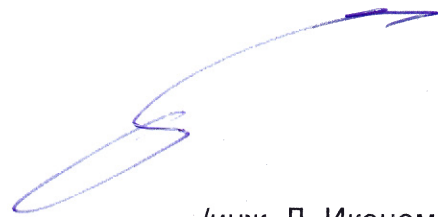
Дата:

ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ

на

ПРИРОДНА ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТ „ХЪЛМ НА ОСВОБОДИТЕЛИТЕ” (БУНАРДЖИК)

Ръководител
на задачата:

/инж. Л. Икономов/

Управител
Консорциум „Геопонт Чухъл”:

/инж. Л. Икономов/

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЧНИК	8
РЕЗЮМЕ	12
ОСНОВАНИЕ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА ПЛАНА	12
ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ И ОЦЕНКИ	12
Главни цели и заплахи	18
ФУНКЦИОНАЛНО ЗОНИРАНЕ И РЕЖИМИ, ОСНОВНО ПЛОЩОРАЗПРЕДЕЛЕНИЕ	22
РЕЖИМИ И НОРМИ НА ПРИРОДНА ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТ „ХЪЛМ НА ОСВОБОДИТЕЛИТЕ”	23
ПРОГРАМИ И ПРИОРИТЕТИ	26
ЧАСТ 0: ВЪВЕДЕНИЕ	28
0.1. ОСНОВАНИЕ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА ПЛАНА	28
0.1.1. Основания, произтичащи от Закона за защитените територии (Обн. ДВ. бр.133 от 11 Ноември 1998г., посл. изм. ДВ. бр.66 от 26 Юли 2013г.)	28
0.1.2. Основания, произтичащи от Наредбата за разработване на Планове за управление на защитени територии (Обн. ДВ бр 13/15.02.2000 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.55 от 20 Юли 2012г.)	28
0.1.3. Основания, произтичащи от Заданието за изготвяне на План за управление на ПЗ „Хълм Бунарджик” (Хълм на Освободителите)	29
0.1.4. Основания, произтичащи от Договор №14 ДГ 550/19.05.2014 г. между Община Пловдив и Консорциум „ГЕОПОНТ-ЧУХЪЛ”	29
0.1.5. Други нормативни актове и разпоредби, касаещи изработването на Плана за управление.	29
0.1.5.1. Заповеди и решения, определящи статута на обектите	29
0.1.5.2. Други нормативни актове, касаещи пряко или косвено плановете за управление на трите природни забележителности	30
0.1.5.3. Международни конвенции и Европейски директиви	31
0.2. ПРОЦЕС НА РАЗРАБОТВАНЕ - УЧАСТНИЦИ, ОБЩЕСТВЕНИ ОБСЪЖДАНЯ	32
0.2.1. Участници в процеса на разработване на Плана	32
0.2.2. Процес на изготвяне на Плана – работни срещи, консултации, обсъждания и др.	33
0.2.3. Обществено обсъждане на Плана	35
0.3. ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ И ОСОБЕНОСТИ НА ПЛАНА	36

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

ЧАСТ 1: ОПИСАНИЕ И ОЦЕНКА НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ 38

ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ 38

1.0. МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ И ГРАНИЦИ	38
1.1. ПЛОЩ НА ОБЕКТА И НА ВКЛЮЧЕНИТЕ В НЕГО ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ	40
1.2. ФОНДОВА И АДМИНИСТРАТИВНА ПРИНАДЛЕЖНОСТ	40
1.3. ЗАКОНОВ СТАТУТ	42
1.3.1. ОПИСАНИЕ НА СТАТУТА И РАЗВИТИЕТО НА ТЕРИТОРИЯТА ДО ПРЕКАТЕГОРИЗАЦИЯТА ѝ НА ПРИРОДНА ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТ	42
1.3.2. ПРАВНА РАМКА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ	45
1.3.2.1. Статут на територията и настъпили промени	45
1.3.2.2. Институционални функции и правомощия за управление на природната забележителност	47
1.3.3. МЕЖДУНАРОДНИ КОНВЕНЦИИ И ДИРЕКТИВИ ИМАЩИ ОТНОШЕНИЕ КЪМ ПРЕДМЕТА И ЦЕЛИТЕ НА ПЛАНА ЗА УПРАВЛЕНИЕ	49
1.4. СОБСТВЕНОСТ	50
1.5. УПРАВЛЕНСКА СТРУКТУРА	51
1.5.1. ОРГАНИЗАЦИОННА СТРУКТУРА И АДМИНИСТРАЦИЯ	51
1.5.2. ПЕРСОНАЛ - ФУНКЦИИ	52
1.5.3. МАТЕРИАЛНО-ТЕХНИЧЕСКО ОБЕЗПЕЧАВАНЕ	52
1.6. СЪЩЕСТВУВАЩИ ПРОЕКТНИ РАЗРАБОТКИ	53
1.6.1. ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРИРОДНА ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТ „ХЪЛМ БУНАРДЖИК” ОТ 2003 Г. (УТВЪРДЕН СЪС ЗАПОВЕД № РД-541/26.05.2004 Г. НА МОСВ)	53
1.6.2. ПРОГРАМА ЗА РАЗВИТИЕ, ПОДДЪРЖАНЕ И ОПАЗВАНЕ НА ЗЕЛЕНАТА СИСТЕМА НА ГР. ПЛОВДИВ ОТ 2013 Г.	56
1.6.3. ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА ПЛОВДИВ (АКТУАЛИЗАЦИЯ 2014-2020)	56
1.6.4. АКТУАЛИЗИРАНА СТРАТЕГИЧЕСКА КАРТА ЗА ШУМ ЗА АГЛОМЕРАЦИЯ ПЛОВДИВ, 2017-2022	58
1.6.5. ПРОГРАМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИТЕ НА ОБЩИНА ПЛОВДИВ – 2014-2020 Г.	59
1.6.6. УСТРОЙСТВЕНИ ПЛАНОВЕ И ПРОЕКТИ	59
1.6.7. ДРУГИ РАЗРАБОТКИ И ПРОГРАМИ НА РАЗЛИЧНИ НИВА, СВЪРЗАНИ С РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ И ТУРИЗМА	60
1.7. СЪЩЕСТВУВАЩО ФУНКЦИОНАЛНО ЗОНИРАНЕ И РЕЖИМИ	63

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

ХАРАКТЕРИСТИКА НА АБИОТИЧНИТЕ ФАКТОРИ **66**

1.8. КЛИМАТ **66**

1.8.1. ФАКТОРИ ЗА ФОРМИРАНЕ НА МЕСТНИЯ КЛИМАТ 66

1.8.1.1. Географски фактори 66

1.8.1.2. Релеф 66

1.8.1.3. Радиационни фактори 67

1.8.1.4. Слънчево греене 67

1.8.1.5. Циркулационен фактор 67

1.8.2. ЕЛЕМЕНТИ НА КЛИМАТА 68

1.9. ГЕОЛОГИЯ И ГЕОМОРФОЛОГИЯ **69**

1.9.1. ГЕОЛОЖКИ СТРОЕЖ, МОРФОСТРУКТУРИ И МОРФОМЕТРИЯ 69

1.9.2. ГЕОМОРФОЛОГИЯ НА РЕЛЕФА 70

1.9.3. ИНЖЕНЕРНО-ГЕОЛОЖКИ УСЛОВИЯ И РИСКОВЕ 71

1.10. Хидрология и хидробиология **72**

1.11. Почви **73**

1.11.1. РАЗПРОСТРАНЕНИЕ И ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПОЧВИТЕ 73

1.11.2. ПОЧВЕНИ ПРОЦЕСИ 75

БИОЛОГИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА **76**

1.12. ЕКОСИСТЕМИ И БИОТОПИ **76**

1.13. РАСТИТЕЛНОСТ **76**

1.14. ФЛОРА **79**

1.14.1. НИСШИ РАСТЕНИЯ И ГЪБИ 79

1.14.1.1. Макромицети 79

1.14.1.2. Лишеи 79

1.14.1.3. Водорасли 79

1.14.2. ВИСШИ РАСТЕНИЯ 80

1.14.3. ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ 81

1.15. ФАУНА **81**

1.15.1. БЕЗГРЪБНАЧНИ ЖИВОТНИ 81

1.15.2. ЗЕМНОВОДНИ И ВЛЕЧУГИ 82

1.15.3. ПТИЦИ 84

1.15.4. БОЗАЙНИЦИ (БЕЗ ПРИЛЕПИ) 85

1.15.5. ПРИЛЕПИ 87

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

КУЛТУРНА И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА ХАРАКТЕРИСТИКА 90

1.16. ПОЛЗВАНЕ НА ОБЕКТА И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ 90

1.16.1. НАСЕЛЕНИЕ И ДЕМОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА (ВКЛЮЧИТЕЛНО ТРУДОВА ЗАЕТОСТ И ОБРАЗОВАТЕЛНА СТРУКТУРА) 90

1.16.2. ТЕХНИЧЕСКА ИНФРАСТРУКТУРА, ЗАСТРОЕНИ ПЛОЩИ, СГРАДИ 92

1.16.2.1. Електрификация и електропреносни мрежи 92

1.16.2.2. Комуникационни съоръжения 92

1.16.2.3. Водоснабдяване и канализация 93

1.16.2.4. Паркови елементи 93

1.16.2.5. Транспортна инфраструктура-паркинги и транспортен достъп 94

1.16.3.6. Описание на сградите на територията на хълма 94

1.16.3. УРБАНИЗАЦИОННИ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ ВЛИЯЕЩИ НА ПЗ 95

1.16.4. СЪБИРАНЕ НА ПРИРОДНИ ПРОДУКТИ 97

1.16.5. ТУРИЗЪМ, РЕКРЕАЦИЯ, СПОРТ, УСЛУГИ 97

1.16.6. ПРОМИШЛЕНОСТ 98

1.16.7. ИНФОРМИРАНОСТ НА ОБЩЕСТВЕННОСТТА ЗА ОБЕКТА И ОТНОШЕНИЕТО КЪМ НЕГО 98

1.17. НАСТОЯЩО ПОЛЗВАНЕ НА ПРИЛЕЖАЩИТЕ ТЕРИТОРИИ 98

1.18. КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО 99

1.19. ЛАНДШАФТ 100

1.19.1. СТРУКТУРА НА ЛАНДШАФТА 100

1.19.2. ЕСТЕТИЧЕСКИ КАЧЕСТВА 101

1.20. СЪСТОЯНИЕ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА 102

1.20.1. СЪСТОЯНИЕ НА АТМОСФЕРНИЯ ВЪЗДУХ 102

1.20.2. ЗАМЪРСЯВАНЕ ОТ АВТОТРАНСПОРТА ОТЧЕТЕНО В САМАТА ПРИРОДНА ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТ 105

1.20.3. КЛИМАТ И МИКРОКЛИМАТ 106

1.20.4. ВОДИ – ПОВЪРХНОСТНИ И ПОДЗЕМНИ 107

1.20.5. ГЕОМОРФОЛОГИЯ 107

1.20.6. ПОЧВИ 107

1.20.7. АКУСТИЧНО НАТОВАРВАНЕ НА СРЕДАТА 108

1.20.8. ЕЛЕКТРО-МАГНИТНИ ПОЛЕТА 108

1.20.9. ЙОНИЗИРАЩИ ЛЪЧЕНИЯ 108

ПЪРВА ОЦЕНКА 109

1.21. ЕКОЛОГИЧНА ОЦЕНКА 109

1.21.1. УЯЗВИМОСТ 109

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

1.21.2. РЯДКОСТ	111
1.21.3. ЕСТЕСТВЕННОСТ	112
1.21.4. ТИПИЧНОСТ	113
1.21.5. РАЗМЕРИ	113
1.21.6. БИОЛОГИЧНО РАЗНООБРАЗИЕ	113
1.21.7. СТАБИЛНОСТ И НЕСТАБИЛНОСТ	115
1.22. СОЦИАЛНА И ИКОНОМИЧЕСКА ОЦЕНКА	116
1.22.1. УРБАНИЗИРАНА СРЕДА	116
1.22.1.1. Оценка на функционалното зонироване	116
1.22.1.2. Оценка на застроените територии	117
1.22.1.3. Оценка на техническата инфраструктура	119
1.22.1.4. Оценка на оптималните форми на бъдещото управление и охрана на ПЗ	124
1.22.1.5. Културно-историческо наследство	124
1.22.1.6. Оценка на санитарно-хигиенните условия	124
1.22.2. СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ УСЛОВИЯ	124
1.22.2.1. Оценка на рекреационната дейност	124
1.22.2.2. Оценка на дейностите по ползване на ресурсите	125
1.22.3. СОБСТВЕНОСТ	125
1.22.4. УПРАВЛЕНИЕ	125
1.22.5. ФОРМИРАНЕ НА ОСНОВНИТЕ И НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ПРОБЛЕМИ НА ТЕРИТОРИЯТА	125
1.23. ПОТЕНЦИАЛНА СТОЙНОСТ НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ	126
1.24. ОЦЕНКА НА ПОСТИГАНЕТО НА ЦЕЛИТЕ И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА РЕЖИМИТЕ И ЗАДАЧИТЕ, РАЗПИСАНИ В ЧАСТИ 2, 3 И 4 НА ПЛАНА ЗА УПРАВЛЕНИЕ ОТ 2003 Г.	127

ЧАСТ 2: ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ И ОГРАНИЧЕНИЯ **139**

2.1. ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ	139
2.1.1. ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ГЛАВНИТЕ ЦЕЛИ	139
2.1.2. ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ВТОРОСТЕПЕННИТЕ ЦЕЛИ	140
2.2. ОГРАНИЧЕНИЯ	142
2.2.1. ТЕНДЕНЦИИ ОТ ЕСТЕСТВЕН ХАРАКТЕР	142
2.2.1.1. Промени в климата, почвите, хироложкия режим	142
2.2.1.2. Природни бедствия (пожари и други)	144
2.2.1.3. Междувидова конкуренция и сукцесия	145
2.2.2. ТЕНДЕНЦИИ ОТ АНТРОПОГЕНЕН ХАРАКТЕР	146
2.2.2.1. Прекомерно ползване на ресурсите	146

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017
2.2.2.2.	Ерозия	146
2.2.2.3.	Нарушаване на ландшафта;	146
2.2.2.4.	Внасяне на чужди видове;	146
2.2.2.5.	Увреждане условията на местообитанията: замърсяване, шум, туристическо натоварване над капацитетните възможности и др.	147
2.2.3.	ОГРАНИЧЕНИЯ И ТЕНДЕНЦИИ ИЗВЪН ПЗ	147
2.2.3.1.	Административни ограничители	147
2.2.3.2.	Финансови ограничения	147
ВТОРА ОЦЕНКА		148
2.3.	ЕФЕКТ НА ОГРАНИЧЕНИЯТА ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ЦЕЛИ	148
2.4.	ПОТЕНЦИАЛНИ ВЪЗМОЖНОСТИ НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ	161
ЧАСТ 3: НОРМИ, РЕЖИМИ, УСЛОВИЯ И ПРЕПОРЪКИ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ		162
3.1.	Зониране и функционално предназначение на зоните	162
3.2.	РЕЖИМИ И НОРМИ	163
3.2.1.	РЕЖИМИ В ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ, СЪГЛАСНО ЗАКОНА ЗА ЗАЩИТЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ, ОБН. ДВ 133/1998 (чл. 24 и чл. 25):	164
3.2.2.	РЕЖИМИ В ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ, ОПРЕДЕЛЕНИ СЪС ЗАПОВЕД № РД-466/22.12.1995 г. и ЗАПОВЕД №РД-903/01.12.2008 г. на Министъра на ОСВ:	164
3.2.3.	ДОПЪЛНИТЕЛНИ РЕЖИМИ И НОРМИ ВЪВЕДЕНИ С НАСТОЯЩИЯ ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ ЗА ЦЯЛАТА ТЕРИТОРИЯ НА ПРИРОДНАТА ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТ	164
3.2.4.	ДОПЪЛНИТЕЛНИ РЕЖИМИ И НОРМИ ВЪВЕДЕНИ С НАСТОЯЩИЯ ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ ПО ЗОНИ	165
3.2.4.1.	Режими и норми в Зона 1 – „Паркова зона”	165
3.2.4.2.	Режими и норми в Зона 2 – „Лесопаркова зона”	165
3.2.4.3.	Режими и норми в Зона 3 – „Висока зона”	166
3.2.4.4.	Режими в Зона 4 – „Мемориална зона”	167
3.2.5.	СПЕЦИФИЧНИ УСЛОВИЯ	168
ЧАСТ 4: ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЧИ И ПРЕДПИСАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОЛЗВАНЕ		169
4.1.	ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ПРИОРИТЕТИТЕ	169
4.2.	ПРОГРАМИ	170
4.3.	ПРОЕКТИ	170
4.4.	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЧИ	176
4.5.	РАБОТЕН ПЛАН	178

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

ЧАСТ 5: ПРЕГЛЕД НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ЦЕЛИТЕ И ЗАДАЧИТЕ	180
5.1. ПРЕРАЗГЛЕЖДАНЕ НА ЦЕЛИТЕ	180
5.2. ПРЕРАЗГЛЕЖДАНЕ НА ЗАДАЧИТЕ	180
ФИГУРИ	185

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Речник

Абиотичен	Свързан с неживата природа.
Абиотични фактори	Условията на неживата природа, които въздействат върху организмите и имат пряко значение за живота им.
Автохтонен	Първичен, местен.
Автохтонен вид	Съществуващ вид в ареала на видообразуването
Антропогенен	Предизвикан от човека.
Антропогенни фактори	Съвкупност от разнообразни човешки дейности, които действат върху живата и неживата природа.
Ареал	Територия на географско разпространение на таксони живи организми (вид, род, семейство и т.н.) или съобщества (синтаксони от различен ранг).
Асоциация	Основна синтаксономична единица при класификация на растителността.
Безпокойство	Резултата от различни човешки дейности върху дивите животни, изразяващ се в уплашено, възбудено или раздразнено състояние и невъзможност да осъществяват присъщите им поведенчески действия в заетата от тях зона. Води до отрицателен за животното резултат - от изменения в поведението до напускане на естествения му район на обитаване.
Биологично разнообразие	Многообразието на живите организми на видово и надвидово равнище, многообразието на съобщества, местообитания и екосистеми от различни равнища.
Биотичен	Свързан с живите организми и живата природа.
Биотични фактори	Взаимодействия между организмите при съвместния им живот.
Биоценоза (съобщество)	Биологична система от популации на различни видове, които са взаимно свързани и обитават определена територия с еднородни условия (биотоп).
Вид	Група популации, индивидите в които обменят генетичен материал свободно помежду си, но не с индивиди от популации от други видове.
Възможност за възстановяване	Усилие (във време и ресурси) за възстановяване в ЗТ на вид или хабитат (EUROSITE). Чрез този критерий се установява стойността на елемента: колкото по-трудно е възстановяването, толкова по-важно е опазването на съответния елемент.
Възстановяване	Пресъздаването на цели съобщества от организми и местообитания по модел на естествено възникващите.
Генетични ресурси	Материали от растителен, животински или микроорганизмов произход, съдържащи функционални единици на наследствености имащи реална или потенциална стойност.
Доминантен вид	Вид, който преобладава по численост, оказва съществено влияние върху средата и обмена на енергия в биоценозата.
Едификатор	Вид, който обуславя условията за живот в съобществото.
Екологична	Пространствено и функционално място на вида в екосистемата; съвкупността от условията на живот в екосистемата, съответстващи на

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

ниша	изискванията, към средата от ценопопулациите на даден вид.
Екологично равновесие	Състояние на балансираност в екосистемата между биоценозата и биотопа на всички над организмови равнища.
Екологична сукцесия	Последователна смяна на една екосистема с друга под въздействието на фактори, които съществено изменят или разрушават първоначалната и се създават условия за развитието на друга екосистема, по-приспособена към новите условия.
Екосистема	Динамичен комплекс от растителни, животински и микроорганизмови съобщества и тяхната нежива околна среда, които си взаимодействат като функционална единица.
Екотонна зона	Гранична зона между две екосистеми.
Ендемит	Вид, който се среща само в определен географски район.
Естественост	Незасегнатост от човешка дейност; липса на окултуряване или опитомяване (EUROSITE).
Застрашен вид	Вид, който е заплашен от изчезване в целия си ареал или в голяма част от него.
Застрашен таксон	Таксон, чиято численост на популациите и област на разпространение намаляват по начин, по който в определен обозрим период може да престане да се среща в дадения район (локално застрашен), в страната (национално застрашен) или на планетата (глобално, световно застрашен); съществуват подробни международно признати класификации на степените на застрашеност и критериите на определянето им.
Защитен таксон	Таксон, поставен под режим на опазване със закон или друг нормативен документ, за който се забраняват всички действия, които могат да нанесат вреди на индивидите, на гнездата или леговищата им, на местата, които те обитават, включително безпокойство, взимане на намерени мъртви индивиди, пренасяне и т.н.
Зониране	Разделяне на защитената територия на части, наричани зони, които се използват за целите на управлението, обикновено временно (продължителността на съществуването им може да бъде по-малка от периода на действие на плана). Във всяка зона предписанията за управление са приблизително еднакви и се различават по тип и интензивност от тези в другите зони на плана.
Конкуренция	Взаимоотношение между популациите, възникващо при използване на общ хранителен ресурс.
Консервационно значим	Вид или друг таксон, съобщество, екосистема, природно местообитание, признати в научно издание за застрашени в някаква степен или притежаващи съществена екологична роля (например включени в национални или международни червени книги или списъци, в приложения към конвенции или директиви и други подобни документи).
Ксерофилен	Сухолюбив, приспособен към живот в условия на недостиг на вода и понижена влажност.
Ландшафт	Обособена територия, появата на някои от елементите на която е възникнала като резултат на действия и взаимодействия между природни и/или човешки фактори.

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

Мезофил	Организъм, предпочитащ средни (умерени) условия на овлажнение на въздуха и почвата.
Местообитание на вид	Районът, определен от специфични абиотични и биотични фактори, в който този вид се намира в някои от стадите на своя жизнен цикъл.
Мониторинг	Продължително във времето еднотипно проследяване състоянието на даден показател, фактор, структура и т.н., с цел оценка, прогнозиране, контрол и въздействие за тяхното оптимизиране; система за наблюдения.
Нестабилност	Степен на променливост на ЗТ и отделните и елементи(EUROSITE).
Обилие	Показател за количественото участие на вида, изразен пряко или косвено.
Популация	Група от индивиди на даден вид, които населяват определено пространство, взаимно се кръстосват, имат общи морфологични, физиологични и поведенчески особености и са свързани функционално помежду си/ група от индивиди с общ произход, които обменят генетичен материал помежду си много повече, отколкото с индивиди от друга подобна група.
Потенциално застрашен вид	Вид, за който е вероятно скорошното му преминаване в категорията на застрашените видове, ако факторите, причинили заплахата продължават да съществуват.
Редки видове	Видове, чиито популации са малки и ако не непосредствено, то косвено или потенциално са застрашени.
Режим на опазване	Съвкупността от разрешени и забранени действия за дадена територия, определени от закона и целите, функциите и предназначението на въпросната територия.
Реликт	Таксон, който е преживял до днешно време от минали геологични епохи.
Рудерализация	Разпространение на антропофити при деградация на местообитанията.
Рядкост	Малочисленост на популацията и ограничено териториално разпространение на вида.
Синтаксон	Тип фитоценоза от определена синтаксономична категория; основна синтаксономична категория е асоциацията.
Синузия	Пространствено и екологично обособена част от фитоценозата, съставена от растения принадлежащи към една или няколко близки жизнени форми.
Стенобионтен	Организъм, който живее при постоянни, непроменящи се стойности на факторите на средата.
Стенотопен	Организъм, който може да съществува само в строго специфични, много силно ограничени условия на средата. Организъм с тесни екологични изисквания.
Субдоминант	Растителен вид, който взема главно участие в състава и изграждането на определен етаж от дадена фитоценоза, но е с по-малко обилие от доминантния вид във фитоценозата.
Съобщество (Биоценоза)	Система от съвместно живеещи в границите на определено пространство организми, представени от своите индивиди и популации; в рамките на биоценозата могат да се разграничат няколко подсистеми, в които участват различни групи организми: растения (фитоценоза), животни (зооценоза), гъби(микоценоза), водорасли (алгоценоза), бактерии(бактериоценоза).

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Таксон	Съвкупност от организми, разглеждани като формални обединения на съответните нива от йерархичната класификация; наименование на класификационните единици, отразяващи местото в системата на даден организъм (основни таксони -форма/вариетет, подвид, вид, род, семейство, разред, клас, тип, царство).
Трофична база	Хранителна база.
Трудна възстановимост	Възстановяването на вида или хабитата е възможно при усърдно управление в рамките на 10-15 г.
Туризъм	Икономическа дейност, която е насочена към създаването, предлагането и реализирането на стоки и услуги, формиращи туристическия продукт.
Управление	Единен и научно обоснован комплекс от мерки, целящ постигане на определените по закон цели, функции и предназначение на защитената територия (включително охрана, контрол, преки природозащитни действия на терена, регулиране на ползванията, природозащитно образование и осведомяване на обществеността и т.н.); <i>1.Контрол на процесите в ЗТ в съответствие с плана за управление 2.Практическото приложение на плана за управление 3.Предприемане на всякакво действие или проект, идентифициран в плана за управление, в т.ч. идентифициране на нови възможности (EUROSITE).</i>
Устойчиво управление	Управление на ползването, развитието и опазването на природните ресурси по начин и степен, които дават възможност на настоящите поколения и общности да си осигуряват социални, икономически и културни блага, без да се: а) намалява възможността на бъдещите поколения и общности да задоволяват социални, икономически и културни нужди; б) нарушава способността на екосистемите да осъществяват своите почвозащитни и климато-регулирущи функции; в) намалява значително биологичното разнообразие.
Фитоценоза (Растително съобщество)	Всяка конкретна растителна групировка, на известно пространство еднородна по състав, структура и взаимодействия между съставлящите я растения и между тях и средата. Фитоценозата е съставна част на биоценоза и екосистемата.
Фауна	Всички таксони животни на определена площ.
Флора	Всички таксони растения на определена площ.
Хабитат	Виж Природно местообитание.
Хидробионт	Вид, който е приспособен към живот единствено във водна среда.
Хидрофил	Водолюбив.
Численост на Популацията	Броят на индивидите в популацията на дадена територия или в даден обем.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

РЕЗЮМЕ

Основание за разработване на Плана

Основна предпоставка за разработване на Плана за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (познат още като хълм Бунарджик) е необходимостта от съвременен подход за ефективно управление на територията му, балансиращо мерките за специализираното ѝ опазване с функциите, които тя има като неразривна част от парково-урбанистичната тъкан на града.

Настоящият План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик) представлява актуализация, по чл. 4 от *Наредбата за разработване на плановете за управление на защитени територии* (Обн. ДВ бр 13/15.02.2000 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.55 от 20 Юли 2012 г.), на разработения през 2003 г. и утвърден със Заповед № РД-541/26.05.2004 г. на МОСВ План за управление на защитената територия.

Обхвата и съдържанието на Плана се изготвят съгласно изискванията на следните по-важни документи:

- Закона за защитените територии (Обн. ДВ. бр.133 от 11 Ноември 1998г., посл. изм. ДВ. бр.66 от 26 Юли 2013г.)
- Наредбата за разработване на Плановете за управление на защитени територии (Обн. ДВ бр 13/15.02.2000 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.55 от 20 Юли 2012г.)
- Задание за изготвяне на Плана за управление на ПЗ Хълм Бунарджик (Хълм на Освободителите), утвърдено от МОСВ

Разработването на плана е възложено от Община Пловдив в качеството на управляващ орган на Природната забележителност на Консорциум „Геопонт-Чухъл” ДЗЗД с Договор №14 ДГ 550 от 19.05.2014 г.

Основни характеристики и оценки

Хълмът на Освободителите, познат още и като хълм Бунарджик, е разположен в централната градска част на град Пловдив и административно принадлежи към Район „Централен”. Съгласно действащия Общ устройствен план (ОУП) на Пловдив от 2007 г. и Подробния паркоустройствен план на хълма, приет през 2009 г., функционално, територията на хълма е причислена към зелената система на града в ролята си на парк за широко обществено ползване.

До края на XIX век хълмът е бил извън града и не представлявал интерес за Пловдивчани. Самият хълм не бил залесен, за което свидетелстват историческите източници. Първото засаждане на голите места на Бунарджика станало на 25 VIII (6.IX) 1881 год., във връзка с едно решение на градския съвет за тепетата да се полагат по-големи грижи. Така хълма постепенно се превръща в “диво място” обрасло с дървета и храсти, редуващи се с цветни полянки, прорязани от малки поточета, местообитание на множество птички. През 30-те години започва изграждането на пътеките с каменни стъпала и парапети, настлани с дребен паваж, които достигат до върха. По това време се изграждат колонадите и арките на водопадите, циментовата пързалка и ресторанта над тях. Изграждането му отново се подновява през 50-те години, когато се заражда идеята за изграждане на паметник на съветската армия. Първоначално идеята е за архитектурен обем, но партийните повели налагат монументален паметник, който е изграден през 1956-1957 год. По това време е изграден и летния театър, стадион “Кочо Цветаров” с баскетболно игрище. През 60-те години са прокарани многобройните пътеки и стълби в скалните масиви,

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

изградени са алпинеумите във високата част. Хълмът на Освободителите се превръща в привлекателно място за отдих. През 1990 год. НИПК обявява хълма за паметник на градинско-парковото изкуство, а през 1995 год. МОСВ го обявява за природна забележителност.

Рядкост

Съгласно международните документи, рядкостта на застрашените растения, животни и типовете природни местообитания се смята като елемент на заплахата. Повечето (като брой) от групите на флората са с ниска степен на рядкост, но има и такива, които са защитени по силата едновременно на няколко документа и международни споразумения. От висшите растения са установени 6 вида с висока консервационна значимост, от които един е включен в Червената книга и 4 са балкански ендемити. От Прилепите също – от 14 установени вида – 12 са включени в Червената книга в различни категории на защита.

Като цяло най-много редки видове се наблюдават основно сред представителите на висшата флора, а също и сред представителите на прилепите. В останалите биологични групи също има видове с природозащитен статут, но не с такава степен на рядкост.

Група	Степен	Причини
Висши растения	Висока	В ПЗ са установени общо 6 растителни вида с консервационна значимост (от общо 330): - 2 вида, защитени по силата на Приложение № 3 на ЗБР: кумарка (<i>Arbutus unedo</i>) и бяла змийска трева (<i>Goniolimon collinum</i>), - 1 вид, включен в Червена книга на Република България - категория критично застрашен: кумарка - <i>Arbutus unedo</i>, - балкански ендемити - 4 вида: румелийска жълтуга - <i>Genista rumelica</i>, фривалдски плюскавиче - <i>Silene frivaldskyana</i>, хелдрайхова алцея - <i>Alcea heldreichii</i> и чернолюспеста метличина - <i>Centaurea affinis</i>. Освен тях редки за страната растения (извън горните категории), разпространени на Хълма на Освободителите са още 9 вида: Влакнесто коило, Южна копривка, Смокиня, субспонтанно, Македонско лерхенфелианово плюскавиче, Бледен карамфил, Хинап, субспонтанно, Скален елшовиден зърнастец, Жасмин и Бенедиктинска пресечка
Низши растения	Ниска	Низшите растения на територията на Хълма на Освободителите са слабо представени и са със сравнително нисък консервационен статут.
Безгръбначни	средна	Установените безгръбначни животни са предимно широко разпространени и типични за България обитатели. Само един от тях е с по-рядък статут (балкански ендемит) - <i>Vulgarica fraudigera</i> . Вероятната причина за присъствието му на хълма е пренасянето му със строителен материал, иззет от Родопите, където е характерен.
Земноводни и влечуги	Средна	Отчетени са 4 вида, защитени по силата на Приложение 3 на ЗБР. Нито един от тях, обаче не е включен в Червената книга на България, в Европейския червен списък и в Червения списък на IUCN всички те са със статут LC (незастрашен)
Птици	Средна	От птиците регистрирани на територията, два вида са вписани в Червената книга на България – белият щъркел (категория чувствителен, въпреки масовото му разпространение) и дивият гълъб - попадащ в категорията „застрашен вид”. Категорията застрашен се отнася за дивия скален гълъб (<i>Columba livia</i>).
Бозайници без прилепи	Средна	От установените в ПЗ „Хълм на Освободителите” 9 вида бозайници, четири вида имат някакъв природозащитен статут: • Таралехът (<i>Erinaceus concolor</i>) е включен в Приложение №3 на Закона за биологичното разнообразие. • Катерицата (<i>Sciurus vulgaris</i>) фигурира в Приложение III на Бернската конвенция, а съгласно списъка на IUCN, видът е включен в категорията нисък ръст – близо до застрашен. • Невестулката (<i>Mustela nivalis</i>) е включена в Приложение №3 на Закона за биологичното разнообразие, както и в Приложение III на Бернската конвенция. Подвидът разпространен в България – <i>Mustela nivalis galinthias</i> е балкански ендемит. • Черният пор (<i>Mustela putorius</i>) е включен в Приложение 4 на Закона за биологичното разнообразие и е обект на две европейски директиви – Бернска конвенция, Приложение III и Директива 92/34/ЕЕС, Прил. V. Нито един от регистрираните видове бозайници не е включен в Червена книга на България и не е обект на CITES.
Прилепи	Висока	На територията на Хълма на Освободителите са установени общо 14 вида

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

		прилепи. Не може да се каже, че всички обитават постоянно ПЗ, повечето от тях идват да се хранят или да ползват временни убежища. Но със сигурност територията на ПЗ за всички тях е от важно значение. От 14-те вида 12 са включени в червената книга със различен статут: 2 – в категория почти застрашен (NT), 2 – уязвим (VU); 7 – незастрашен (LC); и 1 – с недостатъчно данни (DD).
Ландшафт	Средна	Елементите на защитения В ПЗ „Хълм на Освободителите” ландшафт включват основно уникалните разкрития на скални образувания и вегетативния парков и семи-натуралистичен ландшафт. Разкритите скални образувания като едно от малкото проявления на Пловдивския плутон, представляват сравнително рядко явление, специфично предимно за тепетата на гр. Пловдив и по свой начин представляват знаков символ и визитна картичка на града. Вегетативните площи са с по-малка степен на рядкост с изключение на няколко редки вида в семи-натуралните вегетативни площи, останалите видове са широкоразпространени.
Природни местообитания, включени в Приложение I на ЗБР	Няма такива	Не е приложимо

Естественост

Естественият характер на територията (включително на екосистемите и като цяло на ландшафта) е повлиян значително от човешкия фактор, като по-голяма част от местообитанията се отличават с ниска степен на естественост.

Оценката на елементите от флората и растителността в ПЗ показва, че естественият характер е запазен в много малка степен, главно във високите скалисти части на склоновете и по-ниските части на югозападния склон. Естественият характер на растителната покривка е нарушен в резултат на извършеното изкуствено залесяване с декоративни широколистни и иглолистни дървесни видове, неспецифични за района, както и от значителното присъствие на антропофитни и рудерални растения. Съществуват формирани вторични тревни и храстови съобщества вследствие на антропогенна намеса. Коренната растителност е слабо запазена. Първичен произход имат само единични дървета или малки групи от полски бряст, летен дъб, мъждрян, южна копривка, хинап и кукуч. Значителен е броят на интродуцираните видове, като бяла акация, айлант, черна акация, гледичия, японска софора, китайски мехурник, ясенолистен явор и др..

Биологично разнообразие

Растителност. На хълма на Освободителите са установени 330 вида от 76 семейства. Те съставляват 23,2% от общо установените 1430 вида за района на Пловдив (Чешмеджиев и Василев, 2009). От тях 208 вида са тревисти, 48 – широколистни дървесни, 46 вида са храсти, 26 вида са иглолистни дървесни, 3 вида са увивни и катерливи растения. Преобладават видовете от сем. Сложноцветни (Asteraceae) – 39 вида, сем. Бобови (Fabaceae) – 25 вида и сем. Житни (Poaceae) – 24 вида. 56% от видовете са част от естествената растителност, а останалите са чуждоземни – предимно интродуцирани от човека и по малко адвентивни (разпространени без намесата на човека). По биологичен тип 2/3 от растенията са тревисти, а 1/3 – дървесни. Интродуцираните видове произхождат най-вече от Средиземноморието, Азия и Америка, и по-рядко от Евразия и други флористични райони на Земята. Адвентивните са главно от Америка и Азия. Диворастящите видове растения на територията на хълма са над 56% от общия брой. Част от тях имат хранителни качества, други са плевели и пасищни видове. 109 от общо установените 330 вида са лечебни растения, което говори за богато разнообразие на такива, въпреки че са в малки количества.

Птици. Към момента на територията на България са приети за сигурно установени 409 вида птици (BUNARCO, 2009). Орнитофауната на природната забележителност наброява 37 вида, което е 9,04% от установените в България птици. Тези 37 вида спадат към 9 разреда и 17 семейства, което е съответно 42,9% от разредите и 26,2% от установените на територията на страната семейства. От установените за парка видове 31 са

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

гнездящи (от тях 22 са сигурно гнездящи и 9 вида са вероятно гнездящи), което е 10,8% от гнездовата орнитофауна в България (Янков, 2007).

Бозайници (без прилепи). Резултатите от теренните изследвания на територията на ПЗ „Хълм на Освободителите” показваха, че установеният видов състав на бозайниците (без прилепи) не е богат в сравнение с общо установения за страната, но отговаря на очаквания за градска среда видов състав. От срещаните се в България 68 вида бозайници (без прилепи) принадлежащи към 22 семейства на 8 разряда (Пешев и кол., 2004), на територията на Хълма на Освободителите се срещат 8 вида от 5 семейства на 3 разряда.

От разред *Насекомоядни (Insectivora)* са установени 2 вида принадлежащи към 2 семейства, от общо 10 вида (3 семейства) за страната – източноевропейски таралеж (*Erinaceus concolor*) и европейска къртица (*Talpa europea*). От третото семейство на разряда – Земеровки (*Soricidae*) не са регистрирани представители.

Разред *Гризачи (Rodentia)* е представен от общо 5 вида (от 31 за страната) принадлежащи към 2 семейства (*Sciuridae* и *Muridae*) от общо 8 семейства за страната. Освен типичните синантропни видове очаквани в градска среда (домашната мишка и черния плъх) на хълма се срещат и представители на горски мезофилен тип фауна – бореални (катерица) и неморални видове (горските мишки от род *Apodemus*).

От разред *Хищници* притежаващ 4 семейства се срещат два вида – невестулка (*Mustela nivalis*) и Черен пор (*Mustela putorius*) от сем. Порови (*Mustelidae*). И двата вида се срещат често в населени места.

Прилепи. От общо 35 вида прилепи, срещани се в Европа, в България са установени 33 (Benda et al, 2003), в Пловдив 17 (Stoycheva et al.2009).

Общо 14 вида прилепи са установени при проучването на ПЗ, което е 82,35 % от видовете срещани се в гр. Пловдив, и 42,42 % от видовете срещани се в страната. Видовото разнообразие е сравнително почти половината в сравнение с това в страната. Въпреки, че е обградена от урбанизирана територия - ПЗ „Хълм на Освободителите“, е сравнително богата на видове прилепи и е важно местообитание, където прилепите намират храна и убежища.

Земноводни и влечуги. Регистрираните при проучването на трите природни забележителности видове земноводни представляват 33,33% от тези, срещани се в град Пловдив и 8,69% от видовете срещани се в страната. Влечугите съставляват 50,00% от всички видове влечуги, срещани се в град Пловдив и 10,52% от видовете срещани се в страната.

Безгръбначни. Фаунистичното разнообразие на сухоземните безгръбначни животни на територията на ПЗ „Хълм на Освободителите” е оценено основно на базата на насекомите (*Insecta*) и мекотелите (*Mollusca*), и частично на многоножките (*Myriapoda*). Установени са 134 вида (някои са детерминирани до надвидов ранг - sp.) от 52 семейства на 11 разряда безгръбначни животни. Установените безгръбначни животни са широко разпространени и типични за България обитатели, но въпреки това те са представителни в таксономично, фаунистично и конзервационно отношение и могат да илюстрират многообразието на безгръбначните животни. Регистрираните таксони вероятно представляват не повече от една пета от обитаващите територията видове.

Хубенов (2005) обобщава малакофаунистично разнообразие на България и дава данни за 445 вида. В ПЗ „Хълм на Освободителите” са регистрирани 20 вида охлюви, но трябва да се има предвид ниската степен на проученост и факта, че това са само сухоземни обитатели.

По данни на Берон (2005), Големански и др. (2005), Делчев и др. (2005) и Хубенов (1996) в България са установени около 25 000 вида безгръбначни животни от Тип *Athropoda*, принадлежащи на 62 разряда. В ПЗ „Хълм на Освободителите” са регистрирани 114 вида

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

членестоноги от 10 разреда. Бъдещи системни проучвания върху различните разреди ще доведат до съществена промяна в този брой.

Уязвимост на защитената територия

Анализирайки уязвимостта на природната забележителност, може да се вземе предвид, че положителна роля за опазване на крехките екосистеми и характерните ландшафтни характеристики имат следните забранителни дейности, формулирани в Заповедите на МОСВ за обявяване и промяна на режимите в природната забележителност:

1. Забрана за всякакво строителство, с изключение на предвиденото в плановете за управление на природните забележителности, както и поддържане на съществуващи сгради, алеи, паркове и инфраструктурни съоръжения.
2. Разрушаване и изземване на скални маси.
3. Унищожаване и увреждане на естествената паркова растителност.
4. Безпокоене на птиците, вземането на яйцата и малките им, разрушаване на гнездата.
5. Палене на огън.
6. Паша на домашни животни.
7. Внасяне на нехарактерни растителни видове.

Други фактори също с положителна роля са следните:

- Труднодостъпен терен в участъците на защитената територия, в които се срещат повечето ценни видове, обект на защита;
- Голямата денивелация и недостъпност на по-голямата част от геоморфоложките образувания, предмет на защита
- Сравнително добра устойчивост на геоморфоложките образувания и слаба податливост на увреждане от по-леки въздействия

Отрицателни фактори („предиизвикателства” пред устойчивото развитие на природната забележителност) са:

1. Значително антропогенно натоварване – ежедневен голям брой на посетителите
2. Риск от зловредно увреждане на парковата инфраструктура
3. Риск от увреждане на тревисти и храстови растителни видове поради невнимание
4. Риск от увреждане на популациите на видове поради събиране на лечебни или др. полезни видове растения
5. Риск от пожар (който би могъл да се възпламени напр. от неизгасена цигара небрежно хвърлена в сухата шума или в кошче с хартиени отпадъци или от директно палене на огън от недобросъвестни граждани)
6. Безпокойство и прогонване на животински видове, особено през размножителния им период

Анализ на степента на уязвимост е даден в табличен вид по-долу

Група	Степен	Уязвима група	Причини
Висши растения	Средна	Преобладаваща за ПЗ е средната степен на уязвимост. Тя се отнася към тревните и храстови съобщества и хазмофитна растителност, като най-засегнати са видовете с консервационен статус и лечебните растения.	От факторите с антропогенен характер, които влияят на уязвимостта, най-съществен е близостта до урбанизираната градска територия. Основните проблеми идват от механичното им унищожаване, вследствие от утъпкване, бране, съпроводено с изкореняване,

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Група	Степен	Уязвима група	Причини
			замърсяване с битови отпадъци и други антропогенни въздействия, както и от изключителната конкурентноспособност на инвазивните видове в растителните местообитания на местните видове.
Низши растения	Ниска	Низшите растения на територията на хълма са слабо представени и са със сравнително нисък консервационен статус.	Преки въздействия е слабо вероятно да повлияят популациите им.
Безгръбначни	Средна	Установените безгръбначни животни са предимно широко разпространени и типични за България обитатели. Само един от тях е с по-рядък статут (балкански ендемит).	Преки въздействия е слабо вероятно да повлияят популациите им. Рисковете са свързани основно евентуални увреждания на хабитата поради зловредни или недобросъвестни дейности като създаване на нерегламентирани сметища, недобросъвестно палене на огънове. Рискът от засягане на видове на популационно ниво е минимален, тъй като тези дейности не биха (или трудно биха) могли да засегнат целите хабитати на съответните видове.
Земноводни и влечуги	Средна	Положителни фактори за влечугите са това, че скалистите хабитати, които най-често биват обитавани обикновено са трудно достъпни. В останалите хабитати в района на парка са възможни както преки така и непреки влияния.	Възможните въздействия са свързани както с възможно безпокойство и прогонване в други хабитати, така и с риск от преки въздействия. Поради неприятния си за много хора вид те биха могли да станат жертва най-вече на деца. Риск от пряко въздействие е евентуалният им нерегламентиран улов от недобросъвестни лица за лични терариуми и др. Предвид сравнително добрата подвижност на видовете от тази група рискът от въздействие на ниво популация е слабо вероятен.
Птици	Средна	Най-силно уязвими са гнездящите видове, тъй като евентуалното им безпокойство и / или прогонване може да компрометира гнездовия им успех.	Рискът е най-вече от безпокойство на индивиди, който може да доведе до тяхното прогонване в случай на безпокойство в близост до гнездото. При такива случаи за негнездящите тук птици рискът не е толкова съществен, тъй като те ас изключително подвижни и лесно могат да изберат друго близко местообитание, но при гнездящите може да се компрометира размножителния процес
Бозайници без прилепи	Средна	Много от установените видове (къртица, катерица, някои от мишевидни гризачи) всички са с висока степен на синантропизация. Други, като невестулката са силно уязвими към антропогенното присъствие и безпокойството.	Отрицателно действащи фактори са основно антропогенно безпокойство, риск от замърсяване с твърди отпадъци (като един от основните фактори) и нерегламентирано палене на огънове.
Прилепи	Ниска	Установени са 14 вида прилепи, но повечето от тях едва ли обитават трайно защитената територия, тъй като в близост са налични множество други подходящи хабитати.	Като отрицателно-действащи фактори е отчетено обрастването на някои ниши , входове на изоставени сгради и бункери в района. За да се подчерае природозащитната функция на обекта се препоръчва поставяне на къщички за прилепи, опазване и маркиране на стари „биотопни” дървета (ако има такива). И като цяло запазване на съществуващите в ПЗ сгради, тъй като при тях би могло да има убежища на прилепи.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Група	Степен	Уязвима група	Причини
Ландшафт	Средна	Елементите на защитения в ПЗ „Хълм на Освободителите” ландшафт включват основно уникалните скални образувания и вегетативния парков и семинатуралистичен ландшафт. Докато вегетативният ландшафт е податлив към въздействия, то скалния е с много ниска степен на уязвимост.	Вегетативните ландшафти са уязвими към механичното им увреждане, вследствие от утъпкване, бране, съпроводено с изкореняване, замърсяване с битови отпадъци и други антропогенни въздействия, както и от изключителната конкурентно способност на инвазивните видове в растителните местообитания на местните видове

Уязвимостта на природния комплекс по отношение на природни и антропогенни процеси е сравнително ниска и при спазване на забраните, наложени със заповедите за обявяване и промяна на режима на защитената територия. Не се налагат мерки за премахване на фактори или намаляване на тяхното въздействие.

Независимо от това следва да се въведат забрани за изкореняването, брането или събирането на растения или техни части от вегетативните площи на територията на природната забележителност, в т.ч. и на лечебни видове. Находищата на лечебни видове не са достатъчно големи за да позволят такива действия. Следва да се поставят табели на чувствителните места, които да подсецат посетителите за режима на дейностите в защитената територия и да се прилага стриктен контрол за спазване на наложените режими. В този смисъл охраната на парка, следва да контролира цялата територия на хълма чрез ежедневни периодични обхождания /пеша или не/ на стратегически избрани маршрути.

Главни цели и заплахи

Дългосрочни цели

Определянето на дългосрочните цели и ограничения е направено съгласно изискванията на Закона за защитените територии и приетата система за категоризация на Международния съюз за защита на природата IUCN.

Съгласно чл. 23., ал. 2 от Закона за защитените територии *„Природните забележителности се управляват с цел запазване на техните естествени особености”*. Природните забележителности се обявяват с прилежаща територия, необходима за опазването им.

Съгласно “Насоки за управленски категории защитените територии” (IUCN) Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик) попада в **Категория III Природен паметник/природна забележителност: защитена територия, управлявана главно с цел съхраняване на специфични природни дадености**. По дефиниция тази категория включва територии, притежаващи една или повече специфични природни дадености или природни/културни особености, които имат изключителна или уникална стойност поради своята рядкост, представителност, естетически качества или културна значимост.

Целите на управление на тази категория защитени територии са:

- Опазване или съхраняване за вечни времена на изключителни природни дадености поради тяхната природна значимост, уникални или представителни качества и/или духовно съдържание;
- Доколкото е съвместимо с горепосочената цел, осигуряване на възможности за изследователска дейност, образование, разбиране и обществено признание;
- Елиминиране и съответно предотвратяване на ползването или на дейностите, противоречащи на целите на обявяването; и

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

- Облагодетелстване на местното население с такива ползи, които са съвместими с другите цели на управление.

Основният принцип при определяне на дългосрочните цели, е територията да бъде управлявана по такъв начин, че спазвайки българското законодателство да се осигурява опазване и поддържане на природните дадености и културни особености в дългосрочен план.

Идентифицирани са главните цели на управление на територията, в съответствие с нормативните изисквания, направената оценка и изискванията посочени в Заповедите за обявяване на защитената територия.

Главни цели

На база констатациите и оценките направени до тук, както и на база нормативните изисквания (вкл. на заповедите за обявяване и промяна на режима в защитената зона) главните цели, към постигането на които трябва да се насочат управленските решения и дейности в следващия 10 годишен планов период могат да се формулират, както следва:

Главна цел 1. Възстановяване, поддържане и опазване на естествената растителност на хълма

Възстановяване на съобщества на естествени за района видове и поетапна подмяна на инвазивните растения с местни такива. Ползването на екзотични видове се допуска в ниската „обслужваща” част на хълма след изготвяне на ландшафтен проект, по който следва да се вземе и становището на специалист ботаник и/или фитоценолог.

Главна цел 2. Опазване, поддържане и възстановяване на находища и популации на консервационно значими видове

Опазване и мониторинг на находищата на консервационно значими растителни видове, почистване на разрасналите се около тях храсти, плевелни и/или рудерални видове и възстановяване на популациите на унищожени вече находища (напр. *Silene larchenfeldiana*, *Dianthus rumelicus* и др.) чрез засаждане и проследяване на развитието им.

Опазване на типични местообитания на консервационно значими видове птици и бозайници, чрез създаване на условия за тяхното обитаване на хълма (поставяне на къщички за прилепи и за птици, запазване на типични хабитати).

Главна цел 3. Опазване и съхранение на естественото състояние и целостта на ландшафта

Опазване на скалния ландшафт от саморазрушаване поради ерозия или поради антропогенна намеса. Следва да се реализира изготвеният проект за укрепване на активните срутища и да се направи цялостно проучване на всички актуални рискове от свличане или срутване на скален материал, след което да се направи програма за реализиране на необходимите укрепителни дейности, като за най- спешните обекти, следва да се предвидят най-кратки срокове. Дейностите по укрепване следва да се реализират с възможно най-малка промяна по тялото на скалните масиви, а всеки изготвен проект следва да се съгласува с органите на МОСВ по реда на Глава 6 от Закона за опазване на околната среда.

Заплахи

Постигането на посочените главни цели зависи от множество фактори на средата (от естествен или антропогенен произход), които както могат да стимулират тяхното осъществяване, така и да ограничат постигането им.

По-долу са представени основните фактори (тенденции), които потенциално биха могли да окажат влияние на изпълнението на целите, идентифицирани в процеса на изготвяне на настоящия план за управление.

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

Заплахи от естествен характер

Промени в климата, почвите, хидроложкия режим

Глобалните промени на климата са трайна тенденция, водеща до въздействия в световен мащаб и съответно локалните условия на средата. Води и до промяна в климатичните и почвените условия, хидроложкия режим и другите абиотични компоненти на средата. При трайно проявление може да настъпи промяна във видовия състав, намаляване и дори изчезване на консервационно значими видове и хабитати. Явлението има негативно въздействие върху горското стопанство, развитието на екологичния туризъм и други фактори за развитие на територията. По този начин се ограничава постигането на основните цели, свързани с опазването на консервационно значимите видове и местообитания. Факт е също така и, че проявленията на глобалните климатични промени на място могат да се изразят най-вече в продължителни проливни дъждове или в продължителни засушавания. От тези две явления по-рисково в случая е засушаването, но и то може да бъде преодоляно сравнително лесно поради наличието на водопровод осигуряващ достъп до вода за поливане. Особено при реконструкция и разширяване на поливната система.

Природни бедствия (пожари и други)

Пожарите са едни от основните причини, които могат да доведат до значителни загуби на биологично разнообразие. Други природни бедствия, които могат да окажат влияние върху биологичното разнообразие и да доведат до неизпълнение на целите на природната забележителност са ветровали, ветроломи, снеговали, снеголоми, смерч и други. Въздействието на тази група рискове се характеризира с висока степен на опасност за цялостно въздействие на големи площи или върху цялата защитена територия.

Междувидова конкуренция и сукцесия

Естественият характер на територията и сега е силно повлиян от човешкия фактор. Коренната растителност е запазена в много малка степен, главно в южната част на хълма. От общо установените 330 вида на територията на Бинарджика 13 вида са инвазивни, което свидетелства за силната деградация на растителната покривка. Инвазивните видове представляват сериозна и постоянна заплаха за естественото биоразнообразие, тъй като са изключително конкурентноспособни в естествените местообитания на местните видове, поради невзискателността си и способността си да се приспособяват към разнообразни екологични условия. Широкото и бързото им разпространение е резултат от тяхната биология – образуват обилно семена с голяма жизненост, която запазват с години, имат ефективни механизми за разпространение и нарастват бързо. Хибридизират се с близки родственици от естествено разпространените видове и водят до сукцесия и изчезване на редките местни видове. Затова се предлагат целенасочени мероприятия за управление на състава и структурата на съобществата и недопускане на прекаленото разрастване на инвазивните видове.

Тенденции от антропогенен характер

Прекомерно ползване на ресурсите

Прекомерното ползване на ресурси като например събиране на лечебни растения или събиране на флористични материали за научни и др. колекции могат да увредят състоянието на популациите на някои от по-редките видове. Това може да окаже влияние само върху някои видове без да повлияе цели хабитати. Определя се като локално. Като степен се определя като високо, тъй като повечето от уязвимите видове са с висок консервационен статус. Предвид това считаме, че е редно да се забрани събирането на лечебни растения или техни части, а за събиране на видове за научни колекции, това да се позволява само след съгласуване със звеното в Община Пловдив, управляващо защитената територия.

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

Ерозия

Почвената ерозия има потенциал за вредно въздействие върху някои от растителните видове, най-вече по места близо до скалистите масиви, където почвата е по-плитка. Въздействието, обаче може да се определи като преобладаващо средно по степен, тъй като проявленията могат да бъдат само локални, без да се засегнат цели популации на видове или цели хабитати. Предвидено е да се внася почва на такива места, за да се преодолеят отрицателните въздействия.

Нарушаване на ландшафта

Антропогенното нарушаване на ландшафта е дейност, която е изрично забранена в режима на опазване на защитената територия. Съществуват, обаче и естествени процеси, които имат потенциал значително да нарушат ландшафта – процеси като например свлачища и срутища. Такива явления могат да окажат значително отрицателно въздействие върху предмета и целите на опазване в защитената територия, разбира се локално, но освен видове и хабитати, могат да засегнат и хората и дори да отнемат човешки живот. Важно е с приоритет да се подходи към мерките, предвидени за укрепване на рисковите участъци, разбира се без това да става за сметка на техните естетически и екологични качества.

Внасяне на чужди видове

Внасянето на чужди видове във високата част на хълма (за разлика от ниската, обслужваща зона) е, и следва да продължи да бъде забранено. Както беше описано по-горе, това и в момента е съществен проблем в растителните ценози на природната забележителност. Много често чужди видове биват интродуцирани поради техните декоративни качества, но в последствие те се оказват по-конкурентноспособни от местните видове и постепенно ги изместват в биотопа. Въздействието от това може да се приеме за високо по степен и може да придобие повсеместен характер, въздействайки не само върху видове но и върху цели хабитати. Затова забраната за въвеждане на чужди видове и мерките за постепенната подмяна на вече интродуцираните такива са сред приоритетите задачи при управлението на хълма.

Увреждане условията на местообитанията: замърсяване, шум, туристическо натоварване над капацитетните възможности и др.

Тези фактори оказват натиск върху екосистемата на хълма, независимо, че средата там и в момента е полу-урбанизирана. Изхвърлянето на отпадъци, замърсяването на вегетативните площи, утъпкването и нарушаването им от прекомерно много посетители могат да окажат пряко негативно влияние. Следва, обаче, да се подчертае, че естественият капацитет за понасяне на посетители на парка е доста голям, което е видно от липсата на негативни промени и тенденции в екосистемите, при положение, че той винаги е бил посещаван от много хора поради местоположението си. Практиката показва, че при обозначаване на уязвимите зони и действащите забрани в тях, и на значимостта и консервационната стойност на видовете, резултатите за опазването им са много добри. Голямо значение за опазването на видовете има и наличието на охрана в парка.

Ограничения и тенденции извън ПЗ

Административни ограничители

Основният административен ограничител в случая е липсата на самостоятелна структура в общината, която да е натоварена само с управление на защитените територии (Данов хълм, Хълм на Освободителите и Младежки хълм). В момента служителите ангажирани с управлението на природните забележителности се налага да съвместяват тези дейности с всички останали свои задължения в дирекциите в които работят.

Спецификата на обекта, като “защитена територия” изисква на градско ниво, т.е. в Община Пловдив, да се изгради специализирана управленска структура, на която да се възложат грижите не само за този хълм, а и за останалите защитени територии в гр. Пловдив –

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Младежки хълм и Данов хълм. Възможността за това е предвидена както в самата заповед за обявяване на Пловдивските тепета за природни забележителности, така и в разпоредбите на Закона за защитените територии (виж Раздел 1.3.2 по-горе).

Финансови ограничения

При изпълнението на дейности по управлението на защитени територии, особено когато те нямат пряка икономическа полза, финансовите ограничения, обикновено са най-болната тема. Очевидно е, че в случай на липса на средства за реализация на предвидените в плана мероприятия не може да се очаква постигане на поставените цели. Едва ли Общината в условията на финансова криза, в каквата се намира страната, ще бъде в състояние предвиди необходимите средства за всички мероприятия единствено от собствения си бюджет, а и това не е задължително. Съществуват възможности за привличане на средства от различни други източници – от донори – наши и чужди, от европейски фондове, международни програми и др. За целта общината трябва да разполага със средства за съфинансиране, което може да е различен процент от общата сума.

Функционално зонироване и режими, основно площоразпределение

Запазва се зонироването и функционалното предназначение на зоните на „Хълм на Освободителите (Бунарджик)”, приети с предходния План за управление на защитената територия от 2004 г. и с Подробния паркоустройствен план (ППУП) от 2009 г. В следната таблица е представен балансът на територията по площите на функционалните зони:

Баланс на територията по функционални зони в ПЗ „Хълм на Освободителите (Бунарджик)“

№	Зона	Площ [дка]	%
1	Зона 1: Паркова зона	45,45	20,5
2	Зона 2: Лесопаркова зона	108,10	49,0
3	Зона 3: Висока зона	56,10	25,5
4	Зона 4: Мемориална зона	10,70	5,0
Общо:		220,35	100

По-долу са посочени останалите параметри на отделните функционални зони (вж. Карта № 17: „Карта на функционалното зонироване“, Приложение 3):

- **Зона 1 - “Паркова” зона**

Обхват: Включва територии с типично парков характер за ежедневни рекреационни нужди и широко обществено ползване.

Граници: север – ул. “Волга”; изток – бул. “Руски”; юг – Икономически техникум, Техникум по вътрешна архитектура, стадион “Кочо Цветаров”, запад – обслужващия хълма път, летния театър, “централната алея”, площадката с пързалките и водопадите.

Функционално предназначение: за ежедневен отдих, обществено обслужване, спортни и културни мероприятия.

Цел на управление на зоната: Поддържане на добро техническо състояние на инфраструктурата за рекреация

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

- **Зона 2 - “Лесопаркова” зона**

Обхват : –Зоната включва територии от изцяло изкуствени насаждения от декоративни видове.

Граници: север: ул. “Волга”, жилищни имоти, изток – Първа – “паркова” зона, юг – детска площадка с пързалките, водопадите, южен скален ръб на висока зона; запад – зона на паметниците, контактна жилищна зона.

Функционално предназначение: За ежедневен отдих в полу-естествена (лесопаркова) природна среда, опазване на растителни и животински видове и характерни ландшафти.

Цел на управление на зоната: Поддържане на декоративната растителност в добро здравословно състояние и постепенното и подменяне с естествена растителност.

- **Зона 3 – “Висока зона”**

Обхват: Зона включваща участъците от защитената територия, които се характеризират с най-голям дял на естествената за района растителност. В зоната са включени и територии с най-висока концентрацията на видове с висок консервационен статус, застрашени, редки и ендемични видове.

Граници: север – втора “лесопаркова зона”, юг – тенис кортове, църква “св. Мина”, ул. “Никола Петков”, запад – контактна жилищна зона.

Функционално предназначение: Поддържане на естествената растителност и на застрашените, редките и ендемичните видове

Цел на управление на зоната: Запазване на естествения характер на местообитанията на растителните видове.

- **Зона 4 – “Мемориална зона”**

Обхват : Зоната включва високата част, в която са разположени руския паметник и паметника на Освободителите.

Граници: север изток и запад - “лесопаркова зона”, юг – скални образувания – “висока зона”.

Функционално предназначение: Опазване на мемориалите

Цел на управление на зоната: Запазване и възстановяване на обектите на историческото наследство. Постигане на добро техническо състояние.

Режими и норми на Природна забележителност „Хълм на Освободителите”

Режимът и нормите на управление на защитената територия се определят съгласно Заповед №РД-466/22.12.1995 г. Министъра на ОСВ за обявяване на обекта за природна забележителност, Заповед №РД-903/01.12.2008 г. на Министъра на ОСВ за промяна в режима на дейностите, както и въз основа на режима, предвиден в Закона за защитените територии (обн. ДВ 133/1998, изм. и доп.) за категория „природна забележителност” и с настоящия План за управление.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

1. Режими в защитената територия, съгласно Закона за защитените територии, обн. ДВ 133/1998 (чл. 24 и чл. 25):

- В природните забележителности се забраняват дейности, които могат да нарушат тяхното естествено състояние или да намалят естетическата им стойност.
- Мерки за опазване, укрепване и възстановяване на природните забележителности се допускат с разрешение на Министерството на околната среда и водите съгласувано със собствениците на природните забележителности и други заинтересовани институции.

2. Режими в защитената територия, определени със Заповед № РД-466/22.12.1995 г. и Заповед №РД-903/01.12.2008 г. на Министъра на ОСВ:

- Въвеждат се забрани за извършване на следните дейности:
- Всякакво строителство, с изключение на предвиденото в плановете за управление на природните забележителности, както и поддържане на съществуващи сгради, алеи, паркови и инфраструктурни съоръжения
 - Разрушаване и изземване на скални маси
 - Унищожаване или увреждане на естествената и паркова растителност.
 - Безпокоене на птиците, вземане на яйцата и малките им, разрушаване на гнездата.
 - Палене на огън
 - Паша на домашни животни
 - Внасяне на нехарактерни растителни видове.

3. Допълнителни режими и норми въведени с настоящия План за управление за цялата територия на природната забележителност

- Забранява се движението на мотоциклети и АТВ;
- Забранява се увеличаване на ширината на съществуващите алеи.
- Прокарването на електропреносни, водопреносни и мрежи за пренос на информация се извършва само подземно.

4. Допълнителни режими и норми, въведени с настоящия План за управление по зони

4.1. Режими и норми в Зона 1 – „паркова” зона

Режими

- Забранява се движението и паркирането на автомобили с изключение на специални транспортни средства, обслужващи познавателни маршрути в ЗТ, снабдяване на обекти и за поддръжка на територията и уреждането на паркинг зона в разширението на бул. „Руски” при централния вход към парка;

Норми

- Ширината на предвидените за изграждане нови алеи за посетители и велосипедисти да не превишават 3.00 м. с изключение при изграждането на алеи за хора с увреждания.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

4.2. Режими и норми в Зона 2 – „Лесопаркова” зона

Режими

- *Забранява се движението и паркирането на автомобили с изключение на специални транспортни средства, обслужващи познавателни маршрути в ЗТ, снабдяване на обекти и за поддръжка на територията.*
- *Забранява се събирането на лечебни растения или части от тях.*

Норми

- *Ширината на предвидените за изграждане нови алеи за посетители и велосипедисти да не превишават 3.00 м. с изключение при изграждането на алеи за хора с увреждания.*

4.3. Режими и норми в Зона 3 – „Висока зона”

Режими

- *Забранява се движението и паркирането на автомобили с изключение на специални транспортни средства, обслужващи познавателни маршрути в ЗТ, снабдяване на обекти и за поддръжка на територията.*
- *Забранява се ново строителство с изключение на алеи за хора с увреждания.*
- *Забранява се събирането на лечебни или други растения или части от тях.*
- *Забранява се присъствието на домашни любимци.*

Норми

- *При съхнене на дървесната растителност се оставят до 3 единични едроразмерни дървета на 1 ха. без оставащите дървета да представляват опасност за посетителите.*

4.4. Режими и норми в Зона 4 – „Мемориална зона”

- *Забранява се поставянето на нови паметници.*

4.5. Режими и норми по ползване на ресурсите

- *Не се допуска търсенето и проучването на подземни богатства.*
- *Забранява се улавянето, нараняването и убиването на животински видове, с изключение на улавянето на опасни за посетителите животински видове. Улавянето, транспортирането, оставянето в Спасителен център или тяхното освобождаване следва да се извърши от специалисти при уведомяване на РИОСВ – Пловдив.*

4.6. Режими и норми за строителство и инфраструктура

- *Не се допуска увеличаването на разгърната площ на съществуващите сгради.*

Строителството на нови пешеходни алеи, алеи за велосипедисти, преносни мрежи и лифтово съоръжение за транспортиране на посетители да се допуска при спазването на режимите и нормите за всяка една от зоните.

Специфични правила и режими, определящи реда и условията за евентуална реализация на лифтово съоръжение на територията на Хълма на Освободителите:

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

- Реализация на лифтово съоръжение се допуска единствено след проучване на общественото мнение на жителите на града.
 - Решението за реализация на обекта трябва да се вземе на база мнението на представителна извадка от жителите на града, анкетирани по всички правила за проучване на общественото мнение
 - Провеждане само на интернет-базирани проучвания не се допуска
- В колектива, извършващ оценка на въздействието върху околната среда трябва задължително да бъде включен експерт зоолог, ботаник и/или фитоценолог.
- Минимални граници на допустимост на въздействията при реализация на лифтово съоръжение в ПЗ „Хълма на Освободителите” (Бунарджик):
 - Реализацията на обекта да не засяга съществуващи скални разкрития
 - Реализацията на обекта да не уврежда видове с висок консервационен статус¹.

Програми и приоритети

На базата на направените характеристики и оценки, отчитайки дългосрочните цели за управление, определената потенциална стойност и възможностите за реализация са определени приоритетни направления за 10 годишен период на действие на Плана. Критериите за определяне на приоритета произтичат от:

- Изискванията на националните и международните документи, планове и стратегии;
- Необходимост от проекта, оценена въз основа на екологичната и социално-икономическа оценка разработена в Плана за управление;
- Консервационната значимост на видове, съобщества, популации или местообитания национално, европейско и международно ниво;
- Ролята на съответния проект или задача за постигане на дългосрочните цели за управление на защитената територия;
- Ефективността на съответния проект или задача за опазването на консервационно значими видове или характеристики на ландшафта;
- Ролята на съответния проект за увеличаване както на образователната стойност, така и на общата атрактивност на обекта;
- Икономическата ефективност на предложените проекти.

На база на така формулираните критерии са определени следните приоритети, степенувани по важност:

Приоритет 1: *Опазване и възстановяване популациите и съобществата на видове с висока консервационна стойност.*

Приоритет 2: *Опазване и възстановяване на парковата рекреационна функция на обекта, като недвижим обект на парковото и градинско изкуство.*

¹ За видове с висок консервационен статус се считат тези, включени в Приложение 3 на ЗБР, в Червената Книга на РБ, в Европейския червен списък, в Червения списък на Международния съюз за защита на природата (IUCN) или в Конвенцията по международната търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора – (CITES).

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

Приоритет 3: *Опазване и съхранение на естественото състояние и целостта на ландшафта*

Приоритет 4: *Създаване възможности за провеждане на научни изследвания и екологичен мониторинг*

Приоритет 5: *Усъвършенстване политиката на управление и контрол на природните забележителности в град Пловдив (Данов хълм, Хълма на Освободителите и Младежки хълм) Създаване на отделна административна структура за изпълнение на техните Планове за управление и проектите към тях. Възможности за финансови постъпления*

Всеки от посочените приоритети придобива статут на програма за изпълнение в етапа на прилагане на Плана за управление на ПЗ. Към всяка от тези програми са разписани конкретните проекти и задачи, които следва да бъдат изпълнени в 10 годишния период.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

ЧАСТ 0: ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящият документ се изготвя в изпълнение на Договор № 14 ДГ 550 / 19.05.2014 г. за възлагането на поръчка с предмет: „Разработване на „Планове за управление на защитени територии: Природна забележителност „Данов хълм”, Природна забележителност „Младежки хълм” и Природна забележителност „Хълм Бунарджик” (Хълм на Освободителите). Договорът е сключен между Община Пловдив, в качеството на Възложител на задачата и Консорциум „Геопонт-Чухъл”, в качеството на Изпълнител.

0.1. Основание за разработване на плана

Основна предпоставка за разработване на Плана за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик) е необходимостта от съвременен подход за ефективно управление на територията му, балансиращо мерките за специализираното ѝ опазване с функциите, които тя има като неразривна част от парково-урбанистичната тъкан на града.

Хълмът на Освободителите представлява уникална по рода си защитена територия, особена с това, че е вписана изцяло в силно урбанизираната градска среда. Това изисква и специфичен подход за нейното управление и опазване, който да отчита едновременно нуждата от защита на природните дадености на територията и функционалното ѝ предназначение “за широко обществено ползване” от градското население.

Тези на пръв поглед противоположни функции, предпоставят необходимостта на специфични мерки, различни от обичайните за категорията “защитени територии”, тъй като те следва да отразяват характерните влияния както на урбанистичната компонента върху природната, така и обратно – мястото и ролята на защитената територия във функционалната цялост на градския организъм.

Тези взаимопроникващи влияния образуват една сложна “антропологична екосистема”, в която основният проблем е намирането на оптимален баланс между естествената природна среда (доколкото тя е запазена в защитената територия) и заобикалящата я “изкуствена” природа на градската среда.

Настоящият План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик) представлява актуализация, по чл. 4 от *Наредбата за разработване на планове за управление на защитени територии (Обн. ДВ бр 13/15.02.2000 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.55 от 20 Юли 2012 г.)*, на разработения през 2003 г. и утвърден със Заповед № РД-541/26.05.2004 г. на МОСВ План за управление на защитената територия.

Основните нормативни предпоставки за разработването на Плана за управление и такива, определящи структурата и съдържанието му, критериите за оценка, режимите и нормите за управление на природната забележителности са разгледани в текста по-долу.

0.1.1. Основания, произтичащи от Закона за защитените територии (Обн. ДВ. бр.133 от 11 Ноември 1998г., посл. изм. ДВ. бр.66 от 26 Юли 2013г.)

Чл. 55. (1) За защитените територии се разработват планове за управление при условия и по ред, определени с наредба, утвърдена от Министерския съвет.

0.1.2. Основания, произтичащи от Наредбата за разработване на Планове за управление на защитени територии (Обн. ДВ бр 13/15.02.2000 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.55 от 20 Юли 2012г.)

Чл. 4. Плановете за управление се актуализират на всеки 10 години.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

0.1.3. Основания, произтичащи от Заданието за изготвяне на План за управление на ПЗ „Хълм Бунарджик” (Хълм на Освободителите)

- **Задание за разработване на План за управление на Природна забележителност „Хълм Бунарджик” (Хълм на Освободителите),** Община Пловдив, 2013 г. (утвърдено от МОСВ през 2013 г., изх. № 08-00-1066/04.03.2013 г.)

Предмет на настоящото задание е да се разработи План за управление на ПЗ „Хълм Бунарджик”, обявен със Заповед № РД-466 от 22.12.1995 г. на Министъра на околната среда (ДВ бр.3/96 год.).

При изготвянето на плана за управление, изпълнителят следва да се придържа към основните изисквания посочени в настоящото задание, по отношение на:

- *Обема и вида на обследванията;*
- *Оценките;*
- *Насоките за функционално зонирание;*
- *Насоките за въвеждане на специфични режими и норми;*
- *Формата и съдържанието на плана за управление.*

0.1.4. Основания, произтичащи от Договор №14 ДГ 550/19.05.2014 г. между Община Пловдив и Консорциум „Геопонт-Чухъл”

Както беше посочено по-горе, Възложител на Плана за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик), съгласно Раздел III, чл.10 от цитираната по-горе Наредба за разработване на планове за управление на защитени територии е Община Пловдив, а изпълнител е Консорциум „Геопонт-Чухъл”. За изпълнението на задачата, между Възложителя и Изпълнителя е сключен Договор №14 ДГ 550/19.05.2014 г. за възлагане на задачата. Съгласно договора:

„Възложителят възлага, а Изпълнителят приема да извърши дейности по „Разработване на планове за управление на защитени територии: „Природна забележителност „Данов хълм”, Природна забележителност „Младежки хълм” и Природна забележителност „Хълм Бунарджик”, с необходимото качество, в срок и съгласно изискванията посочени в заданията – разработени от Възложителя и утвърдени от Министъра на околната среда и водите...”

0.1.5. Други нормативни актове и разпоредби, касаещи изработването на Плана за управление.

0.1.5.1. Заповеди и решения, определящи статута на обектите

- *Списък на обявени паметници на градинското и парковото изкуство в гр. Пловдив, ДВ бр. 41/19.05.1992 г.*
- *Заповед №РД-466/22.12.1995 г. на Министъра на околната среда за обявяване на „Данов хълм”, „Хълм на Освободителите” и „Младежки хълм” за природни забележителности (обн, ДВ бр. 3/1996 г.)*
- *Заповед № РД-541/26.05.2004 г. на Министъра на околната среда и водите за утвърждаване на Планове за управление на природни забележителности „Хълм Бунарджик” („Хълм на Освободителите”), „Данов хълм” и „Младежки хълм” (обн. ДВ бр. 57 от 02.07.2004 г.)*

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

- Заповед №РД-903/01.12.2008 г. на Министъра на околната среда и водите за промяна в режима на дейностите на природните забележителности „Данов хълм”, „Младежки хълм” и „Хълм на Освободителите”.
- Решение №117/ПРОТОКОЛ №10/22.05.2008 г. на Общински съвет – Пловдив за одобряване на Плановите задания за разработване на ПУП на защитени територии: Хълм на Освободителите (Бунарджик) и Данов хълм.
- Решение №169/ПРОТОКОЛ №9/14.05.2009 г. на Общински съвет – Пловдив за одобряване на окончателен проект на ПУП на защитена територия - Хълм на Освободителите (Бунарджик).

0.1.5.2. Други нормативни актове, касаещи пряко или косвено плановете за управление на трите природни забележителности

- ЗАКОН ЗА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ (Обн. ДВ. бр.77 от 9 Август 2002г., посл. изм. ДВ. бр.66 от 26 Юли 2013г.)
- ЗАКОН ЗА ЗАЩИТЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ (Обн. ДВ. бр.133 от 11 Ноември 1998г., посл. изм. ДВ. бр.66 от 26 Юли 2013г.)
- ЗАКОН ЗА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО (Обн. ДВ. бр.19 от 13 Март 2009г., посл. изм. ДВ. бр.66 от 26 Юли 2013г.)
- ЗАКОН ЗА ЛЕЧЕБНИТЕ РАСТЕНИЯ (Обн. ДВ. бр.29 от 7 Април 2000г., посл. изм. ДВ. бр.66 от 26 Юли 2013г.)
- ЗАКОН ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА (Обн. ДВ. бр.91 от 25 Септември 2002г., посл. изм. ДВ. бр.22 от 11 Март 2014г.)
- ЗАКОН ЗА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ (В сила от 31.08.2008 г., Обн. ДВ. бр.50 от 30 Май 2008г., посл.изм. ДВ. бр.22 от 11 Март 2014г.)
- ЗАКОН ЗА УСТРОЙСТВО НА ТЕРИТОРИЯТА (Обн. ДВ. бр.1 от 2 Януари 2001г., посл. изм. ДВ. бр.109 от 20 Декември 2013г.)
- НАРЕДБА № 14 ОТ 27 ОКТОМВРИ 2005 Г. ЗА УСЛОВИЯТА И РЕДА ЗА ИЗДАВАНЕ НА РАЗРЕШИТЕЛНИ ЗА ВЪВЕЖДАНЕ НА НЕМЕСТНИ ИЛИ ПОВТОРНО ВЪВЕЖДАНЕ НА МЕСТНИ ДЪРВЕСНИ, ХРАСТОВИ И ЛОВНИ ВИДОВЕ В ПРИРОДАТА И ОТЧИТАНЕ МНЕНИЕТО НА ОБЩЕСТВЕННОСТТА В РАЙОНА НА ПОВТОРНО ВЪВЕЖДАНЕ (Обн. ДВ. бр.88 от 4 Ноември 2005г.)
- НАРЕДБА № 2 ОТ 20 ЯНУАРИ 2004 Г. ЗА ПРАВИЛАТА И ИЗИСКВАНИЯТА ЗА СЪБИРАНЕ НА БИЛКИ И ГЕНЕТИЧЕН МАТЕРИАЛ ОТ ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ (Обн. ДВ. бр.14 от 20 Февруари 2004г.)
- НАРЕДБА № 7 ОТ 22 ДЕКЕМВРИ 2003 Г. ЗА ПРАВИЛА И НОРМАТИВИ ЗА УСТРОЙСТВО НА ОТДЕЛНИТЕ ВИДОВЕ ТЕРИТОРИИ И УСТРОЙСТВЕНИ ЗОНИ (Обн. ДВ. бр.3 от 13 Януари 2004г., посл. изм. ДВ. бр.21 от 1 Март 2013г.)
- НАРЕДБА ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА ПЛАНОВЕ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ (Приета с ПМС № 7 от 08.02.2000 г., Обн. ДВ. бр.13 от 15 Февруари 2000г., изм. и доп. ДВ. бр.55 от 20 Юли 2012г.)
- НАРЕДБА ЗА УСЛОВИЯТА И РЕДА ЗА ИЗВЪРШВАНЕ НА ЕКОЛОГИЧНА ОЦЕНКА НА ПЛАНОВЕ И ПРОГРАМИ (Обн. ДВ. бр.57 от 2 Юли 2004г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.94 от 30 Ноември 2012г.)
- НАРЕДБА ЗА УСЛОВИЯТА И РЕДА ЗА ИЗВЪРШВАНЕ НА ОЦЕНКА ЗА СЪВМЕСТИМОСТТА НА ПЛАНОВЕ, ПРОГРАМИ, ПРОЕКТИ И ИНВЕСТИЦИОННИ ПРЕДЛОЖЕНИЯ С ПРЕДМЕТА И ЦЕЛИТЕ НА ОПАЗВАНЕ НА ЗАЩИТЕНИТЕ ЗОНИ (Обн. ДВ. бр.73 от 11 Септември 2007г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.94 от 30.11.2012г.)

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

0.1.5.3. *Международни конвенции и Европейски директиви*

- **Конвенция за биологичното разнообразие** – изисква да се вземат специални мерки за възстановяване на деградирани екосистеми и осигуряване възстановяването на застрашените видове, чрез разработване и прилагане на стратегии и планове за управление. Държавите членки се задължават да предотвратят интродуцирането на чуждоземни видове, които заплашват екосистемите, местообитанията или видовете.
- **Европейска Конвенция за ландшафта** - подписана от министрите на 18 европейски страни, в това число и България, 2000 г. във Флоренция. Конвенцията поставя изискването към публичните власти да приемат политики и мерки на местно, регионално, национално и международно ниво за защита, управление и планиране на ландшафта на Европа. Тя касае всички видове ландшафт в Европа - както обикновения, така и уникалния - който определя качествата на околната среда.
- **Конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и природните местообитания /Бернска/** - изисква да се вземат мерки за осигуряване запазването на природните местообитания на дивите видове от флората и фауната, както и за запазването на застрашените от изчезване природни местообитания. Договарящите страни се задължават да обръщат специално внимание на защитата на области, които са важни за мигриращите видове, като райони за зимуване, събиране, хранене и размножаване. Препоръка №36 се отнася за опазване на подземните хабитати и определя критериите за селекция на хабитатите: присъствие на видове, адаптирани към подземен живот; елементи на фауната, изчезнали от сухоземните и водни надземни екосистеми; присъствие на уязвими видове; присъствие на редки видове, присъствие на ендемични видове; присъствие на прилепи; относително високо биоразнообразие; научна стойност; уязвимост на хабитатите.
- **Конвенция за опазване на мигриращите видове диви животни /Бонска/** - изисква съхраняване и възстановяване на местообитанията на мигриращите видове. Държавите е необходимо да предотвратят и отстраняват вредните влияния от дейности или пречки, затрудняващи миграцията на видовете.
- **Директива 92/43/ЕЕС за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна** - цели осигуряване разнообразието на видовете, чрез запазване на техните природни местообитания, както и възстановяване на тяхното благоприятно състояние. Директивата посочва отговорността на държавите да съхранят приоритетни природни местообитания в тяхното естествено състояние. Тези местообитания трябва да се опазват в рамките на единна екологична мрежа, като се обявяват за специални защитени територии и се изготвят и прилагат планове за тяхното управление.
- **Директива 79/409/ЕЕС за опазване на дивите птици** - най-старата европейска природозащитна директива. Изисква мерки за опазване, поддържане и възстановяване на необходимите по разнообразие и площ местообитания за всички видове птици.

Посочените конвенции и Европейски директиви са отправните точки при определянето на основните цели и мерки залегнали в настоящия План за управление.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

0.2. Процес на разработване - участници, обществени обсъждания

0.2.1. Участници в процеса на разработване на Плана

Възложител на Плана за управление, съгласно Раздел III, чл.10 от *Наредба за разработване на планове за управление на защитени територии* е Община Пловдив, с ЕИК 000471504 и адрес: гр. Пловдив, пл. "Ст. Стамболов" №1, а изпълнител е Консорциум „Геопонт-Чухъл” с ЕИК 176668042, седалище и адрес на управление гр. Варна, ул. „Иларион Макариополски” № 8.

Изпълнителят Консорциум „Геопонт-Чухъл” е осигурил основен екип от специалисти, ангажирани с изпълнение на предмета на поръчката, в състава на който са включени: ръководител на експертния екип и още седем ключови експерти. Съставът на екипа е следният:

н.с., инж. Людмил Икономов	- ръководител екип
биол. Николай Караиванов	- Експерт орнитофауна
гл. ас. д-р Ивелин Моллов	- Експерт херпетофауна
ас. Весела Митковска	- Експерт бозайници
проф. Димитър Димитров	- Експерт ботаника
проф. Марияна Филипова-Маринова	- Експерт фитоценолог
доц. д-р Анелия Стоянова	- Експерт зоология на безгръбначни
биол. Анелия Павлова	- Експерт прилепна фауна
докт. Дончо Ангелов	- Експерт Географски информационни системи (ГИС) и биологично разнообразие

Професионалният опит и квалификацията на експертите, ангажирани с изпълнение на задачата отговарят на нужната експертиза, според утвърденото от МОСВ Задание за изготвяне на Плана за управление и на изискванията, заложиени в Документацията по възлагане на обществената поръчка с предмет: *„Разработване на „Планове за управление на защитени територии: Природна забележителност „Данов хълм”, Природна забележителност „Младежки хълм” и Природна забележителност „Хълм Бунарджик” („Хълм на Освободителите”).*

При изготвянето на Плана за управление, чрез консултации, предоставяне на информация и/или участие във взимането на решения касаещи природната забележителност, са участвали следните заинтересовани страни:

- Община Пловдив – дирекции *„Екология и управление на отпадъците”, „Общинска собственост”, „Устройство на територията”, „ПНО” и др.*
- Министерство на околната среда и водите
- Изпълнителна агенция по околна среда
- Регионална инспекция по околна среда - Пловдив
- Басейнова дирекция за Източнобеломорски район - Пловдив
- Регионална здравна инспекция - Пловдив
- Национален институт за недвижимо културно наследство
- Министерство на регионалното развитие
- Министерство на икономиката и енергетиката

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

- ОУ „Пожарна безопасност и защита на населението” – Пловдив
- Национален природонаучен музей
- Пловдивски университет "Паисий Хилендарски"
- Аграрен университет – Пловдив
- Институт по почвознание “Никола Пушкарров”
- ГЕОЗАЩИТА ЕООД – Перник;
- Институт по биоразнообразие и екосистемни изследвания БАН;
- Българско дружество за защита на птиците;
- ФПС „Зелени Балкани”
- Българска Фондация Биоразнообразие.

Някои от посочените организация са били адресирани в процеса на изготвяне на Плана, но информация от тях в отговор не е получена. Причините за това са различни (липса на конкретно исканите данни, липса на информация за конкретния район и/или др.). Независимо от това следва да се отчете, че почти всички институции са оказали необходимото съдействие в процеса на изготвяне на Плана до колкото това е било в техните компетенции и възможности.

0.2.2. Процес на изготвяне на Плана – работни срещи, консултации, обсъждания и др.

Съгласно договора за възлагане на задачата (№ 14 ДГ 550 / 19.05.2014 г.), процесът на разработване на Плана за управление е разделен следните основни етапи на работа:

- **Етап 1:** Събиране и обработка на базова информация.
- **Етап 2:** Провеждане на теренни проучвания и изготвяне на Първа Част от Плана за управление.
- **Етап 3:** Организиране и провеждане на обществено обсъждане, отразяване на целесъобразните бележки в Проекта на Плана, и изготвяне на справка за неотразените бележки.

При изпълнението на първите два етапа от процеса на разработване на Плана са събрани всички базови данни и документи, които определят анализите за състоянието на средата, биологичното разнообразие, функционалните, инфраструктурните и др. характеристики на територията. В тази фаза са проведени редица работни срещи и консултации с цел набавяне на информация по отделните компоненти и фактори на околната среда, инфраструктурата и устройството на територията, както и за доуточняване на обхвата и съдържанието на съответните анализи, включени в разработката. Основните организации, с които са проведени такива консултации или под друга форма са предоставили информация за разработването на Плана за управление са описани по-долу.

Община Пловдив – работни срещи и консултации с представители на общината са провеждани регулярно, както в качеството им на Възложител и бъдещ „ползвател” на Плана, определящ изискванията към обхвата на проучванията, така и в качеството ѝ на институция, разполагаща с актуална информация, необходима за разработването им (данни за устройството на територията, собственост на обектите, актуална кадастрална основа, данни от минали проучвания на зелената система и околната среда и др.). Работни срещи и консултации по тези въпроси са провеждани с представители на дирекциите: „Екология и управление на отпадъците”, „Общинска собственост”, „Устройство на територията”,

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

„Правно и нормативно обслужване”. Указано беше добро сътрудничество по всички повдигнати въпроси.

Допълнителна актуална информация за разработването на Плана за управление беше получена от следните институции:

- **Министерство на околната среда и водите (МОСВ)** – Предоставени са данни за актуалните граници на защитената територия; Копия от документи за обявяване и промяна на границите и режимите на опазване в природната забележителност; Данни за наличието/липсата на актуални проучвания на растителните / животинските видове в района на обекта; Данни за липсата на природни местообитания, предмет на опазване по ЗБР в границите на ПЗ и др.
- **Изпълнителна агенция по околна среда (ИАОС)** – Изпратени са данни за състоянието и качеството на компонентите и факторите на околната среда (данни за качество на въздуха, данни за подземни води, за радиация /гама фон/ и за елементите на НЕМ).
- **Регионална инспекция по околна среда (РИОСВ) – Пловдив** – Получена е информация за състоянието на околната среда (за налични актуални изследвания на качеството на въздуха), както и за липсата на регистрирани разработки, засягащи територията на природната забележителност.
- **Басейнова дирекция за управление на водите в Източнореломорски район (БДИБР) – Пловдив** – Получена е информация за състоянието на водите, данни за (липса) на регистрирани наводнения и аварии, касаещи водите, данни за липсата на ограничения, свързани със експлоатацията на водоизточници и съоръжения за питейно водоснабдяване и минерални водоизточници и др.
- **Регионална здравна инспекция (РЗИ) – Пловдив** – Получени са данни за качеството на атмосферния въздух, електромагнитни излъчвания и шум на територията на града.
- **Национален институт за недвижимо културно наследство (НИНКН)** - Предоставена е информация за статута на недвижимите културни ценности на територията трите природни забележителности, както и копия на документите, определящи режими за тяхната защита, охранителните им зони и др.
- **Министерство на регионалното развитие (МРР)** – Получена е информация относно наличието (в случая липсата) на свлачищни зони в територията на хълма, включени в Регистъра на свлачищните райони. Получени са също данни и документи във връзка с активизиране и срутване на скална маса от югозападната част на „Младежки хълм”, ул. „Любен Каравелов” № 32, гр. Пловдив.
- **Министерство на икономиката и енергетиката (МИЕ)** – Получена е информация относно достъпа до данни за действащите концесии за добив и площите за търсене и проучване на подземни богатства.
- **Областно Управление „Пожарна безопасност и защита на населението” (ОУПБЗН)– Пловдив** – Получена е информация относно наличието/липсата на аварии, довели до увреждане на околната среда в района, данни за наличието на опасни в геолошко отношение места и за състоянието на радиационната среда.

В процеса на работа са правени и редица неформални консултации с колеги от Пловдивски университет "Паисий Хилендарски", от ИБЕИ-БАН и от Национален природонаучен музей относно наличието на предходни проучвания, дипломни работи, изследвания и други разработки, касаещи територията на природната забележителност.

Положително се оценява фактът, че почти всички институции, адресирани в процеса на изготвяне на Плана до момента са оказали необходимото съдействие до колкото това е било в техните компетенции и възможности.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

0.2.3. Обществено обсъждане на Плана

В изпълнение на чл. 12, ал. 2, т. 1 на *Наредбата за разработване на планове за управление на защитени територии (Обн. ДВ. 13/2000 г., изм. и доп. ДВ. 55/2012 г.)* и на съответстващото му изискване в Заданието за разработване на ПУ, на 13.01.2015 г. беше организирано обществено обсъждане на проектите на ПУ на ПЗ „Данов хълм”, „Хълм на Освободителите” (Бунарджик) и „Младежки хълм”

В съответствие с чл. 13 на същата Наредба, датата, часа и мястото за провеждане на общественото обсъждане, както и мястото за обществен достъп до проектите на Плановете за управление са обявени чрез средствата за масово осведомяване повече от 20 дни преди провеждането му.

Обявления са публикувани на 16.12.2014 г. във в-к Капитал Дейли и в-к Марица, както и на 15.12.2014 г. на интернет страницата на Община Пловдив.

Съобщение с информация за общественото обсъждане и начина на достъп до плановете е поставено на 15.12.2014 г. и на информационното табло на Община Пловдив на адрес: гр. Пловдив, пл. „Централен” №1,

За провеждането на общественото обсъждане писмено са уведомени и следните заинтересовани ведомства, научни и академични организации:

- РИОСВ – Пловдив
- Басейнова дирекция за управление на водите в Източноромански район (БДУВ ИБР)-Пловдив
- Областно управление „Пожарна безопасност и защита на населението” гр. Пловдив
- „Институт по биоразнообразие и екосистемни изследвания” към Българска академия на науките
- „Регионален природонаучен музей – Пловдив”
- Пловдивски университет "Паисий Хилендарски"
- "Аграрен университет – Пловдив"
- "Българско дружество за защита на птиците", офис – Пловдив
- ФПС „Зелени балкани”
- „Българска фондация биоразнообразие”
- „Съюз на ландшафтните архитекти” – Клуб Пловдив
- „Съюз по лесотехника” към „Дом на науката и техниката”, гр. Пловдив
- „Научно-техническо дружество по озеленяване” към „Дом на науката и техниката”
- Администрацията на р-н „Централен”, Община Пловдив
- Областен управител, Област Пловдив

Преди провеждането на самото обсъждане, в периода 16.12.2014 г. до 13.01.2015 г., до проекта на Плана за управление е осигурен обществен достъп по два начина: на хартиен носител - в Община Пловдив, Дирекция „Екология и управление на отпадъците”, ул. „Емил де Лавеле” № 9 и в електронен вид (pdf) - на интернет страницата на Община Пловдив, в секция „Обяви”. Копия от обявленията за общественото обсъждане и начина на достъп до плановете, както и уведомителните писма са представени в Приложения 12.1 и 12.2.

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

Самата среща за обществено обсъждане на плановете за управление се състоя на 13.01.2015 г. Беше направено представяне на проектите на плановете за управление, след което беше дадена думата за въпроси, коментари и предложения. Срещата беше протоколирана, като в протокола бяха вписани всички изразени на обсъждането становища, бележки и препоръки. Копие от протокола с приложен към него присъствен списък от срещата са представени в Приложение 12.3.

Едновременно с предоставянето на документацията по ПУ за обществен достъп в периода 16-12.2014 г. – 13.01.2015 г. е дадена възможност за представяне на писмени становища. Получени са общо 4 такива становища (виж Прил. 12.4):

- От „ЕМКО-М” ООД, собственик на УПИ с идентификатор 5678.522.952 в ПЗ „Младежки хълм” (Вх. номер 15П751/13.01.2015)
- От СНЦ „Зелени Балкани” (Изх. номер 4/13.01.2015 г.)
- От СНЦ „Териториална организация на НТС с дом на науката и техниката – Пловдив”, (Вх. номер: 15СДРУ/13.01.2015 г.)
- Писмо с вх. № 15НЕТ47 от 13.01.2015 г. от г-н Антон Иванов – Председател на СНЦ „Център за развитие на младежките зони“ град Пловдив.

Целесъобразните бележки и препоръки, получени на общественото обсъждане и/или изразени в писмено подадените становища са отразени в проекта на плановете за управление. Изготвена е мотивирана справка за всички отразените и неотразените бележки и препоръки, за което са уведомени съответните лица. В справката са включени всички изразени становища и препоръки, както и мотивите за тяхното приемане или отхвърляне. Копие от справката е представено в Прил. 12.5.

0.3. Предназначение и особености на плана

Предназначението на настоящият План като управленски инструмент е опазването на уникалната стойност на Природната забележителност на защитена територия “вписана” изцяло в силно урбанизирана градска среда. В този смисъл управлението на територията изисква специфичен подход, който да отчита едновременно природозащитната стойност на територията и функциите ѝ на важен рекреационен и културен елемент на градската тъкан.

Тази особеност на защитена територия, “вписана” изцяло в силно урбанизираната градска среда, наложи проучванията да се извършат с прилагането на принципите на урбанистичната екология, която изучава моделирането на екологическото пространство, като синтез от природни и антропогенни (създадени от човека, изкуствени) системи. С метода на урбанистично-екологическия анализ, чиято цел е установяване на такова динамично състояние, при което се обезпечава саморегулирането и възпроизводството на основните биогенни и абиогенни компоненти, осигуряващо устойчиво развитие и екологично равновесие на защитената територия.

Хълмът на Освободителите (Бунарджик) има изключителна стойност в градския организъм, като един от основните градообразуващи фактори и е:

- Символ на град Пловдив
- Основен елемент на неговата идентичност
- Уникално геоморфоложко образувание
- Паметник на градинско парковото изкуство
- Неоценим рекреационен ресурс
- Съществена част от зелената система на град Пловдив

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

- Природна забележителност и находище на редки и защитени растителни видове
- Ключов елемент от градските културни маршрути

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

ЧАСТ 1: ОПИСАНИЕ И ОЦЕНКА НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ

ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ

1.0. Местоположение и граници

„Хълм на Освободителите” (известен още като хълм Бунарджик) е разположен в централната градска част на град Пловдив и административно принадлежи към Район “Централен”, както се вижда от Карта 1 Местоположение и граници на защитената територия, фондова и административна принадлежност. В близост до него няма изградени и функциониращи производствени предприятия, които биха били екологична заплаха за територията. Прилежащите терени са заети от жилищни терени с ниско и средно етажни жилищни сгради, обслужващи и образователни обекти.

На основание чл.18 и 22 от Закона за защита на природата, с цел запазване на ландшафта на уникални геоморфоложки образувания, със Заповед № РД-466/22.12.1995 год. на Министерството на околната среда и водите, хълм на Освободителите е обявен за природна забележителност. В същата Заповед (ДВ бр.3/1996 год.) за хълма се създава нов квартал 328, II и IV част по кадастрално-регулационния план, с площ 22,0 ха и граници:

- от север – имоти с пл.сн.№№ от 144 до 235 и ул.”Волга”;
- от изток – имотите по бул.” бул.”Руски”,
- от юг – имоти с пл.сн.№ 881,882,883, ул. “Никола Петков”, имоти с пл.№ от 884 до 890;
- от запад – имоти с пл.сн.№ от 891 до 912 и с пл.сн.№ от 117 до 142.

Малко по-рано (през 1992 г.) Хълмът на Освободителите (Бунарджика) е обявен и за паметник на градинското и парковото изкуство от местно значение (ДВ бр.41/1992 год.), при граници:

- на север - ул.”Волга”
- на изток - бул.”Руски”
- на юг – ул.”Гладстон” и ул.”Сашо Димитров” (сега ул.”Никола Петков”)
- на запад и северозапад – застроената част по ул. „Поп Харитон”, ул.”Парк Бунарджик”, ул.”Дедеагач”, ул.”Предел”, ул.”Поручик Д. Величков”.

Естествените граници на хълма са: от изток - бул.”Руски”, от юг - ул.”Гладстон”, от запад - бул.”Васил Априлов” и от север - ул. “Данаил Николаев”. Значителна част на тази - прилежащата по природните показатели територия (наклонен релеф – подножия на хълма) е застроена, поради което тя е изключена при обявяването.

Контактна зона

Контактната зона на защитената територия с урбанизираната градска среда е предимно жилищна, като в непосредствена близост до хълма характерът на застрояване е ниско етажни индивидуални жилищни сгради в обособени парцели. Контактната зона от изток е бул. ”Руски”. По уличната регулационна линия са изградени предимно три и четири етажни жилищни сгради и кооперации.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Първоначално партерите на сградите, с малки изключения са били жилищни, но в последствие, част от гаражите и избените помещения са преустроени в малки магазини и офиси.

Засаденият с чинари булевард е един от символите на град Пловдив. Едновременно с това, той е важна част от първостепенната улична мрежа (ПУМ) и движението по него е много интензивно. Булевардът е забранен за товарно движение, но тук преминават линиите на МГТ: № № 6,12,16,18, 28, 32 и 132. Трафикът по натоварения булевард е причина за шумово и атмосферно замърсяване.

От юг са разположени корпусите на Икономическия техникум и Техникума по вътрешна архитектура, следвани от спортния терен на стадион “Кочо Цветаров”, сега преустроен в тенис кортове и църквата Св.св. Петър и Павел (известна също като “Свети Мина”). Също в подножието – под стръмните скални скатове е разположена сградата на заведение за обществено хранене, следвано от оградена детска площадка.

По продължението на южната граница – зоната между ул. “Н. Петков” и ул. “Гладстон” е застроена с индивидуални жилищни сгради в обособени парцели. Полегатите някога южни склонове на хълма, сега представляват отвесна скала.

От запад – до където склоновете не са така стръмни, подножието на хълма са застроен с малки, едноетажни и двуетажни къщи, между които криволичат тесни улочки. От запад е единствената запазена зелена площ, някога част от хълма, а сега - градинката с бензиностанцията - между бул. “В.Априлов” и ул. “Захари Стоянов”.

По северната граница - контактната зона - улица “Волга” и кварталите под нея, почти всички паянтови къщи са изчезнали и сега територията е застроена и усилено се застроява с жилищни кооперации по на 3-4 етаж и мансарди. Стремехът за „най-ефективно” използване на територията се реализира чрез предимно сключена застройка. Тази експанзия от една страна визуално “заличава” хълма от север, а от друга - отнема от отдалечените квартали падащия вятър, от гъсто залесените части на хълма.

Населението в контактната зона на хълма е около 5000 души. Присъстват обичайните обекти на ежедневното обществено обслужване – магазини за хранителни стоки, техникумите и няколко заведения за обществено хранене. В зоната липсват предприятия, които да замърсяват атмосферата с промишлени вредности. На ул. “Поп Харитон”, в партера на жилищна сграда има изграден малък автосервиз, който не оказва отрицателно въздействие върху квартала, още по малко върху парковата територия. На ул. “Гладстон” има фурна, използваща нефта за гориво, за която има изготвен ОВОС, също показващ липса на замърсяване. Бившата винарска изба на ул. “Данаил Николаев” вече не съществува, а сградата е заета от офиси.

В така обявените граници на хълма, има навлизания в парковата територия чрез незаконни разширения на имотите с пл.№№: 886,887,897,910,911и 912. Новите номера на тези имоти съгласно актуалната кадастрална карта са съответно: 810, 811, 820, 833, 834 и 835. Тези нарушения не са нови, те са констатирани още със стария План за управление през 2003 г. (утвърден 2004) и потвърдени с ПУП на територията от 2008 г. (приет 2009).

Друг аспект, касаещ границите на природната забележителност е наличието на несвойствени обекти в нея, които са съществували и преди заповедта за обявяването ѝ. Такива са следните обекти:

- стопанска сграда в частен имот-ПИ 521.1224 (стар номер 1362) – 6.52 м²;
- застроен жилищен имот ПИ 521.121 (стар номер 125) - 67.49 м²;
- застроен жилищен имот ПИ 521.201 (стар номер 209) - 108.27 м²;
- застроен жилищен имот ПИ 521.226 (стар номер 236) - 375.77 м²;

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

- улица Петър Бонев (ПИ 1428) – участък с площ 157.12 м²;
- ул. "Поп Харитон (ПИ 1521)– участък с площ 56.62 м² и още един-100.46 м²;
- ул. „Предел” (ПИ 1426) -- участък с площ 892.24 м²;
- ул. „Парк Бунарджик” (ПИ 1422) – участък с площ 54.2 м²;
- ул. „Поручик Д. Величков” (ПИ 1424) - участък с площ 91.53 м²;

Някои от тези несвойствени обекти са отчетени още в Плана за управление, приет през 2004 г. Затова считаме за необходимо в етапа на изпълнение на Плана да се проведе процедура по реда на Глава 3 от *Закона за защитената територии (обн. ДВ.133/1998, изм. и доп.)*, в която тези обекти да бъдат изключени от нея.

1.1. Площ на обекта и на включените в него защитени територии

След направените прецизни огледи на място, при сравняване с предоставената актуална кадастрална основа и цифровия модел на територията, нарушения на границите на защитената територия не са констатирани.

Изчислената с обща площ на защитената територия, съгласно цифровия, координатно ориентиран модел на нейните граници (виж. Карта 2) възлиза общо на 220 352.3 м² или 22.035 ха. Различия спрямо площта на природната забележителност, описана в Заповед №РД-466/22.12.1995 г. са незначителни (0.35 ха). Евентуални разминавания биха могли да са в следствие на разлики в очертаването на полигона на границите при пресичането на улични отсечки, например тъй като няма ясна индикация точно в кои точки да премине този полигон. В такива случаи неговото прокарване там може да е направено “по-свободно”, което да е станало причина за малка разлика в площта. При цифровия, координатно ориентиран модел, рисковете за грешки са много слабо вероятни, тъй като се използва функция за автоматична калкулация на площта на полигона, прекаран по актуалните кадастрални граници.

Независимо от това, тъй като в крайните участъци на защитената територия са включени несвойствени за характера ѝ обекти (части от градската улична мрежа и застроени жилищни имоти – вж. т. 1.0 по-горе), считаме за необходимо в етапа на изпълнение на Плана да се проведе процедура по реда на Глава 3 от *Закона за защитената територии (обн. ДВ.133/1998, изм. и доп.)*, в която тези обекти да бъдат изключени от нея.

1.2. Фондова и административна принадлежност

Административно, територията на Бунарджика принадлежи към Район “Централен” – гр. Пловдив. Почти цялата територия на хълма е публична общинска собственост.

Съгласно действащия Общ устройствен план (ОУП) на Пловдив от 2007 г. и Подробния паркоустройствен план на хълма, приет през 2009 г., функционално, територията на хълма е причислена към зелената система на града в ролята си на парк за широко обществено ползване. В Подробния паркоустройствен план територията на хълма е разделена на няколко устройствени зони. Режимът на дейностите в тях е, както следва:

- **Тзт - Терен със специален режим на зелена площ** (обхваща цялата ЗТ) - Зелени площи със специален режим – защитени територии. Допуска се реконструкция или застрояване, само съгласно плана за управление на съответните зони и инвестиционни проекти, изготвени в съответствие с предвижданията на ПпУП.
- **Ткин - Културно – историческо наследство** - Устройството на територията се подчинява на съответните режими и ограничения в разработката за КИН

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

- **Зоз - Зона – зеленина за широко обществено ползване** (Обхваща вегетативните площи на хълма) - Допуска се застрояване единствено свързано с отдиха, но не повече от 1 % за площи по-големи от 3 ха и 2 % за площи по-малки от 3 ха (Наредба № 7, чл. 32, ал.2).
- **Тса - Терени за спорт и атракции** (обхваща спортния комплекс Кочо Цветков) - Паркови площи, в които са локализирани обекти за спорт и атракции. Площта на съоръженията е обособена. Не се допуска ново застрояване, а само ремонт и реконструкция с конкретен инвестиционен проект и във връзка само със спортните и атрактивни съоръжения.
- **Тсо - Терен за обслужване в озеленяването** (обхваща стопанските сгради на ОП „Градини и паркове”) - Зони за обслужващи дейности в озеленяването - бази или съоръжения, свързани с поддръжката на зелената система.
- **Озз - Охранна зона със забрана за всякакво строителство** (включва зоните във високата южна част с висока концентрация на редки и защитени видове) - Забранява се всякакъв вид строителство и ползване на територията в противоречие с предвижданията на съответната зона.

На база на сегашното състояние и характера на обектите по опорен план (Карта 5) и по данни за функциите на обектите по кадастър и по проверки на място, баланса на територията на Хълма на Освободителите (Бунарджика) по вид на теренното покритие е описан в таблица 1 по-долу. Графично характерът на терена на защитената територия е показан на схемата в Карта 5.

Таблица 1 Баланс на територията на ПЗ Хълм на Освободителите (Бунарджик)

Елементи на територията	Площ [м ²]	Дял от общата площ на ЗТ [%]
зелени площи	145180.4	65.89
водни обекти - декоративни езерца и фонтани	445.9457	0.2
водни обекти - канавки	127.3538	0.06
алеи/подходи/стълбища/пътеки	28500.31	12.93
площадки с трайна настилка	7265.434	3.3
площадки с растителни елементи	5465.609	2.48
скални образувания	6710.466	3.05
скални образувания с растителни елементи	16334.77	7.41
спортни съоръжения	2116.584	0.96
паметници	139.6315	0.06
заведения за обществено обслужване	4503.051	2.04
<i>обект за общ. обслужване, р-т Голям Бунарджик</i>	<i>1159.204</i>	
<i>обект за общ. обслужване, р-т Малък Бунарджик</i>	<i>1169.133</i>	
<i>обект за обществено обслужване - Летен театър</i>	<i>2067.099</i>	
<i>обект за обществено обслужване (кафене)</i>	<i>107.6153</i>	
обекти за обществено обслужване (обществени тоалетни)	66.0194	0.03
стопански сгради	109.0395	0.05

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Елементи на територията	Площ [м ²]	Дял от общата площ на ЗТ [%]
обекти на техническата инфраструктура	1379.228	0.63
<i>трафопостове</i>	36.61551	
<i>водоеми</i>	1308.007	
<i>помпени станции</i>	34.60503	
обект на Гражданска защита	98.18721	0.04
несвойствени обекти - участъци от уличната мрежа	1352.172	0.61
несвойствени обекти сгради и жил. имоти	558.046	0.25
Общо:	220352.3	100

В упоменатите граници на Хълма съществуват сгради с различно функционално предназначение, описани по-долу:

- Спортен комплекс „Кочо Цветаров” – обект, общинска собственост.
- Ресторант „Голям Бунарджик” – частна собственост. Ресторантът е нефункциониращ от дълго време, собственикът е разрушил сградата с цел възстановяване на обекта, понастоящем работата е спряна и на мястото е изградена временна площадка за фитнес.
- Ресторант „Малък Бунарджик” (функциониращ) – частна собственост.
- Летен театър - Липсват данни за вида на собственост.
- Сграда на Гражданска защита.
- Водоеми – 2 бр. (във високата част на хълма).

Наличните данни за собствеността и по-подробна информация за обектите са дадени в Раздел 1.4 по-долу.

1.3. Законов статут

1.3.1. Описание на статута и развитието на територията до прекатегоризацията ѝ на природна забележителност

До края на XIX век „Бунарджика” е бил хълм извън града и не е представлявал интерес за Пловдивчани. От града го отделяли градини – “бахчи” (тур.), според едни автори розови – от там и името на местността - на юг от него, по-късно махала се наричала “Гюл бахча”, а според други “Гьол бахча”, тъй като на това място имало блато. Името на хълма идва от турската дума “бунар” – кладенец, тъй като там винаги е имало вода. В последствие е преименуван на Хълм на Освободителите, но и двете имена се срещат, както разговорно, така и в редица официални документи.

Самият хълм не е бил залесен, за което свидетелстват историческите източници. Според Евлия Челеби през средата на XVII век деветте “синкави стръмни тепета” – Чалътепе, Бозтепе, Джамбазтепе, Гюзчитепе, Валелитепе ... са без пръст и стръмни”. Това описание се потвърждава по-късно и от Имре Фривалдски – член кореспондент на Маджарската академия, който през 1832 год. описва Пловдив и хълмовете така: “...Тоя пространен град е построен по склоновете на три върховати хълма, зад които се издигат още два хълма („Джендем тепе” и „Бунарджика”); полите на хълмовете са окичени

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

с гроздове, а по високите им точки се издигат гранитни скали, северозападните им части са покрити с храсти, служещи за отмора на пасящите говеда, докато от другата страна в сянката на кипариси, бръшляни и кедри вечната нощ на гробовете крие тленността на човешката гордост...” Действително в североизточната част на Бунарджика - до началото на XX век е имало турски гробища. Тези гробища постепенно се заличават с разрастването на града и застрояването на тази част на хълма.

Първото засаждане на голите места на Бунарджика станало на 25 VIII (6.IX) 1881 год., във връзка с едно решение на градския съвет за тепетата да се полагат поголеми грижи. Така хълма постепенно се превръща в “диво място” обрасло с дървета и храсти, редуващи се с цветни полянки, прорязани от малки поточета, местообитание на множество птички. По това време Общината назначава и първият градинар бикчия (пазач на тепето) – Сюйлеман ага “...рядко трудолюбив човек, който от зори сновеше нагоре-надолу, ...получаваше скромна заплата от общината, но любовта му към гората не се стопи до края на неговите дни. Намериха го в една привечер, умрял с лопата в ръка...”

По-нататък Алваджиев продължава: “Много алеи из Бунарджика нямаше. Три-четири, но те по-скоро приличаха на междуселски пътища...Затова пък десетки пътеки лъкатушеха по всички посоки и отвеждаха до върха на тепето. На широкото място, дето сега е бюфетът, всяка неделя след обед, при хубаво време, дружество “Юнак” уреждаше състезания по гимнастика. На това място имаше две изкорубени пещери, за които казваха, че били от времето на ромен милает (римляните). На 15-20 м от пещерите лееше вода старинна чешма с чучур. Та бе разрушена в 1910 год., после я възстановиха, но в друг вид. Тя и сега е на същото място, пред останките на антична постройка. В 1911 год. бе назряла идеята между колоните и под сводовете на тая постройка да бъдат поставени бюстовете на генерал Гурко и на капитан Бураго, символизиращи освобождението на града през 1878 г., и на бившия кмет Христо Дюкменджиев, който с голяма енергия бе работил за прокарване на водопровода от Родопите.” За чешмата, която местните гърци преди освобождението наричали кринос (извор), Костадин Муравенов пише в своя “Памятник”: “Бонарджинъ-тъ има една чюшмъ, в неиъ са набира отъ мокротътъ на тепе-то водъ и съ старанието на единъ потурнакъ подъ имя Абдулла стана едно лозе и насадиль няколко чярничени овощни дървета. Тамъ ходиятъ пролетъ, на разходъ граждане-ти...”

В описанието на тепето, Алваджиев продължава: “Водопадът, на 200-300 крачки северно от чешмата, бе известен под името малкият водопад, а на стотина метра по-надолу бе другият – големия водопад. Вода идваше от резервоарите, които бяха близо до върха, дето сега е руският паметник....При големия водопад водата падаше от няколко метра, удряше се в едрите камъни под улея, разбиваше се на хиляди капки и насищаше почвата с влага. От водопада, водата пресичаше тясната алея, втурваше се в гората и се спускаше в ниското, в трапа, който се протягаше покрай шосето за гарата. Преди да стигне там, потокът спираше в една чешма с два чучура (дето е сега летният театър). Баяз чешме! – Бялата чешма. Освен няколкото бели камъка, на нея нямаше нищо друго, което да подсказва името ѝ.”

“В близост до чешмата бе първият салаш в Пловдив, построен през 1901 г. При хубаво време и в празник там идваха много хора. Донасяха си ядене от къщи, а поръчваха само “илимоната”.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

“Южната страна на Бунарджика бе свършено гола. Между скалите лъкатушеха две-три пътечки към върха, но по тях рядко минаваше човек”

Руският паметник на върха е издигнат през 1881 г., за което четем във в-к “Марица”, бр.322/22.IX.1881 г.: *“Завчера в неделя..., станъ освящанието на въздигнатий връз Бунарджика паметник за въспоменание на падналите около Пловдив храбри руски войници...Пловдивский паметник е подобен по направа на останалите паметници, въздигнати на разни точки отсам и отвъд Балкана. Над подножието е турен един обелиск, над който се исправя един кръст. На южното лице на обелиска е изкусно издълбан на мрамор императорский орел, а под него и над един Георгиевский кръст личат знамена и една котва. Под тия символи има една мраморна плоча, на която са написани следующите думи:“В царствование российский императора Александра II под началством генерал–адъютанта Гурко 3-го, 4-и и 5-го января1878 года сражение при Филипополе”*

Отново Алваджиев: *“В страни от паметника имаше каменна сграда, в която живееше със семейството си дългогодишния пазач и техник на резервоарите Лулчо Шушулков. Къщата бе двуетажна, каменна, с гръмоотвод. С плъзналия по зидовете бръшлян, със седалките, с вълшебния просторен изглед, там беше едно от най-примамливите кътчета на Бунарджика. На мястото дото е сега плочникът между двата паметника, имаше дълбок трап със застояла вода, а зиме когато дебелият лед скриваше водата, трапът се превръщаше в пързалка.*

През 1910 год. Общината назначава за градинар на Бунарджика Георги Николов. Завършил в Чехия, той “донася” парковите перспективи, изгражда първите растителни групи, геометрични фигури и профилирани тревни площи. Негово дело е конфигурацията на алейната мрежа в ниската зона, от тогава са и дървесните групи в тази част. През 20-те години се изгражда пътя до върха.

През 30-те години започва изграждането на пътеките с каменни стъпала и парапети, настлани с дребен паваж, които достигат до върха. По това време се изграждат колонадите и арките на водопадите, циментовата пързалка и ресторанта над тях. Идва войната и Бунарджика отново подивява. Изграждането му отново се подновява през 50-те години, когато се заражда идеята за изграждане на паметник на съветската армия. Първоначално идеята е за архитектурен обем, но партийните повели налагат монументален паметник, който е изграден през 1956-1957 год. По това време е изграден и летния театър, стадион “Кочо Цветаров” с баскетболно игрище. През 60-те години са прокарани многобройните пътеки и стълби в скалните масиви, изградени са алпинеумите във високата част. Хълмът на Освободителите (Бунарджика) се превръща в привлекателно място за отдих.

- През 1990 год. НИПК обявява хълма за паметник на градинско-парковото изкуство,
- През 1995 год. МОСВ го обявява за природна забележителност.

От направения кратък преглед на развитието на територията се вижда, че нейният статут винаги е бил място за *отдих и широко обществено ползване*. Собствеността над основната част от хълма е общинска. Ето защо принципната правна рамка за нейното управление би трябвало да включва, на първо място Община Пловдив, в качеството ѝ на стопанин на територията, а заедно с нея и институциите, които съгласно Закона за защитените територии, следва да упражняват контрол съобразно своите правомощия. Такива са РИОСВ Пловдив и висшестоящата инстанция – Министерство на околната среда и водите.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

1.3.2. Правна рамка за управление на защитената територия

1.3.2.1. Статут на територията и настъпили промени

Значимостта на Хълма на Освободителите (Хълм Бунарджика) и нуждата от неговото опазване за пръв път са добили законов характер с обявяването му от Министерството на културата и Националния институт за паметници на културата (НИПК) за паметник на градинското и парково изкуство с категория “местно значение”. Хълмът е включен в *Списъка на обявени паметници на градинското и парковото изкуство в гр. Пловдив, публикуван в ДВ бр. 41/19.05.1992 г.* по реда на тогавашния *Закон за паметници на културата и музеите /отменен/*. Понастоящем, съгласно §10 от *Закона за културното наследство (Обн. ДВ. бр.19/2009г.,изм. и доп.)* запазва статута си на недвижима културна ценност на градинското и парково изкуство с категория “местно значение”. (Границите на територията, обявена за паметник на градинското и парковото изкуство са показани схематично на фигура 6, съгласно описанието им в Списъка, публикуван в ДВ бр. 41/1992 г.).

Малко след това, територията на хълма е обявена и за защитена и от Министерство на околната среда. Издадена е *Заповед №РД-466/22.12.1995 г. на Министъра на околната среда (обн, ДВ бр. 3/1996 г.)*, с която, с цел опазване на ландшафта на уникални геоморфоложки образувания, три от Пловдивските тепета (включително Бунарджика) са обявени за природни забележителности.

Заповед №РД-466/22.12.1995 г. на Министъра на околната среда (ДВ бр. 3/1996 г.)

МИНИСТЕРСТВО НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Заповед № РД-466 / София, 22.12.1995 г.

На основание чл. 18 и чл. 22 от Закона за защита на природата с цел запазване на ландшафта на уникални геоложки образувания

ОБЯВЯВАМ

за природни забележителности част от тепета на гр. Пловдив, както следва:

1. Младежки хълм в района на Трето кметство - кв. 369 (нов) по кадастрално-регулационния план с площ 36.2 ха, и граници: ...
2. Данов хълм в района на Четвърто кметство - кв. 65 (нов) по плана на Централната градска част с площ 5.3 ха и граници: ...
3. Хълм на Освободителите в района на Четвърто кметство - кв. 328 (нов), II и IV гр. част по кадастрално-регулационния план с площ 22.0 ха и граници...

В границите на природните забележителности се забраняват:

1. Всякакво строителство с изключение на поддържане на съществуващите сгради, алеи и паркови съоръжения.
2. Разрушаване и изземване на скални маси.
3. Унищожаване и увреждане на естествената паркова растителност.
4. Безпокоене на птиците, вземането на яйцата и малките им, разрушаване на гнездата.
5. Палене на огън.
6. Паша на домашни животни.
7. Внасяне на нехарактерни растителни видове.

В срок до 1 година от публикуване на заповедта в Държавен вестник, Община Пловдив, респ. III и IV Кметства да означат границите на обектите на терена с трайни и ясно видими знаци и поставят указателни и информационни табелки на главните подходи

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

Община Пловдив, респ. III и IV Кметства да определят длъжностни лица от администрациите отговорни за стопанисването и опазването на природните забележителности съгласно определения с настоящата заповед режим.

Обектите да се впишат в Държавния регистър на защитените природни обекти.

Нарушителите на настоящата заповед се наказват съгласно чл. 31 от Закона за административните нарушения и наказания, ако не подлежат на по-тежко наказание.

Заповедта влиза в сила след обявяването ѝ в Държавен вестник.

Министър: Г. Георгиев

План за управление на защитената територия е утвърден осем години по-късно със *Заповед № РД-541/26.05.2004 г. на МОСВ (обн. ДВ бр. 57/2004 г.)*. Тъй като в първоначалната заповед за обявяване на трите природни забележителности превантивно е било забранено всякакво вмешателство, през 2008 г., със *Заповед №РД-903/01.12.2008 г.* режимът на дейностите в ПЗ е коригиран, за да се обезпечи прилагането мерките, предвидени в Плановете им на управление.

Заповед № РД-541/26.05.2004 г. на МОСВ (обн. ДВ бр. 57/2004 г.) за одобряване на план за управление на защитената територия

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
МИНИСТЕРСТВО НА ОКОЛНАТА СРЕДА И ВОДИТЕ

ЗАПОВЕД №РД-541/26.05.2004 г.

На основание чл. 62, във връзка с чл. 61 от Закона за защитените територии

УТВЪРЖДАВАМ:

Планове за управление на природните забележителности "Хълм Бунарджик", "Данов хълм" и "Младежки хълм".

Екземпляри от плановете за управление на природните забележителности "Хълм Бунарджик", "Данов хълм" и "Младежки хълм" да се предоставят на община Пловдив за изпълнение и на Регионална инспекция по околна среда и води - Пловдив за контрол.

Министър: Долорес Арсенова

Заповед № РД-903 от 01 декември 2008 г. за промяна на режима на дейностите, утвърден със Заповед РД-466 от 22.XII.1995 г.

Заповед № РД-903 от 01 декември 2008 г.

На основание чл. 42, ал. 5 и във връзка с чл. 41, т. 5 от Закона за защитените територии, с оглед обезпечаване прилагането на плановете за управление на природни забележителности, обявени със заповед № РД-466 от 22.XII.1995 г. (ДВ, бр. 3 от 1996 г.) и в частност плана за управление на "Младежки хълм", утвърден със заповед № РД-541 от 26.V.2004 г. (ДВ, бр. 57 от 2004 г.) в заповед № РД-466 от 22.XII.1995 г. се правят следните изменения и допълнения:

1. Точка 1 от частта, определяща режимите на дейност в природните забележителности се изменя така:

"всякакво строителство, с изключение на предвиденото в плановете за управление на природните забележителности, както и поддържане на съществуващи сгради, алеи, паркови и инфраструктурни съоръжения."

2. Изречението "Нарушителите на настоящата заповед се наказват съгласно чл. 31 от Закона за административните нарушения и наказания, ако не подлежат на по-тежко наказание." се изменя така: "Нарушителите на тази заповед се наказват съгласно административнонаказателните разпоредби на Закона за защитените територии".

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

3. Заповедта може да бъде обжалвана по реда на Административнопроцесуалния кодекс пред Върховния административен съд в едномесечен срок от обнародването ѝ в "Държавен вестник".
Министър: Дж. Чакъров

Всички цитирани по-горе актове, определящи актуалния статут на Хълма на Освободителите като защитена територия, в т.ч. границите и режима на дейностите в нея са включени в Приложение 5.

Законовият статут на Природната забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик) се определя съгласно чл. 23 до 25 от Закона за защитените територии (ДВ 133/1998, изм. и доп.):

Чл. 23. (1) За природни забележителности се обявяват характерни или забележителни обекти на неживата природа, като скални форми, скални разкрития с научна стойност, земни пирамиди, пещери, понори, водопади, находища на вкаменелости и минерали, пясъчни дюни и други, които са с изключителна стойност поради присъщата им рядкост, представителност, естетичност или които имат значение за науката и културата.

(2) Природните забележителности се управляват с цел запазване на техните естествени особености.

(3) Природните забележителности се обявяват с прилежаща територия, необходима за опазването им.

Чл. 24. В природните забележителности се забраняват дейности, които могат да нарушат тяхното естествено състояние или да намалят естетическата им стойност.

Чл. 25. Мерки за опазване, укрепване и възстановяване на природните забележителности се допускат с разрешение на Министерството на околната среда и водите съгласувано със собствениците на природните забележителности и други заинтересовани институции.

Съгласно чл. 6, ал. 3 от същия закон, културните ценности, попадащи в границите на защитена територия, запазват режимите си на опазване и ползване, определени по реда на Закона за културното наследство.

1.3.2.2. Институционални функции и правомощия за управление на природната забележителност

Съгласно изискванията на *Закона за защитените територии (обн. ДВ 133/1998, изм. и доп.)*, институционално грижата за опазване на природната забележителност се разпределя между компетенциите основно на МОСВ (включително регионалните му органи) и на Общинската администрация, в ролята ѝ на собственик на терените. Правната рамка за това, съгласно разпоредбите на Закона е представена по-долу.

Основни функции и правомощия на МОСВ, свързани с управлението на природната забележителност

Общият контрол и управлението на ПЗ „Хълм на Освободителите” (Бунарджик) се осъществява от Министерство на околната среда и водите (МОСВ) и неговия регионален орган - Регионална инспекция по околната среда и водите (РИОСВ) - Пловдив. Регионалната структура провежда и осъществява координиращи и контролни функции свързани с управлението на обекта. Основните функции на МОСВ и РИОСВ-Пловдив, съгласно разпоредбите на *Закона за защитените територии (обн. ДВ 133/1998, изм. и доп.)* са , както следва:

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Чл. 46. (1) Министерството на околната среда и водите и неговите регионални органи провеждат и осъществяват:

управлението и контрола в защитените територии;

.....

Чл. 47. В изпълнение на своите правомощия министърът на околната среда и водите:

.....

7. организира контрол върху дейността на всички собственици и ползватели в защитените територии;

8. координира дейностите на други министерства, ведомства, общини, обществени организации, научни и академични институти и други, свързани със защитените територии;

.....

Чл. 50. В изпълнение на своите правомощия директорите на регионалните органи на Министерството на околната среда и водите в защитените територии в своите райони:

1. осъществяват или организират управлението на защитените територии;

2. организират разработването на планове за управление;

.....

5. контролират дейностите на собствениците или ползвателите на гори, земи и водни площи;

6. координират и контролират прилагането на плановете за управление в областта на научноизследователската работа, поддържащите и възстановителните мерки за застрашени видове и местообитания, просветните и образователните екологични програми и други природозащитни дейности, осъществявани от други държавни органи, общини, неправителствени организации и лица;

7. организират мониторинг върху качествата на компонентите на околната среда;

.....

12. санкционират нарушители в предвидените случаи.

Основни функции и правомощия на Община Пловдив, свързани с управлението на природната забележителност

Чл. 52. (1) Министерството на земеделието и храните, Изпълнителната агенция по горите, както и физическите и юридическите лица и общините - собственици на гори, земи и водни площи в защитените територии извън тези, които са обект на изключителна държавна собственост, осъществяват тяхното стопанисване, опазване и охрана, съгласно разпоредбите на този и други специални закони.

.....

(4) Собствениците на гори, земи и водни площи в защитени територии извън тези, които са изключителна държавна собственост или са природни паркове, могат да създават специализирани звена за провеждане на поддържащи, направляващи и регулиращи дейности съгласно заповедите за обявяване и плановете за управление.

В ролята на собственик на поземлените имоти в т.ч. и на повечето от обектите, разположени на територията на природната забележителност, основната отговорност за управление, опазване и поддръжка на Хълма на Освободителите е на Община Пловдив.

Както беше посочено по-горе, административно хълмът е разположен на територията на Район „Централен”, но в районната администрация (а и като цяло в общината) няма обособена самостоятелна управленска структура, която да е натоварена с грижата за хълма. В общинската администрация има дирекция “Екология и управление на отпадъците”,

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

в чиито прерогативи, наред с проблемите на чистотата, зелената система и т.н. са и общите грижи за природната забележителност, и организирането на дейностите по изпълнение на плана за нейното управление. Поддръжката на зелените системи и зеленото строителство се възлагат на ОП „Градини и паркове”.

Спецификата на обекта, като “защитена територия” изисква на градско ниво, т.е. в Община Пловдив, да се изгради специализирана управленска структура, на която да се възложат грижите не само за този хълм, а и за останалите защитени територии – Младежки хълм и Данов хълм. Възможността за това е предвидена както в самата заповед за обявяване на Пловдивските тепета за природни забележителности, така и в разпоредбите на Закона за защитените територии (виж по-долу).

Функции и правомощия на други организации

Чл.53. Министерство на околната среда и водите и органите и лицата по чл.52, ал.1 могат да предоставят на неправителствени и други организации и сдружения правото да организират поддържащи, направляващи, регулиращи, възстановителни и други природозащитни дейности в защитените територии.

1.3.3. Международни конвенции и директиви имащи отношение към предмета и целите на плана за управление

- **Европейска Конвенция за ландшафта** - подписана от министрите на 18 европейски страни, в това число и България, 2000 г. във Флоренция. Конвенцията поставя изискването към публичните власти да приемат политики и мерки на местно, регионално, национално и международно ниво за защита, управление и планиране на ландшафта на Европа. Тя касае всички видове ландшафт в Европа - както обикновения, така и уникалния - който определя качествата на околната среда.
- **Конвенция за биологичното разнообразие** – изисква да се вземат специални мерки за възстановяване на деградирани екосистеми и осигуряване възстановяването на застрашените видове, чрез разработване и прилагане на стратегии и планове за управление. Държавите членки се задължават да предотвратят интродуцирането на чуждоземни видове, които заплашват екосистемите, местообитанията или видовете.
- **Конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и природните местообитания /Бернска/** - изисква да се вземат мерки за осигуряване запазването на природните местообитания на дивите видове от флората и фауната, както и за запазването на застрашените от изчезване природни местообитания. Договарящите страни се задължават да обръщат специално внимание на защитата на области, които са важни за мигриращите видове, като райони за зимуване, събиране, хранене и размножаване. Препоръка №36 се отнася за опазване на подземните хабитати и определя критериите за селекция на хабитатите: присъствие на видове, адаптирани към подземен живот; елементи на фауната, изчезнали от сухоземните и водни надземни екосистеми; присъствие на уязвими видове; присъствие на редки видове; присъствие на ендемични видове; присъствие на прилепи; относително високо биоразнообразие; научна стойност; уязвимост на хабитатите.
- **Конвенция за опазване на мигриращите видове диви животни /Бонска/** - изисква съхраняване и възстановяване на местообитанията на мигриращите видове. Държавите е необходимо да предотвратят и отстраняват вредните влияния от дейности или пречки, затрудняващи миграцията на видовете.
- **Споразумение за опазване на популациите на европейските прилепи (EUROBATS)** - Споразумението е един от специализираните международни договори към Бонската конвенция. Има за цел да бъдат защитени всички 52 европейски видове

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

прилепи чрез законодателни, образователни и консервационни мерки и международно сътрудничество.

- **Директива 92/43/ЕЕС за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна** - цели осигуряване разнообразието на видовете, чрез запазване на техните природни местообитания, както и възстановяване на тяхното благоприятно състояние. Директивата посочва отговорността на държавите да съхранят приоритетни природни местообитания в тяхното естествено състояние. Тези местообитания трябва да се опазват в рамките на единна екологична мрежа, като се обявяват за специални защитени територии и се изготвят и прилагат планове за тяхното управление.
- **Директива 79/409/ЕЕС за опазване на дивите птици** -най-старата европейска природозащитна директива. Изисква мерки за опазване, поддържане и възстановяване на необходимите по разнообразие и площ местообитания за всички видове птици.

Посочените конвенции и Европейски директиви са отправните точки при определянето на основните цели и мерки залегнали в настоящия План за управление.

1.4. Собственост

Хълм на Освободителите, е публична общинска собственост и административно, принадлежи към Район “Централен” – Пловдив. В неговите граници съществуват и други форми на собственост. Описаните по-долу данните за собствеността на обекти са съгласно предоставената от Възложителя справка, включена в Приложение 7. В парка попадат следните обекти:

Спортен комплекс „Кочо Цветаров” – общинска собственост

С акт за общинска собственост № 149/11.08.1998 год. е актувано дворно място от 2500 кв.м. и едноетажна масивна сграда, със застроена площ от 110 кв. м., представляващо спортен комплекс (в т.ч. сграда, игрище и трибуни с обща площ 2116,57 кв.м.). Със Заповед № ОА 954/19.06.1994 е отстъпено право на ползване на тенис клуб „Академик – 83” – Пловдив.

Ресторант „Голям Бунарджик” – частна собственост

С акт за държавна собственост № 2832/26.07.1994 год., по отменена НДИ са актувани: ресторант „Дружба” – едноетажна сграда с изба, със застроена площ от 503 кв.м. и не застроена площ от 250 кв. м. и дискотека „Дружба” със застроена площ от 244 кв.м. и незастроена площ от 230 кв.м. Актуваният имот е включен в капитала на ОФ „Ритон”. С Договор № 036-5/21.03.1995 год., на основание чл. 40, във връзка с чл. 35 от ЗППДИБП, имота е продаден на „Грийн Хил” ООД, представлявано от Борислав Георгиев Петков. От тогава имотът е частна собственост.

Ресторант „Малък Бунарджик” – частна собственост:

С акт за държавна собственост № 2830/19.07.1994 год., по отменена НДИ, е актуван ресторант „Малък Бунарджик”, със застроена площ от 12 кв.м. и не застроена площ от 256 кв.м. Актуваният имот е включен в капитала на ОФ „Ритон”.

С Договор за разсрочено плащане, на обособена част от общинското предприятие, от 22.12.1994 год., на основание чл.40, във връзка с чл. 35 на ЗППДОБП, имотът е продаден на Божидар Георгиев Данаилов.

Летен театър:

Летният театър е разположен в имот с планоснимачен № 1515, с обща площ от 2064,95 кв.м. (по изчисления от „цифровия модел”). В предоставените от Община Пловдив данни за собствеността липсва официална информация за обекта. По данни от кадастъра

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

собствеността на имота е държавна, а на сградата - общинска. Летния театър се отдава под наем от Министерство на културата. В предоставените от Община Пловдив данни липсва информация за наемател.

Гражданска защита:

В подножието на южната част на хълма съществува сграда на „Гражданска защита” (клуб „Лозана”), със застроена площ от 98,14 кв.м. В предоставените от Община Пловдив данни за собствеността липсва официална информация за обекта. По данни от кадастъра собствеността е държавна. В предоставените от Община Пловдив данни липсва информация за наемател или ползвател.

Водоеми:

Във високата част на хълма има изградени два водоема:

- Водоем в имот с планоснимачен № 1517, с обща площ от 1261,62 кв.м. (в.т.ч. едноетажна сграда със застроена площ от 21,29 кв.м.);
- Водоем „Висока зона” – в необособен имот.

В предоставените от Община Пловдив данни за собствеността липсва официална информация за двата обекта.

1.5. Управленска структура

1.5.1. Организационна структура и администрация

В ролята на собственик на терена, основната отговорност за управление, опазване и поддръжка на Хълма на Освободителите е на Община Пловдив. Хълмът административно-териториално е разположен на територията на Район „Централен” на гр. Пловдив, но в администрацията на Района (а и като цяло в общината) няма обособена управленска структура, занимаваща се конкретно и само с управлението и опазването на хълма.

Със Заповед ОА-73/17.01.2005 на Кмета на Пловдив за стопанисването и опазването на природните забележителности е обособена специализирана структура - "Управление на защитените територии", в която са включени осем служители:

- Един служител на отдел „Екология и околна среда” на Община Пловдив в качеството на гл. експерт "Управление на зелената система, защитени територии и биоразнообразие"
- Двама служители на Дирекция " Устройствено планиране, архитектура и благоустройство" на Община Пловдив.
- Двама служители на р-н "Централен" - еколог и архитект, определени със Заповед на районния Кмет.
- Един служител на ОП „Градини и паркове”, определен със Заповед на Управителя на предприятието.
- Двама представители на Общинска охрана ЕАД, определени със заповед на Изпълнителния Директор.

Поддръжката на зелените системи и зеленото строителство (включително в парковите части на природните забележителности) се възлагат на ОП „Градини и паркове”. С оглед целогодишното поддържане на Пловдивските хълмове в структурата на ОП „Градини и паркове” през 2004 г. (съгласно писмо изх. № 5300-178/06.08.2004) са създадени работни звена от по 4 човека, които да осигуряват поддръжката на всяко от трите тепета. През 2005

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

г. персоналят е увеличен до 8 души за Данов хълм (1 ръководител и 7 работници) и по 10 души за Младежки хълм и за Бунарджика (по 1 ръководител и 9 работници).

През 2004 г., след влизане в сила на Планове за управление на трите защитени територии, фирма „Сикюрити Глобъл-21” ЕООД предоставя на Община Пловдив, чрез договор за дарение, провеждането на денонощна въоръжена физическа охрана и осъществяване на контролен режим, както и реакция с патрулни автомобили на обект парк „Хълм на Освободителите” за периода от една година.

През 2005 г., съгласно ЗАПОВЕД ОА-73/17.01.2005 на Кмета на Община Пловдив, Общинска охрана ЕАД организира охраната на трите хълма, съгласно разпоредбите на Закона за опазване на околната среда, Закона за защитените територии и Наредба № 1 на Общински съвет-Пловдив.

1.5.2. Персонал - функции

Както беше посочено по-горе обособена управленска структура, която да е натоварена самостоятелно и конкретно с грижата за управлението и опазването до момента няма обособена. Със Заповед на Кмета на Пловдив е създадено специализирано звено от служители в различни дирекции, които обаче съвместяват тези си задължения с ежедневните си задачи като служител в съответната дирекция или отдел. Така например главният експерт в това специализирано звено, освен с грижата за защитените територии е натоварен също с организиране на поддръжката на градските зелените площи и крайуличното озеленяване, организирането и изпълнението на дейности по поддръжане в норми параметрите околната среда и много други функции.

Спецификата на обекта, като “защитена територия” изисква на градско ниво, т.е. в Община Пловдив, да се изгради специализирана управленска структура, на която да се възложат грижите не само за този хълм, а и за останалите защитени територии в гр. Пловдив – Младежки и Данов хълм. Възможността за това е предвидена както в самата заповед за обявяване на Пловдивските тепета за природни забележителности, рака и в разпоредбите на Закона за защитените територии (виж Раздел 1.3.2 по-горе).

1.5.3. Материално-техническо обезпечаване

Материално-техническото осигуряване на общинската администрация, ангажирана наред с другите си задачи и с грижата за природните забележителности включва основно офис-обзавеждане и офис-техника. По-специфичен инструмент, с който разполага общинската администрацията е информационната система - ИСУТ ИС “Зелена система и Защитени територии”. Тя представлява програмен продукт, разработен на базата на CADIS, в който върху основа от актуална кадастрална информация е разработен допълнителен слой „Зелена система и защитени територии”. В този слой са въведени данните от извършените по-рано паспортизации на едроразмерната растителност, както и данни за парковата инфраструктура. За съжаление форматът на цифровите данни в тази информационна система и самата структура е направена във вид, в който е несъвместима с всички други, използвани в практиката инструменти за работа с географски информационни системи, което прави използването им в практиката (като например за разработването на настоящия план за управление) изключително трудоемка задача.

Общинското предприятие ОП „Градини и паркове”, на което се възлагат озеленителните дейности разполагат със съответното оборудване за необходимите дейности в парковата част: моторни триони "Щил" - 26 бр., телескопични кастрачки "Щил" - 20 бр., къртачи "Бош" - 2 бр., косачки - 33 бр., дърворезачки - 28 бр., ножици за жив плет - 17 бр. и др.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

1.6. Съществуващи проектни разработки

Проучени са съществуващи проектни разработки, планове, проекти, програми и др., имащи връзка и/или влияещи върху защитената територия, както и такива, свързани със социално-икономическото и културно развитие на района. Направена е кратка анотация на по-важните разработки (стратегии, програми, планове и проекти) с отчитане на степента на тяхната реализация и актуалността им, до колкото това е възможно. Разгледани са стратегически, програмни и устройствени проекти и планове, такива отнасящи се до възможно строителство, ползване на ресурси и други дейности на територията на природната забележителност, а също и разработки и програми, свързани с регионалното развитие и с развитието на туризма.

1.6.1. План за управление на природна забележителност „Хълм на Освободителите” от 2003 г. (утвърден със Заповед № РД-541/26.05.2004 г. на МОСВ)

Планът за управление на ПЗ Хълм Бунарджик от 2003 г. (утвърден със Заповед № РД-541/26.05.2004 г. на МОСВ) е основният управленски инструмент, определящ до момента режима на дейностите в защитената територия. Предмет на Плана е управлението и опазването на скалните образувания, зелените и водните площи, разнообразието на екосистемите и местообитанията, както и на видовете на флората и фауната на територията на защитената територия в синхрон с поддръжка на обектите, свързани с отдиha на населението.

Планът определя целите, приоритетите, както и програми и мероприятия за управление на защитената територия, съобразно поставените цели за 10 годишен период (2004 - 2014 г.). Основната, дългосрочната цел на плана е съхраняване на уникалната му стойност в градската структура, при максимално опазване на притежаваните от територията качества – природна забележителност, вписана в силно урбанизирана среда. На базата на тази цел в Плана са формулирани приоритетните за изпълнение задачи за възстановяването на територията, като те са разделени на краткосрочни и дългосрочни мероприятия и спешни за реализация мерки. Кратък преглед на заложените в Плана мероприятия и на тяхното изпълнение е даден в текста по-долу.

1) Дългосрочни цели

Възстановяване на естествената растителност на хълма:

Дейността е частично изпълнена, до толкова до колкото не са допускани намеси и мероприятия, които да унищожат съществуващата естествена растителност (виж долната точка). Все още се срещат, обаче, типични инвазивни видове, които биха могли сериозно да увредят структурата на съобществата и да доведат до подтискане и дори до изчезване на съществуващата растителност.

В разкритите участъци с концентрация на редки, защитени и “червен” растения и елементи на естествената растителност да не се допуска намеса и провеждане на мероприятия, които биха довели до нарушаване на съществуващото екологическо равновесие и безвъзвратното им унищожаване:

Мероприятието е изпълнено. Наложените ограничения са спазвани.

Да се направят опити за възстановяване на редки, унищожени видове по хълма (пр. *Silene larchenfeldiana*, румелийско карамфилче - *Dianthus rumelicus* и др.):

Не е известно да са правени такива опити. Мярката следва да остане и в следващия планов период, тъй като има необходимост от нея.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Саниране и отстраняване на безвъзвратно загиналата растителност:

Мярката се изпълнява на периодичен принцип – това е част от дейностите по поддръжка на парка. Мярката следва да остане и в новия планов период.

Подмяна и внасяне на нови декоративни дървета и храсти в “парковата зона” но не стихийно, кампанийно само с наличния посадъчен материал, а с видове характерни за конкретната територия и доказали адаптивните си възможности (пр. Лириодендрон, Кладрастис лутеа, магнолии, хамаеципарис и др.):

Мярката се изпълнява на периодичен принцип – това е част от дейностите по поддръжка на парка. Може да остане и в новия планов период.

Подмяна на преобладаващите издънкови насаждения в “лесопарковата” част - резултат от подивяването на растителността и липсата на грижи, чрез внасяне на характерните за територията дървесни и храстови видове, треви и цветя, доказали във времето приспособимостта си към условията на хълма:

Мярката е частично изпълнена, но следва да остане и за следващия програмен период, тъй като има нужда от нея.

Отстраняване на антропофитните елементи (плевели и бурени):

Мярката се изпълнява на периодичен принцип – това е част от дейностите по поддръжка на парка. Мярката следва да остане и в новия планов период.

Внимателен анализ на настанените “чужди” на естествената флора елементи и при необходимост - отстраняването им:

Свързано е с предходната мярка. Изпълнява се на аналогичен принцип.

Създаване на благоприятни условия за развитието на растителността:

Мярката е част от дейностите по поддръжка на парка. Изпълнява се постоянно.

Възстановяване и доразвитие на напоителната система, тъй като основен проблем на територията е липсата на напояване:

Мярката е частично изпълнена – водопроводът е възстановен, но следва да остане и в новия планов период, тъй като има необходимост от доразвиване на мрежата.

Прилагане на противоерозионни мероприятия - укрепване на склоновете, залесяване с подходящи за територията растителни видове:

Не е известно да са правени такива опити през последните години. Мярката следва да остане и в следващия планов, тъй като има необходимост от нея.

Внасяне на почва – на местата където ерозията безвъзвратно е унищожила почвената покривка:

Мярката е част от дейностите по поддръжка на парка. Мярката следва да остане и в новия планов период.

На второ място, но не по време, идва необходимостта от възстановяване на елементите на парковата инфраструктура – алеите, пътеките, площадките, пейките и т.н., за да възвърне хълма онази привлекателност, която винаги е имал за хората:

Мярката е частично изпълнена – алеите и инфраструктурата са възстановени, особено в парковата част, но следва да остане и в новия планов период, тъй като има необходимост от възстановяване на други алеи и стълбища, които не са в добро състояние.

Тези мероприятия трябва да се предхождат от изготвянето на съответните проекти, които да се подлагат на обществено обсъждане с привличане на различни специалисти:

Липсва информация.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

2) Подцели

Създаване на съответен административен орган, който да е отговорен за изпълнението на задачите и в чийто прерогативи е управлението, развитието и опазването на защитената територия:

Със заповед на Кмета на Община Пловдив е създадено оперативно звено със служители на Община Пловдив, на охранителната фирма и на ОП „Градини и паркове”. Въпреки това самостоятелен орган, който да отговаря само за управлението на защитените територии до момента няма създаден. Мярката може да остане и в следващия планов период.

Включване при вземането на решения за развитието на територията, както и при тяхната реализация на гражданското общество, чрез различни форми на участие - граждански сдружения, обществени форуми за обсъждане на проблемите, пряко участие във възстановителни работи на обществени начала и особено при опазването и защитата на територията:

Нормативната уредба (ЗЗТ, Наредбата за изготвяне на ПУ) предоставя възможност за участие на обществеността при обсъждането и вземането на решенията, свързани с управлението на природната забележителност в етапа на изготвяне на Планове за управление.

Обществеността е ангажирана по различни начини от община Пловдив – напр. при неколккратно организирани доброволчески почиствания на хълмовете (със сътрудничеството на НПО), също и чрез изготвянето и раздаването на брошури, плакати и др.

Създаване на информационен център, който да информира чрез специализирани образователни и разяснителни програми, популяризиращи значението на хълма, неговата роля в градския организъм, да запознава с характерните за хълма защитени и редки растителни видове, да запознава посетителите на територията със специфичните изисквания при ползването на защитената територия:

Липсва информация това да е извършено. Мярката може да остане в следващия планов период.

Маркиране на защитените, редките и екзотични видове по подходящ създаващ респект начин:

Липсва информация това да е извършено. Сложени са табели в близост до входовете на ПЗ, които дават информация за това кои са защитените видове. Независимо от това следва да се добавят и информационни табели или по друг начин да се означат местата, където биха могли да се наблюдават конзервационно значими или екзотични видове или характерни техни местообитания.

Създаване на подходяща по форма организация (общество, фондация) за набиране на допълнителни средства за реализация на предвидените мероприятия:

Липсва информация това да е извършено. Мярката може да остане и в следващия планов период.

Създаване на “екологична полиция” със съответните правомощия, която да следи и санкционира всякакви нарушения на статута на защитената територия:

Липсва информация това да е извършено. За оптимизиране на дейността може да се проведат обучения на охранителите, които понастоящем охраняват парка, за предмета и целите на защитената територия, за това кои са уязвимите обекти и кои дейности представляват по-голям риск.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

1.6.2. Програма за развитие, поддържане и опазване на зелената система на гр. Пловдив от 2013 г.

Програмата за Развитие, поддържане и опазване на Зелената система на гр. Пловдив има за цел да даде планова рамка, чрез която в съчетание с последователна общинска политика да доведе до дългосрочно повишаване на качеството и количеството на зелените площи на града и обединяването им в непрекъсната и обхващаща цялата градска структура Зелена система.

Програмата е практически средство, стратегически документ и методическо ръководство за управление на Зелената система на гр.Пловдив. За определяне на състоянието на Зелената система са изследвани всички площи за широко обществено ползване в града. Териториалната структура и усвоеността на парковите площи. Тяхната функционална структура, съдържанието им и степента на амортизация, както и засягането им от различни инвестиционни намерения.

На основа на детайлния анализ на състоянието на зелената система на града са формулирани приоритети за развитието и опазването ѝ, спешните за реализация мерки и е дадена една дългосрочна стратегия касаеща всички части на Зелената система. Програмата за "Развитие, поддържане и опазване на зелената система на гр.Пловдив" включва етапен план, който набелязва последователността на всички мерки засягащи този елемент на градската структура. Етапния план е в три части - спешни действия до 2014 година, и етапи 2015-2020 и 2021-2025 година. В този смисъл програмата е един рамков стратегически документ, чрез който Общината да провежда последователна, целенасочена и оптимална политика свързана с развитието, поддържането и опазването на Зелената система на гр.Пловдив".

Програмата за развитие на Зелената система и Планът към нея се съобразяват изцяло с възприетото зонироване на трите природни забележителности – Данов хълм, Младежки хълм и Бунарджик и със специфичните нужди от опазване и поддържане на популациите на растителните видове в тях. Отчетени са особеностите на всяка от трите защитени територии и са заложили дейности, подчиняващи се на приоритетите и доразвиващи мерките, заложили в Плановете им за управление.

1.6.3. Програма за опазване на околната среда на територията на Община Пловдив (актуализация 2014-2020 г.)

Програма за опазване на околната среда на Община Пловдив за периода 2014- 2020 г. е изготвена като част от изпълнението на проект: „Подобряване на стратегическото планиране в Община Пловдив”, Схема за безвъзмездна финансова помощ №BG051PO002/13/1.3-07, Подприоритет 1.3. „Ефективна координация и партньорство при разработване и провеждане на политики”, Приоритетна ос I „Добро управление” по Оперативна програма „Административен капацитет” 2007 – 2013 г. Тя е изготвена в съответствие с актуалните изисквания на Закона за опазване на околната среда на Р. България и цели постигане на съответствие с актуалните законови изисквания в областта на околната среда.

Програмата включва дълбоко-обхватен анализ на състоянието на околната среда на територията на Община Пловдив, на базата на който са изведени основните цели, приоритети и конкретни мерки за опазване и подобряване на тяхното състояние.

Като генерална стратегическа цел за Община Пловдив е изведена необходимостта от постигане на устойчиво развитие на своята територия, като допринесе за постигането му в национален и европейски мащаб – здрави настоящи и бъдещи поколения, живеещи в благоприятна околна среда, осигуряване на достатъчни по количество и с високо качество жизненоважни ресурси, запазване на природното и културно наследство и хармоничното му съвместно съществуване с новите технологии, архитектурните и инфраструктурни елементи.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

За постигането ѝ са формулирани 16 специфични стратегически цели, повечето от които нямат пряко касателство с природната забележителност, а по-скоро с общото състояние на околната среда на територията на общината. Единствената специфична цел, която се отнася пряко към трите тепета е целта **„поддържане и управление на защитените територии в съответствие с Плановите за управление, осигуряващо запазването на биоразнообразието на територията на Общината”**. В изпълнение на тази цел са заложени приоритети за изпълнение:

- Опазване на защитените, редките и екзотични видове по подходящ начин;
- Пълно спазване на ограниченията за определени дейности, застраващи предмета на опазване в защитените зони и територии;
- Повишаване на екологичната култура на населението на Община Пловдив и неговото запознаване с нормативната уредба, прозрачно провеждане на екологичните мероприятия и издаване на специализирани издания за това.
- Поддържане и развитие на зелените площи за широко обществено ползване и междублоковите пространства;
 - Постигане на минимум 17 м² / ж. зелени площи за широко обществено ползване /ШОП/;
 - Проектиране на нереализирани зелени площи за ШОП;
 - Поетапна реконструкция на уличното озеленяване;
 - Поетапно изграждане на сондажни кладенци и поливни системи в целия град и реконструкция на съществуващи такива;
 - Осъвременяване на техническата база и технологията за поддържане на зелената система и защитените територии;
 - Осигуряване на терен /60 дка./ за изграждане на собствен декоративен разсадник и цветопроизводствена база на ОП „Градини и паркове”.

Община Пловдив активно работи по изпълнение на изброените по-горе приоритети.

С цел привеждане на качеството на атмосферния въздух в района на община Пловдив в съответствие с изискванията на европейското и в частност на националното законодателство през годините са разработени и се изпълняват две секторни програми, които са неразделна част от общинската Програма за опазване на околната среда, а именно:

- **Актуализация на Програмата за подобряване на качеството на атмосферния въздух на територията на Община Пловдив 2003-2010 и План за действие за периода 2011-2013** приета с Решение № 223, взето с Протокол №15 от 16.06.2011 г.;
- **Програма за достигане на нормативните нива по показателите фини прахови частици под 2,5 микрона (ФПЧ_{2,5}) и полициклични ароматни въглеводороди (ПАВ) в атмосферния въздух на територията на Община Пловдив с План за действие за периода 2014-2015 г.** приета с Решение №373, взето с Протокол №17 от 17.10.2013 г.

В Програмата за опазване на околната среда на община Пловдив за периода 2014-2020 г. е включен обособен раздел „Атмосферен въздух“, в който е направен подробен анализ на състоянието на КАВ, причините и източниците на замърсяване, като са посочени конкретни цели и мерки за изпълнение. При разработването му е използвана цялата налична информация от актуалните измервания на концентрациите на замърсителите в пунктовете за мониторинг, както и информация от двете специализирани програми за подобряване на

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

КАВ. Планът за действие към Програмата за ООС предвижда изпълнението на конкретни и целенасочени мерки насочени към ограничаване на замърсяването на атмосферния въздух.

През 2016г. Община Пловдив разработи и кандидатства по Оперативна програма "Околна среда" 2014-2020г., Приоритетна ос 5 „Подобряване качеството на атмосферния въздух“ с проектно предложение за изготвянето на комплексна програма за подобряване на качеството на атмосферния въздух за достигане на нормативните стойности по показателите ФПЧ₁₀, ФПЧ_{2,5}, азотен диоксид и полициклични ароматни въглеводороди, определени като показатели, които нарушават качеството на атмосферния въздух /КАВ/ на територията на общината. Към настоящия момент Община Пловдив е бенефициент по проект „Разработване на "Програма за подобряване на качеството на атмосферния въздух на територията на Община Пловдив" и План за действие към същата за периода 2018 - 2023г.“, регистриран в ИСУН 2020 с № BG16M1OP002-5.002-0011 по процедура № BG16M1OP002-5.002 „Разработване/актуализация на общинските програми за качеството на атмосферния въздух“ по оперативна програма „Околна среда 2014 – 2020г.“, реализиращ се в рамките на Договор за безвъзмездна финансова помощ с регистрационен № BG16M1OP002-5.002-0011-C01 г., сключен с Министерство на околната среда и водите. Изпълнението на проекта стартира на 15.05.2017г., с подписването на горецитирания договор (<http://ope.moew.government.bg/bg>).

Изпълнението и на редица други общински програми и планове за действие (особено в сферата на транспортно-комуникационната и техническата инфраструктура) допълват хоризонталната екологична политика на Община Пловдив и оказват кумулативен ефект и пряко въздействие върху състоянието и подобряване на КАВ на територията на Общината.

На официалната интернет страница на Община Пловдив: http://www.plovdiv.bg/item/ecology/eeco_bulletin/, както и на изградения Информационен портал за мониторинг на околната среда на територията на общината се информира населението и гостите на града за състоянието на качеството на атмосферния въздух. За първи път за България е разработено единно приложение за публичен неограничен достъп до регистрирани резултати от система за непрекъснат мониторинг по компоненти въздух и води. За целта, след одобрение от МОСВ и ИАОС е извършено конфигуриране на терминали към сървър за околна среда на Община Пловдив за достъп на данни от пунктовете за мониторинг на качеството на атмосферния въздух и води на територията на общината - част от Националната система за мониторинг на околната среда на Р. България. Визуализацията в сайта е поднесена в текстови и графичен вид и се реализира в реално време без намесата на оператор.

Ежедневно текстова метеорологична информация и данни за КАВ се визуализират на електронно табло пред сградата на Общината.

1.6.4. Актуализирана стратегическа карта за шум за Агломерация Пловдив, 2017-2022

Актуализирането на Стратегическата карта за шума на агломерация Пловдив е в изпълнение на изискванията на Закона за защита от шума в околната среда (ЗЗШОС)(Обн., ДВ, бр. 74 от 13.09.2005 г.) и Директива 2002/49/ЕО за оценка и управление на шума в околната среда.

Цел на Актуализираната стратегическа карта за шум за агломерация Пловдив (СКШ) е определяне степента на шумовото натоварване в околната среда чрез измерване, оценка и картотекиране на шумовите нива в нея. Съдържа текстова и графична информация за предходната, настоящата и очакваната шумова ситуация. С помощта на стратегическата карта за шум за агломерация Пловдив са определени приоритетите за планиране на действията и е направена преценка за броят на хората, изложени на въздействието на шум. Крайната цел, която ще бъде постигната е създаване на здравословни условия на живот на населението и опазване на околната среда от шум, чрез разработването и прилагането на интегриран подход и мерки за неговото избягване, предотвратяване или намаляване.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Актуализираната стратегическа шумова карта и Плана за действие има само косвено влияние върху природната забележителност, до колкото предвидените с тях мероприятия ще окажат благоприятно въздействие върху общия шумов фон в района.

1.6.5. Програма за управление на отпадъците на Община Пловдив – 2014-2020 (Актуализация 2016)

Актуализацията на Програма за управление на отпадъците на територията на Община Пловдив 2014-2020 г., се извърши във връзка с привеждането ѝ в съответствие със структурата, целите и предвижданията на Националния план за управление на отпадъците. При актуализацията на Програмата са съблюдавани „Методически указания за разработване на общински програми за управление на отпадъците за периода 2015-2020 г.”, утвърдени със Заповед № РД-211/ 31.03.2015 г. на министъра на околната среда.

Актуализацията на ПУО има за цел въвеждане на интегрирана система за управление на отпадъците, включваща съвременни практики за събиране на отпадъци, както и подходящи съоръжения за третиране, осигуряващи прилагането на йерархията за управление на отпадъците, а именно:

1. предотвратяване на образуването им;
2. подготовка за повторна употреба;
3. рециклиране;
4. друго оползотворяване, например оползотворяване за получаване на енергия;
5. обезвреждане.

Формулираните цели са съобразени с дългосрочните мерки на Националния план за управление на отпадъците по чл.49 от ЗУО за периода 2014 - 2020 г, и действащото законодателство.

Програмата има основно косвено действие върху територията на природната забележителност, тъй като не предвижда преки дейности, които да се извършват в нея. Косвеното влияние е в следствие създаването на интегрирана рамка за намаляване на въздействията върху околната среда, причинени от генерираните отпадъци, подобряване на ефективността на използване на ресурсите, увеличаване отговорностите на замърсителите и стимулиране на инвестициите за управление на отпадъците.

1.6.6. Устройствени планове и проекти

За пръв път за “План за залесяване на голите склонове на хълма на Освободителите” се споменава през 1897 год. Информация за съдържанието на този план и за неговия създател – липсва.

През 1910 Георги Николов поставя началото на плановото изграждане на хълма Решителни стъпки за залесяването са по-късно направени през 1932-1934 год, когато е създадена и “лесопарковата” част на хълма. Планова и проектна документация и за тези залесявания също липсва.

През 1965 год. е изготвен проект за поливен водопровод, който е изпълнен в източната “паркова” част и частично за “лесопарковата” част на хълма.

През 1992 год. е изготвен проект на тема “Научна концепция за системата от зелени площи” на територията на град Пловдив, в който има отделен дял за растителността на хълмовете. Тези проекти също не са налични, нито в Общината, нито в “Пловдивинвест”.

През 1999 год е направена “Паспортизация на хълм на Освободителите” в която е отразено съществуващото положение (растителност, алеи, площадки, обекти и архитектурни елементи) – на разположение в Община Пловдив.

За ресторант “Големия Бунарджик”, включително прилежащата контактна зона, има одобрен Идеен проект през 1996 год., включващ и част “Озеленяване”, който в последствие е спрял.

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

С Протокол от 14.03.2001 год., Комисия назначена със Заповед № ОА-303/06.03.2001 год. на Кмета на Община Пловдив е извършен подробен оглед на хълма и са взети решения, мерки и действия за укрепване и възстановяване, част от които – изпълнени.

Установява се, че най-атрактивния и популярен хълм в Пловдив хълм е изграждан с частични разработки от “Паркстрой”, Общината и Районните администрации, които са изпълнявани и поддържани от работните групи.

Цялостен проект на хълма поръчан, разработен и одобрен от съответните инстанции за хълма – няма до 2009 г., когато с Решение №169/ПРОТОКОЛ №9/14.05.2009 г. на Общински съвет – Пловдив е приет Подробен устройствен план на Хълм на Освободителите (Бунарджик). Подробния паркоустройствен план регламентира конкретните режими във всяка от 4-те устройствени зони на Плана за управление, определени с него от 2004 г. Повече информация за устройственото зонироване, прието с Плана е дадена в Раздел 1.7, по-долу.

1.6.7. Други разработки и програми на различни нива, свързани с регионалното развитие и туризма

Областна стратегия за развитие на Област Пловдив, 2014-2020 г.

Областната стратегия за развитие е средносрочен документ за стратегическо планиране на регионалното развитие на съответната област, който се разработва в съответствие с регионалния план за развитие на района от ниво 2. С областната стратегия за развитие се определят целите и приоритетите за устойчиво интегрирано регионално развитие, като се отчитат специфичните характеристики и потенциала на областта.

Стратегията е важна част от системата за стратегическо планиране на устойчиво интегрирано регионално и местно развитие и се разработва в контекста на актуалното социално-икономическо състояние на областта и в съответствие със стратегическата ориентация на регионалната политика в Европейския съюз и националните цели и приоритети за регионално развитие при съобразяване с нормативната и институционалната среда за нейното прилагане, наблюдение и оценка.

В Областната стратегия няма дейности или мероприятия, които да са пряко свързани или по някакъв директен начин да касаят природната забележителност. Влиянието на стратегията е по-скоро индиректно чрез общите дейности, предвидени за подобряване на качеството на околната среда и условията за рекреация на населението.

Общински план за развитие на Община Пловдив за периода 2014-2020

Общинският план за развитие е стратегически документ на местно ниво, който ще бъде основният инструмент за управление на община Пловдив през следващите седем години. Времето за изпълнение на плана съвпада с новия програмен период на ЕС, който започва през 2014 и завършва през 2020 година.

По същество планът се разработва и прилага в общия контекст на актуалната законодателна и стратегическа рамка на регионалното развитие в България и Европа, като има за цел да изяви местната специфика и да предложи аргументирани решения за социалните, икономическите, екологичните, културните и управленските предизвикателства по пътя към устойчивото развитие на общината. Тези решения очертават общата рамка и последователност от конкретни действия за устойчиво и интегрирано развитие на местно ниво. Общинският план на Община Пловдив е оперативен документ, обединяващ целите на общността и начините за тяхното постигане, при задължително съответствие с Областната стратегия за развитие на област Пловдив и действащите устройствени планове.

Методически, планът обединява четири основни части - анализ, оценка, стратегически предложения и набор от инструменти за реализация, наблюдение и актуализация.

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

Планът за развитие е съобразен изцяло с актовете и документите, определящи статута и режима на дейностите в трите природни забележителности Данов хълм, Бунарджика и Младежки хълм. В аналитичната част те са отчетени, не само като част от рекреационната инфраструктура на града, но и като важен обект на защита с уникалните си геоложки формации и стойността си за опазване на биологичното разнообразие. Тепетата са отчетени като емблематични символи на града придаващи уникална идентичност на неговото структуриране.

Програмата за развитие на Зелената система и Планът към нея се съобразяват изцяло с възприетото зонироване на трите природни забележителности – Данов хълм, Младежки хълм и Бунарджик и със специфичните нужди от опазване и поддържане на популациите на растителните видове в тях. Отчетени са особеностите на всяка от трите защитени територии и са заложили дейности, подчиняващи се на приоритетите и доразвиващи мерките, заложили в Плановете им за управление. В този контекст, в качеството им на защитена територия и културно-историческа ценност въпреки общия характер на индикативната таблица към плана (таблица, определяща рамките за проекти за развитие на града) са включени няколко дейности пряко касаещи природните забележителности. Такива са например:

- Обновяване на защитени територии - хълм на Освободителите и Данов хълм – с обща стойност 3 000 000 лв.
- Облагородяване на Джендем тепе (Младежки хълм) с индикативна стойност 200 000 лв.
- Изработване на ПУП за Младежки хълм.

Включени са също и дейности, отнасящи се към културно-историческите ценности, към които се отнасят и Данов хълм и хълм на Освободителите - изработване на археологически кадастър; Изготвяне на План за опазване и управление (ПОУ) на Историческа зона „Филипопол-Тримонциум-Пловдив” (в съответствие с разпоредбата на чл. 78 от ЗКН)

Предвижда се също планиране на мрежа от градски тематични туристически маршрути, включващи разработени и нови туристически атракции – обекти на културното и природното наследство, съвременни атракции, знакови публични пространства. Такива следва да включват и трите природни забележителности, като ценни елементи в градската структура.

Стратегия и план за устойчивото развитие на туризма в Пловдив за периода 2014 – 2020 година (приета с Решение № 41, взето с Протокол № 3/20.02.2014 г.)

Стратегията и планът за устойчивото развитие на туризма в Община Пловдив за периода 2014 – 2020 година е документ, чието главно предназначение е да представлява “пътна карта” или “мастер план” за постигането на растеж на конкурентоспособността на града като туристическа дестинация и като център на Туристически Район “Тракия” (ТР “Тракия”). В Стратегията се анализират туристическите ресурси на територията на Пловдив, както и възможните подходи за оптимизиране на туристическото предлагане и развитие на имиджа на града, което да увеличи неговата притегателна стойност.

В този контекст в Стратегията е отдадено дължимото място и на трите природни забележителности Данов хълм, хълм на Освободителите и Младежки хълм. Оценена е тяхната стойност като уникални природни и геоложки образувания – единствените по рода си, разположени изключително достъпно в градската среда. Като ресурс за туризъм те са разгледани като допълнение на другите видове туризъм, тъй като само за еко- и природен туризъм Пловдив не е конкурентноспособна дестинация. Съгласно стратегията зелените площи са притегателни за големи групи от хора - туристи и местни жители. Развитието на тепетата в градска паркова среда чрез изискване на отговорно екологично потребление е препоръчително както за жителите така и за туризма, за да може да се оптимизира изживяването от всички видове туризъм.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Научни разработки, свързани с природната забележителност

В етапа на консултации по изготвяне на плана за управление са изпратени заявления за информация редица организации, занимаващи с научна и развойна дейност (Националния природонаучен музей към БАН, Пловдивския университет П. Хилендарски, Аграрен университет Пловдив, Институт по биоразнообразие и екосистемни изследвания към БАН, в който понастоящем са интегрирани Института по Зоология, Института по ботаника и Централната лаборатория по обща екология и др. Сред организацияте, отговорили на запитването няма такива, които да извършват понастоящем научни проучвания или др. разработки, свързани пряко със защитената територия. Налични са данни от предходни такива изследвания и по-рано публикувани данни, които в една или друга степен съдържат конкретна информация отнасяща се за територията на природната забележителност:

- Станев Ст. Зеленият свят на Пловдив, Нова Тимкомат, 2003, Пловдив
- Чешмеджиев И., Василев Р. 2009. Флората на Пловдив. Българска фондация Биоразнообразие, София.
- Василска, В. 2009. Изучаване на ципокрилите насекоми от семействата Eurytomidae, Torymidae и Ormyridae (Hymenoptera: Chalcidoidea) в град Пловдив. Дипломна работа, Биологически факултет, Пловдивски Университет „Паисий Хилендарски”,
- Димитров Д., М. Михайлова, Р. Сербезов, К. Сандърс, Л. Аджарова. 2002. Защитените територии в Пловдивски регион. Каталог за натуралиста. Публ. Фондация „Общополезни проекти”, Пловдив, 80 стр.
- Митов, П. 1984. Изследвания върху биологията на брястовия листояд *Galerucella luteola* Müll. (Coleoptera, Chysomelidae) в района на град Пловдив. Дипломна работа, Химико-биологичен факултет, Пловдивски Университет „Паисий Хилендарски”, 34 стр.
- Моллов И. ”Фаунистични и екологични изследвания на земноводните и влечугите в условията на град Пловдив”, дисертационен труд, ПУ Паисий Хилендарски
- Моллов, И. Консервационно значение на земноводните и влечугите в градска среда - гр. Пловдив и околностите му. ПУ "Паисий хилендарски
- Първанов, В. 1991. Фаунистично проучване върху листоядите (Coleoptera, Chysomelidae) на територията на град Пловдив. Дипломна работа, Биологичен факултет, Пловдивски Университет „Паисий Хилендарски”, 66 с.
- Тулешков, К. 1965. Пеперуди (Lepidoptera) от Тракия. Фауна на Тракия. Част II. Издателство на БАН, София, 181-228.
- Benda, P., T. Ivanova, I. Horáček, V.L. Hanák, J. Červený, J. Gaisler, A. Guéorguieva, BP, V.L. Vohralík. 2003. Bats (Mammalia: Chiroptera) of the Eastern Mediterranean. Part 3. Review of bat distribution in Bulgaria.- Acta Soc. Zool. Bohem., 67: 245–357.
- Tilova et all. 2008. Discovery of a big hibernacula of Noctule bats, *Nyctalus noctula* (Schreber, 1774) (Chiroptera: Vespertilionidae) in the town of Plovdiv, Bulgaria. *Historia naturalis bulgarica*, 19: 129-136
- Mollov I. 2005. A Study on the Amphibians (Amphibia) and Reptiles (Reptilia) in Three Urban Protected Areas in the Town of Plovdiv (South Bulgaria). - *Scientific Studies of the University of Plovdiv, Biology, Animalia*, 41: 79-94.
- Skuratowicz W., Bartkowska K. & Batchvarov G. 1982. Fleas (Siphonaptera) of small mammals and birds collected in Bulgaria. *Fragm. Faun.*, 27: 101–140.
- Stoycheva et all. 2009. Bat diversity in two large towns of the Upper Thrace, Bulgaria (Chiroptera). *Lynx, n. s. (Praha)*, 40: 83–93
- Valkanova M., I. Mollov, B. Nikolov. 2009. Mortalities of the Green Toad, *Epidalea viridis* (Laurenti, 1768) in Urban Environment: A Case Study from the City of Plovdiv. - *Ecologia Balkanica*, 1: 21-2

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Пълният списък на информационните източници, ползван при разработването на настоящия план е даден в Приложение 1.

1.7. Съществуващо функционално зонирание и режими

Режимът на дейностите в защитената територия е определен със Заповед №РД-466/22.12.1995 г. и Заповед №РД-903/01.12.2008 г. на Министъра на ОСВ. Съгласно този режим “В района на защитената територия се забраняват:

1. Всякакво строителство с изключение на предвиденото в плановете за управление на природните забележителности, както и поддържане на съществуващи сгради, алеи, паркови и инфраструктурни съоръжения.
2. Разрушаване и изземване на скални маси.
3. Унищожаване или увреждане на естествената и паркова растителност.
4. Безпокоене на птиците, вземане на яйцата и малките им, разрушаване на гнездата.
5. Палене на огън.
6. Паша на домашни животни.
7. Внасяне на нехарактерни растителни видове.

Освен с тези актове, функционалното зонирание и режимите на опазване на обекта са по-детайлно дефинирани с Плана за управление на природната забележителност, утвърден със Заповед № РД-541/26.05.2004 г. на Министъра на околната среда и водите. Съгласно Плана за управление хълмът е условно разделен на 4 зони:

- **Първа - “паркова” зона** - Тази зона е с типично парков характер за ежедневни рекреационни нужди и широко обществено ползване. Граници: север – ул.”Волга”; изток – бул.”Руски”; юг – Икономически техникум, Техникум по вътрешна архитектура, стадион “Кочо Цветаров”, запад – обслужващия хълма път, летния театър, “централната алея”, площадката с пързалките и водопадите.
- **Втора - “лесопаркова” зона** – Тази зона съчетава парковите функции с лесопаркови и преминава от изцяло изкуствени декоративни насаждения към растителност от семинатурален тип. Граници: север: ул.”Волга”, жилищни имоти, изток – Първа – “паркова” зона, юг – детска площадка с пързалките, водопадите, южен скален ръб на висока зона; запад – зона на паметниците, контактна жилищна зона.
- **Трета – “висока зона”** – Зоната включва участъците от защитената територия, които се характеризират с най-голям дял на естествената за района растителност. Тук е и най-висока концентрацията на видове с висок консервационен статус, застрашени, редки и ендемични видове. Граници: север – втора “лесопаркова зона”, юг – тенис кортове, църква “св. Мина”, ул.”Никола Петков”, запад – контактна жилищна зона.
- **Четвърта – “мемориална зона”** – Включва високата част, в която са разположени руския паметник и паметника на Освободителите. Граници: север изток и запад - “лесопаркова зона”, юг – скални образувания – “висока зона”.

През 2009 г. с Решение №169/ПРОТОКОЛ №9/14.05.2009 г. на Общински съвет – Пловдив е приет Подробен устройствен план за Хълм на Освободителите (Бунарджик) – Подробен паркоустройствен план. Той запазва утвърденото с Плана за управление (ПУ) зонирание на защитената територия и регламентирайки с инструментите на териториално-устройственото планиране функции на предложените с ПУ режими:

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Таблица 2

Териториално-устройствени режими в ПУП от 2009 г.съответстващи на функционалните зони от Плана за управление, приет през 2004 г.

Устройствена зона	Общи изисквания	Предназначение, специфични функции и ограничения
Първа „Паркова” зона	Опазване и възстановяване на характера на зоната и растителността.	Най-активна по отношение на ползването територия. Разрешават се строителни дейности за поддържане, възстановяване, реконструкция и доразвитие на алеината мрежа и парковото обзавеждане, реконструкция и възстановяване на Летния театър, изграждане на Информационен център – под земята в обекта на ГЗ, както и на малки (преместваеми) обекти за обществено хранене. Допуска се внасянето на нови декоративни растителни видове.
Втора „Лесопаркова” зона	Ограничения по отношение опазването на зоната и растителността.	Зона за рекреация в естествена природна среда. Допускат се минимални строителни дейности по ремонт и възстановяване на алеината мрежа. Не се разрешава изграждането на нова алейна мрежа. Разрешава се възстановяване на “Големия Бунарджик” с ниска етажност и “вписване” в пространството и изграждането на малък обект - кафе в северната част. Подмяна на загиналата и издънкова растителност, връщане на традиционните растителни видове – предимно дървесни, с голяма биомаса.
Трета „Висока” зона	Строги ограничения по отношение опазването на зоната и растителността.	Зона за рекреация, научна и познавателна дейност. Не се допускат никакви строителни дейности, вкл. нова алеината мрежа – само възстановяване и ремонт. Не се допуска изсичане на скална маса. В обозначените зони с редки, “червени”, защитени и ендемитни видове – специални мероприятия за поддържане. Допуска се укрепване на срутища, при специален проект, съобразен със специалния характер на зоната.
Четвърта „Мемориална зона”	Ограничения по отношение на опазването на скалните масиви и по отношение на строителните мероприятия	Мемориална зона Не се допускат строителни дейности, вкл. нова алеината мрежа – само възстановяване и ремонт, в т.ч. и на обслужващия обект – кафе в източната част на площадката. Не се допуска изсичане на скална маса. Допуска се внасянето на нови декоративни растителни видове

В Подробния паркоустройствен план територията на хълма е разделена на няколко устройствени зони. Режимът на дейностите в тях е, както следва:

- **Тзт - Терен със специален режим на зелена площ** (обхваща цялата ЗТ) - Зелени площи със специален режим – защитени територии. Допуска се реконструкция или застрояване, само съгласно плана за управление на съответните зони и инвестиционни проекти, изготвени в съответствие с предвижданията на ППУП.
- **Ткин - Културно – историческо наследство** - Устройството на територията се подчинява на съответните режими и ограничения в разработката за КИН
- **Зоз - Зона – зеленина за широко обществено ползване** (Обхваща основно вегетативните площи на хълма- вж фиг. 6) - Допуска се застрояване единствено свързано с отдиха, но не повече от 1 % за площи по-големи от 3 ха и 2 % за площи по-малки от 3 ха (Наредба № 7, чл. 32, ал.2).
- **Тса - Терени за спорт и атракции** (обхваща спортния комплекс Кочо Цветков) - Паркови площи, в които са локализирани обекти за спорт и атракции. Площта на съоръженията е обособена. Не се допуска ново застрояване, а само ремонт и реконструкция с конкретен инвестиционен проект и във връзка само със спортните е и атрактивни съоръжения.

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

- **Тсо - Терен за обслужване в озеленяването** (обхваща стопанските сгради на ОП „Градини и паркове”) - Зони за обслужващи дейности в озеленяването - бази или съоръжения, свързани с поддръжката на зелената система.
- **Озз - Охранна зона със забрана за всякакво строителство** (включва зоните във високата южна част с висока концентрация на редки и защитени видове) - Забранява се всякакъв вид строителство и ползване на територията в противоречие с предвижданията на съответната зона.

В този му вид съществуващото функционално зонироване и режима на дейностите заложи с ПУП-ПРЗ съответстват на изискванията, наложени с ПУ от 2004 и са в синхрон със съображенията за опазване на ландшафтната структура на обекта. Ново строителство извън територията на вече реализирани в миналото обекти не се предвижда.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА АБИОТИЧНИТЕ ФАКТОРИ

1.8. Климат

Пловдив и землището му се вписват в климатичния район на Югоизточна България от преходно континенталната подобласт на европейско континенталната климатична област. Това, което обособява Пловдивския регион в климатично отношение, е добре изразената тенденция на изравняване на сезонните суми на валежите (нещо което отсъства в другите области на страната) при ограничено средногодишно количество в размер на 540 mm. Особеност в режима на валежите са продължителните безвалежни периоди.

На второ място идват специфичните особености на термичния режим - честият преход на температурите на въздуха през 0°C през зимата, междинното положение на усреднените температурни стойности на въздуха, малкият брой на дните от тип "мразовито време", а през лятото - значителен дял на типа "засушливо време" (34-35% през юли и август). Друга характерна черта на Пловдивския климат е високата честота на температурните инверсии в атмосферата (до 81% от дните в годината) и малки скорости (значителен процент "тихо време"). Конкретно, при условията на Пловдив, съществуват възможности за преориентация на вятъра в приземните слоеве, за динамични изменения при обтичане на хълмовете и затихване в централните градски квартали с плътна застройка.

1.8.1. Фактори за формиране на местния климат

1.8.1.1. Географски фактори

Координатите на Пловдив са: 24°45' източна дължина и 42°09' северна ширина. Те определят размера и интензивността на радиационния поток. В годишен разрез, слънцето се издига от 24° през декември до 70° през юни, което обезпечава в продължение на 9 месеца активна слънчева радиация. Условия за "ултравиолетов глад" има в периода 16.XI – 1.II., когато слънцето е под 30°.

1.8.1.2. Релеф

Релефът е вторият значим фактор за формирането на местния климат. Пловдивското поле е класическа алувиална низина, формирана от р.Марица и нейните притоци. Характерни са оградните планини и възвишения, които с полето формират една голяма коритовидна морфоструктура. От северозапад се издигат възвишенията на Същинска и Сърнена Средна гора, чиито билни части достигат 1200-1600 м н.в., а прорязването им от долините на Марица, Тополница и Стряма са твърде тесни. На изток са Чирпанските възвишения (около 650 м) и възвишенията на Драгойна и Мечковец (около 800 м). Отвореността на полето тук е само привидно, тъй като връзката между тези възвишения е значителна и не напразно в литературата тя е известна като "Чирпански праг". От юг полето е оградено от склона на Родопите, който е стръмен и висок (около 1300 м), прорязан от много тесни долини (на реките Яденица,Чепинска, Стара река, Въча и др). От запад са източните склонове на Рила (1700-2100м), свързани със средногорските склонове на масива Еледжик (1200 м) посредством Овчите хълмове (531м), известни като локален микроциклон с изразена градова активност през лятото.

Тази коритовидна морфоструктура е "черупката" на Пловдивския въздушен басейн и обуславя спецификата на физическите процеси в него (инверсии, преориентация на въздушния поток, "долинна бриза", фьон и др.). Най-характерно следствие от "черупката" са температурните инверсии, които тук заемат 81% от времето и по този показател "изпреварват" дори класическата Софийска котловина.

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

В “точката” от полето - градът, също има своето влияние за формирането на собствения си микроклимат. Тепетата – тези “острови” сред полето и града, със своята височина, ориентация на склоновете, скалите и растителността, седловинните връзки между тях, падините – поречието на Марица и най-ниската ивица: от Гребния канал и прилежащият му район на “Хр.Смирненски-III”, през Коматевския възел, по зоната около бул.”Южен” до кв.”Остромила”, както и цялостната градска изграденост – с преобладаващите изкуствени покрития, формират градския микроклимат, който в различните зони от територията е твърде различен.

Наличието на река Марица, преминаваща през територията на общината, оказва допълнително омекотяващо въздействие върху режима на зимните температури, но едновременно с това допринася за образуването на мъгли. Честотата на явления, свързани с инверсни състояния на атмосферата (мъгли и скреж др., съчетани с отрицателни средни денонощни температури) също са характерни за района.

1.8.1.3. Радиационни фактори

Радиационните фактори – приходо-разхода на лъчистата енергия на слънцето върху земната повърхност е най-важния компонент върху климатогенния процес, известен като радиационен баланс. В приходната му част е сумарната радиация, а в разходната – отразената радиация и ефективното излъчване. За Пловдив, радиационния баланс през цялата година е положителен, с изключение на м.ХII, със средна годишна стойност 155 kkal/sm²/ден (виж Приложение 1. – Климатични данни). Сумарната слънчева радиация в Пловдив е 381 kkal/sm²/ден. Тази стойност е по-ниска от съседните станции с около 20 kkal/sm²/ден - най-осезателно през зимните месеци, когато инверсиите достигат максимална честота и продължителност. От втората компонента на сумарната радиация - разсеяната радиация, се пада средно годишно около 50%. Това е онази част от слънчевата радиация, която навлизайки в атмосферата се разсейва от аерозоли от различен характер. Логично е да се очаква, че произходът им над Пловдив е от техногенен характер. Показателен за това е ходът на ефективното излъчване, който е в пряка зависимост от наличието на водни пари, въглероден двуокис и прахообразни примеси. За Пловдив, то е ср.годишно 151 kkal/sm²/ден и е по нисък от стойностите в съседните станции.

С радиационния баланс, е тясно свързан баланса на топлинните потоци. В приходната му част е радиационния баланс, а в разходната – топлината отделена за нагряване на постилащата повърхност, турбулентния обмен (за нагряване на приземния въздух) и разходите за изпарение. Ср.годишно от 55 до 65% се изразходва за изпарение, а 35-45% за нагряване на приземния въздух. Тези стойности се менят през сезоните, видно от приложената таблица (Прил.1). Около 50% от пряката и разсеяната слънчева радиация формира енергетичната основа на фотосинтезата ФАР (фотосинтетически активна радиация).

1.8.1.4. Слънчево греене

В Пловдив продължителността на слънчевото греене, в часове, ср.годишно е 2264 часа, с максимум през VII (321) и минимум през XII (78 часа). Лимитиращи фактори за слънчевото греене са облачността и закритостта на хоризонта. Ср.годишно, дните с облачност над 8 бала са 104, с максимум през XII и I, и минимум през VII и VIII.

1.8.1.5. Циркулационен фактор

Следващия важен фактор е движението на въздушните маси. В умерените ширини, към които принадлежи и България, то се обуславя от няколко барични центъра – Исландския минимум, Азорския максимум и Западно сибирския максимум. Последният е сезонен, както и баричния център на Генуезкия залив, които определят времето през студеното полугодие.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Циклонната циркулация се определя от атлантическите циклони през цялата година и на Средиземноморските които смекчават времето през зимата. До 80-те години, последните са били средно годишно около 18, но от 80-те години техния брой силно намалява и през 2000 год. например са били само два.

Антициклоните от Азорския център проникват като ядра от високо налягане през лятото и създават условия за прегряване и засушавания. Обратно Западно сибирските антициклони, движейки се по ултраполярна ос, създават у нас нахлувания с рекордно ниски температури.

През последните години – от 80 год. насам, се наблюдава процес на трансформация на баричната активност, резултат от глобалното затопляне, вследствие на което времето е нестабилно и трудно за прогнозиране.

1.8.2. Елементи на климата

Характеристиката на климатичните елементи, специфични за гр. Пловдив могат да се систематизират в следния порядък:

1. Негативни тенденции в радиационния и топлинния баланс, в резултат на неблагоприятни изменения на основните им компоненти (пряка и разсеяна радиация, ефективното излъчване);
2. Термичен режим със специфични черти, наложени от високата повтаряемост на температурните инверсии в атмосферата (абсолютен минимум - 31.5°C и абсолютен максимум 41.3°C); Освен засилване на континенталността на термичния режим, инверсиите затрудняват естествената вентилация на въздушния басейн;
3. Повишен брой на дните с мъгла, което естествено се свързва с нарастване на замърсяването на въздуха;
4. Ветрово поле с явна преориентация под въздействие на планинската ограда на Маричината долина, доминиране на ветровете от запад и изток (фиг. 8), но при незначителни скорости (0 до 5 m/s) и ниска повтаряемост на умерените (6 до 10 m/s) и силни ветрове (над 15 m/s), които осигуряват разсейването на замърсителите в АВ (при средните скорости в обхвата на слабите ветрове (0 до 5 m/s), вятърът със скорост до 1 m/s има 95% обезпеченост, а скоростите между 2 и 4 m/s - едва 5 до 30%); средногодишната скорост на вятъра в резултат от дългосрочните метеорологични наблюдения в ст.Пловдив е 1,8 m/s; в комбинация със 46,5% състояние “тихо време”, се създават условия за задържане на замърсители в АВ без възможност за разсейването им;
5. Влажността на въздуха е поредният важен показател за климата и е в пряка зависимост от температурата на атмосферата, от овлажняването на постилащата повърхност и от вятъра. Средната годишна относителна влажност в Пловдив е 73%, като е най-висока през XII – 86% и най-ниска през VII и VIII – 62%.
6. Малка годишна сума на валежите – 540 mm - значителен дял на типа "засушливо време" и продължителни безвалежни периоди през цялата година (средният брой на дните без валеж е 295 за последните пет години); около града и източно от него се обособяват местата с най-малки валежи в Горнотракийската низина.
7. Снежната покривка предоставя най-добри възможности за подхранване на почвените хоризонти с влага – спокойно и без ерозия. Средно месечния и годишен брой дни в Пловдив, със снежна покривка е: I – 11, II – 5. . . XI – 1, XII – 6, ср.год. – 23 дни. Средната височина на снежната покривка е между 2 и 4 см, ср. максималната между 6 и 13 см., а абсолютния максимум е 52 см. Поради честия преход на температурата през 0°, снежната покривка рядко издържа до нов снеговалеж.

Важна особеност за Пловдив и района е обратната стратификация (*разпределение на температурата на въздуха във вертикала*) – температурна инверсия - 81% от дните в

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

годината (294 дни) са с температурна инверсия – изключително неблагоприятна климатична особеност за разсейването на замърсителите. Дългогодишни наблюдения показват град Пловдив като място с най-голям брой дни в годината с инверсии в страната.

Мощността на инверсиите в Пловдивския въздушен басейн е 150-170 m през летните месеци, 400-550 m през есента и зимата. За изследвания период (1966 - 70 г.) средната месечна максимална мощност възлиза на 720 m, като в отделни случаи е установена мощност до 1600 m. Температурните разлики, между долната и горната граници на инверсията, са между 1°C през летните месеци и 19.4°C при най-мощните инверсии през зимата.

Отрицателният температурен градиент (характерен белег на инверсиите) затруднява развитието на конвективните движения, а на определена височина напълно ги преустановява. Това компрометира ефективността на техническите съоръжения за отвеждане на замърсителите. Инверсиите затрудняват естествената вентилация на низината и довеждат до натрупване на замърсители във въздушния басейн. В такива моменти се установява по-голямо замърсяване на въздуха.

1.9. Геология и геоморфология

1.9.1. Геоложки строеж, морфоструктури и морфометрия

Пловдивските тепета имат надморска височина между 160 и 270 m. Те попадат в пределите на Маришката тектонска зона, по която Средногорската структурна зона се отделя от Родопския масив. В по-общ план Пловдивският хорст представлява относително позитивна структура в южния борд на тектонско понижение, наречено Пловдивски грабен. Грабенът е запълнен с дебели над 1200 m млади седиментни скали с късноеоценска, плиоценска и кватернерна възраст.

Хълмовете са оформени от магмени скали предимно със сиенитов състав (виж фигура 8) отнасяни към т. нар. Пловдивски “сиенити”. В състава на тези скали се установяват значителни вариации, дължащи се на различни причини. Това затруднява определянето на точното наименование на скалите, но съществуват основания те да се отнасят към групата на сиенитите. На повърхността сиенитите оформят няколко хълма сред Тракийското поле, известни като Пловдивски тепета. В дълбочина сиенитовото тяло е с много по-широко разпространение и оформя ясно рамките на магмен плутон.

Макроскопски скалата е среднозърнеста да едрозърнеста, светла на цвят, с масивна текстура. Главните скалообразуващи минерали са плагиоклаз, калиев фелдшпат, кварц, амфибол и биотит. Като акцесорни се явяват апатит, титанит, магнетит, циркон и ортит. В процесите на промяна се формират вторични минерали епидот, хлорит, серицит и др. Количествените съотношения на скалообразуващите минерали показват, че сред тях силно преобладава плагиоклазът.

Свързаните в дълбочина Джанавар тепе, Хълм на Освободителите (Бунарджика), Данов хълм (Сахат тепе) и Трихълмието (Небет тепе, Джамбаз тепе и Таксим тепе) представляват видимите части от Пловдивския сиенитен плутон. Той е сравнително тесен и ясно удължен по направление югозапад – североизток. По хълмовете е разкрита само малка, незначителна част от около 2 km², докато е установено, че в дълбочина цялото скално тяло се разпростира на площ над 50 km². (вж Карта 8)

Геоложка характеристика:

Тепетата са с геоложка възраст горна креда. Пловдивските “сиенити” (psK2) се разкриват в централната част на гр. Пловдив. Те изграждат Пловдивските тепета. Средният тип скали в плутона е адамелит-левкогранодиорит, като вследствие наличието на голям брой ксенолити се констатира значителни вариации в състава на гранитоидите. В този смисъл названието

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

“сиенити” е условно. Със скалите на плутона е свързана и жилната фаза от гранитоиди и последвалите ги аплити и пегматити. От взаимоотношенията с андезитите и наложените върху тях изменения се определя ларамийската възраст за Пловдивския плутон.

Тектонски строеж:

Районът на проучване е част от Маришката разломна зона. Покритата с кватернерни отложения площ има много сложен тектонски строеж, доказан по геофизични данни и чрез многобройни сондажи, прокарани в Пловдивското поле. Ограничените разкрития на повърхността са магмени представители на Средногорската зона, представляващи издигнати блокове (Пловдивските хълмове).

Характеристиката на сложния тектонски строеж се предопределя от налагането на няколко структурни плана, които отразяват тектонските движения на докамбрийския и фанерозойския мегаетап и неколккратно наложените върху тях деформации от фанерозойския мегаетап.

Тъй като е видно, че интрузивните скали са с малки площи на разкритие (и като цяло заедно с покритата си част имат площ около 50 km²) и не акумулират значими количества подземни води – в тях не е определено подземно водно тяло. (виж Карта 7 и Карта 11 ГИС карта на подземните водни тела, предоставена от ИАОС)

1.9.2. Геоморфология на релефа

В географско отношение проучваният район попада в обхвата на Тракийско-Странджанската природо-географска област – Горнотракийската подобласт – Пазарджишко-Пловдивски район.

В геоморфоложко отношение проучваният район е част от Преходнопланинската котловинна геоморфоложка област, като попада в териториите, заети от разчленени алувиални низини.

Пловдивските тепета са разкритата на земната повърхност част от Пловдивския плутон. Той е част Маришка неоинтрузивна зона, която е част ларамийските плутони на Средногорската разломна зона с надлъжни и диагонални дълбочинни разломи. Към Маришката неоинтрузивна зона се отнасят следните плутони: Витошки, Плански, Гуцалски, Елшишко-Бошулски, Капитанандреевски и Пловдивски плутон (Карта 6)

Пловдивският плутон е изграден от магмени скали, застинали дълбоко в земните недра преди около 70 милиона години (през Ларамийската нагъвателна фаза). Това време съвпада с края на Кредния период на Мезозойската ера. Тогава цялата днешна Средногорска зона е представлявала част от динамично развиващата се област в южната периферия на Евразийския континент на границата му с изчезналия вече Тетиски океан. Вследствие на разнообразни ендеогенни процеси, водещи до разломяване и нагъване на скалните комплекси и активна вулканска дейност, в земната кора се внедряват колосални количества магма, идващи от вътрешността на Земята. Огнетечната топлина си проправя път през скалите като използва огромни руптурни зони, каквато оформят разломите от т. нар. Маришки сноп.

Вследствие на високата температура и налягане се оформя магмена камера. При движението си по разломите от една страна магмата разрушава и асимилира по-старите скали, като създава условия за формирането на ксенолити и шлири, а от друга страна променя вместиците скали около камерата, като например андезитите от Лаут тепе. Постепенно обаче, магмата изстива и изкристализира дълбоко в земните недра, като се превръща от пластична в твърда маса и оформя тялото на Пловдивския “сиенитен” плутон. След кристализацията на магмата скалите се напукват и по пукнатините се внедряват жилните гранитоиди. Магмената дейност приключва с формирането на аплит-пегматитови жили, които също са привързани към пукнатинните системи на плутона.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Оформянето на тепетата като геоморфоложки образувания започва доста след образуването на скалите, които ги изграждат. Екзогенните процеси (изветрителни процеси), които водят до експонирането на Пловдивския плутон и вулканитите от Лаут тепе на повърхността, продължават и днес. Старите скали, покриващи сиенитите, се разрушават и отнасят, а на повърхността се показва част от огромното сиенитово тяло, което също е подложено на ерозия. Тези процеси се съпровождат от разломяване на плутона и разкъсването му на блокове, които са различно издигнати. Най-високо издигнат е централният блок, който е разположен непосредствено южно от р. Марица. Неговите върхове днес се явяват като отделни хълмове сред Горнотракийската низина (Пловдивските тепета). Останалите блокове са покрити с млади плиоценски и кватернерни континентални отложения, чиято дебелина достига до 300m. През последните 15-20 милиона години (от началото на Неогенския период) в целия район се установява траен континентален режим (с езерно-речни отложения), който моделира съвременния релеф.

В миналото част от хълмовете са използвани за разкриване на каменни кариери. Вследствие на експлоатацията Марково тепе и хълмът Каменица са напълно разрушени. Силно засегнат от такива дейности е и Младежкия хълм (Джендем тепе). В неговите южни склонове през 1907 година дружество “Изида” започва добив на сиенит, който продължава до 1932 година. Последствията от тази експлоатация са толкова трайни, че се изразяват в допълнителна напуканост на скалите, която причинява срутища. Последното от тях през 1994 - 1995 година, е с особено големи размери.

1.9.3. Инженерно-геоложки условия и рискове

Инженерно геоложки условия

Инженерно-геоложките условия и хидрогеоложки условия в района на проучване са благоприятни за извършване на строително-реконструктивни дейности при спазване на нормативните изисквания за противоземетръсно строителство и вземане на превантивни мерки при реконструкцията и изграждането на инфраструктурните елементи и съоръжения в зависимост от съществуващите инженерно-геоложки условия. Изчислителното натоварване е $R_0=1.00$ МПа, което предполага добра устойчивост на всякакъв вид обекти. (вж. Карта 9 Инженерно-геоложко райониране)

Рискови геоложки процеси

Земетръсна опасност

От процесите с внезапно действие за проучвания обект е характерна високата земетръсна активност, която се обуславя от силно разломената основа на Горнотракийската депресия, нейният клеткообразен строеж и движенията на земната кора, протичащи с различна скорост. Съгласно прогнозното сеизмично райониране на България, проучваният район попада в област с девета степен на сътресаемост за 1000 годишен период (MSK-64). За целите на противоземетръсното строителство тази сеизмична активност е приведена към сеизмичен коефициент $K_s=0,27$. (Бручев, Ил., 1994). Епицентър с магнитут $5,0 < M < 6,0$ е разположен в южно от проучвания обект.

При евентуално силно земетресение може да се очаква възникването на вторични неблагоприятни инженерно-геоложки явления и деформации в земната среда, като за Пловдивските тепета могат да се проявят като увеличаване степента на напуканост и скални срутища; допълнителни напуквания и разрушения на сгради и съоръжения, които не са фундаментирани в съответствие с изискванията за земетръсната активност на района.

Изветряне

Друг процес с непрекъснато действия е изветрянето. Той е бавен процес, резултат на сложна система от множество физични, химични и биологични процеси. Интрузивните скали

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

изветрят по-бавно от останалите скални разновидности и достигат до състояние на грус, който при строителните дейности е неустойчива строителна земна основа. Борбата срещу изветрянето е свързана с отстраняване на изветрителния слой при фундиране, различни видове циментации, завеси и други, с които се подобрява устойчивостта и носещата способност на скалите и се намалява тяхната водопропускливост.

Срутища

От направеното инженерно-геолошко огледно проучване, от екипа изготвил ПУП-ПРЗ на хълма през 2009 г. е изведено заключение, че на територията на хълма е рискова най-вече в условия на активни срутища.

Срутищата са друг процес с внезапно действие, характерен за проучвания обект, който е изграден от здрави, но напукани скални разновидности. Загубата на устойчивост на склоновете се дължи на различни фактори – изветряне, ерозия, обилни валежи, земетресения и др. Те често се предизвикват от техногенни въздействия – взривни работи, подкопаване и друг строителни дейности, както и в резултат на динамични въздействия, предизвикващи вибрации в земната основа. Опасността от срутища се изразява в пряка заплаха за изградени сгради, пътища и други съоръжения. Борбата с срутищата е трудна и се изразява в закрепване на скалните блокове чрез анкерирани и циментация, изграждане на улавящи подпорни стени, мрежи и др.

Заключението на екипа изготвил ПУП-ПРЗ е, че няма условия за възникване на масивни срутища на скални маси. По отношение на устойчивост на скалните откоси са разграничени три участъка на хълма: северен, централен и южен. Северният участък е относително стабилен, но в централния и южния по склоновете съществува потенциална опасност от срутвания по склоновете. По-голяма е опасността в южния участък, където се наблюдават по-широки пукнатини в скалния масив и на места отделени от масива късове и блокове.

За противодействие на срутванията в практиката са известни различни методи: - преоткосиране на склона посредством изкуствено обрушване на опасните места, тампониране на пукнатините, торкретиране и анкериране на масива, укрепителни дейности като изграждане на облицовъчни стени, стъпала и канавки за отвеждане на повърхностните води.

В периода 2009 - 2010 г. са изготвени геодезични заснемания и проекти за укрепване на опасни участъци по хълмовете, по-късно интегрирани в един общ проект: „Укрепване на трихълмието, източната страна на тунела, над ул. „Д-р Вълкович” № 15-17, укрепване хълм „Бунарджика”, под ул. „Поп Харитон”, укрепване на ул. „Дондуков-Корсаков” (Данов хълм), р-н „Централен”, гр. Пловдив. . Проектът е съгласуван от РИОСВ с писмо с изх. № ОВОС-530/12.08.2010 г., но за съжаление до момента не е одобрен за финансиране (такова е търсено по европейски програми) и по него няма реализирано изпълнение. Необходимо е този проект на намери финансиране и да бъде реализиран във възможно най-кратки срокове.

1.10. Хидрология и хидробиология

На територията на хълма липсват каквито и да било естествени водни обекти, няма речни потоци, езера или друг вид повърхностни води от естествен характер. Геоложки хълмът е изграден от интрузивни скали, които по правило не акумулират значими количества подземни води. По данни от ИАОС това е причината в районите на разкритие на тези скали, т.е. в района на тепетата да не е определено подземно водно тяло.

Единствените водни обекти на територията на тепето са малка декоративна водна площ с фонтан на централната площадка на хълма и чешми за питейна вода. В предходни години в имало и система от друфи малки водни площи (малки декоративни басейни, каскади и

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

канали) в района на алпинеума, които сега не функционират. Захранването с вода става от помпена станция, намираща се на бул. „Васил Априлов”.

Предвид липсата на водни обекти, за хидробионти на територията на тепетата не може да се говори.

1.11. Почви

1.11.1. Разпространение и характеристика на почвите

Основни типове почви в района

На територията на град Пловдив – в регулационните му граници, комплексни проучвания за състоянието на почвите не са правени. В отделни разработки, като тези от 1979 год. на ВЛТИ – София – “Картирание и изследване на растителността” (проф.инж. Г. Шевкенова), са изследвани и почвите (проф.инж. Св. Генчева) в някои от зелените площи на Пловдив. От тези и последващи частични проучвания се установява, че на хълмовете, парк “Отдых и култура”, парк “Лаута”, и старите “Цар Симеонова градина” и градината до пл.”Съединение”, почвите са почти ненарушени и по морфологичен строеж почти не се различават от естествените, с изключение на повърхностните хоризонти. При тях се установява изтощаване и влошаване на някои ценни агрохимични свойства.

В същите изследвания се отбелязва, че това се отнася за “по-високите части на хълмовете”, докато в “парковете им зони почвите са предимно антропогенни”, типични за градската среда, с ясно изразени характерни особености, като по произход, състав и свойства съществено се различават от естествените почви. Те нямат нормален естествен профил. Притежават лек механичен състав, ниско съдържание на хумус, азот, фосфор. Усвоимата влага е много малка, поради високата водопропускливост и слабите им водозадържащи способности. В тях типичните почвени микроорганизми са много малко, а съотношението между групите микроорганизми е различно от това в естествените почви. Най-бедни на микроорганизми са пластове богати на строителни отпадъци. При наличие на битови отпадъци, най-голямо участие имат бактериалните форми, следвани от аминомицетите и гъбната микрофлора.

Антропогенни почви (Antrosols) - спадат към типа урбаногенни (Urbic antrosols). Образувани са вследствие на антропогенизиране на алувиално – ливадните почви с отпадъци от промишлен, строителен и битов характер. Характерни са за по-голяма част от застроената част на града. При самото антропогенизиране почвеният профил на естествените почви обикновено е слабо променен, а антропогенизацията се явява главно в промяна на почвообразователния процес. Това показва, че новообразуваните почви имат свойства близки по природа до естествените. “Новите” субстрати нямат добре обособен генетичен профил. Съставени са от различни по състав, произход и свойства пластове в зависимост на насипваните материали. При антропогенизираните почви в района профилът е от типа Aat(A)BCD. Характеризират се с увеличена пясъчна и скелетна фракция, влошено структурно състояние, голяма порьозност, вследствие на голямото количество строителни отпадъци, която поради преобладаването на грубите пори е неактивна, водният капацитет се изменя в широки граници, намалено съдържание на хумус, общ азот и усвоим фосфор, повишени стойности на рН, значително намалена биогенност и микробиологична активност, като се установява и прегрупиране на видовия състав. Изменението на урбаногенните почви има случаен характер. Съществува изменение на температурния, водния и въздушен режим.

В ниските и относително заравнени периферни зони на тепетата почвите са разнородни. Те обикновено имат профил, който е нарушен в резултат от извършването на строителни дейности, мелиоративни и укрепващи мероприятия. Не могат да се причислят към определен почвен тип, тъй като профилът не притежава характерните морфологични

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

особености за почвите, образувани в резултат на естествен почвообразователен процес. Теренната повърхност обикновено е изкуствено моделирана, по отношение на степен на подравняване, наклон и изложение, така че да служи на определен начин на трайно ползване. Профилите на антропогенните почви са обикновено значително по-дълбоки от тези на ранкерите и литосолите.

Хълмът, както и другите Пловдивски тепета са образувани върху устойчиви на изветряне сиенити. Това определя преобладаването на почви със силно скъсени профили – главно ранкери и литосоли. Те се установяват във високите части на тепетата, основно в зоните със силно пресечен релеф и значителен наклон на теренната повърхност.

Характеристика на почвените различия

Плитки, неразвити почви (Ранкери)² Слабо развити почви, образувани върху твърди силикатни скали. Скалата е разположена от 15 до 50 см от повърхността. Имат слабо развит хумусен хоризонт с мощност не повече от 25 см, който лежи непосредствено върху рохляк, или твърда скала. Съдържанието на хумус при мощност на хумусния хоризонт 25 см може да достигне 15% и до 5% ако хумусния хоризонт е с мощност по-малка от 10 см. Няма преходен В или илувиален хоризонт. Изключени са хидроморфни, вертикални, а също и признаци на рубефикация. Строеж на почвения профил – А; АС; СД и Д.

Подтип светли ранкери. Притежават характерните за почвения тип признаци и свойства. Преобладават светлите тонове на профила (value над 5 и chroma над 4).

Подтип тъмни ранкери. Притежават характерните за почвения тип признаци и свойства. По профила преобладават тъмните тонове (value под 5 и chroma под 4)

Примитивни почви (Литосоли)³ Слабо развити и маломощни почви, с мощност на профила под 10 см. Срещат се във всички зони на почвообразуване в страната. Образувани са върху твърда силикатна или карбонатна скала. Имат слабо развит хумусен хоризонт, чийто преход към скалата е не повече от 5 см. Почвената повърхност е накъсана от островни разкривки на скалната почвообразуваща основа. В зависимост от хоризонталното и вертикалното разположение се подразделят на два подтипа: подтип примитивни литосоли (низинни). Разпространени са в зоните с надморска височина под 700 м и Подтип Примитивни литосоли (планински) Разпространени са в зоните с надморска височина над 700 м;

Антропогенни почви⁴. В зависимост от основния процес довел до нарушаване и преразпределяне на земните маси, съставляващи изходния почвен профил, антропогенните почви в зоните на тепетата могат да се класифицират в три подразделения:

Градински почви (хортисоли). Тези почви се образуват вследствие на продължително отглеждане на зеленчукови и цветни култури, при които почвата интензивно се обработва по-дълбоко и редовно се тори с големи дози органични торове (оборски тор, компост, торф и др.). Обикновено това са почви с лек механичен състав и малко хумус (алувиални, алувиално-ливадни и др.), които се намират близо до населените места. Вследствие прилагане на посочените мероприятия при тези почви се образува мощен (над 35 см) хомогенен и богат с хумус хоризонт, който преди това не е съществувал. Почвите са силно обогатени и с хранителни елементи и имат голяма биологична активност.

Изгребани почви (изкуствено ерозирани). Това са почви, образувани от нормалните вследствие изгребване на почвата до различна дълбочина на профила при извършване на

² Определението на почвената единица е съгласно Йолевски, М; Н.Нинов, Сл.Кръстанов, Г.Гюров, Асп. Хаджиянкияев "Кратка диагностика и критерии на основните таксономични подразделения на почвите в България. Усъвършенствана класификационна схема" С.1983

³ Определението на почвената единица е съгласно Йолевски, М; Н.Нинов, Сл.Кръстанов, Г.Гюров, Асп. Хаджиянкияев "Кратка диагностика и критерии на основните таксономични подразделения на почвите в България. Усъвършенствана класификационна схема" С.1983

⁴ Определението на почвената единица е съгласно Гюров, Г; Т.Тотев "Почвознание" С Земиздат 1990

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

различни земни работи (подравняване на терена, терасиране и др.). По мощността на изгребаната част те се разделят на слабо изгребани (отнета е част от хумусно-акумулативния хоризонт), средно изгребани (отнет е целият хумусно-акумулативен хоризонт) и силно изгребани (когато е отнета и част от преходния или илувиалния хоризонт). Тези почви са сходни със зоналните нормални почви, естествено ерозиран до съответната степен. Когато почвеният профил е изцяло изгребан и е останала само почвообразуващата скала, почвите преминават в регосоли.

Насипни почви (депосоли). Това са почви, които се образуват върху различни насипни (депонирани) материали в резултат на различна човешка дейност. Те нямат генетични хоризонти, може да се наблюдават само различни по състав и свойства слоеве. Според произхода си насипите може да бъдат от почвени материали, строителни отпадъци, битови отпадъци, промишлени отпадъци и др. Най-благоприятни са почвените насипи, които се състоят от еднакви или различни почвени хоризонти. В зависимост от материалите чрез съответни мероприятия тези насипи бързо могат да бъдат усвоени като почви.

1.11.2. Почвени процеси

Ерозията на почвите в районите на тепетата е основния процес на антропогенна деградация, който застрашава цялостта на почвената покривка и нейната функционалност. Проявени са различни форми на ерозионния процес. Във високите билни части на териториите е налице площна ерозия, която води до значително скъсяване на профила, но не е проявена с характерни и морфологично обособени релефни форми. По склоновете са развити в различна степен линейно-ерозионни форми – главно плитки ровини със стръмни откоси.

Опазването на почвите от по-нататъшно и интензивно развитие на ерозионния процес трябва да се разглежда като част от комплекса мероприятия, свързани с цялостното опазване на уникалната природна среда в разглежданите терени. От една страна те са част от урбанизираната среда, от друга представляват парково пространство и се използват за рекреационни цели и едновременно с това представляват защитени природни обекти.

Опазването на такива терени от ерозиране изисква всички мероприятия, водещи до нарушаване цялостта на почвената покривка да бъдат съобразени с изискванията за противоерозионна защита. Съоръженията и мерките за защита на терените от ерозия трябва едновременно да са полифункционални – да имат добър противоерозионен ефект и едновременно с това да изпълняват комуникационни, водоотвеждащи и декоративни функции.

В това отношение е извършена значителна по обем работа. Основните съоръжения за достъп – пътища, пешеходни пътеки, ескалационни преходни зони и др. като правило са съобразени с изискванията да изпълняват и противоерозионни функции. Повечето от тях са в добро състояние. В основната си част те изпълняват предназначението си за улавяне на ерозионния отток и за ефективно отводняване на терените с лош дренаж. При този тип съоръжения също е необходима по-ефективна поддръжка.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

БИОЛОГИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

1.12. Екосистеми и биотопи

Основният фактор, определящ сегашната флора и растителност, както на хълм Бунарджик така и на останалите Пловдивските хълмове, е антропогенния. Разположението на града сред околната плодородна равнина и близостта на пълноводната някога река Марица са причина за древното му човешко поселение. През всичкото това време хълма е пряко или косвено подложен на човешко въздействие, което е имало като резултат почти пълното унищожаване на първичната му растителност и изчезването на много видове от флората му, свързано с масово навлизане на антропофитни елементи (плевели и бурени).

Особено пагубни за флората и растителността са били последните две-три столетия, когато хълмовете са били почти напълно обезлесени. По-късно – от края на XIX век, до края на XX век хълмът е бил изкуствено залесяван с декоративни дървета и храсти – чужди на първичната флора и растителност.

Въпреки това, относителната изолираност на хълма, географското му положение, близостта до Маришкия път на аемедитерианското фитоклиматично влияние са комплексни причини и до днес по тях да се запазят някои по-редки и ендемични видове. Срещат се дори и храстови съобщества и следи от тях от по-южен (субмедитериански) тип. Те представляват научен и консервационен интерес и диктуват необходимостта от по-специално отношение.

Хълм Бунарджик, в сравнение с Младежкия хълм например е много по-силно повлиян от човешката дейност. Само през последните стотина години тук са строени два паметника, летен театър, ресторанти, шосе, алеи, обекти на техническата инфраструктура. Ниската източна част на хълма е превърната в парк, по-голямата част от западните му склонове са отдавна застроени. През последните години строителната експанзия е обхванала и северните му склонове. Горните части на източните, южните и западни склонове са стръмни и скалисти, почти лишени от почва. Повече почва има само по източния склон, на незаетия от строителство горна част на северен склон и на места по южния и западния склон.

1.13. Растителност

Според ботанико-географското и геоботаническото райониране на България (Бондев 2002), територията на ПЗ се отнася към Пловдивския район на Горнотракийския окръг от Македоно-тракийската провинция на Европейската широколистна горска област, част от Холарктическото флористично пространство (царство) (Тахтаджян 1978) или част от Палеарктичното биофилотично царство (Второв, Дроздов 1978).

Пловдивският геоботанически район, като цяло, се характеризира със значителни по площ агрофитоценози на мястото на изсечените в миналото дъбови гори от дръжкоцветен дъб (*Quercus pedunculiflora*). Понастоящем популации от този вид съществуват на твърде ограничена площ в този район като монодоминантни мезофитни формации или мезофитни и хигромезофитни формации заедно с полски бряст (*Ulmus minor*) и полски клен (*Acer campestre*). Характерна е засилена деградация на горската растителност, за което свидетелства увеличеното разнотравие и присъствието на голям брой плевелни и рудерални видове.

Основният фактор, определящ съвременната флора и растителност на хълм Бунарджик е антропогенния. Значителното човешко въздействие е довело до почти пълното унищожаване на автохтонната (коренна) му растителност и изчезването на много видове от флората му, свързано с масово навлизане на антропофитни елементи (плевели и рудерални видове).

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Горните скалисти части на склоновете (южен, източен, западен) са почти голи и лишени от почва и само по скалните пукнатини и прагове се срещат отделни екземпляри от червена хвойна (*Juniperus oxycedrus*), елшовиден зърнастец (*Frangula alnus* subsp. *saxatilis*), кукуч (*Pistacia terebinthus*), южна копривка (*Celtis australis*), иглолистен карамфил (*Dianthus pinifolius* subsp. *rumelicus*), чернолюспеста метличина (*Centaurea affinis*), дребен игловръх (*Alyssum minutum*), лерхенфелдово плюскавиче (*Silene larchenfeldiana* var. *macedonica*) и някои други.

От научна гледна точка, също и от консервационна, тъкмо тези части от склоновете и споменатите петна с хинап (*Ziziphus jujuba*) в по-ниските южни части представляват най-голям интерес, тъй като те могат да се разглеждат като част от коренната флора на хълма. Именно тук се срещат изброените защитени, ендемични и редки растения.

Повече почва има само по южния и североизточния склон, на незаетата от строителство горна част на северния склон и на места по западния склон. Върху хълма са формирани полидоминантни дву-три етажни съобщества, като част от дървесните и храстови видове са остатък от естествената растителност, а по-голямата част са засадени при различните по време залесявания. Към автохтонната (коренната) растителност, разпространена по хълма преди залесяването, се отнасят летният дъб (*Quercus robur*), полският бряст (*Ulmus minor*), хинапът (*Ziziphus jujuba*), полският клен (*Acer campestre*) и единични екземпляри от сребролистната липа (*Tilia tomentosa*) и мъждрянът (*Fraxinus ornus*).

Тази растителност е отдавна унищожена и заменена с изкуствени насаждения от летен дъб (*Quercus robur*) (на места той се размножава субспонтанно), бяла акация (*Robinia pseudoacacia*), гледичия (*Gleditsia triacanthos*), обикновена каталпа (*Catalpa bignonioides*), бяла черница (*Morus alba*), див рожков (*Cercis siliquastrum*), черен бъз (*Sambucus nigra*) и майски сняг (*Spiraea vanhouttei*). От храстите се срещат едноплодников червен глог (*Crataegus monogyna*), обикновена маслинка (*Ligustrum vulgare*), обикновен дрян (*Cornus mas*), елшовиден зърнастец (*Frangula alnus* subsp. *saxatilis*), драка (*Paliurus spina-christi*), трънка (*Prunus spinosa*), смрадлика (*Cotinus coggygria*), храстов смин (*Jasminum friticans*) и румелийска жълтуга (*Genista rumelica*). Тревистата растителност под тях е силно рудерализирана и се характеризира с масово участие на видове като възловат мироидес (*Myrrhoides nodosa*), дългоосилеста овсига (*Bromus sterilis*), разклонена боянка (*Erysimum diffusum*), лепка (*Galium aparine*), средна звездица (*Stellaria media*).

В най-ниската част на южния склон се срещат естествени съобщества на кукуч (*Pistacia terebinthus*), южна копривка (*Celtis australis*), хинап (*Ziziphus jujuba*), полски бряст (*Ulmus minor*), летен дъб (*Quercus robur*) и мъждрян (*Fraxinus ornus*). Хинапът (*Ziziphus jujuba*) расте твърде масово, като на места образува твърде плътни петна (понася се като типичен субспонтанен елемент).

Значителни площи са залесени с китайски мехурник (*Koelreuteria paniculata*), сребролистна липа (*Tilia tomentosa*), японска софора (*Sophora japonica*), бяла черница (*Morus alba*), айлант (*Ailanthus altissima*) и бяла акация (*Robinia pseudoacacia*). На горе по хълма липсва растителност. Следва площадка (от около 8 дка) с по-малък наклон, където има 11 загинали и 6 все още живи дървета от бяла акация (*Robinia pseudoacacia*), 22 живи и 3 загинали дървета от южна копривка (*Celtis australis*). След около 30 метра нелесопригодна площ, с отделни храсти от кукуч (*Pistacia terebinthus*) хинап (*Ziziphus jujuba*), южна копривка (*Celtis australis*) и румелийска жълтуга (*Genista rumelica*), в самото подножие на върха има друга площадка, където дървесната растителност се състои от гледичия (*Gleditsia triacanthos*), бяла акация (*Robinia pseudoacacia*) и южна копривка (*Celtis australis*) в добро състояние и по-големи размери. Тъй като тази зона граничи с парковата част, около паметниците на върха и дренира отичащите се при поливането ѝ води, тази растителност показва добър растеж и по-голяма дълго вечност. Липсата на вода при плитките и леки почви се оказва лимитиращ фактор за развитието на растителността – указателен факт при избора на видовия състав при залесяване – предимно от групата на ксерофитите.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

В най-високите части на южния и югоизточния склонове, по скалите и каменисти места, растат хинап (*Ziziphus jujuba*), кукуч (*Pistacia terebinthus*), южна копривка (*Celtis australis*) и румелийска жълтуга (*Genista rumelica*). И тук тревистата растителност е рудерализирана, но се срещат и други видове, между които: набраздена мащерка (*Thymus striatus* var. *striatus*), кантабрийска поветица (*Convolvulus cantabrica*), ресничеста бисерка (*Melica ciliata*), жълт лук (*Allium flavum*), чернолюспеста метличина (*Centaurea affinis*), бенедиктински трън (*Cnicus benedictus*), мековлакнесто прозорче (*Potentilla mollicrinis*), румелийска звъника (*Hypericum rumeliacum*) и някои други, остатъци от коренната тревиста растителност по каменливите места на хълма.

Североизточният склон е най-голям, като от долу нагоре наклонът се променя от наклонено до стръмно. Почвата е суха, а в най-ниските и най-високите части (около парковите зони) – до свежа. Дървесната растителност се отличава с неравномерен строеж. В подножието преобладават полският ясен (*Fraxinus oxycarpa*), летният дъб (*Quercus robur*) и сребролистната липа (*Tilia tomentosa*) – остатъци от първите залесявания, а в средните и високи части – японската софора (*Sophora japonica*), гледичията (*Gleditsia triacanthos*), мъждряна (*Fraxinus ornus*) и бялата акация (*Robinia pseudoacacia*). Почти навсякъде има открити пространства, заети от храстите – червен глог (*Crataegus monogyna*), шипка (*Rosa canina*) и бял маргарит (*Symphoricarpos albus*). Поради по-големите си размери дърветата от долната част – полският ясен (*Fraxinus oxycarpa*), летният дъб (*Quercus robur*) и сребролистната липа (*Tilia tomentosa*) имат най-голямо участие в насажденията на склона. При направените наблюдения се установява, че японската софора (*Sophora japonica*), южната копривка (*Celtis australis*) и гледичията (*Gleditsia triacanthos*) показват по-добра естествена възобновителна способност. Като най-перспективен вид от залесените на североизточния склон на Бунарджика се очертава японската софора (*Sophora japonica*). Гледичията (*Gleditsia triacanthos*), копривката (*Celtis australis*), мъждряният (*Fraxinus ornus*) и бялата акацията (*Robinia pseudoacacia*), също могат да намерят място при бъдещите залесявания.

Западният склон е по-стръмен от североизточния и залесен почти изцяло с копривка (*Celtis australis*), бяла акация (*Robinia pseudoacacia*) и гледичия (*Gleditsia triacanthos*). При залесяването са използвани и иглолистни видове бяла мура (*Pinus peuce*) и обикновен смърч (*Picea abies*). От коренната растителност са запазени единични екземпляри от летен дъб (*Quercus robur*), кукуч (*Pistacia terebinthus*), хинап (*Ziziphus jujuba*) и полски бряст (*Ulmus minor*). От видовете използвани при залесяването добро развитие показва японската софора (*Sophora japonica*).

Най-голямо значение за хълма имат растителните видове с по-малка екологична пластичност, поради което представляват първичния, най-постоянния и най-характерен елемент от местната флора, който е най-слабо засегнат от дейността на човека и процесите на вторичната подмяна.

Съществува втора група растения, които се характеризират с голяма екологична пластичност и възможности за бързо разпространение и завладяване на нови местообитания. Тази растителност има голяма подвижност и формира вторичния елемент във флората. Ето защо съвременния състав може да се разглежда, като съчетание между първичния и вторичния елемент на растителността.

Третата група растителност е свързана със съзнателното ѝ внасяне. Тези видове са внесени в резултат на човешката дейност като културни растения.

Преобладаването на вторичните видове над първичните, показват силното антропогенно влияние на което е била подложена растителността. Това води до изчезване на коренната растителност и до настаняване на рудералните видове, което от своя страна води до деградация на растителните съобщества на хълма.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

За целите на настоящата разработка са направени теренни проучвания за паспортизация на растителността в защитената територия. Резултатите от проучването са систематизирани в самостоятелен доклад, включен като Приложение 10.1 към настоящия документ. Определени и проучени са 149 полигона, представляващи конкретни растителни масиви, съответстващи на растителните масиви, включени в програмния продукт на Община Пловдив „Зелена система и защитени територии”. Актуализирана е информацията за растителните видове на територията на всеки от масивите, като освен дървесните видове са добавени и данни за храстовите и тревистите такива. Резултатите са представени в таблица 1, Приложение 2 по номера на полигоните, а самите полигони са представени визуално на картата, включена в Приложение 3.13. Находищата на консервационно значимите расителни видове са дадени в самостоятелна карта – Приложение 3.14.

1.14. Флора

1.14.1. Нисши растения и гъби

1.14.1.1. Макромицети

Целенасочени и системни проучвания върху гъбната флора на хълма не са провеждани. По откъслечни сведения, съдържащи се в някои публикации на доц. Георги Стойчев от Аграрния университет – Пловдив, на територията на природната забележителност са установени 13 вида макромицети, представени главно от разред Basidiomycetes между които интерес представляват *Ganoderma applanatus* (Pers.) Pat, *Hymenochaete rubiginosa* (Schrad.), *Letiporus sulphureus* (Bull.) Murr., *Agaricus phaeolepidotus* (Moell.) и др. Разположението им е с мозаечна характеристика, а ресурсите са незначителни. Редки видове гъби с консервационна стойност не са установени.

1.14.1.2. Лишеи

Флората на симбионтите е изключително скромно представена от едва 4 вида. Установените таксони са широко разпространени за територията на България. Най-често срещан е стенния лишей (*Xanthoria parietina* (L.) Th. Fr.), предимно по скалите, кората и клоните на дърветата. Срещат се още два вида лишеи предимно по корите на дървесната растителност: писмовиден лишей (*Graphis scripta* (L.) Ach.), географски лишей (*Rhizocarpon geographicum* (L.) DC.). Върху тънък почвен субстрат расте и лишеят кладония (*Cladonia* sp.) На територията на ПЗ няма регистрирани видове лишеи, предмет на опазване от ЗБР.

Отрицателно действащи фактори са близостта на урбанизирани територии и ксеротермните условия.

1.14.1.3. Водорасли

Подробни и продължителни проучвания върху водорасловата флора на хълма не са правени. Частични изследвания на състава на водорасловата флора във временно или постоянно влажни места, скали, както и в локви по вдлъбнатините на скалите (литотелми) са провеждани от проф. Иван Киряков (Катедра “Ботаника” на Пловдивския университет). В подобни местообитания са установени два вида синьо зелени водорасли, два вида кремъчни водорасли, два вида зигнемови водорасли и дванадесет вида зелени водорасли, между които по-широко разпространение имат следните видове *Coelastrum microporum* Naeg., *Diplostauron angulsum* Korch, *Pediastrum boryanum* (Turp.), Menegh. *Scenedesmus acuminatus* и др.). Разпространението на водораслите се лимитира от ограничената площ на подходящи местообитания.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

1.14.2. Висши растения

Висшите растения на хълма са разгледани без мъхове, тъй като липсват данни за наличието на такива. Поради ксеротермните условия, не би и могло да се очаква тяхното наличие, още по-малко на интересни и редки видове.

По време на проучването на Хълма на Освободителите (Бунарджика) са установени 330 вида от 76 семейства. Те съставляват 23,2% от общо установените 1430 вида за района на Пловдив (Чешмеджиев и Василев, 2009). От тях 208 вида са тревисти, 48 – широколистни дървесни, 46 вида са храсти, 26 вида са иглолистни дървесни, 3 вида са увивни и катерливи растения. Преобладават видовете от сем. Сложноцветни (Asteraceae) – 39 вида, сем. Бобови (Fabaceae) – 25 вида и сем. Житни (Poaceae) – 24 вида. 56% от видовете са част от естествената растителност, а останалите са чуждоземни – предимно интродуцирани от човека и по малко адвентивни (разпространени без намесата на човека). По биологичен тип 2/3 от растенията са тревисти, а 1/3 – дървесни. Интродуцираните видове произхождат най-вече от Средиземноморието, Азия и Америка, и по-рядко от Евразия и други флористични райони на Земята. Адвентивните са главно от Америка и Азия. Диворастящите видове растения на територията на хълма са над 56% от общия брой. Част от тях имат хранителни качества, други са плевели и пасищни видове. 109 от общо установените 330 вида са лечебни растения (Таблица 2, Приложение 2). От култивираните видове повечето са декоративни.

Консервационен статус

От видовете, които се срещат на територията на Хълма на Освободителите 11 са с природозащитен статус – включени в Червената книга на РБългария и ЗБР, и/или са реликти и ендемити. Тези от тях, които са спонтанно („диво”) растящи и са част от местната флора, се отличават с висок консервационен статус (вж. Таблица 3, Приложение 2 и карта 14 в Приложение 3). Такива са :

- 2 вида, защитени по силата на Приложение № 3 на ЗБР: кумарка (*Arbutus unedo*) и бяла змийска трева (*Goniolimon collinum*),
- 1 вид, включен в Червена книга на Република България - категория критично застрашен: кумарка - *Arbutus unedo*,
- балкански ендемити - 4 вида:
 - румелийска жълтуга - *Genista rumelica*,
 - фривалдскиеве плюскавиче - *Silene frivaldskyana*,
 - хелдрайхова алцея - *Alcea heldreichii* и
 - чернолюспеста метличина - *Centaurea affinis*.

Срещат се и растения, които като видове са включени в Приложение 3 на ЗБР, но в обследваната територия те са изкуствено култивирани извън техните естествени местообитания (най-често като декоративни растения) и поради това не са обект на защита по силата на чл. 37 на ЗБР. Такива видове са:

- казашката хвойна (*Juniperus sabina*),
- конски кестен (*Aesculus hippocastanum*),
- див рожков (*Cercis siliquastrum*),
- чашковидна звъника (*Hypericum calycinum*).

Това са често срещани в декоративното и парково озеленяване видове и в случая нямат никакъв особен консервационен статут.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

1.14.3. Лечебни растения

От лечебните растения в природната забележителност се срещат 109 вида, включени в Приложението към чл. 1, ал. 2 от Закона за лечебните растения. Общият им брой представлява 34% от общо установения брой растителни видове в хълма и 13,6% от видовете регламентирани от Закона за лечебните растения. С най-голям брой видове са представени сем. Сложноцветни (Asteraceae), сем. Бобови (Fabaceae), сем. Устоцветни (Lamiaceae) и сем. Розоцветни (Rosaceae). Това свидетелства за значително видово разнообразие на лечебните растения, голяма част от които показват добра жизненост.

Разпределението на по-голяма част от лечебните растения на територията на Хълма на Освободителите е с мозаечна характеристика. Видовете са със сравнително ограничена представителност, което лимитира използването им за стопански цели.

Природната забележителност е подложена на силно антропогенно натоварване. На базата на анкетиране и извършените теренни проучвания е установено, че растителните видове с лечебна стойност използвани от масовия потребител за лични нужди са около 8 вида: жълт кантарион (*Hypericum perforatum*), набраздена мащерка (*Thymus striatus*), хилядолистен равнец (*Achillea millefolium*), смрадлика (*Cotinus coggygria*), обикновен пелин (*Artemisia vulgaris*), липа (*Tilia* sp.).

Дървесните видове: конски кестен (*Aesculus hippocastanum*), див рожков (*Cercis siliquastrum*), южна копривка (*Celtis australis*), дребнолистна липа (*Tilia cordata*), едролистна липа (*Tilia platyphyllos*), сребролистна липа (*Tilia tomentosa*) и черната топола (*Populus nigra*) се използват при залесяването.

Списъкът на регистрираните в защитената територия лечебни растения е представен в Таблица 2 – Приложение 2.

1.15. Фауна

1.15.1. Безгръбначни животни

Фаунистичното разнообразие на сухоземните безгръбначни животни на територията на ПЗ „Хълм на Освободителите” е оценено основно на базата на насекомите (Insecta) и мекотелите (Mollusca), и частично на многоножките (Myriapoda). Установени са 134 вида (някои са детерминирани до надвидов ранг - sp.) от 52 семейства на 11 разреда безгръбначни животни (Таблица 5 и 6 в Приложение 2).

Установените безгръбначни животни са широко разпространени и типични за България обитатели, но въпреки това те са представителни в таксономично, фаунистично и консервационно отношение и могат да илюстрират многообразието на безгръбначните животни. Регистрираните таксони вероятно представляват не повече от една пета от обитаващите територията видове.

Многобройни групи сухоземни безгръбначни, като първаци (Protozoa), червеи (Nematoda, Oligochaeta), паякообразни (Arachnida) др., не са засегнати изобщо в настоящия доклад, а други като многоножки (Myriapoda) - само частично. Ето защо, за да се направи по-пълна оценка и анализ на фаунистичното разнообразие на сухоземните безгръбначни животни обитаващи ПЗ „Хълм на Освободителите”, са необходими бъдещи детайлни проучвания от специалисти.

На територията на ПЗ „Хълм на Освободителите” е установен по-беден видов състав на безгръбначните в сравнение с ПЗ „Младежки хълм”. Най-вероятните причини за това са, по-високата степен на урбанизиране на хълма и по-голямата площ на парковите пространства, а така също и непроучеността на територията по отношение на безгръбначната фауна.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Видове с природозащитен статус

На територията на ПЗ „Хълм на Освободителите” (Бунарджик) е установен един Български ендемит от групата на охлювите – *Bulgarica fraudigera* (Rossmässler, 1839) от семейство Clausiliidae (непубликувани данни на д-р Атанас Ириков). Видът е описан от находище в Родопите, около Асеновата крепост. Тъй като охлювът е регистриран в близост до чешми в източната част на Бунарджика, облицовани с бигор, вероятната причина за присъствието му на хълма е пренасянето му със строителен материал, иззет от Родопите.

Кафявият градински охлюв *Helix lucorum* е включен в Приложение 4 за видове под режим на опазване и регулирано ползване от природата на Закона за биологичното разнообразие.

1.15.2. Земноводни и влечуги

При херпетологичните и батрахологични проучвания на трите природни забележителности през 2014 г. са регистрирани общо 2 вида земноводни и 4 вида влечуги. Още три вида влечуги (*A. kitaibelii*, *L. trilineata* и *P. muralis*), са съобщени в по-ранно проучване на същия автор на територията на Младежки хълм, и един от тях – на Хълма на Освободителите (Бунарджика). В случая тези три вида не са установени на тепетата в хода на настоящото проучване. По мнение на авторите тези видове не са изчезнали от изследваните защитени територии, но поради изключително ниската си численост вероятно са останали неотчетени.

На територията на Бунарджика през 2014 г. са отчетени 4 вида: Зелена крастава жаба (*Bufo viridis*), Балкански гекон (*Mediodactylus kotschy*), Кримски гущер (*Podarcis tauricus*) и Зелен гущер (*Lacerta viridis*).

Зелена крастава жаба (*Bufo viridis*)

Разпространение. През 2014 г. зелената крастава жаба е установена на две от изследваните защитени територии – ПЗ „Младежки хълм” и ПЗ „Хълм на Освободителите”.

Местообитания. Зелената крастава жаба обитава дворовете на къщите, разположени в близост до Младежки хълм и Хълм на Освободителите (Бунарджика). Там тя намира изобилие от храна и убежища. По време на размножаването навлиза във вътрешността на двете тепета, където използва малки, често временни стоящи водоеми, събиращи дъждовна вода за копулацията и снасянето на яйцата.

Балкански гекон (*Mediodactylus kotschy*)

Разпространение. Балканският гекон е установен на територията и на трите Пловдивски тепета. **Местообитания.** Изцяло синантропен вид. Обитава почти изключително човешки постройки. Дори и във вътрешността на тепетата, които се смятат за едни от местата, където могат да се видят „диви“ популации (Бешков & Нанев, 2002), гекони могат да се видят по-често по постройки, направени от човека (къщи, укрепителни стени покрай алеите и др.), отколкото по открити скали.

Кримски гущер (*Podarcis tauricus*)

Разпространение. Кримският гущер се среща на територията на ПЗ „Младежки хълм” и ПЗ „Хълм на Освободителите”, като прави впечатление, че в двете проучвани защитени територии, гущерите обитават само вътрешността на хълмовете и не се срещат в периферията или извън нея. В района на Младежки хълм, кримският гущер се среща предимно в южната част на хълма и отчасти в западната, а в единични случаи в източната и северната част. На територията на ПЗ „Хълм на Освободителите” видът се среща изключително в южната част на хълма и отсъства във вътрешността му.

Местообитания. Обитава основно открити пространства, с ниска тревисто-храстова растителност. Установиха се в следните доминантни растителни таксони: *Gleditschia triacantos*, *Robinia pseudoacacia*, *Magnolia denudate*, *Picea pungens*, *Criptomeria japonica*, *Abies cephalonica* и *Abies alba* от дървестните видове и *Crataegus monogyna*, *Paliurus spina-christi*,

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

Cornus mas, Prunus spinosa, Rosa canina и Forsythia suspense от храстовата растителност. Повечето от изброената растителност не е автохтонна за хълмовете. Естествената растителност и на двата хълма от началото на миналия век, състояща се само от тревисти и храстови видове и никакви дървета, постепенно бива изместена от декоративни видове, използвани широко в градинарството и градските паркове (ДИМИТРОВ и др., 2002).

По наше мнение, в миналото разпространението на кримския гущер е било по-широко и около Пловдивските хълмове с по-многобройни и по-плътни популации. Според нашите резултати и наблюдения, основните рискове за този вид в град Пловдив са строителството и залесяването (унищожаване на открити терени). Въпреки това изглежда, че кримският гущер се е адаптирал успешно в останалите, подходящи за него местообитания в интериора на хълмовете. Фактът, че три от Пловдивските хълмове са обявени за защитени територии също е оказало положително влияние върху оцеляването на този вид във „враждебната“ градската среда. По наше мнение *P. tauricus* успешно преодолява рисковете от урбанизацията и би трябва да се счита за един много приспособим в градски условия вид.

Зелен гущер (*Lacerta viridis*)

Въпреки, че е установен в две от изследваните тепета, зеленият гущер е значително по-малочислен от предходния вид и е установен само с единични екземпляри. Предпочита припечени места, обраснали с храсти и разредени горички, поляни и др. Според нашите наблюдения в останалата част на града зеленият гущер предпочита по-влажни хабитати, които са рядкост на Пловдивските тепета и градските паркове и предполагаме, че това е една от причините за по-ниската му численост на тепетата. Вероятна роля може да играе и евентуалната конкуренция с кримския гущер (*P. tauricus*), който е по-агресивен (БЕШКОВ & НАНЕВ, 2002; ЦАНКОВ, 2007) и е възможно предходния вид да се конкурира със зеления гущер (*L. viridis*), ивичестия гущер (*L. trilineata*) и стенния гущер (*P. muralis*), като последните два вида дори не бяха установени по Пловдивските хълмове в настоящото проучване (вж. MOLLOV, 2005).

Природозащитен статус

И четирите вида, отчетени на Бунарджика, са включени в Конвенцията за опазване на дивата европейска флора и фауна и природни местообитания (Берн, 1979 г.), в Приложение II като „строго защитени“ и в Приложение IV на Директива 92/43 на Съвета на Европейската Икономическа Общност от 21.05.1992 за запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна. Всички установени видове са включени в Червения списък на Европа, с категория „LC“ – least concern (нисък риск) и в Червения списък на застрашените животни на Световния съюз за защита на природата (IUCN) с категория „LC“ – least concern (нисък риск).

Основните заплахи за земноводните и влечугите в градска среда са неизменно под влияние на антропогенния фактор.

По-подробно влиянието на прекия антропогенен натиск като заплаха за земноводните в град Пловдив е проучен при зелената крастава жаба (*B. viridis*) – вж. Valkanova et al. (2009). Поради неприятният си за много хора външен вид, зелените крастави жаби стават жертва най-вече на деца. Те убиват не само възрастни, но и млади екземпляри и попови лъжички, а и не рядко изваждат шнуровите от яйца извън водата, оставяйки ги да изсъхнат на сушата.

За влечугите в изследвания район основната заплаха е по-скоро прякото им унищожаване от човека, отколкото загубата на местообитания. Негативно влияние върху техните популации оказва и събирането на живи екземпляри от тераристи.

Най-приспособени за живот в градска среда от влечугите се явяват *M. kotschyi* и *L. viridis*. Числеността и на двата вида е висока и имат широко разпространение в изследвания район. Въпреки, че отделни екземпляри стават жертва на домашни котки, реална заплаха за тях за сега не съществува.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

От останалите видове влечуги на пряко унищожаване са подложени най-вече змиите. Една част от тях (*D. caspius*) биват сгазени по пътищата или пряко убивани от хората. От голямо значение за съществуването на големия стрелец и други видове земноводни и влечуги в изследвания район е запазването на парковите гори.

Основният начин да се ограничи вредата от прекия антропогенен натиск върху видовете, които се срещат в града, е провеждането на образователни кампании сред ученици, студенти и др., за повишаване на природозащитната култура на хората, живеещи в гр. Пловдив. Важен момент е да се подчертае практическата полза на някои от видовете (например *B. viridis*, *L. viridis*, *P. tauricus* и др.) и тяхната роля в зелената система на града.

1.15.3. Птици

В действащия план за управление, утвърден през 2004 г. са представени 16 вида птици за територията на Природна забележителност „Хълм на Освободителите”.

След обстоен преглед на литературата и проведените теренни изследвания през 2014 г. на територията на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” към момента са установени 37 вида птици. Те спадат към 9 разряда и 17 семейства (табл. 10, Приложение 2). Видовият състав на птиците в Природна забележителност „Хълм на Освободителите” е допълнен с нови 21 вида птици, установени в границите на защитената територия през последните 10 години.

Орнитофауната на природната забележителност съставлява 9,04% от установените в България 409 вида птици и 26,2% от установените на територията на страната семейства (BUNARCO, 2009). От установените за парка видове 31 са гнездящи (от тях 22 са сигурно гнездящи и 9 вида са вероятно гнездящи), което е 10,8% от гнездовата орнитофауна в България (Янков, 2007).

С най-много видове е представен разр. Врбчоподобни (Passeriformes) – 24 вида от 9 семейства, или пойните птици съставляват 64,9% от орнитофауната на Хълма на Освободителите (Бунарджика) и 52,9% от установените семейства. С най-много представители, освен разред Врбчоподобни са разред Гълъбopodobни (Columbiformes) с 3 вида и разред Совоподобни (Strigiformes) – 3 вида.

Постоянни, размножаващи се (вероятни и сигурни), мигриращи, зимуващи и случайни видове птици

Постоянните видове птици се срещат целогодишно в територията на природната забележителност или през по-голямата част от годината. Това са постоянни видове птици за страната, размножаващи се в границите на природната забележителност и които не предприемат миграции през неблагоприятните месеци от годината. Към тази категория принадлежат най-много видове – 23 (таблица 10, Приложение 2). От тях пет вида са вероятно гнездящи за територията на Хълм Бунарджик – гугутката (*Streptopelia decaocto*), домашната кукумявка (*Athene noctua*), горската ушата сова (*Asio otus*), лъскавоглавия синигер (*Parus palustris*) и сивата врана (*Corvus corone*). Гнездящи, мигриращи видове птици, които през зимните месеци напускат територията на природната забележителност са 8 вида, като от тях четири вида са с непотвърдено гнездене.

По време на миграция на територията на природната забележителност могат да се наблюдават 12 вида, като част от тях се размножават на територията на „Хълм на Освободителите”. Повечето от тях са пойни видове (разр. Passeriformes), както и гургулицата (*Streptopelia turtur*), кукувицата (*Cuculus canorus*) и чухала (*Otus scops*).

Към категорията скитащи птици спадат 5 вида. Това са видове гнездящи в съседни градски или извънградски територии, които облитат района на природната забележителност основно в търсене на храна.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Характера на пребиваване на всички видове птици са представени в таблица 10, Приложение 2. Общия брой на видове по групи надхвърля общия брой установени видове, тъй като една и съща птица може да бъде в повече от една категория, напр. мигрираща през територията на природната забележителност и в същото време гнездещопрелетна.

Зоогеографска характеристика на гнездящи видове

Гнездящите видове наброяват 31 вида – 83,8% от орнитофауната на Природна забележителност „Хълм на Освободителите”.

В зоогеографско отношение гнездовата орнитофауна на ПЗ „Хълма на Освободителите” е съставена основно от палеарктични видове – 51,6% от гнездящите птици, следвани от европейски видове – 16,1% и европейско-туркестански – 12,9 (Нанкинов, 2012). Срещат се и видове с южно разпространение. Около 12,9 % от птиците спадат към средиземноморския, индо-африканския и туркестано-медитеранския тип фауна.

Видове с природозащитен статус

Голяма част от видовете птици са защитени на територията на страната – това са видове от Приложение 3 на Закона за биологично разнообразие (Таблица 10, Прил. 2). Защитени са 28 вида птици от установените в природната забележителност – 75,7%. Три вида са и в приложение 2 от същия закон – белият щъркел (*Ciconia ciconia*), сирийския пъстър кълвач (*Dendrocopos syriacus*) и червеногърбата сврачка (*Lanius colurio*). Тези видове са в Приложение I на Директива 2009/147 (предишна Директива 79/409). В Приложение II на същата Директива, като редовно срещащи се мигриращи видове са черношипата ветрушка (*Falco tinnunculus*) и горската ушата сова (*Asio otus*).

Два вида са в Червената книга на България (Големански, 2011) – белият щъркел и дивият гълъб, попадащ в категорията „застрашен вид”, като категорията се отнася за дивия скален гълъб (*Cloumba livia*). На територията на природната забележителност се срещат вторично подивели домашни гълъби (*Cloumba livia f. domestica*).

1.15.4. Бозайници (без прилепи)

Направеният литературен преглед показва, че специализирани мамалиологични изследвания на територията на ПЗ „Хълм на Освободителите” не са провеждани. Липсват данни за числеността и популационните тенденции дори за видовете, които имат консервационна значимост.

Резултатите от теренните изследвания показаха присъствието на общо 9 вида от клас Бозайници (без Прилепи) принадлежащи към 5 семейства на 3 разреда – Насекомоядни (Insectivora), Гризачи (Rodentia) и Хищници (Carnivora).

РАЗРЕД НАСЕКОМОЯДНИ (INSECTIVORA)

Сем. Таралежови – Erinaceidae

- Източноевропейски (белогръд) таралеж (*Erinaceus concolor* Martin, 1838)

Видът се среща на територията на ПЗ „Хълм на Освободителите”, както в ниската паркова зона, така и в по-високата лесопаркова част.

Сем. Къртицови – Talpidae

- Европейска къртица (*Talpa europea* Linnaeus, 1758)

Къртичини са регистрирани главно в обработваните и поливани от ОП „Градини и паркове” лехи в парковата зона.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

РАЗРЕД ГРИЗАЧИ (RODENTIA)

Сем. Катерицови – Sciuridae

- Катерица (*Sciurus vulgaris* Linnaeus, 1758)

Катерицата е най-често срещания вид от групата на бозайниците, особено в източния склон на ПЗ „Хълм на Освободителите”, който е с най-гъста дървесна растителност. Територията на хълма предлага подходяща за вида дървесна растителност, създаваща добра трофична база и укрытия за вида. Животните са необезпокоявани от хората и дори са свикнали с постоянното човешко присъствие.

Сем. Мишкови – Muridae

- Обикновена горска мишка (*Apodemus (Sylvaemus) sylvaticus* Linnaeus, 1758)
- Жълтогърла горска мишка (*Apodemus (Sylvaemus) flavicollis* Melchior, 1834)

На територията на хълма са локализирани голям брой подходящи за горските мишки местообитания. Двата вида горски мишки (обикновена и жълтогърла) имат симпатрично разпространение. Уловът с живоловни капани обаче показва, че числеността на представителите на род *Apodemus* не е висока.

- Домашна мишка (*Mus musculus domesticus* Schwarz, Schwarz, 1934)

Видът е синантропен и е улавян в подножието на хълма в непосредствена близост до жилищните сгради, летния театър и ресторанта от източната страна.

- Черен плъх (*Rattus rattus* Linnaeus, 1758)

Видът, който е типичен коменсал, е уловен в подножието на северния склон на хълма в близост до жилищни постройки.

- Полска мишка (*Apodemus agrarius*)

Тя също е от сем. Muridae и за нея е съобщено от експертите изготвили *Плана за управление от 2003 г.*, като типичен за хълма „градски” вид. При теренните проучвания не бяха локализирани влажни местообитания характерни за този типичен мезофилен вид и *A. agrarius* не фигурира в уловените с живоловни капани дребни бозайници.

РАЗРЕД ХИЩНИЦИ (CARNIVORA)

Сем. Порови – Mustelidae

- Невестулка (*Mustela nivalis* Linnaeus, 1766)

Присъствието на вида е доказано индиректно чрез анкетния метод, проведен с жители на ул. „Никола Петков” и ул. „Поп Харитон” в подножието на южния и югозападен склон на хълма. Жителите свидетелстват за нападения над домашни птици в дворовете и за оттегляне на отделни индивиди в убежище в скалните масиви на високата южна зона. Прави впечатление негативното отношение на хората към този вид, което се демонстрира и от съобщени случаи за умишлено убиване на невестулки от гражданите, влизали в жилищните дворове. В труднодостъпната южна и югозападна висока зона, заета главно от скални струпвания, са налице типични местообитания за вида предлагащи добри укрытия и места за правене на гнездо. На базата на показанията на анкетиранията граждани, според които видът е бил много по-често виждан в миналото, може да се предположи, че популацията е намаляла в годините. За потвърждаване на присъствието на вида в ПЗ „Хълм на Освободителите” и за по-детайлно проучване на популационната численост е необходима по-продължителна теренна работа със залагане на фотокапани и картиране на следи върху снега през зимния сезон. Видът е включен в Приложение №3 на Закона за биологичното разнообразие, както и в Бернската конвенция, Приложение III.

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

- Черен пор (*Mustela (Putorius) putorius* Linnaeus, 1758)

При настоящите теренни изследвания не са регистрирани следи от жизнената дейност на черния пор, но резултатите от анкетния метод проведен с жители на ул. „Поручик Д. Величков“ категорично потвърждават присъствието на вида. Съобщени са няколко случая за ловуване от порове на мишевидни гризачи по таванските помещения на къщите. Тези данни дават основание черния пор да се включи във фауната на хълма, който предлага добри условия за съществуване на вида, но както при невестулката е необходимо потвърждаването му при по-продължителна теренна работа със залагане на фотокапани и картиране на следи върху снега през зимния сезон.

Природозащитен статус

От установените в ПЗ „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик) 9 вида бозайници, четири вида имат някакъв природозащитен статус – таралеж, катерица, невестулка и черен пор. Таралежът (*Erinaceus concolor*) е включен в Приложение №3 на Закона за биологичното разнообразие. Катерицата (*Sciurus vulgaris*) фигурира в Приложение III на Бернската конвенция, а съгласно списъка на IUCN, видът е включен в категорията нисък ръст – близо до застрашен. Невестулката (*Mustela nivalis*) е включена в Приложение №3 на Закона за биологичното разнообразие, както и в Приложение III на Бернската конвенция. Подвидът разпространен в България – *Mustela nivalis galinthias* е балкански ендемит. Черният пор (*Mustela putorius*) е включен в Приложение 4 на Закона за биологичното разнообразие и е обект на две европейски директиви – Бернска конвенция, Приложение III и Директива 92/34/ЕЕС, Приложение V. Нито един от регистрираните видове бозайници не е включен в Червена книга на България и не е обект на CITES.

1.15.5. Прилепи

При проведените проучвания на терен бяха проведени общо 25 записа с ултразуков детектор, в общо 13 точки на територията на Бунарджика. Бяха поставени специални мрежи за улов на прилепи. Детайлни измервания на сонограми са направени на над 80 звука, които са определени до ниво:

- **вид:** ръждив вечерник (*Nyctalus noctula*), булдогов прилеп (*Tadarida teniotis*)
- **група видове:** (*P.kuhlii* /*P.nathusii*, *N.leisleri*/ *N.noctula*/ *V.murinus*/ *E.serotinus* и *N.leisleri*/*N.noctula*.)

По време на проучванията не бяха открити колонии и убежища на прилепи на територията на ПЗ „Хълма на Освободителите“ (Бунарджик), но това не изключва съществуването на такива. Особено при проведените наблюдения привечер и залез слънце, когато видимо всички прилепи излизат от убежищата си на територията на ПЗ. Горските видове прилепи използват хралупи на стари дървета или кори, а пещеролюбивите използват цепки на скали, ниши или изоставени сгради, всичките тези местообитания са трудно откриваеми и добре замаскирани.

На база резултатите от теренното проучване проведено за целите на Плана и на база наличните литературни данни от предходни изследвания в града, като сигурно или вероятно присъстващи могат да се определят общо 14 вида прилепи:

- **3 вида** по време на проучванията са установени с категоричност: Ръждив вечерник (*Nyctalus noctula*), Булдогов прилеп (*Tadarida teniotis*), Сив дългоух прилеп (*Plecotus austriacus*)
- **5 вида** по литературни данни: кафяво прилепче (*Pipistrellus pipistrellus*) малко кафяво прилепче (*Pipistrellus pygmaeus*), *Pipistrellus nathusii*/*Pipistrellus kuhlii*, прилепче на Сави (*Hypsugo savii*)

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

- **6 вида** –срещащи се вероятно. Установени са групи от звуци, които не могат да бъдат определени до вид.– *N.leisleri/N.noctula/V.murinus/ E.serotinus* , *N.noctula/N.lasiopterus*.

Въпреки, че не могат да бъдат определени с категоричност - на база експертна оценка тези 5 вида потенциално се срещат. Въпреки, че не бяха установени при проучванията, потенциално срещащи се са още - група видове (*Myotis myotis/blythii*) На база експертна оценка и факта, че видовете са установявани многократно в близки територии, може да се твърди категорично, че тези видове посещават територията на ПЗ. Това ще се потвърди при бъдещи проучвания.

Установеният сив дългоух прилеп (*Plecotus austriacus*) не е съобщаван в литературата за територията на ПЗ „Хълма на Освободителите“, т.е. това е нов вид, категорично присъстващ в проучваната територия.

Характерните местообитания на тези видове са описани в текста по-долу:

Видове установени по време на проучванията:

- *Nyctalus noctula* (Schreber, 1774) - ръждив вечерник - Видът обитава през лятото хралупи на дървета или убежища в постройки (както на територията на ПЗ, така и в целия град - вероятно основно в дървета), а през зимата – сгради и ниши.
- *Tadarida teniotis* (Refinesque, 1814) - булдогов прилеп - Видът обитава скални цепки и други убежища. Трудно може да бъде установен при непосредствено наблюдение, в убежище или при улов с мрежи.
- *Plecotus austriacus* (Fischer, 1829) - сив дългоух прилеп - Видът обитава ниски открити места, градини, населени места, по-рядко в типично горски територии. Летните убежища са в сгради и хралупи на дървета, а зимните в мазета, пещери, минни галерии и други подземни местообитания.

Видове, известни по литературни данни:

- *Pipistrellus pipistrellus* (Schreber, 1774) - кафяво прилепче - Видът обитава разнообразни убежища като дупки, цепнатини на дървета, хралупи, постройки, мостове, сгради, скални ниши.
- *Pipistrellus pygmaeus* (Leach, 1825)- малко кафяво прилепче - Видът обитава през лятото хралупи на дървета и понякога постройки, а през зимата хралупи на дървета и сгради.
- *Pipistrellus nathusii* (Keyserling et Blasius, 1839) - Натузиево прилепче - Видът обитава широколистни и смесени гори, паркове, градини, населени места, в близост до водни обекти.
- *Pipistrellus kuhlii* (Kuhl, 1819) - средиземноморско прилепче- Видът използва за убежища цепки в дървета и хралупи, а понякога и в мостове и сгради.
- *Hypsugo savii* (Bonaparte, 1837) - Савиево прилепче - Видът обитава открити места с групи от дървета, често в населените места или край тях. Предпочита карстови райони, където обитава скални цепки, малки скални дупки и пещери, често и сгради.

Вероятно срещащи се видове

- *Vespertilio murinus* (Linnaeus, 1758) - двуцветен прилеп - видът обитава горски местообитания, културни местообитания, населени места и техните околности.
- *Eptesicus serotinus* (Schreber, 1774) – полунощен прилеп - през лятото видът обитава убежища покрай поляни, речни долини и в паркове и селища, а през зимата използва за убежища таваните на стари сгради, бункери и др.

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

- *Nyctalus leisleri* (Kuhl, 1818) - малък вечерник - горски местообитания.
- *Nyctalus lasiopterus* (Schreber, 1780) - голям вечерник - използва горски местообитания.
- *Myotis myotis* (Borkhausen, 1797) - голям нощник - обитава пещери и други подземни местообитания, фуги в мостове, рядко сгради.
- *Myotis blythii* (Tomes, 1857) - остроух нощник - обитава целогодишно пещери и други подземни местообитания, фуги в мостове, рядко сгради.

През последните няколко години ФПС „Зелени Балкани“ събира непубликувана информация за наличието на колонии от прилепи в гр. Пловдив. През 2008 г. е открита голяма зимна колония на ръждив вечерник (*Nyctalus noctula*) на моста на Герджика на р. Марица; други по-малки струпвания има в почти всички квартали на гр. Пловдив, където са построени панелни блокове. Често във фугите на блоковете някои от видовете прилепи създават размножителни колонии през лятото.

Поради малката площ на града и възможността на прилепите да прелитат големи разстояния, за да се хранят, пият вода и да си общуват – вероятно много от тях използват територията на ПЗ „Хълм на Освободителите“ за хранене, общуване и временно убежище. ПЗ „Хълм на Освободителите“ е в самия център на урбанизирана територия, която го прави една от най-важните територии за т.нар. „градски“ видове прилепи (синантропни видове), които идват да ловуват. От друга страна пък е малък остров за горските прилепи, които живеят под кората или хралупи в дърветата.

Природозащитен статус

Прилепите имат висок консервационен статус. Всички Български видове са строго защитени от ЗБР и са включени в конвенциите Бернска, Бонска, EUROBATS, IUCN – Red List, Директива 92/43/ЕЕС, които са ратифицирани от България. По-подробна информация със природозащитния статус на всеки един от тях е даден в Таблица 8, Приложение 2.

КУЛТУРНА И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА ХАРАКТЕРИСТИКА

1.16. Ползване на обекта и социално-икономически аспекти

1.16.1. Население и демографска характеристика (включително трудова заетост и образователна структура)

Население и демографска характеристика

Град Пловдив е вторият по големина след София в Република България. При последното преброяване на населението от 2011 година в община Пловдив има 338 153 души. Населението намалява от 1985 година, когато общината е била с най-многобройното си население 342 050 жители.

През последните четири преброявания е регистриран по-голям брой на жените спрямо мъжете, като този превес се засилва с всяко следващо преброяване. Твърдението се потвърждава и от броя мъже на 1000 жени, които показва намаляването на броя на мъжете със всяко следващо преброяване.

От 2007 до 2009 година се наблюдава тенденция за увеличаване на раждаемостта на 1000 души от населението, както в община Пловдив, така и на национално и областно ниво. Забелязва се, че в общината има налице темп на намаляване на смъртните случаи на 1000 души до 2009, както и темп на увеличаване до 2012 година.

В община Пловдив за периода от 2008 до 2011 година поради по-високи стойности на раждаемостта спрямо смъртността е налице положителен естествен прираст на 1000 души от населението. Единствено през 2007 $-0,4/$ и 2012 $-0,6/$ година са регистрирани отрицателни стойности на естествения прираст.

За разлика от показателите за естествено движение на населението при заселените на 1000 души се наблюдава сходна тенденция в общината и по-високите административни нива. Показателите на общината варират между средните за областта и средните за страната.

От анализирания до момента демографски показатели може да се обобщат следното:

- При последните четири преброявания се забелязва забавяне на намаляването на населението в община Пловдив;
- Налице са промени в естествения и механичния прираст през последни те 6 години, които не могат еднозначно да „гарантират” стабилно демографско нарастване на населението на общината;
- Всички демографски показатели с изключение на изселените се са с по-добри стойности от областното и националното ниво.

По данни на НСИ при преброяванията от 1985, 1992, 2001 и 2011 е регистрирано увеличаване на населението във възрастовите групи 30-34 и над 40 години при мъжете и жените и намаляване на населението от 0-29 години спрямо 1985 година и за двата пола /Фиг. 24/. Това еднозначно показва, че населението застарява спрямо 1985 година и се увеличава най-много във възрастовата група на 60 години.

Спрямо преброяването от 2001 година се забелязват следните тенденции:

- Увеличаване на населението от 0-4, 30-34, 35-39, 55-59 и 60+ годишна възраст;
- Намаляване на населението при 5-9, 10-14, 15-19, 20-24, 25-29, 40-44, 45-49 и 50-54 годишните.

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

Намаляването на населението във възрастовите групи от 10-14, 15-19 и 20-24 годишните е резултат от влошената демографска обстановка, както в цялата страна, така и община Пловдив през последните 25 години, чиито резултати виждаме в момента.

Настоящата възрастова структура формира следното разпределение на населението – делът на лицата в подтрудова възраст е 14,2%, в трудова възраст е 65,4% / 16-59 годишни при жените и 16-62 при мъжете/ и в надтрудова възраст е 20,4%. Наблюдава се превес на населението в надтрудова спрямо тези в подтрудова възраст и превес на дела на трудова спрямо националното и областното ниво

Образователна структура

В община Пловдив най-голям дял представлява населението със средно образование /42,4%, следван от хората с висше образование /26,5%, основно /14,1%, начално /4,9%, незавършено начално /0,9%, деца на 7 години /0,2% и деца под 7 години /6,8%. При възрастовата група от 20 до 29 години са налице 26,7% висшисти и 58,1% със средно образование. Ключово е повишаването на образователното равнище на тази група за да бъдат реализирани целите на стратегията „Европа 2020” на общинско ниво. При възрастовите групи от 30-39 /40,4% и 45,6%, 40-49 /35,6% и 52,3% и 50-59 /35,3% и 51,2%/ се наблюдава висок процент на хората с висше и средно образование, особено за 30-39 годишните, което свидетелства за образовано население в тези ключови за икономическото развитие възрастови групи. Впечатление прави факта, че при възрастовите групи от 20-69 годишна възраст се наблюдава, че над 80% от населението във всяка възрастова група е с висше или средно образование, което свидетелства за високата образованост на хората в трудова възраст.

Високата образованост на населението се потвърждава на общинско ниво /69,0%/ на коефициента на образованост /хора с висше и средно образование от общото население/ и в отделните възрастови групи на населението. Най-висок е коефициента при 40-49 годишните, следван от 50-59 и от 30-39 годишните.

Трудова заетост и безработица

С цел изясняване на икономическата активност на населението са използвани следните дефиниции при преброяването на населението през 2011 година:

- Заети са лицата на 15 и повече навършени години, които през периода 24-30 януари 2011 г.: са извършвали работа за производство на стоки и услуги поне 1 час срещу заплащане (в пари или в натура) или друг доход; не са работили, но са имали работа, от която временно са отсъствали поради отпуск, болест, бременност, раждане и отглеждане на малко дете (за периода, през който са получавали пълния размер на възнаграждението си), неблагоприятни климатични условия, стачка или други причини /НСИ/.
- Дефиниция за безработен са лицата на 15 и повече навършени години, които не са имали работа през периода 24-30 януари 2011 г., като едновременно с това са търсили активно работа в продължение на четири седмици, вкл. наблюдаваната седмица, и са били на разположение да започнат работа до две седмици след 1 февруари /НСИ/.
- Икономически неактивни обхваща всички лица, които не са заети, нито са безработни през наблюдавания период /НСИ/.

В община Пловдив населението на възраст от 15 до 64 години е 240478 души, а в районите е: Западен / 25474/, Източен / 36867/, Северен / 34573/, Тракия / 41244/, Централен / 48719/, Южен / 53601/. Общата икономическа неактивност в общината е 31.1%, а икономически активните са 68,9%, съответно от районите с най-голяма икономическа неактивност са Източен /44,8%/, Северен/31,7%/ и Централен /30,2%/.

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

От икономически активното население в общината 10,5% е била безработицата към 01.02.2011 година, като най-голям е дела на безработните в Източен район, следван от Северен /10,0%/ и Южен /9,8%/.

В обобщение можем да твърдим, че на всеки 100 от хората на възраст от 15-64 години има по 31,1 икономически неактивни, и на всеки 100 икономически активни има по 10,5 безработни в община Пловдив. Най-изявени са проблемите с ограничената икономическа активност в общината и в районите Източен и Северен, както и от безработицата в Източен.

Ползване на ресурси

Ресурсите на Хълма на Освободителите (Бунарджика), от както той е в градската територия, се използват изключително за нуждите на ежедневния отдих.

От 1905 до 1935 год. южната му част са добивани инертни материали – сиенит, от които са се правели павеа. От “Паметник”-а на Костадин Муравенов научаваме, че на терена около и под пързалките в Първа зона е имало лозе и малка овощна градина, които около 1910 год. вече не съществуват. По нататък в документите никъде не се споменава за друго ползване на хълма.

Както бе споменато, северните и западни склонове са “отнети” от хълма за жилища, северните през първите години на ХХ век, а западните – с разрастването на града - до войната. С изчерпване на годните за застрояване територии, жилищната експанзия спира.

На хълма, през 1881 год. е построен първият водоем, а през 1952 година и втория. Други обекти на техническата инфраструктура, като изключим водопровода, канализацията и електрификацията на хълма, както и няколкото тоалетни – няма. Няма линии за високо напрежение, които да преминават през него.

Обслужващите обекти на хълма също са малко – ресторант “Малкия Бунарджик” и Летния театър. Останалите – стадион “Кочо Цветаров”, ресторанта и кафенето в южното подножие, по-скоро принадлежат на контактната зона, защото и ползването им е от там.

Спорадично на територията на Бунарджика се събират природни продукти с научна цел. Разбира се никаква сеч, нито добив на дървесина и т.н. от хълма не са допускани от както той съществува като част от града. Хълмът винаги е използван за целите на образованието и научните изследвания. Понякога тук се провеждат практическите упражнения на учениците от специалността по озеленяване на Строителния техникум, упражненията на студентите от Биологическия факултет на ПУ “Паисий Хилендарски”, упражненията по агроекология на студентите от Аграрния университет и Висше училище Земеделски колеж. За биологичното разнообразие и проблемите свързани с него са публикувани редица научни трудове и монографии, използвани и в настоящата разработка.

1.16.2. Техническа инфраструктура, застроени площи, сгради

1.16.2.1. Електрификация и електропреносни мрежи

Всички съществуващи обекти на хълма са електрифицирани. Изградено е алейно осветление. Електроснабдителната мрежа се нуждае от ревизия и реконструкция. На хълма няма други инженерни мрежи, далекопроводи, нито обекти на съобщенията (антени и др.п.).

1.16.2.2. Комуникационни съоръжения

За разлика от Данов хълм и Младежки хълм на Хълма на Освободителите няма разположени антени, предаватели или друг подобен вид комуникационни съоръжения.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

1.16.2.3. Водоснабдяване и канализация

Обезпечаването на вода за питейно битови – нужди е реализирано от водопреносна мрежа – част от водоснабдителната система на гр.Пловдив. Голяма част от съществуващата водопреносна мрежа е силно амортизирана, с диаметри неотговарящи на необходимите по нормативни изисквания. Установени са загуби на вода от течове от амортизирани улични водопроводни участъци. В тази връзка е започнато реализиране на планирани дейности по рехабилитация на съществуващи амортизирани водопроводни мрежи и доизграждане на нови такива.

В съответствие с изготвени и одобрени проектни разработки (ЗРП), разликата в надморската височина между равнинната част на града и хълма, водоснабдителната мрежа е решена като зонирена, с:

- Водопровод - ниска зона
- Водопровод - висока зона

Разработената водопроводна мрежа за двете зони е решена като склучени водопроводни пръстени с диаметри в съответствие с функционалния тип на града и одобрена водоснабдителна норма – 303.5 л/ж ден. Тя осигурява и пожарното обезпечаване на застроената територия (обезпечени са 3 едновременни пожара – 30.0л/сек).

Ниската зона осигурява необходимия напор до 179-ти хоризонтал, а високата - над 179-ти. Подмяната на водопреносната мрежа е реализирана за част от участъците по “ Висока зона” (кв.”Освобождение”). Изграждането на надеждна водопреносна мрежа, преустановяването на течове, изпълнението на трайни улични настилки с канализация за битови и дъждовни води ще създадат условия за устойчивост на ползване и недопускане на свличания при поройни дъждове на територията на парковата и застроената част на хълма.

Освен питейно-битовия водопровод, е изграден и водопровод за поливане. Тази част от мрежата е зле поддържана и е необходима ревизия за установяване на действителното ѝ състояние и планиране на мероприятия за нейното поддържане и разширение.

На територията на хълма са изградени и се ползват две хидротехнически съоръжения – водоеми, като основни съоръжения към водоснабдителната система на гр. Пловдив:

- Водоем с обем 8,700 м³
- Водоем с обем 2,900 м³

Контактната зона на жилищните квартали е с изградена канална мрежа. В парковата част на хълма такава е изградена частично – само в най-ниската му зона, където са обхванати съществуващите обекти. Дъждовните води се оттичат в зелените площи.

1.16.2.4. Паркови елементи

Алейната мрежа на хълма, като гъстота и достъп до основните обекти е напълно изградена и евентуалното ѝ доразвитието се нуждае от съответната мотивация. Характерна нейна особеност, е че като цяло тя не е изградена по предварителен единен замисъл и проекти, а спонтанно, следвайки релефните особености и традиционни прокарани от хората маршрути. Единственото изключение е източната „паркова”, най-ниска част, прокарана от първия паркостроител на Освободителите - Георги Николов. До 60-те години на миналия век всички алеи, с малки изключения (само алеята зад Търговската гимназия и до върха е с настилка дребен паваж с каменни стъпала и подпорни зидове) са без трайни настилки – с пясък. През 60-те години е асфалтирана „централната” алея, а алеите в „парковата” част са настлани с естествени плочи. По това време целия парк е благоустроен с изграждането на множество пътеки във високата му част, които много добре се вписват в релефа и обслужват цялата територия.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Общата площ на алейната мрежа е около 13 % от площта на цялата защитена територия – гъстота, която не бива да бъде увеличавана. Състоянието на цялата алейна мрежа като цяло е добро, но на места се нуждае от реконструкция, особено подходите от юг във високата зона, пътеките и стълбищата във високите части. Нуждаят се от основно почистване и едва след това ще стане ясно какви са необходимите ремонти. На върха – в района на паметниците, се полагат достатъчно грижи и площадките са в добро състояние.

Парковото обзавеждане, като цяло е в лошо състояние с изключение на ниската паркова зона. От ревизия и реконструкция се нуждае парковото осветление. Бетоновите пързалки са практически неизползваеми. Същото се отнася и за акведукта, а и за всички други водни ефекти.

1.16.2.5. Транспортна инфраструктура-паркинги и транспортен достъп

На хълма има пътна мрежа, която запазва основните негови обекти и зоната на върха. Изградена е през 1948 година с бригадирски труд, със средна ширина около 3,5 м и паважна настилка. Едно разклонение от основния път осигурява транспортна достъпност до терена на разрушения ресторант „Голям Бунарджик”. Импровизиран паркинг има до входа към парковата част от изток (от Бул. „Руски”).

1.16.3.6. Описание на сградите на територията на хълма

Основните обекти на територията на Бунарджика са както следва:

- **Спортен комплекс „Кочо Цветаров”** – на територията на комплекса има едноетажна масивна сграда, със застроена площ от 110 кв. м., устройствена категория „спортни зали и бази”.
- **Ресторант „Голям Бунарджик”** – Собствеността е частна. Обектът е нефункциониращ от дълго време. Собственикът е разрушил сградата с цел възстановяване на обекта, понастоящем работата е спряна и на мястото е изградена временна площадка за фитнес. Предназначението на терена е за ресторант и възстановяването му в стария обем и функция е законосъобразно, с редовни документи. Старият обем и вид на обектите включва едноетажна сграда с изба, със застроена площ от 503 кв.м. и не застроена площ от 250 кв. м и дискотека „Дружба” със застроена площ от 244 кв.м. и незастроена площ от 230 кв.м.
- **Ресторант „Малък Бунарджик”** – включва комплекс от две сгради с площ 214 и 189 кв.м. Към ресторанта има незастроена площ с маси за сервиране на открито. Обектът е частна собственост, функциониращ. Сградният фонд е в добро състояние.
- **Летен театър** – обектът е с обща площ от 2064,95 кв.м. (по изчисления). Сградите са масивни, в добро състояние.
- **Гражданска защита** - В подножието на южната част на хълма съществува сграда на „Гражданска защита” (клуб „Лозана”), със застроена площ 98,14 м².
- **Водоеми** - Във високата част на хълма има изградени два водоема:
 - Водоем в имот с планоенричан № 1517, с обща площ от 1261,62 кв.м. (в.т.ч. едноетажна сграда със застроена площ от 21,29 кв.м.);
 - Водоем „Висока зона” – в необособен имот.

На територията на хълма има и две сгради със статут на „стопански”. Едната от тях е ползвана при дейностите по поддръжка на хълма (ОП „Градини и паркове”) –сградата е масивна, двуетажна с площ 30 кв.м – в близост до пързалката (данни за РЗП не са налични). Другата сграда е разположена при площадката във високата мемориална зона - масивна, едноетажна с площ 80 кв.м. Тази сграда понастоящем не се ползва – била е кафене, което би могло да се възстанови.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

1.16.3. Урбанизационни и социално-икономически аспекти влияещи на ПЗ

Пловдив съществува като селище близо 6000 години. През многовековната му история, хълмовете винаги са играли съществена роля, както в неговото развитие, така и в неговата организация. Ако се направи един кратък преглед на урбанистичното развитие на града, факторите на урбанизацията, които определят развитието му могат да се групират така:

- А – Природни фактори
- В – Икономически фактори
- С – Техногенни фактори (изграденост)
- D – Социални фактори
- Е - Урбанистични функционални връзки

Във времето отделните групи фактори играят различна роля, свързват се по определен начин и в резултат урбанизацията, като материален резултат от развитието на обществото, се насочва в една или друга посока, а урбанистичната система получава един или друг пространствен израз.

В далечното минало, критериите за избор на селището и неговата функционално-структурна организация са били продиктувани от нуждата за защита – първоначално от природните стихии, а по-късно и от съседните враждебно настроени групи (хълмовете, реката, крепостта).

В последствие, развитието на аграрното производство и неразривната връзка със земята, “разпиляват” местообитаването в непосредствена връзка с нивата, реката, гората. И в двата случая основна роля за избора и организацията на селището (системата от селища) играят природните “А” фактори.

С развитието на индустриалното производство - ролята на природните фактори бързо намалява, или напълно се елиминира, за сметка на възникването и доминиращото развитие на икономическите “В” фактори. Местообитаването и неговата организация се подчинени на тези фактори – икономичност, икономическа ефективност, максимална печалба. Природните фактори се третират като източник на суровини и предпоставка за развитие на икономиката.

Бурното развитие на икономическите “В” фактори, изисква работна ръка, придружена със съответното население. В периода на индустриализацията си 1880 – 1960 г. Пловдив увеличава населението си 19 пъти, при средно 4 пъти за страната, което прави близо 15% от националния прираст.

Със струпване на голямо население на относително ограничена територия, разслояване на социални групи, възможности за избор на работа, за социални контакти, концентрация на обслужване и т.н., започват да действат и социалните “D” фактори.

Икономическото развитие довежда и до съответна изграденост – предимно производствени обекти, следвани със значително забавяне от жилища, обекти на обслужването, отдиха, техническата инфраструктура, със затруднени урбанистични функционални връзки. Съотношението Зона “А”(жилищна) / Зона “Б” (производствена) в Пловдив достига 1:1.2. Започват да действат и техногенните “С” фактори.

Развитието на Пловдив, до днес и материалният резултат на това развитие – нивото на урбанизацията е резултат от доминиращото въздействие на комплекса: “В-С” фактори, т.е. пълно елиминиране на “А” факторите, изразяващо се в изпъждането на природата от града и близкото му обкръжение, незачитане и пренебрегване на “D” факторите, вкл. и нереализиран идеал за пространствено обкръжение, неразвити урбанистични функционални връзки (“Е” фактори).

Водещата роля на “В-С” факторите е причина за наличните диспропорции в града и условията на живот в него. Прекомерната концентрация на икономически предпоставки

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

довежда до прекомерна концентрация на население. Градската територия бързо се изчерпва, възниква необходимост от най-интензивното ѝ използване. Стига се до преуплътняване – градът расте по площ и във височина. Всичко това довежда до коренно преобразуване на средата, характеризиращо се със:

- влошаване на естествените ландшафти, разрушаване на природните екосистеми, замърсяване на околната среда, превръщането на биосферата в био-техносфера;
- влошаване на условията на живот в самия град – нисък стандарт, прекомерни разходи на време и средства за придвижване, откъсване на човека от естествената му среда, социално-психологически проблеми;
- изпразване от съдържание на прилежащата околградска зона (т.н. “урбанистично гравитационно поле”) – изоставен жилищен и обществен фонд, отрицателно демографско развитие, влошени социални условия – ограничени възможности за работа, социални контакти, обслужване.

В отличие от “отворените” градове, развивали се постепенно, съвместявайки в своята структура разнородни елементи, Пловдив и неговите райони, притиснати от бурното (директивно) развитие на “В” факторите, се изгражда “наведнъж” с едни и същи средства и методи на строителство. Това създава и съвършено нови проблеми от социален, екологичен, техногенен и психологичен характер.

И действително: докато социалните процеси – резултат от действието на “D” факторите (както и всички функционални процеси) се развиват заедно с обществото, а сме свидетели (сега) и на скокообразното им развитие, пространствената структура, напротив, е стабилна. При това, тази структура е създадена “изведнъж”, при силово наложен идеал за пространствено обкръжение. Стремещт за “ефективно” използване на градската територия, изчерпва нейните възможности за последващи изменения, за адаптация къмменящите се системи на социалните процеси. Градската среда, макар и нова, скоро изградена, физически годна, скована развитието на града, принуждавайки го управленски да приспособява тези процеси към съществуващата материална среда.

Това довежда до преждевременни прагови състояния, до разрушаване и реконструкция на годна структура и до неефективното ѝ използване.

Възниква проблем и със въздействието на тази структура върху психиката на човека и развитието на неговата личност. Масираното въздействие на огромните градски комплекси, живеенето “крака до глава”, подтиска и игнорира човека.

Накрая, но не на последно място – грамадните масиви от изкуствена среда, тази “втора природа”, която обгражда човека, изисква подчертано внимание към проблема за нейното взаимодействие с естествената природа и човека като част от тази природа.

Настъпилата тотална криза – икономическа и социална и последващия крах на системата има катастрофални последствия и върху развитието на Пловдив.

Развивалите се до момента с изпреварващи темпове “В” фактори рязко свиват и отчасти преустановяват своето действие. Социалните “D” фактори и природните “A” фактори са игнорирани. При това положение действащи в момента остават факторите на изградеността – техногенните “C” фактори. Вложените в достигнатата изграденост инвестиции изискват пълното им оползотворяване, както и нови инвестиции за поддържане, реконструкция и модернизация.

Неконтролираната реституция и предприемаческия интерес, съчетани с пренебрегване на общите (градски, урбанистични) потребности затваря един порочен кръг, в който “C” факторите от стимулатор се превръщат в пречка и ограничител на урбанистичното развитие.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Анализът на действието на факторите на урбанизация показва, че те действат различно и неравномерно във времето. При всички случаи нарушеният баланс между тях, изразяващ се в елиминирането на “А” факторите, превес на “В” факторите, водещата функция на “С” факторите и недостатъчната тежест на “D” факторите, поражда диспропорции в развитието на града и е причина за възникване на екологични, социални, психологични и икономически проблеми и дехуманизация на средата. Тези урбанистични процеси имат своето пряко отражение и върху анализираната територия.

Първоначално Бунарджикът е извън сферата на градските интереси. Градът е възникнал и дълго време се развива върху трихълмието – Небет тепе, Джамбаз тепе и Таксим тепе. В последствие, в периода на първоначалното натрупване на капиталите той представлява интерес, като източник на инертни материали. В края и началото на миналия век, с развитието и осъзнаването на обществото като такова, се оценява ролята му и преди всичко на обществени начала се заделят сили и средства за неговото залесяване и превръщането му в място за отдих. През войните, естествено интересът към него замира. През 30-те години, с новото натрупване на капитали, интересът отново се възражда. На последвалата “революция”, обаче, не ѝ е до него. През 60-те години, най-вече заради “Альоша”, Бунарджикът преживява своя разцвет. Сега по времето на новото “първоначално натрупване” и преразпределение на остатъците от социализма, той отново е забравен и занемарен, защото не е рентабилен източник на ресурси. За него се сещат само новобогаташите, тъй като представлява място за престижно обитаване.

Обнадеждаващ е фактът, че отново към хълма проявява интерес и Общината, и въпреки финансовите проблеми заделя средства, както за поддържането му така и за разработването на настоящия план и за следващите го програми, проекти и мероприятия.

1.16.4. Събиране на природни продукти

Събиране на природни продукти на територията на природната забележителност не се извършва. Въпреки сравнително голямото видово разнообразие на лечебни растения, малките количества не позволяват събирането и ползването им от находища намиращи се на територията на хълма.

1.16.5. Туризм, рекреация, спорт, услуги

Територията на Бунарджика е предпочитано място за краткотрайни разходки и рекреация ежедневно на огромен брой Пловдивчани и гости на града. Това се определя най-вече от местоположението на парка - непосредствено в центъра на града и в близост многобройните обществено обслужващи заведения, културно-исторически обекти и други атракции. Непосредствената близост на две учебни заведения е също фактор, който има значение. В междучасията редовно могат да се видят ученици, които използват близостта на парка за разходки и игри. Най-южната част, непосредствено до училищата се използва често и за спортни мероприятия, надбягвания и други. Спортният комплекс „Кочо Цветков” има натоварен график предоставяйки удобна възможност за спорт на любителите на тениса, а алеите са в парковата част са винаги пълни с разхождащи се майки с деца.

Мястото на Бунарджика като важен рекреационен обект с ежедневен характер е признато в редица стратегически документи на общинско ниво. Такъв документ е приетата през 2014 г. общинска *Стратегия и план за устойчивото развитие на туризма в Пловдив за периода 2014 – 2020 година*. Това е документ, чието главно предназначение е да представлява “пътна карта” или “мастер план” за постигането на растеж на конкурентоспособността на града като туристическа дестинация и като център на Туристически Район “Тракия” (ТР “Тракия”). В Стратегията се анализират туристическите ресурси на територията на Пловдив, както и възможните подходи за оптимизиране на туристическото предлагане и развитие на имиджа на града, което да увеличи неговата притегателна стойност.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

В този контекст в Стратегията е отдадено дължимото място и на трите природни забележителности Данов хълм, Хълм на Освободителите (Бунарджика) и Младежки хълм. Оценена е тяхната стойност като уникални природни и геоложки образувания – единствените по рода си, разположени изключително достъпно в градската среда. Като ресурс за туризъм те са разгледани като допълнение на другите видове туризъм, тъй като само за еко- и природен туризъм Пловдив не е конкурентноспособна дестинация. Съгласно стратегията зелените площи са притегателни за големи групи от хора - туристи и местни жители. Развитието на тепетата в градска паркова среда чрез изискване на отговорно екологично потребление е препоръчително както за жителите така и за туризма, за да може да се оптимизира изживяването от всички видове туризъм.

1.16.6. Промисленост

Не е приложимо. Природната забележителност е разположена в границите на урбанизирана територия, в центъра на град Пловдив. В района няма промишлени или производствени сгради. Обектите в близост до хълма са единствено от жилищен, обслужващ, образователен и културно-исторически характер.

1.16.7. Информираност на обществеността за обекта и отношението към него

В етапа на провеждане на теренните проучвания в защитената територия беше проведено кратко анкетно проучване сред посетители на трите хълма Бунарджик, Данов и Младежки. За представителност на резултатите беше потърсено равновесие между представителите на двата пола. Почти всички от интервюираните бяха наясно със статута на парка като защитена територия, като по-голямата част от тях можеха да разпознаят предмета на опазване сред зададените вариантни въпроси, а и с доста-голяма точност и режима на защита.

Обясняваме си получените резултати с това, че наскоро бяха сложени нови, елегантни табели на защитената територия, които показват статута ѝ. Такава табела имаше в непосредствена близост до южния вход до двете учебни заведения.

Нормално беше да се очаква, че много малко от анкетираните бяха наясно, че конкретно по южните склонове има по-голяма концентрация на защитени видове и никой реално не успя да посочи имената им. Еднозначно резултатите от анкетата показват, че гражданите се интересуват от тематиката, тъй като това е едно от любимите им места за разходка и почивка, но информацията, с която разполагат е изцяло основана на това, което пише на новопоставените табели.

Това показва, че и в бъдеще поставянето на информационни табели и използването на интерактивни методи за ангажиране на интереса (включително чрез маркирането на образователни маршрути и др.) може да се очаква да постигнат много добри резултати.

1.17. Настоящо ползване на прилежащите територии

Контактната зона на защитената територия, както бе разгледано по-горе е предимно жилищна. В нея обитават около 5000 обитатели. Присъстват обичайните обекти на ежедневното обществено обслужване – магазини за хранителни стоки, учебните заведения и няколко заведения за обществено хранене. В зоната липсват предприятия, които да замърсяват атмосферата с промишлени вредности. На ул. "Поп Харитон", в партера на жилищна сграда има изграден малък автосервиз, който не оказва отрицателно въздействие върху квартала, още по малко върху защитената територия. По-надолу, на ул. "Гладстон" има фурна, използваща нефта за гориво, за която има изготвен ОВОС, също показващ липса на замърсяване. Бившата винарска изба на ул. "Данаил Николаев" вече не съществува, а сградата е заета от офиси.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Характерът на застрояване в околностите на хълма е различен. По северните му хълмове – в непосредствена близост до границите на защитената територия сградите са едно и двуетажни в обособени маломерни парцели. Фондовете са силно износени – и физически и морално. Стръмния терен и трудния транспортен достъп не предполагат особен интерес за ново строителство. Въпреки това, под формата на ремонти, пристройки и надстройки, доста от съществуващите сгради са променили своя облик.

Не така стоят нещата с улица “Волга” и кварталите под нея. Тук почти всички паянтови къщурки са изчезнали и сега територията е застроена и усилено се застроява с жилищни кооперации на 3-4 етажа и мансарди. Естествено застрояването е по хоризонталите. Стремешът за най-ефективно използване на територията се реализира чрез предимно сключена застройка. Тази експанзия от една страна визуално “заличава” хълма от север, а от друга отнема от по-отдалечените квартали падащия вятър от гъсто залесените части на хълма.

От изток, традиционното застрояване по бул. “Руски” е дву- и триетажни жилищни сгради в обособени парцели. Изключения правят няколко кооперации изградени през 60-те години. Плътността на застрояване е сравнително висока и надхвърля 40%. И тук има ново строителство, но сравнително запазените сгради и традициите засега го ограничават.

От юг – в непосредствена близост до границите на хълма, терените също са жилищни с дву- и триетажни сгради в обособени парцели. Само на петдесетина метра по надолу – на границите на Марково тепе, по и под ул. “Гладстон” са изградени множество нови жилищни сгради на 4-6 етажа, плюс задължителните мансарди. Този “венец”, препятства визуалната връзката с хълма въпреки височината му.

Западните подножия на територията са най-малко засегнати от новото строителство. За сметка на това старото е достигнало плътно до скалите и спряло само защото няма как да ги преодолее. В най-ниската част – по бул. “Васил Априлов” с пълна сила се строи, разбира се предимно сключено с четири, пет и шест етажни сгради.

1.18. Културно-историческо наследство

В района на ПЗ “Хълм на Освободителите” със статут на недвижима културна ценност е “Паркът на “Хълма на Освободителите” - обявен в ДВ бр.41/1992 г. като паметник на градинското и парковото изкуство с категория “местно значение”, и съгласно §10, ал.1 от Преходните и заключителните разпоредби на ЗКН притежава статут на недвижимата културна ценност с категория “местно значение” (вж фигура б).

С писмо № 37 от 12.01.1993 г. на НИПК е определен режим за опазването на паметника на културата, граници на охранителната му зона и режими на градоустройствена намеса.

Границите и режимите за опазване на охранителната зона на паметника на културата “Хълм на Освободителите” / “Хълм Бунарджика” / се актуализират във връзка с разглеждане на “Специфични правила и нормативи към ПУП-ПРЗ, кв. “Освобождение”, с протокол №35 от 22.12.2005 г. на ЕС на НИПК, изпратен на общинските власти с писмо №415 от 15.02.2006 г. на НИПК.

С протокол № 1 от 25.07.2006 г. на НСОПК, одобрен от Министъра на културата са приети границите и предписанията за опазване на охранителната зона на паметника на градинското- парковото изкуство “ Хълм на Освободителите “. Решението е изпратено на общинските власти с писмо № 3683 от 07.12.2006 г. на НИПК и обнародвано в ДВ бр.26/2007 г.

С протокол № 21 от 18.09.2008 г. на ЕС на НИПК, изпратен на общинските власти с писмо № 3044/12.11.2008г. на НИПК, се приема начин за застрояване в ПУП-ПРЗ за кв. “Освобождение”- кв. “Тео Милев”.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

С протокол №15 от 10.05.2011 г. на ЕС на НИНКН се актуализират процедурите, като отпада задължението на МК/НИНКН да съгласува инвестиционните проекти в охранителната зона предвид обстоятелството, че с режима се цели запазване на устройствената характеристика на зоната, а не конкретни изисквания към архитектурното оформление. Съгласувателната процедура по реда на ЗКН за охранната зона на ГКЦ "Хълм Бунарджика" да се провежда само на ниво устройствени проекти /ПУП,РУП/ и техните изменения. Спазването на охранния режим в инвестиционните проекти да се проследява от общинската администрация, както следва:

А/ За територията южно от ул. "Волга" и източно от ул. "Н.Обретенов" не се допускат повече от два етажа и евентуално обитаем приземен етаж към ниската страна на имотите /кота корниз да не надвишава 7,50 м. от средноприлежащия терен/;

Б/ За територията западно от ул. "Н.Обретенов" не се допускат повече от три етажа и обитаем приземен етаж към по ниската страна на имота/кота корниз да не надвишава 8,50 м. От средноприлежащия терен/

С протокол №16 от 16.05.2011 г. на СЕСОНКЦ се приемат предложението на НИНКН за промени в режимите на историческата зона "Филипоиол-Тримонциум-Пловдив" и предлага на министъра на културата, съгласно чл.65,т.3 и по реда на чл.64 от ЗКН да издаде съответния акт.

ПЗ "Хълм на Освободителите" попада в границите на историческата зона "Филипопол-Тримонциум-Пловдив", обявена с протокол №5 от 22.05.2000 г. на НСОПК, одобрен от министъра на културата като групов археологически и архитектурно-строителен паметник на културата и паметник на урбанизма и културния пейзаж.

1.19. Ландшафт

1.19.1. Структура на ландшафта

Диференциацията и определянето на ландшафтите в природната забележителност е извършена във връзка с настоящото разработване на плана за управление, при което на всеки съвременен ландшафт с акцент на природните геокомпоненти, да се изясни организацията на познавателните, научните и рекреативно-туристическите функции и подходящо предлагани природозащитни режими. Типологизирането на ландшафтите е разработено целево, като са взети под внимание всички специфични природногеографски и антропогенни условия и обекти, които се намират в защитената територия. Отчетена е спецификата на всеки основен природен геокомпонент. Използваната типологична таксономична система, с помощта на която са определени отделните рангове ландшафти, е пряко свързана с категориите на топологично-ландшафтна таксация на територията на природната забележителност.

По функционалните си характеристики и по своя произход ландшафтът на Бунарджика може да се определи като почти изцяло антропогенизиран ландшафт от парково-рекреационен тип. Различават се три основни конструктивни елемента в неговото изграждане, които са коренно различни и по функции и по начин на формиране и съответстват на четирите зони на хълма:

- Ниска паркова зона с типичен културен парков ландшафт, обогатен с декоративни растителни типове и внимателно подбрани и не претрупани елементи на парковото обзавеждане.
- Леспоаркова зона със семи-натуралистичен лесопарков ландшафт. Преобладават елементите с естествен характер – горско-паркови насаждения въпреки преобладаващо антропогенния им произход. Урбанистичните елементи (пътеки, стълбища, площадки) са по-дискретни и за съжаление в недобро състояние.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

- Висока южна зона – семи-натуралистияен скален ландшафт. Във визуалната композиция преобладават натуралистичните компоненти с висока емкост и естетически качества. Урбанистичните елементи (пътеки, стълбища, площадки) и тук са по-дискретни от колкото в парковата зона, но за съжаление също са в недобро състояние.
- Висока мемориална зона - типичен урбаногенен културно-мемориален ландшафт. Натуралистичните компоненти са сведени до минимум и са предимно с антропогенен произход и декоративна функция. Структурата на ландшафта, допълнена с уникалните изгледни пространства има изключително високи естетически качества.

Въпреки наличието на многообразни антропогенни структури, обаче природният ландшафт (включително и изкуствено интродуцираните растителни видове) изключително успешно балансира природния и урбанистичния фактор в ландшафтната структура, по начин по който и двата компонента в комплекс са израснали в знаков природо-урбанистичен символ на града.

1.19.2. Естетически качества

Природните забележителности формират “първичният” градски силует, далеч преди да се открие самия град. Уникалното във всички хълмове е съчетанието на едно двойствено преживяване. То се състои в съпричастността с непосредствено обкръжаващата естествена среда експонирана по един неповторим начин на фона на целия град, с останалите хълмове, с полето, Родопите и Стара планина.

Хълма на Освободителите, заедно с останалите хълмове и реката са най-ярките елементи на Пловдивската идентичност. От както съществува градът, първата асоциация с която се свързва името му са хълмовете. Те са първите които посрещат далеч от града. Те са опорните му точки. Макар и скрити зад блоковете, реклами и нови кооперации, те все намират начин да надникнат от някъде и да кажат “тук сме” и “ти си в града на тепетата”. Проблемът ни е, че свиквайки с тях, често ги забравяме и неволно ги загърбваме.

Примери за това – много: застрояка в северната част на бул.”Руски” – блок “Мечта”, който с обема си скрива Бунарджика от реката; и застрояка по бул.”6-ти септември” и по бул.”Васил Априлов” и по ул. ”Гладстон” – изобщо цялата урбанистична “рамка” на хълма. Пространствата са обърнати към улицата и решават “собствените си” функционални проблеми, без да се интересуват от доминанти, градообразуващи фактори и други подобни условия.

Основна причина за това са предприемаческия интерес, реализиран чрез многобройните частични изменения на ПУП, решавани на “парче”, без съобразяване с общите урбанистични постановки. Единствен бул.”Руски”, в участъка от ул.”Волга” до ул.”Гладстон” е обърнат към хълма и отворен към него. Преходът от хълма към “града” е реализиран с взаимно уважение и зачитане.

Парковото пространство, посредством уличната зеленина и характера на застрояката естествено прелива в него. В останалата част - за сметка на това, се засилва контраста от този преход – от “града” – в една неочаквана среда, в която над всичко преобладава естествената природа и в която той – градът го няма. Това откъсване, тази “изолация” също имат своя чар и достойнства, които не бива да се пренебрегват. За това определението “защитена територия” като че ли най-пълно отговаря на същността и е най-голямата ценност на пространството.

Естетическите качества на ландшафта в природната забележителност са високи и се определят от структурно балансираните ландшафтни елементи. По топографско-релефените критерии (части на релефа, експозиция и др.) се разграничават четири основни негови визуални и функционални подразделения: билен ландшафт с преобладаваща

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

мемориално-културна урбанистична ландшафтна структура; склонов – с преобладаване на натуралистичната, скалисто-растителна ландшафтна компонента; лесопарков семинатуралистичен ландшафт и равнинна част– влючваща ниската обслужваща част на хълма с почти изцяло антропогенизиран характер и растителни видове почти изцяло от декоративен тип.

1.20. Състояние на компонентите на околната среда

Представената по-долу информация е на база на стратегически общински документи (цитирани 1.6 по-горе, както и в раздел „Използвана литература”), както и планове и доклади на РИОСВ – Пловдив и Басейнова Дирекция за управление на водите Източнбеломорски район – Пловдив, данни получени от РИОСВ, МОСВ, ИАОС, РЗИ и други.

1.20.1. Състояние на атмосферния въздух

Състоянието на атмосферния въздух в района на Агломерация Пловдив се следи от 3 стационарни пункта на МОСВ и един пункт промишлено ориентиран, отчитащ влиянието на производствената дейност на КЦМ АД, разположен в гр. Куклен:

За оценка на КАВ на територията на община Пловдив са разположени два пункта за мониторинг (ПМ) на атмосферния въздух, в които наблюденията се осъществяват непрекъснато, ежечасно с автоматични измервателни станции (АИС) , а именно:

- АИС „Каменица“ (старо име „Евмолпия“) – автоматичен фонов пункт разположен в централната градска част с предимно жилищно застрояване, даващ представа за фоновото замърсяване на територията на общината. Контролират се замърсителите: O_3 , NO , NO_2 , SO_2 , CO , $ФПЧ_{10}$, $ФПЧ_{2,5}$, C_6H_6 .
- АИС „Ж. К. Тракия“ (старо име „Баня Старинна“) - автоматичен пункт разположен в обхвата на натоварено кръстовище с висока интензивност на транспортния трафик в града, даващ информация за замърсяването от автомобилния транспорт в непосредствена близост до пътното платно. Контролират се замърсителите: NO , NO_2 , SO_2 , $ФПЧ_{10}$, CO , Cd , C_6H_6 , бензо(а)пирен.

ПМ на територията на Община Пловдив са част от Националната автоматизирана система за контрол на КАВ (НАСККАВ) и се обслужват от Регионална лаборатория Пловдив при Изпълнителна агенция по околна среда.

Анализът на данните, регистрирани през периода 2011 - 2016 г. от пунктовете за мониторинг, разположени на територията, контролирана от РИОСВ - Пловдив е както следва:

ФПЧ₁₀ (фини прахови частици под 10 микрона)

Замърсяването с $ФПЧ_{10}$ продължава да бъде основен проблем за качеството на атмосферния въздух в района на „Агломерация Пловдив”. Направеният анализ на данните показват обратно-пропорционална зависимост между измерените нива на $ФПЧ_{10}$ и измерената температура, а именно през летния период с повишаване на средноденонощните температури, измерените стойности по $ФПЧ_{10}$ намаляват, а през зимния сезон с понижаване на температурата и започване на отоплителния сезон измерените стойности са в по-високи граници.

$ФПЧ_{10}$ се изхвърлят директно в атмосферата като първични емисии на твърди частици от използваните горива за отопление в бита, транспорта, енергетиката, или се формират в атмосферата от съдържащите се в нея метални оксиди, полиароматни въглеводороди, серен диоксид, азотни оксиди, амоняк и др. газове - вторични емисии на твърди частици. Районът се характеризира с активен транспортен трафик, който също оказва негативно

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

влияние върху качеството на атмосферния въздух и допринася за формирането на по-високите нива на ФПЧ₁₀.

ОЦЕНКА НА КАВ ПО ПОКАЗАТЕЛ ФПЧ₁₀ В ПЕРИОДА 2011-2016 г.

Данните от наблюденията върху КАВ по показателя ФПЧ₁₀ през 2016, сравнени с предходните пет години са обобщени в следващата таблица. АИС „Ж.К. Тракия“ се разглежда за 2016 г.

Таблица Резултати от мониторинга за ФПЧ₁₀ - данни от НСМОС

Станция	Ед. мярка	АИС "Ж.К.Тракия"	АИС "Каменица"					
			2011	2012	2013	2014	2015	2016
Период	година	2016						
Превишения на ПС на СДН	брой	109	161	139	173	78	69	82

Таблица Средномесечни и средногодишни концентрации (СМК и СГК) за ФПЧ₁₀ в периода 2011-2016 г. от градски фонов пункт за мониторинг - данни от НСМОС

АИС "Каменица"													
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	СГ
2011	108,26	74,26	63,24	34,34	34,41	35,16	36,93	41,61	55,1	50,84	101,05	129,34	63,64
2012	82,99	107,66	57,63	28,56	25,63	36,03	40,16	40,57	45,53	57,26	72,3	100,11	57,81
2013	101,2	66,41	56,49	42,12	43,19	32,37	39,71	54,95	43,21	88,08	64,9	114,2	62,24
2014	85	69,5	33,99	31,09	24,76	26,83	32,02	26,53	29,59	41,47	59,18	47,15	42
2015	60,50	52,35	38,51	23,81	26,75	21,97	29,85	30,08	35,13	34,14	47,6	75,27	39,72
2016	85,06	52,18	31,47	32,62	21,31	26,54		27,65	35,23	37,34	76,42	61,27	42,82

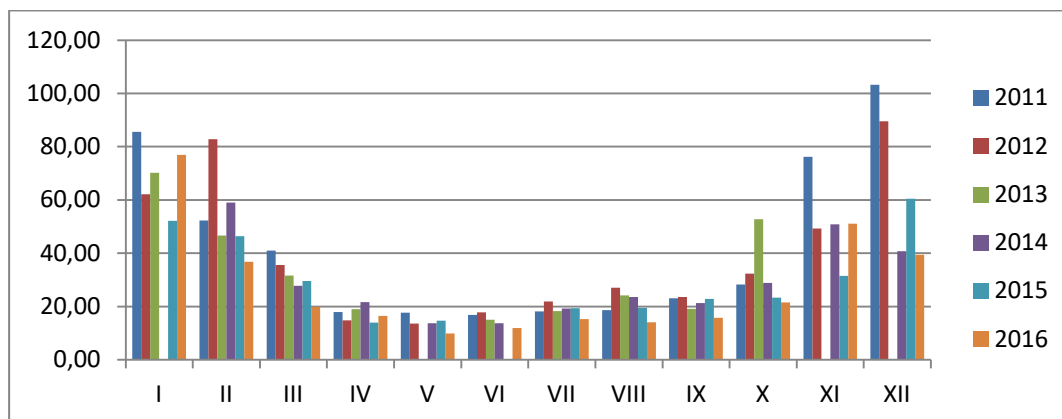
Максимална СМК за периода се е появила през декември 2011 г. в АИС „Каменица“ - 129,34 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Минимална СМК за периода е регистрирана през май 2016 г. в градския фонов ПМ АИС „Каменица“ - 21,31 $\mu\text{g}/\text{m}^3$.

Максимално превишение на СГН е отчетено през 2011 г., а минималното е регистрирано в АИС „Каменица“ през 2015 г., което на практика е под нормативно определената концентрация (ПС за СГН - 40,00 $\mu\text{g}/\text{m}^3$).

ОЦЕНКА ПО ПОКАЗАТЕЛ ФПЧ_{2,5} В АИС „КАМЕНИЦА“ ЗА ПЕРИОДА 2011-2016 г.

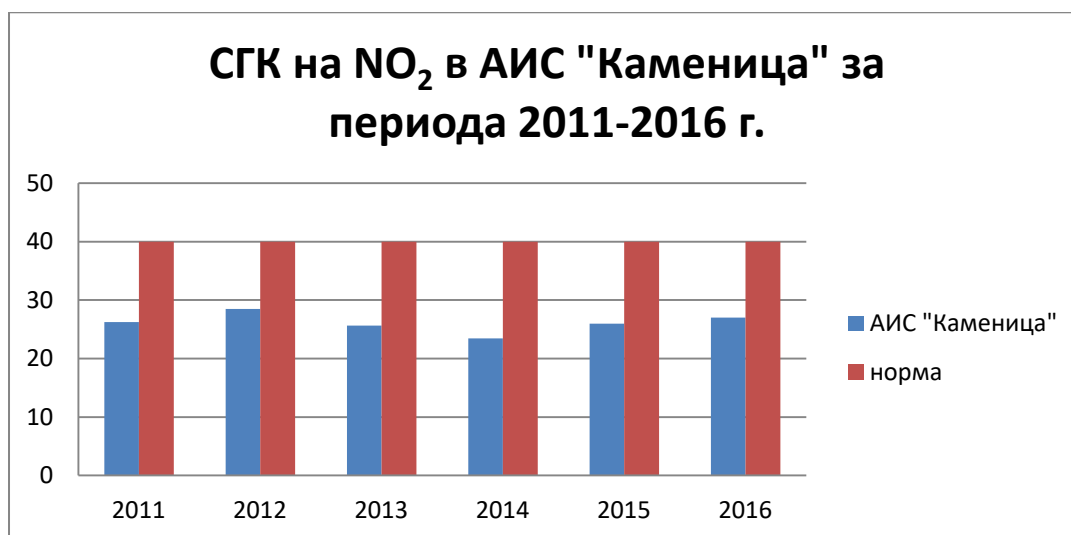
Оценката за показател ФПЧ_{2,5} е извършена въз основа на анализа на данните от мониторинга в пункт за мониторинг на атмосферния въздух АИС „Каменица“ на територията на община Пловдив.

В градският фонов пункт пиковите стойности по показател ФПЧ_{2,5} отново се появяват главно през отоплителния сезон на годината.

ОЦЕНКА НА КАВ ПО ПОКАЗАТЕЛ NO₂ В АИС „КАМЕНИЦА“ В ПЕРИОДА 2011-2016

В АИС „Каменица“ (ПМ, представителен за територията на община Пловдив) не са регистрирани превишения на нормите за NO₂ през 2016 г., като СГК не превишава ГОП на СГН за опазване на човешкото здраве. През 2011 г. са отчетени 3 броя превишения на СЧН, през 2012 – 1 бр., 2013 - 4 бр. – като 3 от тях са през месец октомври. За 2014г., 2015г. и 2016г. няма регистрирани превишения на СЧН.

Фигура Средно годишни концентрации в АИС „Каменица“ за периода 2011-2016г.

СГК в АИС „Каменица“ са в нормативни граници.

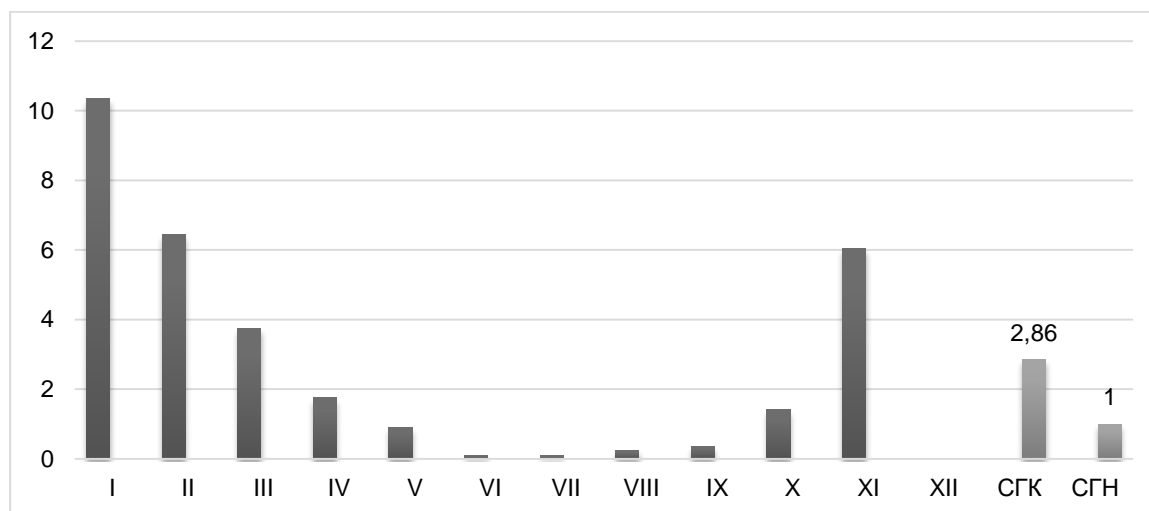
ОЦЕНКА НА КАВ ПО ПОКАЗАТЕЛ NO₂ В АИС „Ж.К.ТРАКИЯ“ ЗА 2016 г.

В АИС „Ж.К.Тракия“ даващ представа за замърсяването непосредствено на пътно платно са регистрирани превишения на нормите за NO₂ през 2016 г. като СГК е 49.84 µg/m³, което е с 9,84 µg/m³. По отношение на средно часовите превишения през 2016 г. са отчетени 11 броя превишения на СЧН, при нормативно позволени 18 за една календарна година.

ОЦЕНКА И АНАЛИЗ НА КАВ ПО ПОКАЗАТЕЛ ПАВ

Постоянни измерванията на територията на Община Пловдив по показателя Б(α)П започват от началото на 2009 г. в автоматичната станция „Баня Старинна“. Към настоящия момент същите се извършват на АИС „Тракия“.

При оценката на КАВ се сравняват резултатите от измерванията със средногодишната целева норма (СГЦН) за Б(α)П, чийто оценъчен праг е 1 ng/m^3 . Същата се прилага от 01.01.2013 г. Резултатите за изтеклата 2016 г. са представени в следващата графика.

Фигура Средно месечни концентрации по показател ПАВ в АИС „Ж.К.Тракия“

Най-ниски стойности през 2016г. са наблюдавани през месеците в топлото полугодие на годината, а именно в периода май - септември. За тези месеци анализиранията СМК е $0,34 \text{ ng/m}^3$, която е под определената СГЦН от 1 ng/m^3 . Най-високи са регистрираните концентрации през зимния период, достигащи до $10,36 \text{ ng/m}^3$ за месец януари $6,44 \text{ ng/m}^3$ за месец февруари и $6,055 \text{ ng/m}^3$ за месец ноември. Анализиранията средно годишната концентрация е $2,86 \text{ ng/m}^3$.

Серен диоксид – SO_2

Основни източници на серен диоксид са горивните процеси в промишлеността и бита и транспорта. Данните от регистрираните стойности през годината показват изразена сезонна зависимост. През есенно-зимния период стойностите на този показател са по-високи в сравнение с тези регистрирани през пролетно-летния период. Всички регистрирани стойности са под нормативно определените средноденонощна норма за опазване на човешкото здраве – $125 \mu\text{g/m}^3$ и средночасова норма за опазване на чов. Здраве – $350 \mu\text{g/m}^3$.

Всички останали наблюдавани показатели в пунктовете за мониторинг, определящи КАВ на територията на Община Пловдив са в нормативно определените стойности и концентрации.

1.20.2. Замяряване от автотранспорта отчетено в самата природна забележителност

Местоположението на хълма - в жилищната зона на Пловдив, където липсват промишлени източници на вредности, дава основание да се смята, че неговата територия - в ниската конфигурация на хълма, е подложена на екологичен риск основно от вредния ефект на автотранспорта. В източна посока – причина за това е бул. "Руски", през който в двете посоки преминава интензивен поток от леки коли и масов градски автотранспорт с дизелови двигатели. В северозападна и югозападна посока, автомобилния поток не е така интензивен, което обуславя и по-слаба замърсеност в ниска зона на хълма.

Изследванията на почвата с профил 0,30 см (т.н. "орен" слой) показват, че основния екологичен проблем постъпва от акумулирането на оловото в повърхностния слой. Данните показват, че оловото се натрупва в листната маса на растителността (предимно в сервитутната ивица, в горе посочената зона) и с окапването на листата се пренасят в

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

почвата. Успоредно с оловното замърсяване, в резултат на изгорелите газове от автотранспорта и въздушния аерозол от микрочастици от износването на гумите формират допълнително замърсяване, не само с тежки метали, но и с други вредни газове.

Като основен замърсител за природната среда на хълма се явяват серните окиси, които са по-тежки от въздуха и от този източник замърсяват предимно ниската зона на хълма. Естествено е че, при въздушен пренос - серните окиси, известни като “кисели дъждове”, могат да причинят фитотоксичност на растителността и във високите части от отдалечени източници (в т.ч. и транс граничен пренос).

Замърсяването на растителността, средно при парковата зона на хълма - за сервитутната ивица за двугодишен период е както следва:

- Оловото е 31,2 mg/ kg листна маса,
- Кадмий – 0,23 mg/ kg листна маса.

Наличието на тази интоксикация, най-добре може да се констатира по физиологичното увреждане на листната маса, като обикновено негативните последствия настъпват за период от 2 до 3 години. Първоначално се засяга предимно периферно разположената листна маса, а в последствие се засяга и целия хабитус на растенията. При хронична повреда може да се стигне до пълно загиване на дървесната растителност. Тази повреда се констатира в югоизточната част на Първа зона - в района зад техникумите и на детската площадка с пързалките.

1.20.3. Климат и микроклимат

Според климатичната подялба на България територията на Община Пловдив попада в преходно-континенталната климатична област. В Горнотракийската низина преходно-континенталният климат е типично изразен. Климатът на Пловдивското поле, в което е разположен градът има специфични климатични проявления, които формират неговия мезоклимат, отличаващ се с характерни особености. Релефът има съществено значение за формирането на местния климат. Характерно тук е не низината, а оградните планини и възвишения, които с полето формират една голяма коритовидна морфологична структура.

На базата на проведени замервания и редица допълнителни проучвания, на Хълм на Освободителите са изявени отделните микроклиматични зони, класифицирани по степен на благоприятност, както следва:

- **Зона с най-благоприятни показатели**

Това е зоната обхващаща източното подножие на хълма, източните и северни склонове. Това е най-залесената с висока дървесна растителност територия. Благодарение на тази растителност, през периода на дискомфортно преграждане, тук температурите са много пониски, относителната влажност много по-висока. Денонощния ход на основните климатични показатели е с най-малки амплитуди.

- **Зона с благоприятни показатели**

Това е преходна зона между “парковата” и “градската” среда. Тук се усеща благотворното влияние на естествената среда, влошено от обратното въздействие на градската среда, както и от изложението на склоновете. В тази зона попада и т.н. “зона на паметниците” на хълма, западните склонове с по-оскъдна висока дървесна растителност и зоната подложена на “обратното” въздействие от застроените части на контактната зона.

- **Условно благоприятна зона**

Тук преходът между “парка и града” се чувства още по-силно. Допълнителен фактор оказващ отрицателно въздействие върху зоната, изразяващо се в общо влошаване на микроклиматичните показатели са голите скални масиви, които през деня акумулират

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

значителни количества топлина, която в последствие се излъчва обратно през късните следобедни часове. Тази зона обхваща застроените северни склонове, голите скални масиви в южната и западна част на т.н. ”висока зона”. И в тази зона се усеща, но в по-малка степен влиянието на растителните масиви. Характерна особеност на зоната е, че тя обхваща значителна територия (в дълбочина до около 300 м.) от застроените територии източно от хълма. Тук през топлите летни дни се наблюдава ”падащ вятър” от хълма.

- **Зона с неблагоприятни показатели**

Определението ”неблагоприятна” е условно и е сравнено с условията на хълма, които са ”по-строги” в сравнение с критериите за ”града”. Това е контактната зона, чиито микроклиматични показатели отговарят на условията на ”градската” зона А2 – класифицирана в биоклиматичния паспорт на града като ”благоприятна” (тази благоприятност се дължи на влиянието на хълма).

1.20.4. Води – повърхностни и подземни

В случая с Бунарджика, на негова територия няма повърхностни водни обекти (реки, поточета, езера или др.) или друг вид трайни съсредоточия на повърхностни води. Подзените води, предвид интрузивния характер на скалната основа също не са фактор в случая поради изключително слабата способност на геоложката основа да пропуска или да задържа води. Това е и причината под самите тепета да няма определено подземно водно тяло.

1.20.5. Геоморфология

В географско отношение територията на Община Пловдив попада в обхвата на Тракийско-Странджанската природо-географска област – Горнотракийска подобласт – Пазарджишко-Пловдивски регион. В геоморфоложко отношение районът е част от Преходнопланинската котловинна геоморфоложка област, като попада в териториите, заети от разчленени алувиални низини.

Община Пловдив попада в низинния височинен пояс (от 0 до 200 m н.в.) и в морфоструктурата на Балканидите. В котловинната морфоструктура са образувани вътрешно котловинни възвишения – това са Пловдивските хълмове - най-високият „Младежки хълм” (Джендем тепе) – 285,5 m н. в., „Хълм на Освободителите” (Бунарджика) 265 m н. в., „Данов хълм” (Сахат тепе)- 227 m н.в, Трихълмието (Тримонциум, състоящо се от Тексимтепе -195 m н. в., Джамбазтепе – 212 m н. в. и Небеттепе – 207 m н.в., Марково тепе – 189 m н.в. До ХХ век тепетата са седем, но през 30"те години Марково тепе е разрушено заради добива на павеа от него.

Върху силно разломения палеогенски релеф се е образувал Пловдивския гребен, който обхваща „Пловдивското поле”. Гребенът е изпълнен с алтерниращи пясъци, глини, чакъли, валуни и варовици. По самия Маришки разлом, в долината на р. Марица, се издига Пловдивския хорст, представен от сиенитните Пловдивски хълмове.

1.20.6. Почви

Почвената покривка е един от основните абиотични фактори, определящи характера на растителността. Образувана в продължение на милиони години, тя е междинно звено между геолого-геоморфоложката основа, климатичните условия, динамиката на водата и растителността.

Според почвено–географското райониране на България, Община Пловдив попада в Южнобългарската ксеротермална почвена зона, която се поделва на няколко зонални почвени типове. В Горнотракийската низина са разпространени карбонатните и типични

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

смолници, образувани върху водонепропускливи плиоценски езерни седименти и андезитни туфи и туфити, средиземноморско климатично влияние и незначителен наклон.

Почвите по Пловдивските тепета са със силно скъсени профили – главно ринкери, тъй като са образувани върху устойчиви на изветряне сиенити. Представяват слабо развити почви, образувани върху твърди силикатни скали. Скалата е разположена от 15 до 50 см от повърхността. Имат слабо развит хумусен хоризонт с мощност не повече от 25 см, който лежи непосредствено върху рохляк, или твърда скала. Съдържанието на хумус при мощност на хумусния хоризонт 25 см може да достигне 15% и до 5% ако хумусния хоризонт е с мощност по-малка от 10 см. При тях се наблюдават почвени различия и подтипове, но за всички е характерна ерозията, която застрашава целостта на почвената покривка и нейната функционалност. В района на тепетата до момента други значими увреждания на почвите не са регистрирани.

1.20.7. Акустично натоварване на средата

Конкретни данни за нивата на шум в района на природната забележителност са налични в Паркоустройствения план (ПУП) на хълма, приет през 2009 г. През 2016 г. с актуализацията на СКШ на гр. Пловдив са извършени измервания на нивата на шума. Публично достъпните данни са представени по-долу.

По тангиращите хълма улици преминават 11 линии на масовия градски транспорт, от които 7 по бул. „Руски”. Заедно с лекотоварното движение и личните МПС, тези автомобили са причина еквивалентното ниво на шума в околната среда да е 69,6 dB(A).

Подобно е положението и по бул. „Гладстон”, където еквивалентното ниво на шума в околната среда е 71,4 dB(A). Картината тук се утежнява от наклона след кръстовището с бул. „Руски”, където се кара на високи обороти и ниска предавка, както и от перманентните задръствания по тези артерии. В най-тежко положение, разбира се са двата техникума и прилежащата по улицата застройка, които спрямо хълма се явяват в ролята на акустични екрани. Поради тази причина защитената територия от тази посока не е подложена на шумови натоварвания над ПДН. Допълнителен принос към последното имат реконструкциите, които бяха извършени по бул. „Гладстон”, както и продължаващите такива по бул. „Руски”.

За сметка на това, значителна част от ниската – прилежаща на бул. „Руски” част от хълма е подложена на значителен акустичен натиск. Съгласно приетите у нас „Пределно допустими норми на звуково налягане в различните територии и зони на населените места”, т.4. определя за „Райони за обществен и индивидуален отдих” пределно допустими норми: денем – 45 dB(A) и нощем – 35 dB(A). Акустичният дискомфорт в тази зона е: 70,5 dB(A) – 45 dB(A)(ПДН) = 25,5 dB(A).

1.20.8. Електро-магнитни полета

Електромагнитното поле /ЕМП/ е фактор присъстващ в живота на нашата планета от самото и зараждане, като е и неотменна част в нашето ежедневие. Такива се излъчват от почти всички ел. уреди, от електротрансформаторната и електропроводяща техника, от радио и телевизионни излъчватели, комуникационна техника и много други. В случая с Бунарджика съществени генератори на електро-магнитни полета не са характерни, тъй като електротоковите уредби са в нисковолтовия диапазон, а излъчватели (антени, предаватели) или високоволтови съоръжения в района няма.

1.20.9. Йонизиращи лъчения

По данни от ИАОС средните измерени месечни стойности на мощността на дозата (nGy/h) за периода: 01.2006 г. - 04.2014 г. от Локална мониторингова станция Пловдив варират около 120 nGy/h, което е в границите на нормалната вариация на този показател. Високи норми на йонизираща радиация не са отчетени.

ПЪРВА ОЦЕНКА

1.21. Екологична оценка

1.21.1. Уязвимост

Уязвимостта на природната забележителност се определя в съответствие с естествените и антропогенни процеси, които протичат на територията ѝ. Тя е подложена както на антропогенно въздействие, така и на непрекъснато влияние на природните фактори.

При анализите по-долу е взето предвид, че за запазването на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик) положителна роля имат забранителните дейности, формулирани в Заповедите на МОСВ за обявяване и промяна на режимите в природната забележителност и други фактори, както следва:

1. Забрана за всякакво строителство, с изключение на предвиденото в плановете за управление на природните забележителности, както и поддържане на съществуващи сгради, алеи, паркови и инфраструктурни съоръжения.
2. Разрушаване и изземване на скални маси.
3. Унищожаване и увреждане на естествената паркова растителност.
4. Безпокоене на птиците, вземането на яйцата и малките им, разрушаване на гнездата.
5. Палене на огън.
6. Паша на домашни животни.
7. Внасяне на нехарактерни растителни видове.
8. Други фактори с положителна роля:
 - Трудностъпен терен в участъците на защитената територия, в които се срещат повечето ценни видове, обект на защита;
 - Голямата денивелация и недостъпност на по-голямата част от геоморфоложките образувания, предмет на защита;
 - Сравнително добра устойчивост на геоморфоложките образувания и слаба податливост на увреждане от по-леки въздействия.

Отрицателни фактори („предиизвикателства”) са:

1. Значително антропогенно натоварване – ежедневен голям брой на посетителите.
2. Риск от зловредно увреждане на парковата инфраструктура.
3. Риск от увреждане на тревисти и храстови растителни видове поради невнимание.
4. Риск от увреждане на популациите на видове поради събиране на лечебни или др. полезни видове растения.
5. Риск от пожар (който би могъл да се възпламени напр. от неизгасена цигара небрежно хвърлена в сухата шума или в кошче с хартиени отпадъци или от директно палене на огън от недобросъвестни граждани).
6. Безпокойство и прогонване на животински видове, особено през размножителния им период.

Най-уязвими за ПЗ „Хълм на Освободителите” (Бунарджик) са терените около В ниската – средно-високата част, тъй като там се концентрира най-голямото антропогенно натоварване. Уязвими са обаче и вегетативните площи сами по себе си, тъй като влиянието

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

на инвазивните видове там е най-голямо. Степента на уязвимост е описана по видови групи в таблицата по-долу.

Уязвимост по групи видове

Група	Степен	Уязвима група	Причини
Висши растения	Средна	Преобладаваща за ПЗ е средната степен на уязвимост. Тя се отнася към тревните и храстови съобщества и хазмофитна растителност, като най-засегнати са видовете с консервационен статус и лечебните растения.	От факторите с антропогенен характер, които влияят на уязвимостта, най-съществен е близостта до урбанизираната градска територия. Основните проблеми идват от механичното им унищожаване, вследствие от утълкване, бране, съпроводено с изкореняване, замърсяване с битови отпадъци и други антропогенни въздействия, както и от изключителната конкурентноспособност на инвазивните видове в растителните местообитания на местните видове.
Нисши растения	Ниска	Низшите растения на територията на хълма са слабо представени и са със сравнително нисък консервационен статус.	Преки въздействия е слабо вероятно да повлияят популациите им.
Безгръбначни	Средна	Установените безгръбначни животни са предимно широко разпространени и типични за България обитатели. Само един от тях е с по-рядък статут (балкански ендемит).	Преки въздействия е слабо вероятно да повлияят популациите им. Рисковете са свързани основно евентуални увреждания на хабитата поради зловредни или недобросъвестни дейности като създаване на нерегламентирани сметища, недобросъвестно палене на огънове. Рискът от засягане на видове на популационно ниво е минимален, тъй като тези дейности не биха (или трудно биха) могли да засегнат целите хабитати на съответните видове.
Земноводни и влечуги	Средна	Положителни фактори за влечугите са това, че скалистите хабитати, които най-често биват обитавани обикновено са трудно достъпни. В останалите хабитати в района на парка са възможни както преки така и непреки влияния.	Възможните въздействия са свързани както с възможно безпокойство и прогонване в други хабитати, така и с риск от преки въздействия. Поради неприятния си за много хора вид те биха могли да станат жертва най-вече на деца. Риск от пряко въздействие е евентуалният им нерегламентиран улов от недобросъвестни лица за лични терариуми и др. Предвид сравнително добрата подвижност на видовете от тази група рискът от въздействие на ниво популация е слабо вероятен.
Птици	Средна	Най-силно уязвими са гнездящите видове, тъй като евентуалното им безпокойство и / или прогонване може да компрометира гнездовия им успех.	Рискът е най-вече от безпокойство на индивиди, който може да доведе до тяхното прогонване в случай на безпокойство в близост до гнездото. При такива случаи за негнездящите тук птици рискът не е толкова съществен, тъй като те са изключително подвижни и лесно могат да изберат друго близко местообитание, но при гнездящите може да се компрометира размножителния процес
Бозайници без прилепи	Средна	Много от установените видове (къртица, катерица, някои от мишевидни гризачи) всички са с висока степен на синантропизация. Други, като невестулката са силно уязвими към антропогенното присъствие и безпокойството.	Отрицателно действащи фактори са основно антропогенно безпокойство, риск от замърсяване с твърди отпадъци (като един от основните фактори) и нерегламентирано палене на огънове.
Прилепи	Ниска	Установени са 14 вида прилепи, но повечето от тях едва ли обитават трайно защитената територия, тъй като в близост са налични множество други подходящи хабитати.	Като отрицателно-действащи фактори е отчетено обрастването на някои ниши, входи на изоставени сгради и бункери в района. За да се подчертае

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Група	Степен	Уязвима група	Причини
			природозащитната функция на обекта се препоръчва поставяне на къщички за прилепи, опазване и маркиране на стари „биотопни” дървета (ако има такива). И като цяло запазване на съществуващите в ПЗ сгради, тъй като при тях би могло да има убежища на прилепи.
Ландшафт	Средна	Елементите на защитения в ПЗ „Хълм на Освободителите” ландшафт включват основно уникалните разкрития на скални образувания и вегетативния парков и семинатуралистичен ландшафт. Докато вегетативният ландшафт е податлив към въздействия, то скалния е с много ниска степен на уязвимост.	Вегетативните ландшафти са уязвими към механичното им увреждане, вследствие от утъпкване, бране, съпроводено с изкореняване, замърсяване с битови отпадъци и други антропогенни въздействия, както и от изключителната конкурентноспособност на инвазивните видове в растителните местообитания на местните видове

Уязвимостта на природния комплекс по отношение на природни и антропогенни процеси е сравнително ниска и при спазване на забраните, наложени със заповедите за обявяване и промяна на режима на защитената територия. Не се налагат мерки за премахване на фактори или намаляване на тяхното въздействие.

Независимо от това следва да се въведат забрани за изкореняването, брането или събирането на растения или техни части от вегетативните площи на територията на природната забележителност, в т.ч. и на лечебни видове. Находищата на лечебни видове не са достатъчно големи за да позволят такива действия. Следва да се поставят табели на чувствителните места, които да подсецат посетителите за режима на дейностите в защитената територия и да се прилага стриктен контрол за спазване на наложените режими. В този смисъл охраната на парка, следва да контролира цялата територия на хълма чрез ежедневни периодични обхождания /пеша или не/ на стратегически избрани маршрути.

1.21.2. Рядкост

Съгласно международните документи, рядкостта на застрашените растения, животни и типовете природни местообитания се смята като елемент на заплахата. Повечето (като брой) от групите на флората са с ниска степен на рядкост, но има и такива, които са защитени по силата едновременно на няколко документа и международни споразумения. От висшите растения са установени 6 вида с висока консервационна значимост, от които един е включен в Червената книга и 4 са балкански ендемити. От Прилепите също – от 14 установени вида – 12 са включени в Червената книга в различни категории на защита.

Като цяло най-много редки видове се наблюдават основно сред представителите на висшата флора, а също и сред представителите на прилепите. В останалите биологични групи също има видове с природозащитен статут, но не с такава степен на рядкост.

Група	Степен	Причини
Висши растения	Висока	В ПЗ са установени общо 6 растителни вида с консервационна значимост (от общо 330): - 2 вида, защитени по силата на Приложение № 3 на ЗБР: кумарка (<i>Arbutus unedo</i>) и бяла змийска трева (<i>Goniolimon collinum</i>), - 1 вид, включен в Червена книга на Република България - категория критично застрашен: кумарка - <i>Arbutus unedo</i>, - балкански ендемити - 4 вида: румелийска жълтуга - <i>Genista rumelica</i>, фривалдскиевото плюскавиче - <i>Silene frivaldskyana</i>, хелдрайхова алцея - <i>Alcea heldreichii</i> и чернолюспеста метличина - <i>Centaurea affinis</i>. Освен тях редки за страната растения (извън горните категории), разпространени на Бунарджика са още 9 вида: Влакнесто коило, Южна копривка, Смокиня, субспонтанно, Македонско лерхенфелианово плюскавиче, Бледен карамфил,

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

		Хинап, субспонтанно, Скален елшовиден зърнастец, Жасмин и Бенедиктинска пресечка
Низши растения	Ниска	Низшите растения на територията на Бунарджика са слабо представени и са със сравнително нисък консервационен статус.
Безгръбначни	средна	Установените безгръбначни животни са предимно широко разпространени и типични за България обитатели. Само един от тях е с по-рядък статут (балкански ендеми) - <i>Vulgatica fraudigera</i> . Вероятната причина за присъствието му на хълма е пренасянето му със строителен материал, иззет от Родопите, където е характерен.
Земноводни и влечуги	Средна	Отчетени са 4 вида, защитени по силата на Приложение 3 на ЗБР. Нито един от тях, обаче не е включен в Червената книга на България, в Европейския червен списък и в Червения списък на IUCN всички те са със статут LC (незастрашен)
Птици	Средна	От птиците регистрирани на територията, два вида са вписани в Червената книга на България – белият щъркел (категория чувствителен, въпреки масовото му разпространение) и дивият гълъб - попадащ в категорията „застрашен вид”. Категорията застрашен се отнася за дивия скален гълъб (<i>Cloumba livia</i>).
Бозайници без прилепи	Средна	От установените в ПЗ „Хълм на Освободителите” 9 вида бозайници, четири вида имат някакъв природозащитен статус: • Таралехът (<i>Erinaceus concolor</i>) е включен в Приложение №3 на Закона за биологичното разнообразие. • Катерицата (<i>Sciurus vulgaris</i>) фигурира в Приложение III на Бернската конвенция, а съгласно списъка на IUCN, видът е включен в категорията нисък ръст – близо до застрашен. • Невестулката (<i>Mustela nivalis</i>) е включена в Приложение №3 на Закона за биологичното разнообразие, както и в Приложение III на Бернската конвенция. Подвидът разпространен в България – <i>Mustela nivalis galinthias</i> е балкански ендемит. • Черният пор (<i>Mustela putorius</i>) е включен в Приложение 4 на Закона за биологичното разнообразие и е обект на две европейски директиви – Бернска конвенция, Приложение III и Директива 92/34/ЕЕС, Прил. V. Нито един от регистрираните видове бозайници не е включен в Червена книга на България и не е обект на CITES.
Прилепи	Висока	На територията на Бунарджика са установени общо 14 вида прилепи. Не може да се каже, че всички обитават постоянно ПЗ, повечето от тях идват да се хранят или да ползват временни убежища. Но със сигурност територията на ПЗ за всички тях е от важно значение. От 14-те вида 12 са включени в червената книга с различен статут: 2 – в категория почти застрашен (NT), 2 – уязвим (VU); 7 – незастрашен (LC); и 1 – с недостатъчно данни (DD).
Ландшафт	Средна	Елементите на защитения в ПЗ „Хълм на Освободителите” (Бунарджика) ландшафт включват основно уникалните скални образувания и вегетативния парков и семи-натуралистичен ландшафт. Скалните образувания като едно от малкото проявления на Пловдивския плутон, представлява сравнително рядко явление, специфично предимно за тепетата на гр. Пловдив и по свой начин представляват знаков символ и визитна картичка на града. Вегетативните площи са с по-малка степен на рядкост с изключение на няколко редки вида в семи-натуралните вегетативни площи, останалите видове са широко разпространени.
Природни местообитания, включени в Приложение I на ЗБР	Няма такива	Не е приложимо

1.21.3. Естественост

Естественият характер на територията (включително на екосистемите и като цяло на ландшафта) е повлиян значително от човешкия фактор, като по-голяма част от местообитанията се отличават с ниска степен на естественост.

Оценката на елементите от флората и растителността в ПЗ показва, че естественият характер е запазен в много малка степен, главно в високите скалисти части на склоновете и по-ниските части на югозападния склон. Естественият характер на растителната покривка е нарушен в резултат на извършеното изкуствено залесяване с декоративни широколистни и иглолистни дървесни видове, неспецифични за района, както и от значителното присъствие на антропофитни и рудерални растения. Съществуват формирани вторични тревни и храстови съобщества вследствие на антропогенна намеса. Коренната растителност е слабо

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

запазена. Първичен произход имат само единични дървета или малки групи от полски бряст (*Ulmus minor*), летен дъб (*Quercus robur*), мъждрян (*Fraxinus ornus*), южна копривка (*Celtis australis*), хинап (*Ziziphus jujuba*) и кукуч (*Pistacia terebinthus*).

Значителен е броят на интродуцираните видове, като бяла акация (*Robinia pseudoacacia*), айлант (*Ailanthus altissima*), черна акация (*Amorpha fruticosa*), гледичия (*Gleditsia triacanthos*), японска софора (*Sophora japonica*), китайски мехурник (*Koelreuteria paniculata*), ясенолистен явор (*Acer negundo*), *Opuntia humifusa* и представители от сем. Pinaceae и сем. Cupressaceae.

1.21.4. Типичност

В продължение на казаното в горния раздел, трябва да отбележим, че от общо установените 330 *растителни* вида на територията на Хълма на Освободителите 13 вида са инвазивни, което свидетелства за силната деградация на растителната покривка.

Преобладават изкуствени насаждения, включващи неприсъщи видове, като див рожков (*Cercis siliquastrum*), софора (*Sophora japonica*), както и редица инвазивни дървесни видове. Най-широко разпространение имат бялата акация (*Robinia pseudoacacia*), гледичията (*Gleditsia triacanthos*), китайският мехурник (*Koelreuteria paniculata*), ясенолистният явор (*Acer negundo*), айланта (*Ailanthus altissima*), черната акация (*Amorpha fruticosa*). От тревистите инвазивни видове, нетипични за района, са представени дребноцветната перуанска лайкучка (*Galinsoga parviflora*) и кактуса *Opuntia humifusa*.

Инвазивните видове представляват сериозна и постоянна заплаха за естественото биоразнообразие, тъй като са изключително конкурентноспособни в естествените местообитания на местните видове, поради невзискателността си и способността си да се приспособяват към разнообразни екологични условия. Широкото и бързото им разпространение е резултат от тяхната биология – образуват обилно семена с голяма жизнестойност, която запазват с години, имат ефективни механизми за разпространение и нарастват бързо. Хибридизират се с близки родственици от естествено разпространените видове и довеждат редките видове до изчезване.

От представителите на бозайниците в голяма степен преобладават синантропните видове като катерица, къртица, мишки и др. Срещат се и някои видове с по-ниска степен на синантропизация като напр. невестулката. От безгръбначните е отчетен само един консервационно значими видове, който най-вероятно е антропогенно донесен тук. При птиците, представени основно от разред Passeriformes, преобладават основно видове характерни за парковата среда. Срещат се разбира се и консервационно ценни видове, един от които (дивият гълъб) е застрашен от изчезване. Това разбира се не показва никаква особена типичност на орнитофауната, характерна конкретно за този район, а по-скоро наличие на добри условия за птиците в градска среда, които следва да бъдат запазени.

1.21.5. Размери

Като цяло големината на природната забележителност осигурява необходимите предпоставки за изпълнение на неговото консервационно предназначение, както и за постигане на целите на управление.

1.21.6. Биологично разнообразие

Растителност

По време на проучването на хълм Бунарджик са установени 330 вида от 76 семейства. Те съставляват 23,2% от общо установените 1430 вида за района на Пловдив (Чешмеджиев и Василев, 2009). От тях 208 вида са тревисти, 48 – широколистни дървесни, 46 вида са храсти, 26 вида са иглолистни дървесни, 3 вида са увивни и катерливи растения.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Преобладават видовете от сем. Сложноцветни (Asteraceae) – 39 вида, сем. Бобови (Fabaceae) – 25 вида и сем. Житни (Poaceae) – 24 вида. 56% от видовете са част от естествената растителност, а останалите са чуждоземни – предимно интродуцирани от човека и по малко адвентивни (разпространени без намесата на човека). По биологичен тип 2/3 от растенията са тревисти, а 1/3 – дървесни. Интродуцираните видове произхождат най-вече от Средиземноморието, Азия и Америка, и по-рядко от Евразия и други флористични райони на Земята. Адвентивните са главно от Америка и Азия. Диворастящите видове растения на територията на хълма са над 56% от общия брой. Част от тях имат хранителни качества, други са плевели и пасищни видове. 109 от общо установените 330 вида са лечебни растения, което говори за богато разнообразие на такива, въпреки че са в малки количества.

Птици

Към момента на територията на България са приети за сигурно установени 409 вида птици (BUNARCO, 2009). Орнитофауната на природната забележителност наброява 37 вида, което е 9,04% от установените в България птици. Тези 37 вида спадат към 9 разреда и 17 семейства, което е съответно 42,9% от разредите и 26,2% от установените на територията на страната семейства. От установените за парка видове 31 са гнездящи (от тях 22 са сигурно гнездящи и 9 вида са вероятно гнездящи), което е 10,8% от гнездовата орнитофауна в България (Янков, 2007).

Бозайници (без прилепи)

Резултатите от теренните изследвания на територията на ПЗ „Хълм на Освободителите” показваха, че установеният видов състав на бозайниците (без прилепи) не е богат в сравнение с общо установения за страната, но отговаря на очаквания за градска среда видов състав. От срещаните се в България 68 вида бозайници (без прилепи) принадлежащи към 22 семейства на 8 разреда (Пешев и кол., 2004), на територията на „Младежки хълм” се срещат 9 вида от 5 семейства на 3 разреда.

От разред Насекомоядни (Insectivora) са установени 2 вида принадлежащи към 2 семейства, от общо 10 вида (3 семейства) за страната – източноевропейски таралеж (*Erinaceus concolor*) и европейска къртица (*Talpa europea*). От третото семейство на разреда – Земеровки (Soricidae) не са регистрирани представители.

Разред Гризачи (Rodentia) е представен от общо 5 вида (от 31 за страната) принадлежащи към 2 семейства (Sciuridae и Muridae) от общо 8 семейства за страната. Освен типичните синантропни видове очаквани в градска среда (домашната мишка и черния плъх) на хълма се срещат и представители на горски мезофилен тип фауна – бореални (каторица) и неморални видове (горските мишки от род *Apodemus*).

От разред Хищници притежаващ 4 семейства се срещат два вида – невестулка (*Mustela nivalis*) и Черен пор (*Mustela putorius*) от сем. Порови (Mustelidae). И двата вида се срещат често в населени места.

Прилепи

От общо 35 вида прилепи, срещани се в Европа, в България са установени 33 (Benda et al, 2003), в Пловдив 17 (Stoycheva et al.2009).

Общо 14 вида прилепи са установени при проучването на ПЗ, което е 82,35 % от видовете срещани се в гр. Пловдив, и 42,42 % от видовете срещани се в страната. Видовото разнообразие е сравнително почти половината в сравнение с това в страната. Въпреки, че е обградена от урбанизирана територия - ПЗ „Хълм на Освободителите“, е сравнително богата на видове прилепи и е важно местообитание, където прилепите намират храна и убежища.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Земноводни и влечуги

Регистрираните при проучването на трите природни забележителности видове земноводни представляват 33,33% от тези, срещащи се в град Пловдив и 8,69% от видовете срещащи се в страната. Влечугите съставляват 50,00% от всички видове влечуги, срещащи се в град Пловдив и 10,52% от видовете срещащи се в страната.

Безгръбначни

Фаунистичното разнообразие на сухоземните безгръбначни животни на територията на ПЗ хълм на Освободителите е оценено основно на базата на насекомите (Insecta) и мекотелите (Mollusca), и частично на многоножките (Myriapoda). Установени са 134 вида (някои са детерминирани до надвидов ранг - sp.) от 52 семейства на 11 разреда безгръбначни животни. У установените безгръбначни животни са широко разпространени и типични за България обитатели, но въпреки това те са представителни в таксономично, фаунистично и консервационно отношение и могат да илюстрират многообразието на безгръбначните животни. Регистрираните таксони вероятно представляват не повече от една пета от обитаващите територията видове.

Хубенов (2005) обобщава малакофаунистично разнообразие на България и дава данни за 445 вида. В ПЗ Бунарджик са регистрирани 20 вида охлюви, но трябва да се има предвид ниската степен на проученост и факта, че това са само сухоземни обитатели.

По данни на Берон (2005), Големански и др. (2005), Делчев и др. (2005) и Хубенов (1996) в България са установени около 25 000 вида безгръбначни животни от Тип Athropoda, принадлежащи на 62 разреда. В ПЗ хълм на Освободителите са регистрирани 114 вида членестоноги от 10 разреда. Бъдещи системни проучвания върху различните разреда ще доведат до съществена промяна в този брой.

1.21.7. Стабилност и нестабилност

Група	Оценка	Причини
Висши растения	** (относително стабилна)	Слабата степен на естественост, и наличието на инвазивни видове, макар и не развити в такава степен, правят тази група относително стабилна, тъй като разрастването им в бъдеще може да промени структурата на съобществата.
Низши растения	*** Стабилна	Стабилно състояние на микрообитанията, сравнително стабилния водно - въздушен режим правят тази група стабилна.
Безгръбначни	*** Стабилна	Представени са основно от обикновени, широко разпространени видове (с малки изключения), които нямат никакви по-особени или трудно постижими екологични изисквания
Земноводни и влечуги	*** Стабилна	Представени са основно от обикновени, широко разпространени видове, които нямат никакви по-особени или трудно постижими екологични изисквания
Птици	*** Стабилна	Представени са основно видове, които нямат никакви по-особени или трудно постижими екологични изисквания
Бозайници без прилепи	*** Стабилна	Представени са основно от обикновени, широко разпространени видове, които нямат никакви по-особени или трудно постижими екологични изисквания
Прилепи	*** Стабилна	Представени са основно видове, които нямат никакви по-особени или трудно постижими екологични изисквания

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

1.22. Социална и икономическа оценка

1.22.1. Урбанизирана среда

Социално-икономическата оценка по “подразбиране” включва демографски и икономически анализи. Очевидно за големи защитени територии, като примерно “Централен Балкан” или “Странджа” изготвянето на такава оценка е необходимо и важно условие за цялостния анализ. В случая при наличното информационно осигуряване е възможно да се установи само приблизителния брой на обитателите в контактната зона, които възлизат на около 5000 обитатели, но този брой се отнася за целия квартал “Освобождение”. Границите на този квартал, естествено не се покриват с границите на контактната зона, тъй като за нуждите на настоящата разработка това не е необходимо. Предполага се, че семейната структура в зоната е близка до тази в целия град, която е 3,1 души/домакинство. Ако се вземе за база структурата в централната градска част, броят на домакинствата в квартала трябва да е около 1300. От тези откъслечни данни не могат да се изляват демографски тенденции, а в случая, че това не е и необходимо. Що се отнася до икономическите фактори, анализирания територия е твърде малка за да могат да се извлекат от нея някакви преки икономически ползи. Самият ѝ статут на защитена територия не позволява икономическата изгода да има доминираща роля.

Тази липса на “преки” социално-икономически ползи от територията, обаче не означава че социално-икономическия аспект трябва да се изключва от анализите и прогнозите. Защото дори да липсва пряк ефект, косвените социално-икономически ползи са много. На първо място хълмът е с големи, все по-добре използвани потенциали за ежедневен отдих.

Алеите и площадките, особено в ниската – източна “паркова” зона са добре поддържани и почти винаги са пълни с посетители. През целия ден – от сутринта до късните вечерни часове, много рядко може да се намери свободна пейка. Алеите са любимо място за разходка на майки с деца. Близостта до учебните заведения също изпълва през междучасията алеите с ученици. Алеите до училищата често се ползват и за спортни състезания в часовете по физкултура. Немалко са и хората решили да направят една по-дълга разходка, с цел спорт или просто за удоволствие във високата част на хълма. Любимо място не само за Пловдивчани са и мемориалните площадки около паметниците, от които се открива невероятна гледка към целия град и към планината. Приятна атмосфера предлага и ресторантът Малък Бунарджик.

При обща площ от малко над 4.5 ха, само на ниската паркова част, само в тази зона потенциалните възможности на територията в час “пик” (лято – от 16 до 22 часа) възлизат на около 450 посетители/час. Ако прибавим и рекреационния потенциал на високата зона, а и на ресторанта, общите възможности възлизат на над 600 души. При увеличаване на капацитета на обслужващите обекти в самата територия, които биха привлекли посетители (например с възстановяването на р-т Голям Бунарджик), тази бройка може да се повиши, без посетителския натиск да се окаже недопустим за статута на територията. При наличната бройка обитатели в контактната зона и при съществуващите норми, територията може да задоволи необходимостите за ежедневен отдих на около 15% от обитателите на околните райони. Последният показател показва, колко много още площи за ежедневен отдих са необходими, както в тази градска зона, така и в целият град.

1.22.1.1. Оценка на функционалното зонироване

Функционално зонироване и режимите на опазване на обекта са първоначално определени с Плана за управление на природната забележителност, утвърден със Заповед № РД-541/26.05.2004 г. на Министъра на околната среда и водите.

Впоследствие през 2009 г. с Решение №169/ПРОТОКОЛ №9/14.05.2009 г. на Общински съвет – Пловдив е приет Подробен устройствен план за Хълм на Освободителите

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

(Бунарджик) – Подробен паркоустройствен план, който запазва утвърденото с Плана за управление (ПУ) зонирание на защитената територия и регламентирайки с инструментите на териториално-устройственото планиране функции на предложените с ПУ режими. Зоните са най-общо следните:

- **Първа - “паркова” зона** - Тази зона е с типично парков характер за ежедневни рекреационни нужди и широко обществено ползване.
- **Втора - “лесопаркова” зона** – Тази зона съчетава парковите функции с лесопаркови и преминава от изцяло изкуствени декоративни насаждения към растителност от семинатурален тип.
- **Трета – “висока зона”** – Зоната включва участъците от защитената територия, които се характеризират с най-голям дял на естествената за района растителност. Тук е и най-висока концентрацията на видове с висок консервационен статус, застрашени, редки и ендемични видове.
- **Четвърта – “мемориална зона”** – Включва високата част, в която са разположени руския паметник и паметника на Освободителите.

Интересното е, че формирането на тези зони в структурно отношение не следва урбанистичното решение на конкретен план или проект, а по-скоро територията се „зонирала” спонтанно във времето, като Планът за управление от 2004 г. и Подробният паркоустройствен план от 2009 г. единствено утвърждават това зонирание с инструментите на управление на защитените територии и тези на устройственото планиране. С изключение на обслужващия път, алеите и пътеките са “прокарани” от посетителите, а местата за отдих, детските площадки и т.н. са реализирани там, където винаги е имало на-голямо струпване на хора. Единствено в “парковата” част на първа зона – в източното подножие на хълма, алеината мрежа е изградена въз основа на предварителен замисъл.

В този смисъл анализът на съществуващото функционално площоразпределение, начинът на ползване на зоните и характера на обектите във всяка една от тях показва, че съществуващото зонирание и предназначение на териториите трябва да се запази като израз на естественото развитие на територията и на органичното съжителство на нейните функции. Промени в тази насока биха били изкуствени и трудно реализуеми, а резултатът от тях неясен и ненужен. Считаме, че в новия планов период функционалното зонирание на защитената територия трябва единствено да се запази и затвърди. Това би спомогнало за ефективното управление на парка не само като природна забележителност, но и като урбанистичен елемент, тъй като функционалните режими са вече залегнали не само на ниво управление на защитената територия, но и на устройствено ниво и са част от урбанистичната тъкан на града.

1.22.1.2. Оценка на застроените територии

Оценката е базирана на информацията в Подробния паркоустройствен проект от 2009 г. и собствени наблюдения на територията при провеждането на теренни проучвания за целите на настоящия план. Оценката е структурирана по функционални зони:

ПЪРВА „ПАРКОВА” ЗОНА

- *ресторант „Малък Бунарджик”* – сградите са масивни, в добро състояние. Някакви по-специални интервенции не са необходими. Допустими са дейности по извършване на реконструкции и текущи ремонти.
- *Летен театър* – сградите са в сравнително добро състояние. Някакви по-специални интервенции не са необходими. Допустими са дейности по извършване на реконструкции и текущи ремонти. Пред сградата на летния театър би могло да се оборудва преместваем обект – кафене.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

- „Стопанска” сграда за поддръжка на парка (ОП „Градини и паркове”) - добро състояние. Някакви по-специални интервенции не са необходими. Допустими са дейности по извършване на реконструкции и ремонти при необходимост.
- *Скривалище на Гражданска защита (до главната алея)* – в момента не се използва. Подходящо е за преоборудване в информационен център за нуждите на защитената територия.

Идеята за информационния център не е нова, предложена е още с ПУП (ППУП) на парка от 2009 г. и има необходимото устройствено зониране. Необходимо е изготвяне на инвестиционен проект, който, разбира се да бъде съгласуван с МОСВ/РИОСВ и НИНКН. Може да се предвиди оборудването на експозиционна зала, с възможности за мултимедийно представяне на хълма, в качествата му на Защитена територия и Паметник на градинското и парковото изкуство, историята на Пловдив, мястото и значението на Пловдивските тепета в структурата на града и т.н. Редно е в персонала на Центъра да се предвиди „гид”, който да развежда посетителите по хълма, запознавайки ги и с неговото биологично разнообразие, защитени и уникални растителни видове, качествата му на паметник на културата и т.н. В тази връзка в проекта се предлагат и съответните маршрути.

Освен това в района на площадката с пързалките и акведукта е необходимо да се направи цялостен ремонт и реконструкция. Може да се оборудват детски площадки. Всички тоалетни в парка е препоръчително да се ремонтират, където това е необходимо и да се възстановят.

ВТОРА „ЛЕСОПАРКОВА” ЗОНА

Съществуващи и функциониращи обекти във втората зона към момента няма.

Бившият ресторант „Голям Бунарджик” може да бъде възстановен, но след цялостна реконструкция. Неговото съществуване е свързано с над 50 годишна традиция. Проектът за реконструкция на обекта трябва да предвижда сградата по обем да не надхвърля стария, вписан в скалите, с реконструиране на съществуващите панорамни открити площадки. Проектът подлежи на съгласуване с НИНКН/МК и с РИОСВ/МОСВ.

Възможно е поставянето на кафене, съгласно предвижданията на ППУП - на изгледната площадка в най-северната част на зоната – над ул. „Предел”, с ползване на откритите тераси, но следва да е от тип временни/преместваеми съоръжения без да нарушва вегетативните площи.

ТРЕТА „ВИСОКА” ЗОНА

В ниската част на зоната, граничеща с улицата има няколко съществуващи обекта, които могат да се възстановят:

- *Кафе с детската площадка* в най-ниската, южна част – на ул. „Н.Петков” – Препоръчително е възстановяването им след реконструкция и цялостно обновяване. Макар неговата функция да не е пряко свързана с парка, а по-скоро обслужва близко живеещите обитатели, с мястоположението си и създадената вече традиция, следва да се поддържа.
- *Сграда на Гражданска защита (бивш Клуб „Лозана”)* – сградата е масивна, има условия клубът да се възстанови след ремонт и/или реконструкция.
- *Тенис кортовете* в спортен комплекс „Кочо Цветаров” (Спортен клуб „Академика”) – съоръженията са действащи. Допустими са дейности по реконструкция и текущи ремонти при необходимост.

Във високата част на зоната няма други сгради и обекти. Такива не са необходими. В цялата зона ново строителство не следва да се допуска. Възможни са само дейности по реконструкция и текущи ремонти на съществуващите обекти.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

ЧЕТВЪРТА „МЕМОРИАЛНА” ЗОНА

Във високата зона освен паметниците има само една сграда-бивше кафене, което в момента не се използва. Сградата се нуждае от ремонт и реконструкция. Обектът е съществуващ и е допустимо възстановяване на неговото ползване. В случай на промяна на конструкцията на сградата при ремонта, проектът следва да се съгласува с НИНКН (или регионален орган), за да не увреди естетическата стойност на паметниците.

1.22.1.3. Оценка на техническата инфраструктура

ПЪРВА „ПАРКОВА” ЗОНА

Алейна мрежа

Промени на съществуващата алейна мрежа не са необходими. В ППУП от 2009 г. е предложено изграждането на една нова алея в зелената площ в най-североизточната част на парковата зона - във формата на дъга, явяваща се естествено и логично продължение и завършек на общата композиция на алейната мрежа. Целта е повишаване на интензивността на ползването на зоната, чрез оформяне на допълнителни места за отдих и обогатяване на пешеходните маршрути. При ситуирането ѝ не се засягат съществуващи дървесни видове. Реализацията на тази алея е допустима.

Съществуващите настилки в момента не се нуждаят от подмяна, а единствено от ремонт. Допустима е подмяна на настилките в бъдеще при необходимост.

Парково обзавеждане

Детски площадки – допускат се дейности по реконструкция и възстановяване. Необходима е реконструкция и възстановяване на площадките в района на акведукта с пързалките и под централната алея, югоизточно от Летния театър. Нуждаят се от ремонт и подмяна на негодните съоръжения. Редно е в инвестиционния проект, да се предложи и по-подходяща настилка под съоръженията – за избягване на травми при игра на децата.

Водни площи – Декоративните водни площи не са в добро състояние. За повишаване на атрактивността на парка и неговите естетически качества в ППУП се предлага възстановяване, реконструкция и доразвитие на системата от водни площи в най-ниската част от парка, включваща:

- Реконструкция и възстановяване на акведукта с водопадите.
- Предлага се изготвянето на инвестиционен проект за цялостна реконструкция на съществуващия, не работещ от над 20 години акведукт.
- Инвестиционен проект за изграждане на водни ефекти на колелото на централната алея. Обхващаща: водната площ зад паметника на Васил Левски, свързващи „сух” фонтан - вписан в декоративната настилка и водна каскада по алеята на централния вход, които да маркират това най-важно място – основния подход към парка.
- Реконструкция и живописно възстановяване на поточетата – от върха, край Летния театър - до източната граница - бул. ”Руски”.

Посочените мероприятия се приемат от екипа, разработващ Плана за управление. Дейностите са необходими за повишаване на естетическите качества и привлекателността на парковата част на защитената територия.

Пейки - Централната алея и парковата част на хълма винаги са били привлекателно място за отдих на Пловдивчани. Едно от най-важните мероприятия за това е внасянето отново на голям брой пейки. По предварителна преценка, само за тази част от него са необходими около 100 бр. пейки. Добре би било те да бъдат изготвени по специален проект, носещ „марката” на парка.

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

Достъпност на средата

Зоната е достъпна, както за пешеходци, така и за хора с увреждания, с изключение на площадките над детската пързалка и акведукта. Голямата денивелация на горната площадка пречатства достъпа на майки с колички и хора с увреждания, но съществуват технически възможности за изграждането на рампа, решението за чието изграждане би следвало да е предмет на отделен инвестиционен проект.

ВТОРА „ЛЕСОПАРКОВА” ЗОНА

Алейна мрежа

Съществуващата алейна мрежа е напълно достатъчна като обхват и в повечето си участъци е сравнително добре запазена. Нуждае се от прочистване от прораснали издънки и плевели и ремонт на определени участъци. Настилките с дребен паваж – от летния театър и паметника на Васил Левски – до върха са здрави. Някои подпорни зидове обаче са напукани и разместени и се нуждаят от конструктивна експертиза. От подмяна се нуждаят и металните парпети.

Обслужващия хълма път се нуждае, от изграждане на канавки за дъждовната вода, които ще спомогнат и за естетическото му оформяне.

Техническа инфраструктура

В зоната са разположени три обекта на техническата инфраструктура – двата водоема и трафопост, разположен на пътя за ресторант „Голям Бунарджик”. Необходима е рехабилитация на трафопоста, още повече ако ще бъде възстановен ресторантът Голям Бунарджик.

По част „ВиК”, следва да се възстанови чешмата при ресторанта. Необходима е също рехабилитация и доизграждане на напоителната система на зоната, свързване в мрежата на ВиК на ново предвиденото кафе в северната част, изграждане на нова тоалетна на мястото на съществуващата (до Летния театър).

Парково обзавеждане

Характера на зоната не изисква особено парково обзавеждане. Необходими са пейки – на площадките над водопада. По алеите – пътеки в гората, пейки не са необходими.

Достъпност на средата

Тази зона, за съжаление е трудно достъпна за хора с увреждания и майки с детски колички. Достъпни са само тези части до които има изградена пътна мрежа – ресторант „Голям Бунарджик” и северната част на зоната. Пътеките в „лесопарковата” част са стръмни и с голям брой стълби. Теренът не позволява изграждането на рампи.

ТРЕТА „ВИСОКА” ЗОНА

Алейна мрежа

Алейната мрежа в зоната е напълно изградена, и се нуждае само от почистване и възстановяване на пътеките и площадките.

В зоната не се допуска ново строителство и изсичане на скална маса.

Изградените подпорни стени се нуждаят от конструктивна експертиза, тъй като на места са напукани и пропаднали.

От ревизия и малки ремонти се нуждаят стъпалата по пътеките – на места разместени от водите и порасналата растителност.

Парково обзавеждане

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

Характера на зоната не изисква особено парково обзавеждане. На изгледните площадки е необходимо възстановяване на пейките. По алеите – изсечени в скалите, пейки не са необходими. В зоната са разположени акведукта с басейните, за които се предлага разработването на инвестиционен проект за основна реконструкция, в който да се възстановят водопадите и басейните под тях.

Техническа инфраструктура

По отношение на техническа инфраструктура, необходим е ремонт на алейното осветление, по отношение на часта „ВиК” – възстановяване на напоителната система и проект за захранването на водните ефекти на акведукта, в т.ч. резервоар и съоръжения за осигуряване на оборотна вода.

Достъпност на средата

„Високата зона”, с малки изключения (пътя към върха и алеята над ресторант „Голям Бунарджик”) не е достъпна за хора с увреждания и майки с детски колички, поради техническа невъзможност за реализация на нужните съоръжения, а и поради опасностите свързани с техния достъп.

Информационни табели

За необходимо се приема също обозначаване на границите на зоните и разполагане на информационни табели, които в тази част на хълма са най-силно необходими. Добра практика е поставянето на информационни табели, указващи кои видове се срещат и какъв е природозащитния им статус. Много от видовете тук са ендемити или реликти. Възможно е поставянето на обозначителни табелки и на отделните защитени видове. Важно е също табелите да дават информация за ограничителните режими в тази зона.

ЧЕТВЪРТА „МЕМОРИАЛНА” ЗОНА

Алейна мрежа

Алейната мрежа в зоната е напълно изградена, но се нуждае от почистване и възстановяване на пътеките и площадките. Изградените подпорни стени на места се нуждаят от конструктивна експертиза, тъй като на места са напукани и пропаднали.

От ревизия и малки ремонти се нуждаят стъпалата по пътеките – на места разместени от водите и порасналата растителност.

Съществуващите площадки - на паметниците, стълбищата и парапетите са в добро състояние и с малки изключения, не се нуждаят от ремонти и реконструкция.

Парково обзавеждане

Съществуващото парково обзавеждане в зоната не отговаря на нейния представителен характер. В зоната липсват пейки (с изключение на каменните – под руския паметник). От ремонт и възстановяване се нуждаят: фонтана в центъра, водните ефекти в западната част с алпинеумите. Необходимо е възстановяване и на съществуващата чешма.

Техническа инфраструктура

В тази зона следните елементи на техническата инфраструктура, се нуждаят от неголеми ремонти:

- на пътя – който, както и в останалите участъци има пропаднали участъци в паважната настилка;
- изграждане на канавки, както за отвеждане на дъждовните води, така и за естетическото оформяне на пътя.

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

Важен елемент на техническата инфраструктура е водоема изграден под шадравана в центъра на площадката. Неговият обем е достатъчен, както за захранването на фонтана, така и за напояване на високата и лесопарковата част. Необходим е ремонт за отстраняване на течове, както и възстановяване на напоителната система.

Достъпност на средата

Зоната е принципно достъпна за хора с увреждания – по асфалтираните алеи до „колелото” на пътя и от там по основната алея към паметниците, с помощта на ново предвидена рампа (алея) с допустими наклони – до площадката между двата паметника. В останалата част на зоната, както и до паметника на „Альоша” – това не е възможно – поради многото стъпала и опасностите свързани с движението.

Транспортен достъп и познавателни маршрути

В цялата зона достъпът на ЛМПС е забранен. Паркирането на МПС в зоната на хълма също е забранено. Допуска се само обслужващ транспорт, при специален режим на движение и аварийни транспортни средства (линейки, пожарни автомобили и т.н.). Транспортен достъп е осигурен за всички съществуващи обекти на социалната инфраструктура.

Паркирането на МПС в зоната на хълма е забранено. Налага се то да се извършва в контактната територия, макар възможностите за това да са много ограничени. Въпреки това ПпУП на хълма са разгледани три възможности за паркиране в контактната зона. Считаме, че уширението на бул. „Руски” (попадащо в границите на парка) също може официално да се прекатегоризира в паркинг, така или иначе ползването му и в момента е такова.

Познавателни маршрути

Към момента познавателни маршрути на територията на защитената територия няма организирани. Възможно е да се организират няколко такива маршрута – пешеходни и непешеходни. Така в бъдеще ще могат те да се комбинират по различни начини и да се разнообразяват маршрутите.

Пешеходни маршрути

- *„Ботанически” маршрут* – Маршрутът тръгва от южния подход между двете училища и от там се изкачва във високата част на хълма по пътеките и стълбищата между скалите и стига покрай Големия Бунарджик до върха.
- Маршрутът е условно наречен „ботанически”, тъй като преминава през района с най-висока концентрация на редки растителни видове, защото те са неподвижни и могат да бъдат видени при всяко посещение. Тук обаче има и местообитания подходящи за влечуги, за птици, за безгръначни и др. Следва да се поставят табелки не само на растителните видове, но и на други ценни видове от фауната.
- *Маршрут „Прилепи”* – маршрутът започва от същия южен подход и се изкачва през лесопарковата зона на хълма, за да достигне също до върха.
- По продължение на маршрута могат да бъдат поставени на няколко места къщички за прилепи и да бъдат обозначени т.нар. „биотопни” дървета (стари дървета, които могат да приютяват в хралупите си прилепи и др. видове). Тези обекти (къщичките и дърветата) ще бъдат обозначени с табели, даващи информация и за видовете прилепи, които могат да бъдат срещнати тук и за консервационния им статус.

Непешеходни маршрути:

Ползата от реализирането на непешеходни познавателни маршрути се определя от една страна от знаковия атракционен елемент, който би могло да представлява самото транспортно съоръжение (примери са дадени по-долу) и от друга от възможността за

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

организиране на групови посещения по предварително разработени трасета водени от гид, който да дава разяснения за значението на хълма, неговата природна и културно-историческа стойност и ролята му в градския организъм, да запознава с характерните за хълма защитени и редки растителни видове и др. Освен атракционния елемент на самото съоръжение, реализирането на непешеходен маршрут в природната забележителност е важно, като начин за осигуряване на достъп на хора с трудна подвижност и хора с увреждания във високите части на защитената територия. Основните варианти за реализиране на такива маршрути са следните:

- *Лифтово съоръжение* – Възможно е реализирането на проект за изграждане на лифтово съоръжение, свързващо ниската паркова част с високата мемориална част на хълма.
- Ролята на лифт за непешеходни маршрути за достъп могат да играят няколко вида съоръжения: въжена линия (вж. фиг. 16 и 17), фуникуляр (вж. фиг. 18-21), кула-асансьор (вж. фиг. 22-25), трамвай-лифт (вж. фиг. 26). Към тях следва да се добави и възможност за наземен транспорт (електро-автомобили). Всички те се използват широко по целия свят за достъп до природни и исторически забележителности, като самите съоръжения са и туристически атракции. Фуникуляр осигурява достъп и у нас до хълма Трапезица в Търново (фиг. 18).
- Изграждането на въжена линия или друг тип съоръжение за достъп не означава обезателно увреждане на защитените скални разкрития или друго недопустимо въздействие. Въздействието зависи от избраната конструкция и начина на фундиране, заложен в проекта.
- Трасето на такова лифтово съоръжение може да преминава от централния вход от бул. „Руски” срещу ул. „Петьофи” до терена, разположен до паметника на „Освободителя”. Трасето в никакъв случай не бива да преминава над южната скалиста зона, където са концентрирани най-големия брой ендемитни и защитени видове!
- Точното трасе, както и параметрите на съоръжението, разбира се за момента не са известни, тъй като проект на съоръжението все още не е изготвен. Необходимо е проектът за лифтово съоръжение да бъде предварително съгласуван с НИНКН (или регионална структура) и с РИОСВ/МОСВ в процедура по реда на Глава 6 от ЗООС, за да се оцени точното въздействие върху околната среда на конкретния проект. При оценката трябва да се сравнят въздействията на алтернативни съоръжения и конструкции за осигуряване на достъп, защото те се различават, а зависят и от самия проект.
- Тъй като субективното възприемане на различните видове лифтове по отношение на ландшафта е разнопосочно, а въпросът е от важен обществен интерес, следва да се проучат нагласите на населението в Пловдив. Въпросът е важен за града, затова решението трябва да се вземе на база мнението на не на малка група хора, а на представителна извадка от жителите на града, анкетирани по всички правила за проучване на общественото мнение.
- Изискванията към начина на избор и реализацията на проекта са посочени и в Раздел 3.2.2. Режими и норми за строителство и инфраструктура.
- *Туристическо влакче с електрически двигател* - Възможно е въвеждането на маршрут за туристическо влакче, с което ще става и придвижването на желаещите посетители напр. от площадката под пързалките, през главната алея и по съществуващата алея, водеща до върха. За целта нови пътища или алеи не са необходими. Целесъобразно е влакчето да бъде задвижвано с електрически двигател, за да не генерира високи нива на шум или изгорели газове.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Удобството от наличието едновременно на пешеходни и непешеходни маршрути е в това, че в бъдеще могат да се направят различни комбинации между тях. Например може да се използва влакче за качване до върха и слизане пеша по целия или по част от ботаническият маршрут. Така възможностите за бъдещи промени в познавателните маршрути стават много повече.

1.22.1.4. Оценка на оптималните форми на бъдещото управление и охрана на ПЗ

- В ПЗ съществуват задоволителни взаимовръзки на координиращи, контролни и пряко управленски дейности.
- Не са достатъчно развити и обезпечени с щатни бройки за изпълнение на управленските дейности в администрацията на района.
- Липсва специализирано звено, ангажирано единствено с управление на защитените територии.
- Финансовото обезпечаване на дейностите отнасящи се до защитената територия е недостатъчно за ефективно съвременно управление

1.22.1.5. Културно-историческо наследство

Степента на опазване на културно-историческите обекти на в района на ПЗ "Хълм на Освободителите" може да се оцени като много добра. Такива обекти са от една страна самият парк Бунарджика, обявен в ДВ бр.41/1992 г. като паметник на градинското и парковото изкуство с категория "местно значение". "Паркът на Бунарджика" попада в границите на историческата зона "Филипопол-Тримонциум-Пловдив", обявена с протокол №5 от 22.05.2000 г. на НСОПК, одобрен от министъра на културата като групов археологически и архитектурно-строителен паметник на културата и паметник на урбанизма и културния пейзаж.

И другите по-конкретни обекти с културно историческа и по-скоро мемориална стойност – това са паметниците на върха в т.нар. мемориална зона. Мемориалната зона като цяло е в добре поддържано състояние. Необходимите ремонти по отношение на паркова инфраструктура и т.н. са коментирани в т. 1.22.1.3 по-горе.

1.22.1.6. Оценка на санитарно-хигиенните условия

Санитарно-хигиенните условия на територията на хълма като цяло са добри. Чистотата на алеите и обслужването на кошчетата се поддържат от местната сметосъбираща фирма, а почистването и поддръжката на вегетативните площи се осигурява от ОП „Градини и паркове”. Изключение прави южната висока зона и участъци от лесопарковата зона. Алеите и стълбищата там често са занемарени и на много места се откриват нерегламентирано изхвърлени отпадъци, но факт е също и липсата на кошчета и като цяло лошото състояние на инфраструктурата.

1.22.2. Социално-икономически условия

1.22.2.1. Оценка на рекреационната дейност

Досегашният режим на територията е ползването ѝ да е изключително за рекреационна дейност – за нуждите на ежедневния отдих. Недостатъци в управлението на обекта, които ограничават възможностите за рекреационно ползване в участъци други освен ниската паркова зона са, както следва:

Съществуващата алейна мрежа в много участъци не е в добро състояние и се нуждае от възстановяване и поддръжане.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

В незадоволително състояние са парковите елементи. Липсва необходимото количество пейки и съвременно основно парково оборудване.

Необходима е ревизия и възстановяване на алейното осветление.

Необходими са редица мероприятия за възстановяване и поддържане на растителността.

Необходима е ревизия и възстановяване на съществуващата напоителна система и изготвяне на проекти за нейното доразвитие и разширяване.

1.22.2.2. Оценка на дейностите по ползване на ресурсите

Независимо от статута на територията – парк за широко обществено ползване - до прекатегоризирането ѝ в защитена, са се констатирани нарушения свързани с неконтролирана коситба, изнасяне на суха и паднала дървесина. Понастоящем няма констатирани съществени нарушения. Ползване на ресурси, други освен рекреационното ползване на терена в момента не се извършват. В територията има голямо видово разнообразие от лечебни растения, но количествата им са прекалено малки, за да бъдат събирани, камо ли използвани със стопански характер.

1.22.3. Собственост

Интересите на собствениците и ползвателите на имотите в защитената територия не се нарушават. Основната част от територията е публична общинска собственост, което напълно съответства на характера на територията. До момента няма постъпили жалби или оплаквания от собственици или ползватели на обекти в района, които да показват някакъв вид нарушаване на техните интереси.

1.22.4. Управление

- В ПЗ съществуват задоволителни взаимовръзки на координиращи, контролни и пряко управленски дейности.
- Не са достатъчно развити и обезпечени с щатни бройки за изпълнение на управленските дейности в администрацията на района.
- Персоналът на Община Пловдив натоварен с дейностите по управление на защитената територия има нужната квалификация, но се налага да съчетава тези си дейности с всички останали свои задължения
- Липсва специализирано звено, ангажирано единствено с управление на защитените територии.
- Финансовото обезпечаване на дейностите отнасящи се до защитената територия е недостатъчно за ефективно съвременно управление
- Нормативната уредба (ЗЗТ, Наредбата за изготвяне на ПУ) предоставя възможност за участие на всички местни органи и обществеността при обсъждането и вземането на решенията, свързани с управлението на природната забележителност

1.22.5. Формиране на основните и на специфичните проблеми на територията

Основният проблем на Защитената територия е недостатъчното финансиране на дейности по поддръжка на защитената територия и недостатъчния управленски и оперативен персонал, който да бъде ангажиран само с управление на трите природни забележителности в града. Последствията от това са:

- Загуба и неефективно ползване на рекреационните потенциали на защитената територия.

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

- Загиване на част от растителността, самонастаняване на рудерални видове.
- Разрушаване на съществуващата алейна мрежа и парково оборудване

Специфичните въздействия, възникнали в резултат на посочените основни проблеми са следните:

- Протичащ процес на смяна на едификаторите – характерни за територията растителни видове, особено във високата част и на подмяна с производен тип.
- Подмяна на типичните видове с ксерофити, хелиофити и рудерали.
- Намаляваща численост на редките и защитени видове и угнетеното им състояние.
- Недостатъчна информираност на обществото за проблемите и значението на защитените територии.
- Риск от срутищна активност (основно в южната част).

1.23. Потенциална стойност на защитената територия

ПЗ „Хълм на Освободителите” притежава следните достойнства, съставляващи неговата потенциална стойност, като защитена територия:

- Един от основните градообразуващи фактори и символ на гр. Пловдив
- Основен елемент на неговата идентичност
- Уникално геоморфоложко образование
- Недооценен рекреационен ресурс
- Най-съществена част от зелената система на град Пловдив
- Находище на редки и защитени растителни видове
- Богато разнообразие на флористични видове
- Възможност за научно-изследователски програми и дейности
- Местоположение на обекти на културно историческото наследство от национално значение
- Паметник на градинско – парковото изкуство.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

1.24. Оценка на постигането на целите и изпълнението на режимите и задачите, разписани в части 2, 3 и 4 на Плана за управление от 2003 г.

Дейност/програма/мероприятие, предвидено с ПУ от 2004 г.	Информация за изпълнението
ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ (Раздел 2)	
2.1.1. Възстановяване на естествената растителност на хълма	Дейността е частично изпълнена, до толкова до колкото не са допускани намеси и мероприятия, които да унищожат съществуващата естествена растителност (вж долната точка). Все още се срещат, обаче, типични инвазивни видове, които биха могли сериозно да увредят структурата на съобществата и да доведат до подтискане и дори до изчезване на съществуващата растителност.
а. В разкритите участъци с концентрация на редки, защитени и “червен” растения и елементи на естествената растителност да не се допуска намеса и провеждане на мероприятия, които биха довели до нарушаване на съществуващото екологическо равновесие и безвъзвратното им унищожаване;	Мероприятието е изпълнено. Наложените ограничения са спазвани.
б. Да се направят опити за възстановяване на редки, унищожени видове по хълма (пр. <i>Silene lichenfeldiana</i> , румелийско карамфилче - <i>Dianthus rumelicus</i> и др.);	Не е известно да са правени такива опити. Мярката следва да остане и в следващия планов период, тъй като има необходимост от нея.
с. Саниране и отстраняване на безвъзвратно загиналата растителност;	Мярката се изпълнява на периодичен принцип – това е част от дейностите по поддръжка на парка. Мярката следва да остане и в новия планов период.
д. Подмяна и внасяне на нови декоративни дървета и храсти в “парковата зона” но не стихийно, кампанийно само с наличния посадъчен материал, а с видове характерни за конкретната територия и доказали адаптивните си възможности (пр.	Мярката се изпълнява на периодичен принцип – това е част от дейностите по поддръжка на парка. Може да остане и в новия планов период.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Дейност/програма/мероприятие, предвидено с ПУ от 2004 г.	Информация за изпълнението
Лириодендрон, Кладрастис лутеа, магнолии, хамаеципарис и др.)	
е. Подмяна на преобладаващите издънкови насаждения в “лесопарковата” част - резултат от подивяването на растителността и липсата на грижи, чрез внасяне на характерните за територията дървесни и храстови видове, треви и цветя, доказали във времето приспособимостта си към условията на хълма;	Мярката е частично изпълнена, но следва да остане и за следващия програмен период, тъй като има нужда от нея.
f. Отстраняване на антропофитните елементи (плевели и бурени);	Мярката се изпълнява на периодичен принцип – това е част от дейностите по поддръжка на парка. Мярката следва да остане и в новия планов период.
g. Внимателен анализ на настанените “чужди” на естествената флора елементи и при необходимост - отстраняването им;	Свързано е с предходната мярка. Изпълнява се на аналогичен принцип.
h. Създаване на благоприятни условия за развитието на растителността;	Мярката е част от дейностите по поддръжка на парка. Изпълнява се постоянно.
i. Възстановяване и доразвитие на напоителната система, тъй като основен проблем на територията е липсата на напояване;	Мярката е частично изпълнена – водопроводът е възстановен, но следва да остане и в новия планов период, тъй като има необходимост от доразвиване на мрежата.
j. Прилагане на противоерозионни мероприятия - укрепване на склоновете, залесяване с подходящи за територията растителни видове;	Не е известно да са правени такива опити през последните години. Мярката следва да остане и в следващия планов, тъй като има необходимост от нея.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Дейност/програма/мероприятие, предвидено с ПУ от 2004 г.	Информация за изпълнението
к. Внасяне на почва – на местата където ерозията безвъзвратно е унищожила почвената покривка;	Мярката е част от дейностите по поддръжка на парка. Мярката следва да остане и в новия планов период.
l. На второ място, но не по време, идва необходимостта от възстановяване на елементите на парковата инфраструктура – алеите, пътеките, площадките, пейките и т.н., за да възвърне хълма онази привлекателност, която винаги е имал за хората.	Мярката е частично изпълнена –алеите и инфраструктурата са възстановени, особено в парковата част, но следва да остане и в новия планов период, тъй като има необходимост от възстановяване на други алеи и стълбища, които не са в добро състояние.
m. Всички тези мероприятия, естествено трябва да се предхождат от изготвянето на съответните проекти, които да се подлагат на широко обществено обсъждане и привличане на различни специалисти.	Липсва информация
ПОДЦЕЛИ (Раздел 2)	
п. Създаване на съответен административен орган, който да е отговорен за изпълнението на задачите и в чийто прерогативи е управлението, развитието и опазването на защитената територия;	Със заповед на Кмета на Община Пловдив е създадено оперативно звено със служители на Община Пловдив, на охранителната фирма и на ОП „Градини и паркове”. Въпреки това самостоятелен орган, който да отговаря само за управлението на защитените територии до момента няма създаден. Мярката може да остане и в следващия планов период.
о. Включване при вземането на решения за развитието на територията, както и при тяхната реализация на гражданското общество, чрез различни форми на участие - граждански сдружения, обществени форуми за обсъждане на проблемите, пряко участие във възстановителни работи на обществени начала и особено при опазването и защитата на територията;	Нормативната уредба (ЗЗТ, Наредбата за изготвяне на ПУ) предоставя възможност за участие на и обществеността при обсъждането и вземането на решенията, свързани с управлението на природната забележителност в етапа на изготвяне на Планове за управление. Обществеността е ангажирана по различни начини от община Пловдив – напр. при неколккратно организирани доброволчески почиствания на хълмовете (със сътрудничеството

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Дейност/програма/мероприятие, предвидено с ПУ от 2004 г.	Информация за изпълнението
	на НПО), също и чрез изготвянето и раздаването на брошури, плакати и др.
р. Създаване на информационен център, който да информира чрез специализирани образователни и разяснителни програми, популяризиращи значението на хълма, неговата роля в градския организъм, да запознава с характерните за хълма защитени и редки растителни видове, да запознава посетителите на територията със специфичните изисквания при ползването на защитената територия;	Липсва информация това да е извършено. Мярката може да остане в следващия планов период.
q. Маркиране на защитените, редките и екзотични видове по подходящ създаващ респект начин;	Липсва информация това да е извършено. Сложени са табели в близост до входовете на ПЗ, които дават информация за това кои са защитените видове. Независимо от това следва да се добавят и информационни табели или по друг начин да се означат местата, където биха могли да се наблюдават консервационно значими или екзотични видове или характерни техни местообитания.
г. Създаване на подходяща по форма организация (общество, фондация) за набиране на допълнителни средства за реализация на предвидените мероприятия;	Липсва информация това да е извършено. Мярката може да остане и в следващия планов период.
s. Създаване на “екологична полиция” със съответните правомощия, която да следи и санкционира всякакви нарушения на статута на защитената територия;	Липсва информация това да е извършено. За оптимизиране на дейността може да се проведат обучения на охранителите, които понастоящем охраняват парка, за предмета и целите на защитената територия, за това кои са уязвимите обекти и кои дейности представляват по-голям риск.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Дейност/програма/мероприятие, предвидено с ПУ от 2004 г.	Информация за изпълнението
Раздел 4 Оперативни задачи и предписания за опазване и ползване	
4.1.1. Възстановяване на растителните съобщества в отделните зони, при съобразяване със спецификата им	
4.1.1.1. В парковата зона – при внимателен подбор, могат да се внасят видове (дървесни, храсти, цветя) с високи декоративни качества, с които да се подменят съществуващите в лошо състояние.	Мярката е изпълнена. Това е част от дейностите по поддръжка на парка, може да остане и за следващия период.
4.1.1.2. В лесопарковата зона –след внимателен анализ на съществуващата растителност е необходимо на първо място саниране на загиналата и в лошо състояние растителност.	Мярката е изпълнена. Това е част от дейностите по поддръжка на парка, може да остане и за следващия период.
4.1.1.3. Във високата зона – на скалите намесата трябва да бъде изключително внимателна и ограничена.	Изискването е спазено, реализираните дейности в тази зона са ограничени.
4.1.1.4. В зоната на паметниците, човешката намеса още от построяването им е много силна. Оформената вече среда би следвало да запази характера си.	Изискването е спазено.
4.1.2. Възстановяване на алейната мрежа, местата за отдих, детските площадки, съоръженията, белведерните площадки.	
Първа – “паркова зона”	
4.1.2.1. В “парковата” – първа зона, не е необходимо изграждане на нова алейна мрежа.	Изискването е спазено.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Дейност/програма/мероприятие, предвидено с ПУ от 2004 г.	Информация за изпълнението
4.1.2.2. От основен ремонт се нуждае площадката с пъралките.	Липсва информация за реализирани дейности в тази зона. Мярката може да остане и за следващия планов период.
4.1.2.3. Алейната мрежа се нуждае от възстановяване.	Мярката е изпълнена.
4.1.2.4. Цялото парково осветление се нуждае от ремонт и подмяна на осветителните тела.	Мярката е изпълнена.
4.1.2.5. От основно почистване се нуждае зоната около летния театър.	Мярката е изпълнена.
4.1.2.6. В зоната е необходима основна ревизия на ВиК инфраструктурата	Мярката е изпълнена.
Втора – “Лесопаркова зона”	
4.1.2.7. Възстановяване на алейната мрежа	Мярката е изпълнена частично. Все още има алеи в лошо състояние. Мярката може да остане за новия планов период.
4.1.2.8. Възстановяване на обектите на социалната инфраструктура (р-т Голям Бунарджик)	Мярката не е изпълнена. Касае обект частна собственост. Мярката може да остане за новия планов период.
4.1.2.9. Възстановяване на алейното осветление	Мярката е част от дейностите по поддръжка. Може да остане и за новия планов период.
4.1.2.10. Възстановяване и разширяване на напоителната система	Мярката е изпълнена частично. Може да остане и за новия планов период.
4.1.2.11. Изготвяне на ТИД и проект за напояване на растителността.	През 2009 г. е окончателно приет от всички имащи отношение служби в Община Пловдив и държавни институции технически инвестиционен проект за обект: „Подобряване на екологичната и

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Дейност/програма/мероприятие, предвидено с ПУ от 2004 г.	Информация за изпълнението
	рекреационна среда на гр. Пловдив – парк „Хълм на Освободителите”; Подобект: Рехабилитация и възстановяване на парка „Хълм на Освободителите”, в части: Паркоустройство и благоустройство, ЕЛ, В и К, Геодезия, Пътна, ПБЗ. Община Пловдив е кандидатствала за техническа помощ за изпълнението на проекта от Европейския фонд за регионално развитие. Проектът до момента не е получил финансиране.
Трета „Висока” зона	
4.1.2.12. Възстановяване на алеината мрежа в зоната	Липсва информация за изпълнението. Има нужда мярката да остане и за новия период.
4.1.2.13. Ревизия и конструктивно заключение на подпорните стени	Липсва информация за изпълнението. Има нужда мярката да остане и за новия период.
4.1.2.14. Укрепване на скалните масиви	На база предварителни проучвания за най-опасните места по Пловдивските хълмове (инж. Б. Тодоров и колектив, 1998) е изготвен проект за Укрепване на опасните места по Пловдивските хълмове. Проектът е съгласуван от МОСВ с писмо с изх. № 08-00-737/09.08.2002 г. и е реализиран приблизително две години по-късно – през 2004 г. Изразходени са близо 900 000 лв. от правителствена комисия за защита на населението от бедствия, аварии и катастрофи. Извършено е укрепване на скалата под къщата с купола на Трихълмието и Дяволската стена над църквата св. Мина (Бунарджика). В периода 2009 - 2010 г. са изготвени геодезични заснемания и проекти за укрепване на опасни участъци по хълмовете, по-късно интегрирани в един общ проект: „Укрепване на трихълмието, източната страна на тунела, над ул. „Д-р Вълкович” № 15-17, укрепване хълм „Бунарджика”, под ул. „Поп Харитон”, укрепване на ул. „Дондуков-Корсаков” (Данов хълм), р-н „Централен”, гр.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Дейност/програма/мероприятие, предвидено с ПУ от 2004 г.	Информация за изпълнението
	Пловдив. . Проектът е съгласуван от РИОСВ с писмо с изх. № ОВОС-530/12.08.2010 г., но за съжаление до момента не е одобрен за финансиране (такова е търсено по европейски програми) и по него няма реализирано изпълнение.
4.1.2.15. Освен ремонтни дейности, тук не се допуска ново строителство.	Ограничението е спазено.
Четвърта “Мемориална” зона	
В зоната, както и в по целия хълм липсват пейки. От възстановяване се нуждае парковото осветление. Необходима е ревизия на ВиК мрежите и на системата за напояване. Необходим е основен ремонт и пускане отново в действие на съществуващата тоалетна.	Мерките са част от дейностите по поддръжка, могат да останат и за следващия планов период.
Раздел 4.2. Програми	
4.2.1. Програма за паспортизация	Извършена е паспортизация.
4.2.2. Програма за информационно осигуряване	Мероприятието е изпълнено. През 2005 г. на основание влезли в сила Планове за управление на трите защитени територии е възложено „Разработване на програмен продукт за специализирана карта за управление на защитените територии на гр. Пловдив”. Тази специализирана карта е надградена и понастоящем в нея се съхраняват база данни за паспортите на зелените площи не само на територията на Пловдивските хълмове, а и на всички зелени площи публична-общинска собственост. Информационната система „Зелена система и Защитени територии” представлява програмен продукт, разработен на базата на CADIS, в който върху основа от актуална кадастрална

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Дейност/програма/мероприятие, предвидено с ПУ от 2004 г.	Информация за изпълнението
	информация е разработен допълнителен слой „Зелена система и защитени територии”. В този слой се са въведени данните от извършените по-рано паспортизации на едроразмерната растителност, както и данни за парковата инфраструктура. За съжаление форматът на цифровите данни в тази информационна система и самата ѝ структура е направена във вид, в който е несъвместима с всички други, използвани в практиката инструменти за работа с географски информационни системи, което прави използването им в практиката (като например за разработването на настоящия план за управление) изключително трудоемка задача.
4.2.3. Програма за изработване на кадастрален план	Обектът съществува в кадастралната карта на града.
4.2.4. Програма за бази данни Важна стъпка след геодезическото заснемане е обвързването на “графичната” - кадастралната информация с “функционалната” – от паспортизацията информация и представянето ѝ в единна работна среда. За това също е необходима съответна програма	Мярката е изпълнена. Виж по-горната точка.
4.2.5. Програма за възстановяване на растителността	Мероприятието е изпълнено. През 2005 г. е изготвена и поетапно изпълнена „План-програма за планиране и осъществяване на дейности по поддържане и развитие на зелената система на община Пловдив -район Централен, План за действие 2005-2008”. Предвидените в нея дейности, касаещи възстановяването и поддръжката на растителността на хълма включват, както следва: 1. Приоритетни / неотложни / мерки за подобряване състоянието на зелените площи:

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Дейност/програма/мероприятие, предвидено с ПУ от 2004 г.	Информация за изпълнението
	Извеждане на санитарни сечи и подновяване на растителността на Пловдивските хълмове, заложи в "Плановете за управление на защитените територии". Ежегодни залесителни мероприятия - засаждане на дървесна и храстова растителност. Системност в провеждането на основните дейности по поддържане на зелената система: нови засаждания, зацветяване, поддържане на фитосанитарното състояние на дървесната растителност, коситби, поливане, растителна защита и др. Основни ремонти на помпените станции и поливни водопроводи. Основни ремонти на парковите съоръжения. ... А. Плануване и реализация на заложените мероприятия и дейности в "програмата за спешни действия" в утвърдените от МОСВ Планове за управление на защитените територии. <u>1. Защитена територия"Хълм на Освободителите"</u> Санитарно прочистване на хълма от напълно или частично суха дървесна и храстова растителност и гниеца дървесна маса. Възстановяване и поддържане на растителността: в парковата зона- внасяне на дървета и храсти с високи декоративни качества; в лесопарковата част- внасяне на харктерни за тази част растителност. Изпълнение на ремонтни дейности по настилките; отремонтване увредени участъци от бордюри, каменни стълбища, подпорни и декоративни зидарии. Почистване от саморасла растителност на площадките за отдиш и наблюдение и внасяне на нови градински пейки на подходящи

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Дейност/програма/мероприятие, предвидено с ПУ от 2004 г.	Информация за изпълнението
	места. Ремонт на детска площадка и подмяна на детски съоръжения с нови. Възстановяване на помпено съоръжение.
4.2.6. Програма за напоителна система	Мероприятието е частично изпълнено, вж текста по-горе.
4.2.7. Програма за борба с ерозията Проблем на територията е ерозията по нейните склонове. Необходимо е изготвянето на специализирана програма за нейното ограничаване и предотвратяване. Специален раздел от тази програма следва да третира установените опасни места по склоновете – срутищата и свлачищата.	Мероприятието е частично изпълнено. вж. текста по-горе.
4.2.8. Програма за парково обзавеждане	Мероприятието е частично изпълнено. вж. текста по-горе
4.2.9. Програма за развитие на техническата инфраструктура	Мероприятието е частично изпълнено. вж. текста по-горе
4.2.10. Програма за изграждане на информационен център	Липсва информация това да е извършено. Мярката може да остане в следващия планов период.
4.2.11. Научно – изследователски програми Бунарджика е една прекрасна естествена лаборатория за научни изследвания и учебна дейност на открита. Една поредица от програми в тази насока също има важно значение.	Липсва информация.
4.2.12. Програма за мониторинг За реализирането на предходната програма и за постигането на общите цели, важна предпоставка е мониторингът на защитената територия. Необходимо е да се изготви съответната програма, в	Липсва информация.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Дейност/програма/мероприятие, предвидено с ПУ от 2004 г.	Информация за изпълнението
която да се опишат конкретните изисквания, за провеждане на наблюденията, техния вид и необходимото оборудване и специалисти за изпълнението им.	
4.2.13. Други програми В процеса на обществените обсъждания на Плана за управление, възникна идеята са оформяне на открита експозиция на археологически находки разкрити в Пловдив. Такава експозиция е една от предпоставките за включване на Бунарджика в маршрутите на културния туризъм. Програмата обхваща прецизиране на културно-историческото и археологическото наследство и възможностите за експониране на тази част от него, която не може да бъде експонирана на местата където е открита. В програмата могат да се разработят маршрути и тематични кътове свързани с отделни периоди от историческото развитие на Пловдив и откритите находки.	Липсва информация.
Раздел 4.3. ПРОЕКТИ	
4.3.1. Подробен устройствен план	Мярката е изпълнена, въпреки че отделни планове за отделните зони не са правени. Територията има изготвен общ ПУП - Подробен паркоустройствен план, приет през 2009 г. с Решение №169/ПРОТОКОЛ №9/14.05.2009 г. на Общински съвет – Пловдив. Подробният устройствен план регламентира конкретните режими във всяка от 4-те устройствени зони на Плана за управление.
4.3.2. Подробен паркоустройствен проект за I – “паркова зона”	
4.3.3. Подробен паркоустройствен проект за II – “лесопаркова зона”	
4.3.4. Подробен паркоустройствен проект за III – “висока зона”	
4.3.5. Подробен паркоустройствен проект за IV – “мемориална зона”	

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

ЧАСТ 2: ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ И ОГРАНИЧЕНИЯ

2.1. Дългосрочни цели

Определянето на дългосрочните цели и ограничения е направено съгласно изискванията на Закона за защитените територии и приетата система за категоризация на Международния съюз за защита на природата IUCN.

Съгласно чл. 23., ал. 2 от Закона за защитените територии „Природните забележителности се управляват с цел запазване на техните естествени особености”. Природните забележителности се обявяват с прилежаща територия, необходима за опазването им.

Съгласно “Насоки за управленски категории защитените територии” (IUCN) Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик) попада в **Категория III Природен паметник/природна забележителност: защитена територия, управлявана главно с цел съхраняване на специфични природни дадености**. По дефиниция тази категория включва територии, притежаващи една или повече специфични природни дадености или природни/културни особености, които имат изключителна или уникална стойност поради своята рядкост, представителност, естетически качества или културна значимост.

Целите на управление на тази категория защитени територии са:

- Опазване или съхраняване за вечни времена на изключителни природни дадености поради тяхната природна значимост, уникални или представителни качества и/или духовно съдържание;
- Доколкото е съвместимо с горепосочената цел, осигуряване на възможности за изследователска дейност, образование, разбиране и обществено признание;
- Елиминиране и съответно предотвратяване на ползването или на дейностите, противоречащи на целите на обявяването; и
- Облагодетелстване на местното население с такива ползи, които са съвместими с другите цели на управление.

Основният принцип при определяне на дългосрочните цели, е територията да бъде управлявана по такъв начин, че спазвайки българското законодателство да се осигурява опазване и поддържане на природните дадености и културни особености в дългосрочен план.

Идентифицирани са главните цели на управление на защитената територия, в съответствие с нормативните изисквания, направената оценка и изискванията посочени в Заповедите за обявяване на защитената територия.

2.1.1. Определяне на главните цели

На база констатациите и оценките направени до тук, както и на база нормативните изисквания (вкл. на заповедите за обявяване и промяна на режима в защитената зона) главните цели, към постигането на които трябва да се насочат управленските решения и дейности в следващия 10 годишен планов период могат да се формулират, както следва:

Главна цел 1. **Възстановяване, поддържане и опазване на естествената растителност на хълма**

- Възстановяване на съобщества на естествени за района видове и поетапна подмяна на инвазивните растения с местни такива. Ползването на екзотични видове се

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

допуска в ниската „обслужваща“ част на хълма след изготвяне на ландшафтен проект, по който следва да се вземе и становището на специалист ботаник и/или фитоценолог.

Главна цел 2. Опазване, поддържане и възстановяване на находища и популации на консервационно-значими видове

- Опазване и мониторинг на находищата на консервационно значими растителни видове, почистване на разрастналите се около тях храсти, плевелни и/или рудерални видове и възстановяване на популациите на унищожени вече находища (напр. *Silene larchenfeldiana*, *Dianthus rumelicus* и др.) чрез засаждане и проследяване на развитието им.
- Опазване на типични местообитания на консервационно значими видове птици и бозайници, чрез създаване на условия за тяхното обитаване на хълма (поставяне на къщички за прилепи и за птици, запазване на типични хабитати).

Главна цел 3. Опазване и съхранение на естественото състояние и целостта на ландшафта

- Опазване на скалния ландшафт от саморазрушаване поради ерозия или поради антропогенна намеса. Следва да се реализира изготвеният проект за укрепване на активните срутища и да се направи цялостно проучване на всички актуални рискове от свличане или срутване на скален материал, след което да се направи програма за реализиране на необходимите укрепителни дейности, като за най- спешните обекти, следва да се предвидят най-кратки срокове. Дейностите по укрепване следва да се реализират с възможно най-малка промяна по тялото на скалните масиви, а всеки изготвен проект следва да се съгласува с органите на МОСВ по реда на Глава 6 от Закона за опазване на околната среда.

2.1.2. Определяне на второстепенните цели

Второстепенна цел 1. Постепенна подмяна на инвазивните видове

- Постепенна подмяна на инвазивните и неприсъщите за района видове с местни видове като: летен дъб, полски клен, явор, мекиш, липа, ясен, калина, както и люляк, смрадлика, див рошков, хинап, червена хвойна, кукуш, копривка и др.

Инвазивните видове представляват сериозна и постоянна заплаха за естественото биоразнообразие, тъй като са изключително конкурентноспособни в естествените местообитания на местните видове, поради невзискателността си и способността си да се приспособяват към разнообразни екологични условия. Широкото и бързото им разпространение може да доведе до изчезване на естествените и по-редките видове.

Второстепенна цел 2. Реинтродукция на редки и защитени видове

- Реинтродукция на защитения вид атинска мерендера (*Merendera attica*) в унищожените му находища на територията на хълма. За целта може да се използва посадъчен материал напр. от находищата му в Средни Родопи. При необходимост да се възстановят популациите и на други видове, в случай, че броят на видовете в находищата им започнат да намаляват драстично.

Задачата следва да се постави на ботаник и/или фитоценолог, който да осигури посадъчния материал и да разпише кратка инструкция за служителите от ОП „Градини и паркове“, които ще се грижат за насаждението.

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

Второстепенна цел 3. Подмяна на преобладаващите издънкови насаждения в “лесопарковата” част

- Подмяна на преобладаващите издънкови насаждения в лесопарковата част, резултат от подивяването на растителността и липсата на грижи, чрез внасяне на характерните за територията дървесни и храстови видове, треви и цветя, доказали във времето приспособимостта си към условията на хълма.

Второстепенна цел 4. Създаване на благоприятни условия за развитието на естествената растителност

- Саниране и отстраняване на загинала растителност – *мярката следва да се изпълнява на периодичен принцип, като част от дейностите по поддръжка на парка.*
- Рехабилитация и доразвиване на напоителната система в парковата, лесопарковата и мемориалната зона.
- Внасяне на почва на местата в южната, мемориалната и лесопарковата зона, където ерозията безвъзвратно е унищожила почвената покривка.
- Отстраняване на антропофитните елементи (плевели и бурени) – *внимателен анализ на настанените “чужди” на естествената флора елементи и при необходимост - отстраняването им.*
- Забрана за събирането на лечебни растения и други растителни ресурси – *необходимо е поради прекалено малките количества в находищата им.*

Второстепенна цел 5. Прилагане на противоерозионни и противосрутищни мероприятия

- Укрепване на склоновете, залесяване с подходящи за територията растителни видове;
- Предприемане на мерки за борба със срутищата – *маркиране на опасните места, разработване на проекти и предприемане на съответните укрепителни мероприятия.*

Второстепенна цел 6. Създаване на условия за устойчив туризъм;

- Възстановяване на елементите на парковата инфраструктура
- Инфраструктурно осигуряване на парка (ВиК и Ел) и обектите в него
- Реализиране на познавателни маршрути (пешеходни и непешеходни)
- Възстановяване и поддръжка на водните ефекти в ниската и лесопарковата част
- Възстановяване на заведения за обществено обслужване в ниската, лесопарковата и мемориалната част
- Създаване на информационен център с постоянен персонал (вкл. гид или гидове, обслужващи познавателните маршрути)

Второстепенна цел 7. Създаване на условия за развитие на научни и образователни дейности

- Поставяне на информационни табели информиращи за статута на обекта и природозащитните цели
- Маркиране на познавателни маршрути
- Оборудване на маршрутите с опознавателни табели на местата където биха могли да се наблюдават конзервационно - ценни видове

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

- Организиране на мониторинг на конзервационно значимите видове.

Второстепенна цел 8. Институционално развитие

- Създаване на самостоятелна структура в рамките на Община Пловдив, която да е ангажирана само и единствено със задачите по управление и опазване на природните забележителности Данов хълм, Младежки хълм и Хълм на Освободителите (Бунарджик).
- Развиване възможностите за привличане и работа с доброволци не само за почистване на природната забележителност, но и при дейности по опазване и поддръжка.
- Би могло да се направи договорка с Биологически факултет на Пловдивския Университет и/или с Аграрния факултет техни студенти да участват в мониторинга на конзервационно значимите видове като форма на практическо знаятие.
- Уточняване на границите на защитената територия в процедура по реда на Глава 3 от Закона за защитената територии с цел изключване на несвойствени обекти (напр. части от улици и жилищни сгради) и - изработване и утвърждаване по реда на Глава 3 от ЗЗТ на актуална схема на границите на защитената територия, включваща опис на координатите на точките, които ги определят.

2.2. Ограничения

Постигането на посочените главни и второстепенни цели зависи от множество фактори на средата (от естествен или антропогенен произход), които както могат да стимулират тяхното осъществяване, така и да ограничат постигането им.

Ограниченията и заплахите за постигане на главните и второстепенни цели, съответстват на направените констатации и оценки. Оценката е направена като се използват един или свободно съчетание на подходящи критерии. Използвана е следната скала:

Високо	За вид/ове/	Потенциално
Средно	За хабитат/и/	Повсеместно
Ниско	За хората	Локално

По-долу са представени основните фактори (тенденции), които потенциално биха могли да окажат влияние на изпълнението на целите, идентифицирани в процеса на изготвяне на настоящия план за управление.

2.2.1. Тенденции от естествен характер

2.2.1.1. Промени в климата, почвите, хидроложкия режим

Глобалните промени на климата са трайна тенденция, водеща до въздействия в световен мащаб и съответно локалните условия на средата. Води и до промяна в климатичните и почвените условия, хидроложкия режим и другите абиотични компоненти на средата. При трайно проявление може да настъпи промяна във видовия състав, намаляване и дори изчезване на конзервационно значими видове и хабитати. Явлението има негативно въздействие върху горското стопанство, развитието на екологичния туризъм и други фактори за развитие на територията. По този начин се ограничава постигането на основните цели, свързани с опазването на конзервационно значимите видове и местообитания. Факт е също така и, че проявленията на глобалните климатични промени на място могат да се

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

изразят най-вече в продължителни проливни дъждове или в продължителни засушавания. От тези две явления по-рисково в случая е засушаването, но и то може да бъде преодоляно сравнително лесно поради наличието на водопровод осигуряващ достъп до вода за поливане, особено след неговата реконструкция и доизграждане на поливните системи.

Вид цел / №	Описание на целта	Степен на въздействие	Обект на въздействие	Обхват на въздействие
Главна цел 1.	Възстановяване, поддържане и опазване на естествената растителност на хълма	Ниско	Видове и Хабитати	Потенциално повсеместно в ЗТ
Главна цел 2.	Опазване, поддържане и възстановяване на находища и популации на консервационно-значими видове	Ниско	Видове	Потенциално повсеместно в ЗТ
Главна цел 3.	Опазване и съхранение на естественото състояние и целостта на ландшафта	Ниско	Видове и Хабитати	Потенциално повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 1.	Постепенна подмяна на инвазивните видове	Средно <i>един от инвазивните видове (опунция) е изключително сухоустойчив</i>	Видове и Хабитати	Потенциално повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 2.	Реинтродукция на редки и защитени видове	Средно	Видове и хабитати	Локално
Второстепенна цел 3.	Подмяна на преобладаващите издънкови насаждения в “лесопарковата” част	Средно	Видове и Хабитати	Потенциално повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 4.	Създаване на благоприятни условия за развитието на естествената растителност	Средно	Видове и Хабитати	Потенциално повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 5.	Прилагане на противоерозионни и противосрутищни мероприятия	Ниско	Видове и хабитати	Потенциално повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 6.	Създаване на условия за устойчив туризъм	Ниско	За хората	Потенциално повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 7.	Създаване на условия за развитие на научни и образователни дейности	Ниско	За хората	Потенциално повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 8.	Институционално развитие	Ниско	За хората	Потенциално повсеместно в ЗТ

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

2.2.1.2. Природни бедствия (пожари и други)

Пожарите са едни от основните причини, които могат да доведат до значителни загуби на биологично разнообразие. Други природни бедствия, които могат да окажат влияние върху биологичното разнообразие и да доведат до неизпълнение на целите на природната забележителност са ветровали, ветроломи, снеговали, снеголоми, смерч и други.

Вид цел / №	Описание на целта	Степен на въздействие	Обект на въздействие	Обхват на въздействие
Главна цел 1.	Възстановяване, поддържане и опазване на естествената растителност на хълма	Високо	Видове и Хабитати	Потенциално, Повсеместно в ЗТ
Главна цел 2.	Опазване, поддържане и възстановяване на находища и популации на консервационно-значими видове	Високо	Видове	Потенциално, Повсеместно в ЗТ
Главна цел 3.	Опазване и съхранение на естественото състояние и целостта на ландшафта	Високо	Видове и Хабитати	Потенциално, Повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 1.	Постепенна подмяна на инвазивните видове	Високо	Видове и Хабитати	Потенциално, Повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 2.	Реинтродукция на редки и защитени видове	Високо	Видове и хабитати	Локално
Второстепенна цел 3.	Подмяна на преобладаващите издънкови насаждения в “лесопарковата” част	Високо	Видове и Хабитати	Потенциално повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 4.	Създаване на благоприятни условия за развитието на естествената растителност	Високо	Видове и Хабитати	Потенциално, Повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 5.	Прилагане на противоерозионни и противосрутищни мероприятия	Ниско	Видове и хабитати	Потенциално, Повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 6.	Създаване на условия за устойчив туризъм	Средно до Високо	За хората	Потенциално, Повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 7.	Създаване на условия за развитие на научни и образователни дейности	Средно до Високо	За хората	Потенциално, Повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 8.	Институционално развитие	Ниско	За хората	Потенциално, Повсеместно в ЗТ

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

2.2.1.3. Междувидова конкуренция и сукцесия

Естественият характер на територията и сега е силно повлиян от човешкия фактор. Коренната растителност е запазена в много малка степен, главно в южната част на хълма. От общо установените 330 вида на територията на Хълма на Освободителите (Бунарджик) 13 вида са инвазивни, което свидетелства за силната деградация на растителната покривка. Инвазивните видове представляват сериозна и постоянна заплаха за естественото биоразнообразие, тъй като са изключително конкурентноспособни в естествените местообитания на местните видове, поради невзискателността си и способността си да се приспособяват към разнообразни екологични условия. Широкото и бързото им разпространение е резултат от тяхната биология – образуват обилно семена с голяма жизненост, която запазват с години, имат ефективни механизми за разпространение и нарастват бързо. Хибридизират се с близки родственици от естествено разпространените видове и водят до сукцесия и изчезване на редките местни видове.

Вид цел / №	Описание на целта	Степен на въздействие	Обект на въздействие	Обхват на въздействие
Главна цел 1.	Възстановяване, поддържане и опазване на естествената растителност на хълма	Високо	Видове и Хабитати	Потенциално, Повсеместно в ЗТ
Главна цел 2.	Опазване, поддържане и възстановяване на находища и популации на консервационно-значими видове	Високо	Видове	Потенциално, Повсеместно в ЗТ
Главна цел 3.	Опазване и съхранение на естественото състояние и целостта на ландшафта	Високо	Видове и Хабитати	Потенциално, Повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 1.	Постепенна подмяна на инвазивните видове	Високо	Видове и Хабитати	Потенциално, Повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 2.	Реинтродукция на редки и защитени видове	Високо	Видове и хабитати	Локално
Второстепенна цел 3.	Подмяна на преобладаващите издънкови насаждения в “лесопарковата” част	Високо	Видове и Хабитати	Потенциално повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 4.	Създаване на благоприятни условия за развитието на естествената растителност	Високо	Видове и Хабитати	Потенциално, Повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 5.	Прилагане на противоерозионни и противосрутищни мероприятия	Ниско	Видове и хабитати	Потенциално, Повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 6.	Създаване на условия за устойчив туризъм	Средно до Високо	За хората	Потенциално, Повсеместно в ЗТ

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

Вид цел / №	Описание на целта	Степен на въздействие	Обект на въздействие	Обхват на въздействие
Второстепенна цел 7.	Създаване на условия за развитие на научни и образователни дейности	Средно до Високо	За хората	Потенциално, Повсеместно в ЗТ
Второстепенна цел 8.	Институционално развитие	Ниско	За хората	Потенциално, Повсеместно в ЗТ

2.2.2. Тенденции от антропогенен характер

2.2.2.1. Прекомерно ползване на ресурсите

Прекомерното ползване на ресурси като например събиране на лечебни растения или събиране на флористични материали за научни и др. колекции могат да увредят състоянието на популациите на някои от по-редките видове. Това може да окаже влияние само върху някои видове без да повлияе цели хабитати. Определя се като локално. Като степен се определя като високо, тъй като повечето от уязвимите видове са с висок консервационен статус. Предвид това считаме, че е редно да се забрани събирането на лечебни растения или техни части, а за събиране на видове за научни колекции, това да се позволява само след съгласуване със звеното в Община Пловдив, управляващо защитената територия.

2.2.2.2. Ерозия

Почвената ерозия има потенциал за вредно въздействие върху някои от растителните видове, най-вече по места близо до скалистите масиви, където почвата е по-плитка. Въздействието, обаче може да се определи като преобладаващо средно по степен, тъй като проявленията могат да бъдат само локални, без да се засегнат цели популации на видове или цели хабитати. Предвидено е да се внася почва на такива места, за да се преодолеят отрицателните въздействия.

2.2.2.3. Нарушаване на ландшафта;

Антропогенното нарушаване на ландшафта е дейност, която е изрично забранена в режима на опазване на защитената територия. Съществуват, обаче и естествени процеси, които имат потенциал значително да нарушат ландшафта – процеси като например свлачища и срутища. Такива явления могат да окажат значително отрицателно въздействие върху предмета и целите на опазване в защитената територия, разбира се локално, но освен видове и хабитати, могат да засегнат и хората и дори да отнемат човешки живот. Важно е с приоритет да се подходи към мерките, предвидени за укрепване на рисковите участъци, разбира се без това да става за сметка на техните естетически и екологични качества.

2.2.2.4. Внасяне на чужди видове

Внасянето на чужди видове във високата част на хълма (за разлика от ниската, паркова зона) е, и следва да продължи да бъде забранено. Както беше описано по-горе, това и в момента е съществен проблем в растителните ценози на природната забележителност. Много често чужди видове биват интродуцирани поради техните декоративни качества, но в последствие те се оказват по-конкурентоспособни от местните видове и постепенно ги изместват в биотопа. Въздействието от това може да се приеме за високо по степен и може да придобие повсеместен характер, въздействайки не само върху видове но и върху цели хабитати. Затова забраната за въвеждане на чужди видове и мерките за постепенната

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

подмяна на вече интродуцираните такива трябва също да са сред приоритетите за управление на хълма.

2.2.2.5. Увреждане условията на местообитанията: замърсяване, шум, туристическо натоварване над капацитетните възможности и др.

Такива увреждания, разбира се ще доведат неизменно и до увреждане в екосистемата на Бунарджика, колкото и тя да е семи-урбанизирана. Безразборното изхвърляне на отпадъци, замърсяването на вегетативните площи, утъпкването и нарушаването им от прекомерно много посетители биха могли да окажат разбира се и пряко негативно влияние. Трябва обаче да се има предвид, че самият капацитет за посетители никак не е малък, предвид, че и сега паркът е посещаван от много хора поради удобното си местоположение. Практиката показва, че при обозначаване на уязвимите зони и действащите забрани в тях, при акцентирание върху значимостта и консервационната стойност на видовете резултатите за опазването им са доста добри. Разбира се това не означава, че охраната в парка е излишна. Необходимо е да се положат грижи за всички зони на защитената територия, тъй като към момента южната висока зона и големи участъци от лесопарковата зона са оставени без никаква поддръжка, липсват кошчета, алеите са обрасли и замърсени.

2.2.3. Ограничения и тенденции извън ПЗ

2.2.3.1. Административни ограничители

Основният административен ограничител в случая е липсата на самостоятелна структура в общината, която да е натоварена само с управление на защитените територии (Данов хълм, Хълм на Освободителите и Младежки хълм). В момента служителите ангажирани с управлението на природните забележителности се налага да съвместяват тези дейности с всички останали свои задължения в дирекциите в които работят.

Спецификата на обекта, като “защитена територия” изисква на градско ниво, т.е. в Община Пловдив, да се изгради специализирана управленска структура, на която да се възложат грижите не само за този хълм, а и за останалите защитени територии в гр. Пловдив – Младежки и Данов хълм. Възможността за това е предвидена както в самата заповед за обявяване на Пловдивските тепета за природни забележителности, рака и в разпоредбите на Закона за защитените територии (вж. Раздел 1.3.2 по-горе).

2.2.3.2. Финансови ограничения

При изпълнението на дейности по управлението на защитени територии, особено когато те нямат пряка икономическа полза, финансовите ограничения, обикновено са най-болната тема. Очевидно е, че в случай на липса на средства за реализация на предвидените в плана мероприятия не може да се очаква постигане на поставените цели. Едва ли Общината в условията на финансова криза, в каквата се намира цялата страна, ще бъде в състояние предвиди необходимите средства за всички мероприятия единствено от собствения си бюджет, а и това не е задължително. Съществуват възможности за привличане на средства от различни други източници – от донори – наши и чужди, от европейски фондове, международни програми и др. За целта общината трябва да разполага със средства за съфинансиране, което може да е различен процент от общата сума.

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

ВТОРА ОЦЕНКА

2.3. Ефект на ограниченията върху дългосрочните цели

Въздействието на ограниченията, които имат естествен характер може да доведе до промяна на местообитанията, загуба на видовото разнообразие - на индивидуално ниво (намаляване числеността); на групово ниво - намаляване на броя на популациите; на видово ниво - до евентуално изчезване (от защитената територия) на даден вид. При трайно проявление е възможна промяна в екосистемното и ландшафтно разнообразие.

Въздействието на антропогенните ограничения, като пряко унищожаване на видове, може да доведе до нарушаване на естествената стабилност на структурите на популациите и съобществата в дългосрочен план, и за поддържане на цялостния баланс в екосистемата. Недостатъчната екологична култура често е в основата на отрицателното поведение в природата, а това води до унищожаване на растения и животни.

В таблицата по – долу е дадена оценка на въздействието на ограниченията/тенденциите върху главните и второстепенни цели. Въздействията са оценени по значимост, обхват и честота. Представени са и мерки за справяне с неблагоприятните тенденции.

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

Описание на целта	Ограничения	Значимост	Обхват	Честота	Мерки за преодоляване на ограниченията
Възстановяване, поддържане и опазване на естествената растителност на хълма	<i>Промени в климата, почвите, хироложкия режим</i>	незначително	потенциално, повсеместно в ЗТ	периодично	Поддържане на ефективна поливна система Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди Управленски решения за ограничаване на промените на климата на глобално и на локално ниво
	<i>Природни бедствия (пожари и други)</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	рядко	Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди
	<i>Междувидова конкуренция и сукцесия</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Прекомерно ползване на ресурсите</i>	значително	локално	постоянно	Въвеждане на забрана за събиране на лечебни или други растения на територията на природната забележителност, с изключение на такива с научна цел Въвеждане на разрешителен режим за събиране на растителни видове или части от тях за с научна цел Поставяне на табели, оповестяващи забраните Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Ерозия</i>	средно	локално	постоянно	Периодичен оглед на състоянието на почвата при дейностите по поддръжка Внасяне на почва, на места, където почвата е станала прекалено плитка за растителните видове
	<i>Нарушаване на ландшафта</i>	незначително	локално	рядко	Реализация на мерки за укрепване на геоложки опасни участъци за избягване на срутища или свлачища
	<i>Внасяне на чужди видове</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване в информационните табели в парка съществуващата забрана за внасяне на чужди видове във високата част на хълма Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Увреждане условията на местообитанията</i>	средно до значително	потенциално, локално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване чрез информационни табели (и чрез информационни кампании) уязвимите места в хълма, консервационната стойност на видове и действащите забрани и режим на дейностите Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Административни ограничения</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Изграждане на управленска структура, ангажирана само с грижите за ЗТ

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Описание на целта	Ограничения	Значимост	Обхват	Честота	Мерки за преодоляване на ограниченията
	<i>Финансови ограничения</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Подготовка на проектни предложения и кандидатстване за финансиране по различни европейски, национални и международни фондове. Заделяне на фонд от бюджета на общината за осигуряване на съфинансиране на евентуални проекти
Опазване, поддържане и възстановяване на находища и популации на консервационно-значими видове	<i>Промени в климата, почвите, хироложкия режим</i>	незначително	потенциално, повсеместно в ЗТ	периодично	Поддържане на ефективна поливна система Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди Управленски решения за ограничаване на промените на климата на глобално и на локално ниво
	<i>Природни бедствия (пожари и други)</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	рядко	Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди
	<i>Междувидова конкуренция и сукцесия</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Прекомерно ползване на ресурсите</i>	значително	локално	постоянно	Въвеждане на забрана за събиране на лечебни или други растения на територията на природната забележителност, с изключение на такива с научна цел Въвеждане на разрешителен режим за събиране на растителни видове или части от тях за с научна цел Поставяне на табели, оповестяващи забраните Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Ерозия</i>	средно	локално	постоянно	Периодичен оглед на състоянието на почвата при дейностите по поддръжка Внасяне на почва, на места, където почвата е станала прекалено плитка за растителните видове
	<i>Нарушаване на ландшафта</i>	незначително	локално	рядко	Реализация на мерки за укрепване на геоложки опасни участъци за избягване на срутища или свлачища
	<i>Внасяне на чужди видове</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване в информационните табели в парка съществуващата забрана за внасяне на чужди видове във високата част на хълма Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Увреждане условията на местообитанията</i>	средно до значително	потенциално, локално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване чрез информационни табели (и чрез информационни кампании) уязвимите места в хълма, консервационната стойност на видове и действащите забрани и режим на дейностите Въвеждане на стриктен контрол

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Описание на целта	Ограничения	Значимост	Обхват	Честота	Мерки за преодоляване на ограниченията
	<i>Административни ограничители</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Изграждане на управленска структура, ангажирана само с грижите за ЗТ
	<i>Финансови ограничения</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Подготовка на проектни предложения и кандидатстване за финансиране по различни европейски, национални и международни фондове. Заделяне на фонд от бюджета на общината за осигуряване на съфинансиране на евентуални проекти
Опазване и съхранение на естественото състояние и целостта на ландшафта	<i>Промени в климата, почвите, хидроложкия режим</i>	незначително	потенциално, повсеместно в ЗТ	периодично	Поддържане на ефективна поливна система Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди Управленски решения за ограничаване на промените на климата на глобално и на локално ниво
	<i>Природни бедствия (пожари и други)</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	рядко	Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди
	<i>Междувидова конкуренция и сукцесия</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Прекомерно ползване на ресурсите</i>	значително	локално	постоянно	Въвеждане на забрана за събиране на лечебни или други растения на територията на природната забележителност, с изключение на такива с научна цел Въвеждане на разрешителен режим за събиране на растителни видове или части от тях за с научна цел Поставяне на табели, оповестяващи забраните Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Ерозия</i>	средно	локално	постоянно	Периодичен оглед на състоянието на почвата при дейностите по поддръжка Внасяне на почва, на места, където почвата е станала прекалено плитка за растителните видове
	<i>Нарушаване на ландшафта</i>	значително	локално	рядко	Реализация на мерки за укрепване на геоложки опасни участъци за избягване на срутища или свлачища
	<i>Внасяне на чужди видове</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване в информационните табели в парка съществуващата забрана за внасяне на чужди видове във високата част на хълма Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Увреждане условията на местообитанията</i>	средно до значително	потенциално, локално,	постоянно	Оповестяване чрез информационни табели (и чрез информационни кампании) уязвимите места в хълма, консервационната стойност на видове и действащите забрани и режим на дейностите

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Описание на целта	Ограничения	Значимост	Обхват	Честота	Мерки за преодоляване на ограниченията
			повсеместно в ЗТ		Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Административни ограничения</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Изграждане на управленска структура, ангажирана само с грижите за ЗТ
	<i>Финансови ограничения</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Подготовка на проектни предложения и кандидатстване за финансиране по различни европейски, национални и международни фондове. Заделяне на фонд от бюджета на общината за осигуряване на съфинансиране на евентуални проекти
Постепенна подмяна на инвазивните видове	<i>Промени в климата, почвите, хироложкия режим</i>	средно	потенциално, повсеместно в ЗТ	периодично	Поддържане на ефективна поливна система Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди Управленски решения за ограничаване на промените на климата на глобално и на локално ниво
	<i>Природни бедствия (пожари и други)</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	рядко	Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди
	<i>Междувидова конкуренция и сукцесия</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Прекомерно ползване на ресурсите</i>	средно	локално	постоянно	Въвеждане на забрана за събиране на лечебни или други растения на територията на природната забележителност, с изключение на такива с научна цел Въвеждане на разрешителен режим за събиране на растителни видове или части от тях за с научна цел Поставяне на табели, оповестяващи забраните Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Ерозия</i>	средно	локално	постоянно	Периодичен оглед на състоянието на почвата при дейностите по поддръжка Внасяне на почва, на места, където почвата е станала прекалено плитка за растителните видове
	<i>Нарушаване на ландшафта</i>	незначително	локално	рядко	Реализация на мерки за укрепване на геоложки опасни участъци за избягване на срутища или свлачища
	<i>Внасяне на чужди видове</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване в информационните табели в парка съществуващата забрана за внасяне на чужди видове във високата част на хълма Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Увреждане условията</i>	средно	потенциално,	постоянно	Оповестяване чрез информационни табели (и чрез информационни кампании)

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

Описание на целта	Ограничения	Значимост	Обхват	Честота	Мерки за преодоляване на ограниченията
	<i>на местообитанията</i>		локално, повсеместно в ЗТ		уязвимите места в хълма, консервационната стойност на видове и действащите забрани и режим на дейностите Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Административни ограничителни</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Изграждане на управленска структура, ангажирана само с грижите за ЗТ
	<i>Финансови ограничения</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Подготовка на проектни предложения и кандидатстване за финансиране по различни европейски, национални и международни фондове. Заделяне на фонд от бюджета на общината за осигуряване на съфинансиране на евентуални проекти
Реинтродукция на редки и защитени видове	<i>Промените в климата, почвите, хидроложкия режим</i>	средно	локално	периодично	Поддържане на ефективна поливна система Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди Полагане на специални грижи за новоинтродуцираните видове до тяхното установяване в новия биотоп Управленски решения за ограничаване на промените на климата на глобално и на локално ниво
	<i>Природни бедствия (пожари и други)</i>	значително	локално	рядко	Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди
	<i>Междувидова конкуренция и сукцесия</i>	значително	локално	постоянно	Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма) Полагане на специални грижи за новоинтродуцираните видове до тяхното установяване в новия биотоп
	<i>Прекомерно ползване на ресурсите</i>	значително	локално	постоянно	Въвеждане на забрана за събиране на лечебни или други растения на територията на природната забележителност, с изключение на такива с научна цел Въвеждане на разрешителен режим за събиране на растителни видове или части от тях за с научна цел Поставяне на табели, оповестяващи забраните Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Ерозия</i>	средно	локално	постоянно	Периодичен оглед на състоянието на почвата при дейностите по поддръжка Внасяне на почва, на места, където почвата е станала прекалено плитка за растителните видове
	<i>Нарушаване на ландшафта</i>	незначително	локално	рядко	Реализация на мерки за укрепване на геоложки опасни участъци за избягване на срутища или свлачища
	<i>Внасяне на чужди видове</i>	значително	локално	постоянно	Оповестяване в информационните табели в парка съществуващата забрана за въвеждане на чужди видове във високата част на хълма Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Описание на целта	Ограничения	Значимост	Обхват	Честота	Мерки за преодоляване на ограниченията
					Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Увреждане условията на местообитанията</i>	средно до значително	потенциално, локално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване чрез информационни табели (и чрез информационни кампании) уязвимите места в хълма, консервационната стойност на видове и действащите забрани и режим на дейностите Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Административни ограничителни</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Изграждане на управленска структура, ангажирана само с грижите за ЗТ
	<i>Финансови ограничения</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Подготовка на проектни предложения и кандидатстване за финансиране по различни европейски, национални и международни фондове. Заделяне на фонд от бюджета на общината за осигуряване на съфинансиране на евентуални проекти
Подмяна на преобладаващите издънкови насаждения в “лесопарковата” част	<i>Промени в климата, почвите, хироложкия режим</i>	средно	потенциално, повсеместно в ЗТ	периодично	Поддържане на ефективна поливна система Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди Полагане на грижи за недопускане на неконтролируемото разрастване на сухолюбиви инвазивни видове Управленски решения за ограничаване на промените на климата на глобално и на локално ниво
	<i>Природни бедствия (пожари и други)</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	рядко	Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди
	<i>Междувидова конкуренция и сукцесия</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Прекомерно ползване на ресурсите</i>	значително	локално	постоянно	Въвеждане на забрана за събиране на лечебни или други растения на територията на природната забележителност, с изключение на такива с научна цел Въвеждане на разрешителен режим за събиране на растителни видове или части от тях за с научна цел Поставяне на табели, оповестяващи забраните Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Ерозия</i>	средно	локално	постоянно	Периодичен оглед на състоянието на почвата при дейностите по поддръжка Внасяне на почва, на места, където почвата е станала прекалено плитка за растителните видове
	<i>Нарушаване на ландшафта</i>	незначително	локално	рядко	Реализация на мерки за укрепване на геоложки опасни участъци за избягване на срутища или свлачища
	<i>Внасяне на чужди видове</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване в информационните табели в парка съществуващата забрана за внасяне на чужди видове във високата част на хълма Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Описание на целта	Ограничения	Значимост	Обхват	Честота	Мерки за преодоляване на ограниченията
					във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Уреждане условията на местообитанията</i>	средно до значително	потенциално, локално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване чрез информационни табели (и чрез информационни кампании) уязвимите места в хълма, консервационната стойност на видове и действащите забрани и режим на дейностите Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Административни ограничителни</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Изграждане на управленска структура, ангажирана само с грижите за ЗТ
	<i>Финансови ограничения</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Подготовка на проектни предложения и кандидатстване за финансиране по различни европейски, национални и международни фондове. Заделяне на фонд от бюджета на общината за осигуряване на съфинансиране на евентуални проекти
Създаване на благоприятни условия за развитието на естествената растителност	<i>Промени в климата, почвите, хироложкия режим</i>	средно	потенциално, повсеместно в ЗТ	периодично	Поддържане на ефективна поливна система Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди Пологане на грижи за недопускане на неконтролируемото разрастване на сухолюбиви инвазивни видове Управленски решения за ограничаване на промените на климата на глобално и на локално ниво
	<i>Природни бедствия (пожари и други)</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	рядко	Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди
	<i>Междувидова конкуренция и сукцесия</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Прекомерно ползване на ресурсите</i>	значително	локално	постоянно	Въвеждане на забрана за събиране на лечебни или други растения на територията на природната забележителност, с изключение на такива с научна цел Въвеждане на разрешителен режим за събиране на растителни видове или части от тях за с научна цел Поставяне на табели, оповестяващи забраните Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Ерозия</i>	средно	локално	постоянно	Периодичен оглед на състоянието на почвата при дейностите по поддръжка Внасяне на почва, на места, където почвата е станала прекалено плитка за растителните видове
	<i>Нарушаване на ландшафта</i>	незначително	локално	рядко	Реализация на мерки за укрепване на геоложки опасни участъци за избягване на срутища или свлачища
	<i>Внасяне на чужди</i>	значително	потенциално,	постоянно	Оповестяване в информационните табели в парка съществуващата забрана за

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Описание на целта	Ограничения	Значимост	Обхват	Честота	Мерки за преодоляване на ограниченията
	<i>видове</i>		повсеместно в ЗТ		внасяне на чужди видове във високата част на хълма Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Уреждане условията на местообитанията</i>	средно до значително	потенциално, локално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване чрез информационни табели (и чрез информационни кампании) уязвимите места в хълма, консервационната стойност на видове и действащите забрани и режим на дейностите Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Административни ограничители</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Изграждане на управленска структура, ангажирана само с грижите за ЗТ
	<i>Финансови ограничения</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Подготовка на проектни предложения и кандидатстване за финансиране по различни европейски, национални и международни фондове. Заделяне на фонд от бюджета на общината за осигуряване на съфинансиране на евентуални проекти
Прилагане на противоерозионни и противосрутцизни мероприятия	<i>Промени в климата, почвите, хироложкия режим</i>	незначително	потенциално, повсеместно в ЗТ	периодично	Поддържане на ефективна поливна система Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди Управленски решения за ограничаване на промените на климата на глобално и на локално ниво
	<i>Природни бедствия (пожари и други)</i>	незначително	потенциално, повсеместно в ЗТ	рядко	Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди
	<i>Междувидова конкуренция и сукцесия</i>	незначително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Прекомерно ползване на ресурсите</i>	незначително	локално	постоянно	Въвеждане на забрана за събиране на лечебни или други растения на територията на природната забележителност, с изключение на такива с научна цел Въвеждане на разрешителен режим за събиране на растителни видове или части от тях за с научна цел Поставяне на табели, оповестяващи забраните Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Ерозия</i>	значително	локално	постоянно	Периодичен оглед на състоянието на почвата при дейностите по поддръжка Внасяне на почва, на места, където почвата е станала прекалено плитка за растителните видове
	<i>Нарушаване на ландшафта</i>	значително	локално	рядко	Реализация на мерки за укрепване на геоложки опасни участъци за избягване на срутища или свлачища

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Описание на целта	Ограничения	Значимост	Обхват	Честота	Мерки за преодоляване на ограниченията
	<i>Внасяне на чужди видове</i>	незначително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване в информационните табели в парка съществуващата забрана за внасяне на чужди видове във високата част на хълма Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Увреждане условията на местообитанията</i>	незначително	потенциално, локално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване на уязвимите места в хълма, консервационната стойност на видове и действащите забрани и режим на дейностите Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Административни ограничителни</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Изграждане на управленска структура, ангажирана само с грижите за ЗТ
	<i>Финансови ограничения</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Подготовка на проектни предложения и кандидатстване за финансиране по различни европейски, национални и международни фондове. Заделяне на фонд от бюджета на общината за осигуряване на съфинансиране на евентуални проекти
Създаване на условия за устойчив туризъм	<i>Промени в климата, почвите, хидрологичния режим</i>	незначително	потенциално, повсеместно в ЗТ	периодично	Поддържане на ефективна поливна система Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди Управленски решения за ограничаване на промените на климата на глобално и на локално ниво
	<i>Природни бедствия (пожари и други)</i>	средно до значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	рядко	Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди
	<i>Междувидова конкуренция и сукцесия</i>	средно до значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Прекомерно ползване на ресурсите</i>	значително	локално	постоянно	Въвеждане на забрана за събиране на лечебни или други растения на територията на природната забележителност, с изключение на такива с научна цел Въвеждане на разрешителен режим за събиране на растителни видове или части от тях за с научна цел Поставяне на табели, оповестяващи забраните Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Ерозия</i>	средно	локално	постоянно	Периодичен оглед на състоянието на почвата при дейностите по поддръжка Внасяне на почва, на места, където почвата е станала прекалено плитка за растителните видове
	<i>Нарушаване на</i>	значително	локално	рядко	Реализация на мерки за укрепване на геоложки опасни участъци за избягване на срутища или свлачища

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Описание на целта	Ограничения	Значимост	Обхват	Честота	Мерки за преодоляване на ограниченията
	<i>ландшафта</i>				
	<i>Внасяне на чужди видове</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване в информационните табели в парка съществуващата забрана за внасяне на чужди видове във високата част на хълма Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Увреждане условията на местообитанията</i>	средно до значително	потенциално, локално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване на уязвимите места в хълма, консервационната стойност на видове и действащите забрани и режим на дейностите Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Административни ограничители</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Изграждане на управленска структура, ангажирана само с грижите за ЗТ
	<i>Финансови ограничения</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Подготовка на проектни предложения и кандидатстване за финансиране по различни европейски, национални и международни фондове. Заделяне на фонд от бюджета на общината за осигуряване на съфинансиране на евентуални проекти
Създаване на условия за развитие на научни и образователни дейности	<i>Промени в климата, почвите, хидроложкия режим</i>	незначително	потенциално, повсеместно в ЗТ	периодично	Поддържане на ефективна поливна система Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди Управленски решения за ограничаване на промените на климата на глобално и на локално ниво
	<i>Природни бедствия (пожари и други)</i>	средно до значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	рядко	Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди
	<i>Междувидова конкуренция и сукцесия</i>	средно до значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Прекомерно ползване на ресурсите</i>	значително	локално	постоянно	Въвеждане на забрана за събиране на лечебни или други растения на територията на природната забележителност, с изключение на такива с научна цел Въвеждане на разрешителен режим за събиране на растителни видове или части от тях за с научна цел Поставяне на табели, оповестяващи забраните Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Ерозия</i>	незначително	локално	постоянно	Периодичен оглед на състоянието на почвата при дейностите по поддръжка Внасяне на почва, на места, където почвата е станала прекалено плитка за растителните видове

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Описание на целта	Ограничения	Значимост	Обхват	Честота	Мерки за преодоляване на ограниченията
	<i>Нарушаване на ландшафта</i>	значително	локално	рядко	Реализация на мерки за укрепване на геоложки опасни участъци за избягване на срутища или свлачища
	<i>Внасяне на чужди видове</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване в информационните табели в парка съществуващата забрана за внасяне на чужди видове във високата част на хълма Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Увреждане условията на местообитанията</i>	средно до значително	потенциално, локално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване на уязвимите места в хълма, консервационната стойност на видове и действащите забрани и режим на дейностите Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Административни ограничителни</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Изграждане на управленска структура, ангажирана само с грижите за ЗТ
	<i>Финансови ограничения</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Подготовка на проектни предложения и кандидатстване за финансиране по различни европейски, национални и международни фондове. Заделяне на фонд от бюджета на общината за осигуряване на съфинансиране на евентуални проекти

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

Описание на целта	Ограничения	Значимост	Обхват	Честота	Мерки за преодоляване на ограниченията
Институционално развитие	<i>Промени в климата, почвите, хироложкия режим</i>	незначително	потенциално, повсеместно в ЗТ	периодично	Управленски решения за ограничаване на промените на климата на глобално и на локално ниво
	<i>Природни бедствия (пожари и други)</i>	незначително	потенциално, повсеместно в ЗТ	рядко	Поддържане в готовност на съществуващия водоем с вода за противопожарни нужди
	<i>Междувидова конкуренция и сукцесия</i>	незначително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Прекомерно ползване на ресурсите</i>	незначително	локално	постоянно	Въвеждане на забрана за събиране на лечебни или други растения на територията на природната забележителност, с изключение на такива с научна цел Въвеждане на разрешителен режим за събиране на растителни видове или части от тях за с научна цел Поставяне на табели, оповестяващи забраните. Оповестяване на забраните и при провеждане на информационни кампании Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Ерозия</i>	незначително	локално	постоянно	Периодичен оглед на състоянието на почвата при дейностите по поддръжка Внасяне на почва, на места, където почвата е станала прекалено плитка за растителните видове
	<i>Нарушаване на ландшафта</i>	значително	локално	рядко	Реализация на мерки за укрепване на геоложки опасни участъци за избягване на срутища или свлачища
	<i>Внасяне на чужди видове</i>	значително	потенциално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване в информационните табели в парка съществуващата забрана за внасяне на чужди видове във високата част на хълма Постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива във високата част на хълма Периодичен мониторинг на процеса на развитие на местните видове и на консервационно ценните такива, както и на структурата на съобществата (във високата част на хълма)
	<i>Увреждане условията на местообитанията</i>	незначително	потенциално, локално, повсеместно в ЗТ	постоянно	Оповестяване на уязвимите места в хълма, консервационната стойност на видове и действащите забрани и режим на дейностите Въвеждане на стриктен контрол
	<i>Административни ограничения</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Изграждане на управленска структура, ангажирана само с грижите за ЗТ
	<i>Финансови ограничения</i>	средно до значително	повсеместно в ЗТ	постоянно	Подготовка на проектни предложения и кандидатстване за финансиране по различни европейски, национални и международни фондове. Заделяне на фонд от бюджета на общината за осигуряване на съфинансиране на евентуални проекти

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

2.4. Потенциални възможности на защитената територия

Потенциалите на защитена територия „Хълм на Освободителите” (Бунарджик) са много големи. Те могат да се разглеждат в два основни аспекта. На първо място разбира се, това е територия на ежедневиия отдиш. Местоположението на хълма – в гъсто населените централни градски части и почти вековната (сега – позабравена) традиция за ползване са предпоставките, които много бързо могат да бъдат възстановени.

На второ място консервацията на хабитати и видове и дейностите по поддръжка и възстановяване на ценни растителни съобщества може отлично да се съвмести с провеждането на обучителни практически занятия на ученици и студенти и с научна дейност и проучвания на докторанти от Биологическия факултет на Пловдивския университет или от Аграрния университет в гр. Пловдив. Така с възстановяването и експонирането на редките растителни видове, някои от които са типични балкански ендемити могат да се маркират опознавателни маршрути, които ще донесат полза на много посетители, наши и от чужди държави. При дискретно но достатъчно атрактивни обозначаване на ценните природни елементи тези маршрути ще имат и важна образователна роля не само за студенти и ученици, но и за всеки буден гражданин или гост на града.

На трето място - Бунарджика е един безценен генератор на по-чист, по-хладен, по-влажен и озониран въздух, който той не задържа “само за себе си”, дарява на околните жилищни територии. Изследванията показват, че в радиус около 300 м. от неговите граници, биоклиматичните показатели са много по-благоприятни. Това е така защото зеленината и особено високата дървесна растителност, с голямата си биомаса осигурява засенчване на изкуствените покрития, пречистват, озонират и овлажняват въздуха, изпълняват ветрозащитна функция и т.н. Следва да се знае, че 1 м³ листна маса, надхвърля над 10 пъти прахоулавящата и микроклиматична функция на 1 м² тревна площ, при 40 пъти по-малко разходи за поддържане.

Що се отнася до градообразуващата роля на хълма, ролята му за градската идентичност и естетическите му качества, това са неща които е излишно да бъдат коментирани.

ЧАСТ 3: НОРМИ, РЕЖИМИ, УСЛОВИЯ И ПРЕПОРЪКИ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ

В тази част е разработено зонирание на територията на природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик) с обхват и функционално предназначение на зоните. Определени са за отделните зони режими и норми, условия и препоръки в съответствие с целите на управление.

Принципи на зонирание

- Направеното зонирание и определено функционално предназначение на зоните произтича от направените проучвания, характеристики, анализи и оценки в Част 1, насочени към постигане на целите, преодоляване или ограничаване на заплахите описани и оценени в Част 2 от Плана. Основа на разработеното зонирание на територията са оценките на съществуващото функционално зонирание, норми и режими, условия и препоръки за осъществяване на дейностите в *Плана за управление на ЗТ от 2004 г.*, представени в т. 1.7, както и в Първа оценка – т. 1.21., т. 1.22., т. 1.23. и т. 1.24. на настоящия План за управление.
- Съществен момент при планиране на зоните и функциите им е осъществената връзка с прилежащите територии.

3.1. Зонирание и функционално предназначение на зоните

Запазва се зониранието и функционалното предназначение на зоните на „Хълм на Освободителите (Бунарджик)”, приети с предходния План за управление на защитената територия от 2004 г. и с Подробния паркоустройствен план (ППУП) от 2009 г. В следната таблица е представен балансът на територията по площите на функционалните зони:

Баланс на територията по функционални зони в ПЗ „Хълм на Освободителите (Бунарджик)”

№	Зона	Площ [дка]	%
1	Зона 1: Паркова зона	45,45	20,5
2	Зона 2: Лесопаркова зона	108,10	49,0
3	Зона 3: Висока зона	56,10	25,5
4	Зона 4: Мемориална зона	10,70	5,0
Общо:		220,35	100

По-долу са посочени останалите параметри на отделните функционални зони (вж. *Карта № 17: „Карта на функционалното зонирание”*, Приложение 3):

- **Зона 1 - “Паркова” зона**

Обхват: Включва територии с типично парков характер за широко обществено ползване.

Граници: Север – ул. “Волга”; изток – бул. “Руски”; юг – Икономически техникум, Техникум по вътрешна архитектура, стадион “Кочо Цветаров”, запад – обслужващия хълма път, летния театър, “централната алея”, площадката с пързалките и водопадите.

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

Функционално предназначение: Поддържане на парковата среда, ежедневен отдых, обществено обслужване, провеждане на спортни и културни мероприятия.

Цел на управление на зоната: Поддържане в добро състояние на парковата растителност и на инфраструктурата за рекреация.

- **Зона 2 - “Лесопаркова” зона**

Обхват : Зоната включва територии заети от изкуствено създадена растителност съставена предимно от декоративни видове.

Граници: север: ул. “Волга”, жилищни имоти, изток – Първа – “паркова” зона, юг – детска площадка с пързалките, водопадите, южен скален ръб на висока зона; запад – зона на паметниците, контактна жилищна зона.

Функционално предназначение: Опазване на растителни и животински видове и характерни ландшафти и осигуряване на условия за ежедневен отдых в полуприродна (лесопаркова) природна среда.

Цел на управление на зоната: Поддържане на декоративната растителност в добро здравословно състояние и постепенното и подмяна с естествена типични за района видове и поддържане на съществуващата инфраструктура.

- **Зона 3 – “Висока зона”**

Обхват: Зона включваща участъците от защитената територия, които се характеризират с най-голям дял на естествената за района растителност. В зоната са включени територии с най-висока концентрацията на видове с висок консервационен статус, застрашени, редки и ендемични видове.

Граници: север – втора “лесопаркова зона”, юг – тенис кортове, църква “св. Мина”, ул. “Никола Петков”, запад – контактна жилищна зона.

Функционално предназначение: Поддържане на естествената растителност и опазване на застрашените, редките и ендемичните видове.

Цел на управление на зоната: Запазване на естествения характер на местообитанията.

- **Зона 4 – “Мемориална зона”**

Обхват : Зоната включва високата част, в която са разположени руския паметник и паметника на Освободителите.

Граници: север изток и запад - “лесопаркова зона”, юг – скални образувания – “висока зона”.

Функционално предназначение: Опазване на мемориалния комплекс.

Цел на управление на зоната: Запазване и възстановяване на обектите на историческото наследство и поддържане на парковата среда.

3.2. Режими и норми

Режимът и нормите на управление на защитената територия са регламентирани с чл.24 от Закона за защитените територии (обн. ДВ 133/1998, изм. и доп.), Заповед №РД-466/22.12.1995 г. Министъра на ОСВ за обявяване на обекта за природна забележителност, Заповед №РД-903/01.12.2008 г. на Министъра на ОСВ за промяна в режима на дейностите, и с настоящия План за управление.

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

3.2.1. Режими в защитената територия, съгласно Закона за защитените територии, обн. ДВ 133/1998 (чл. 24 и чл. 25):

- В природните забележителности се забраняват дейности, които могат да нарушат тяхното естествено състояние или да намалят естетическата им стойност.
- Мерки за опазване, укрепване и възстановяване на природните забележителности се допускат с разрешение на Министерството на околната среда и водите съгласувано със собствениците на природните забележителности и други заинтересовани институции.

3.2.2. Режими в защитената територия, определени със Заповед № РД-466/22.12.1995 г. и Заповед №РД-903/01.12.2008 г. на Министъра на ОСВ:

В границите на природната забележителност се забранява:

- Разрушаване и изземване на скални маси.
- Унищожаване или увреждане на естествената и паркова растителност.
- Безпокоене на птиците, вземане на яйцата и малките им, разрушаване на гнездата.
- Палене на огън.
- Паша на домашни животни.
- Внасяне на нехарактерни растителни видове.
- Всякакво строителство, с изключение на предвиденото в плановете за управление на природните забележителности, както и поддържане на съществуващи сгради, алеи, паркови и инфраструктурни съоръжения

3.2.3. Допълнителни режими и норми въведени с настоящия План за управление, общовалидни за цялата територия на природната забележителност

В границите на природната забележителност се забранява:

- Движението и паркирането на автомобили с изключение на специални транспортни средства, обслужващи познавателни маршрути в ЗТ, снабдяване на обекти и за поддръжка на територията;
- Движението на мотоциклети и АТВ;
- Увеличаване на ширината на съществуващите алеи;
- Търсенето и проучването на подземни богатства;
- Събирането на лечебни растения или части от тях;
- Въздушното прокарване на електропреносни мрежи и мрежи за пренос на информация;
- Улавянето, нараняването и убиването на диви животни, с изключение на улавянето на опасни за посетителите екземпляри;
- Увеличаването на застроената площ на съществуващите сгради.

Условия:

- Улавянето, транспортирането настаняването в Спасителен център или освобождаване на улавените екземпляри диви животни да се извършва от специалисти след уведомяване на РИОСВ – Пловдив.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

3.2.4. Допълнителни режими, норми и условия въведени с настоящия План за управление по зони

3.2.4.1. Режими норми и условия в Зона 1 – „Паркова зона”

Режими:

В зоната се забранява всякакво строителство с изключение на:

- Изграждане на водни ефекти;
- Изграждане на нова алейна връзка в североизточния край на зоната, предвидена с ПУП от 2009 г.;
- Реконструкция и възстановяване на летния театър;
- Реконструкция и възстановяване на акведукта с водопадите и детските площадки;
- Изграждане на информационен център (под земята) в обекта на Гражданска защита;
- Изграждане и поддържане на парковата инфраструктура в т.ч. ВиК мрежи, Ел. мрежи алейна мрежа;
- Изграждане на паркинг зона в разширението на бул. „Руски” при централния вход към зоната;
- Изграждане на лифтово съоръжение в т.ч. за обслужване на хора с увреждания.

В границите на зоната се забранява извършването на всякакви дейности с изключение на:

- Поддържане на парковите площи;
- Отстраняване на загинала и/или в лошо състояние декоративна растителност;
- Внасянето на нова декоративна растителност от местни видове;
- Оборудване на детски площадки;
- Поставяне и обслужване на парково обзавеждане (пейки, кошчета и др.);
- Поставяне на малки преместваеми обекти за обществено хранене с площ до 10 кв.м.;
- Организиране на познавателни маршрути;
- Дейности свързани с използване на съществуващите сгради и съоръжения съгласно тяхното функционално предназначение.

Норми:

- Ширината на предвидената за изграждане нова алея за посетители и велосипедисти да не превишават 3.00 м. с изключение при изграждането на алея за хора с увреждания.

Условия:

- При внасянето на нова растителност да се използват местни видове с голяма биомаса;
- При изграждането на нова алейна връзка в североизточния край на зоната да не се засяга дървесна растителност;

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

- При организирането на познавателни маршрути да не се изгражда нова алейна мрежа.

3.2.4.2. Режими и условия в Зона 2 – „Лесопаркова зона“

Режими:

В зоната се забранява всякакво строителство с изключение на:

- Възстановяване и поддържане на парковата инфраструктура в т.ч. ВиК мрежи, Ел. мрежи, алейна мрежа;
- Възстановяване на традиционния ресторант „Голям Бунарджик“;
- Възстановяване и доизграждане на системата за поливане;
- Изграждане на лифтово съоръжение в т.ч. за обслужване на хора с увреждания.
- Монтиране на малък преместваем обект - кафене в северната част на зоната

В границите на зоната се забранява извършването на всякакви дейности с изключение на:

- Събиране на растения с научна цел след съгласуване по реда на ЗЗТ и ЗБР;
- Отстраняване на загинала и/или в лошо състояние растителност;
- Постепенната подмяна на ивазивни и чужди видове;
- Отстраняване на рудерални видове;
- Внасяне на нова растителност;
- Внасяне на почва в ерозирани участъци;
- Поставяне и обслужване на парково обзавеждане (пейки, кошчета и др.);
- Монтиране на информационни табели;
- Организиране на познавателни маршрути;
- Дейности свързани с използване на съществуващите сгради и съоръжения съгласно тяхното функционално предназначение.

Условия:

- Ресторант „Голям Бунарджик“ да бъде възстановен в стария обем и функции (ниска етажност и вписване в пространството);
- Монтирането на малък преместваем обект - кафене да се извърши върху откритите тераси без да се засягат зелени площи;
- При внасянето на нова растителност да се използват местни видове развиващи голяма биомаса;
- При организирането на познавателни маршрути да не се изгражда нова алейна мрежа.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

3.2.4.3. Режими, норми и условия в Зона 3 – „Висока зона”

Режими:

В зоната се забранява всякакво строителство с изключение на:

- Възстановяване и поддържане на парковата инфраструктура в т.ч. ВиК мрежи, Ел. мрежи, алейна мрежа и акведукта;
- Ремонт и реконструкция на съществуващо кафене;
- Ремонт и реконструкция на съществуваща сграда на Гражданска защита- (бивш клуб „Лозана“);
- Ремонт и реконструкция на спортния комплекс;
- Ремонт и реконструкция на съществуваща детска площадка;
- Укрепване на подпорни стени, срутища и опасни места по скалните масиви.

В границите на зоната се забранява извършването на всякакви дейности с изключение на:

- Събиране на растения с научна цел след съгласуване по реда на ЗЗТ и ЗБР;
- Отстраняване на загинала и/или в лошо състояние растителност;
- Постепенната подмяна на ивазивни и чужди видове;
- Внасяне на нова растителност;
- Поддържане на парковите зони в т.ч. осигуряване на поливане;
- Поставяне и обслужване на парково обзавеждане (пейки, кошчета и др.);
- Монтиране на информационни табели;
- Монтиране на декоративни огради около находища на редки и застрашени растителни видове предмет на опазване;
- Дейности свързани с използване на съществуващите сгради и съоръжения съгласно тяхното функционално предназначение;
- Организиране на познавателни маршрути;

Норми:

- При съхнене на дървесната растителност се оставят до 3 единични едроразмерни дървета на 1 ха. без оставащите дървета да представляват опасност за посетителите.

Условия:

- При внасянето на нова растителност да се използват местни видове развиващи голяма биомаса;
- При организирането на познавателни маршрути да не се изгражда нова алейна мрежа.

3.2.4.4. Режими в Зона 4 – „Мемориална зона”

Режими

- Забранява се поставянето на нови паметници

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

В зоната се забранява всякакво строителство с изключение на:

- Възстановяване и поддържане на парковата инфраструктура в т.ч. ВиК мрежи, Ел. мрежи, алейна мрежа;
- Ремонт и реконструкция на водоем;
- Ремонт и реконструкция на съществуващо кафене;
- Укрепване на подпорни стени, срутища и опасни места по скалните масиви.

В границите на зоната се забранява извършването на всякакви дейности с изключение на:

- Събиране на растения с научна цел след съгласуване по реда на ЗЗТ и ЗБР;
- Отстраняване на загинала и/или в лошо състояние растителност;
- Постепенната подмяна на ивазивни и чужди видове;
- Внасяне на нова растителност;
- Внасяне на почва в ерозирани участъци;
- Поставяне и обслужване на парково обзавеждане (пейки, кошчета и др.);
- Дейности свързани с използване на съществуващите сгради и съоръжения съгласно тяхното функционално предназначение
- Монтиране на указателни, забранителни и информационни табели;

3.2.5. Специфични условия

Специфични условия за реализацията на лифтово съоръжение на територията на Хълма на Освободителите:

- Реализация на лифтово съоръжение се допуска единствено след проучване на общественото мнение на жителите на града на база на представителна извадка. Провеждане само на интернет-базирани проучвания не се допуска;
- Реализацията на обекта да не засяга съществуващи скални разкрития.
- Реализацията на обекта да не променя с повече от 1% проективното покритие с едроразмерна растителност;
- Реализацията на обекта да не допуска увреждането на видове с висок консервационен статус.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

ЧАСТ 4: ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЧИ И ПРЕДПИСАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОЛЗВАНЕ

4.1. Определяне на приоритетите

На базата на направените характеристики и оценки, отчитайки дългосрочните цели за управление, определената потенциална стойност и възможностите за реализация са определени приоритетни направления за 10 годишен период на действие на Плана. Критериите за определяне на приоритета произтичат от:

- Изисквания на национални и международни документи, планове и стратегии;
- Необходимост на проекта на база екологичната и социално-икономическа оценка разработена в Плана за управление;
- Консервационна значимост на видове, съобщества, популации или местообитания национално, европейско и международно ниво
- Роля на съответния проект или задача за постигане на дългосрочните цели за управление на защитената територия
- Ефективност на съответния проект или задача за опазването на консервационно значими видове или характеристики на ландшафта
- Роля на съответния проект за увеличаване както на образователната стойност, така и на общата атрактивност на обекта
- Икономическа ефективност на предложените проекти

На база на така формулираните критерии са определени следните приоритети, степенувани по важност:

Приоритет 1: *Опазване и възстановяване популациите и съобществата на видове с висока консервационна стойност.*

Приоритет 2: *Опазване и възстановяване на парковата рекреационна функция на обекта като недвижим обект на парковото и градинско изкуство.*

Приоритет 3: *Опазване и съхранение на естественото състояние и целостта на ландшафта.*

Приоритет 4: *Създаване възможности за провеждане на научни изследвания и екологичен мониторинг.*

Приоритет 5: *Усъвършенстване политиката на управление и контрол на природните забележителности в град Пловдив (Данов хълм, Хълма на Освободителите и Младежки хълм) Създаване на отделна административна структура за изпълнение на техните Планове за управление и проектите към тях. Възможности за финансови постъпления.*

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

4.2. Програми

Програмите за управление съответстват на поставените в горния раздел приоритети. Те са още веднъж разписани в раздел „Проекти” по-долу, където всеки от проектите е отнесен към съответната програма, към която принадлежи.

4.3. Проекти

Програма 1: Опазване и възстановяване популациите и съобществата на видове с висока консервационна стойност.

- **Проект: Опазване и мониторинг на находищата на консервационно значими растителни видове**

Дейността касае отчетените в южната висока зона находища на редки и защитени растителни видове, някои от тях - изключително уязвими към структурата на растителното съобщество, а и към други, външни влияния. Мониторингът може да се извършва на периодичен принцип или от ботаник/фитоценолог или по задание, изготвено от такъв специалист. При необходимост следва да се извършва почистване на разрастналите се около редките видове храсти, плевелни и/или рудерални видове. Може да се изпълнява и на доброволен принцип от студенти от Пловдивски университет или от Аграрния университет, стига да се направят такива договорености.

В Зона 1 „Паркова зона” и в Зона 4 „Мемориална” се допуска внасяне на нова декоративна растителност, включително и екзотични видове с високи декоративни качества.

В Зони 2 „Лесопаркова” и в Зона 3 „Висока зона” внасяне на нова декоративна растителност не се допуска.

Във всички зони се допуска събиране на растения с научна цел само от научни институти и организации, след получаване на разрешение от управляващия орган на ЗТ, съгласувано с РИОСВ.

Във всички зони се допуска, след внимателен оглед на съществуващата растителност, да се отстраняват загиналите и в лошо състояние растителни видове.

- **Проект: Възстановяване на популациите на унищожени вече находища на редки растителни видове**

Такива са напр. видове като *Silene larchenfeldiana*, *Dianthus rumelicus*. Мярката е заложена още в предходния план, но дейности по възстановяване на тези находища не са предприети. Възможна е тяхната повторна интродукция чрез засаждане и проследяване на развитието им.

При необходимост да се възстановят популациите и на други видове, в случай, че броят на видовете в находищата им започнат да намаляват драстично.

Задачата следва да се постави на ботаник и/или фитоценолог (или екип, разполагащ с такъв специалист), който помогне за осигуряване на посадъчния материал, за оформяне на насаждението и да разпише кратка инструкция за служителите от ОП „Градини и паркове”, които ще се грижат за него.

- **Проект: Опазване на типични местообитания на прилепи**

Маркиране на т.нар. „биотопни” дървета – стари хралупати дървета, които са в относително добро фитосанитарно състояние и които могат да поддържат убежища на прилепи и /или други видове.

Поставяне на къщички за прилепи на определени места на големи дървета, които да компенсират липсата на достатъчно много прилепни убежища. Къщичките могат впоследствие да се ползват и при мониторинга на прилепната фауна.

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

- **Проект: Постепенна подмяна на инвазивните видове**

Постепенно следва да бъдат премахнати инвазивните и неприсъщите за района видове. Инвазивните видове представляват сериозна и постоянна заплаха за естественото биоразнообразие, тъй като са изключително конкурентноспособни в естествените местообитания на местните видове, поради невзискателността си и способността си да се приспособяват към разнообразни екологични условия. Широкото и бързото им разпространение може да доведе до изчезване на естествените и по-редките видове. Проектът е обвързан със следващия проект.

- **Проект: Възстановяване на местните растителни съобщества на мястото на чуждоземни и нехарактерни за района видове**

Подмяната на културите от инвазивни, чуждоземни и неместни дървесни видове следва да се изпълни с видове и екземпляри от местен коренен произход с добри генетични качества. Местни видове са напр. летен дъб, полски клен, явор, мекиш, липа, ясен, калина, както и люляк, смрадлика, див рошков, хинап, червена хвойна, кукуш, копривка и др. Прилагане на технология в рамките на нормите от ПУ.

- **Проект: Поетапна подмяна на преобладаващите издънкови насаждения във лесопарковата зона**

Мероприятието може да се приеме като е постоянна мярка - част от дейностите по поддръжка на растителността.

- **Проект: Създаване на благоприятни условия за развитието на естествената растителност**

Подпроект 1: Саниране и отстраняване на загинала растителност: мярката следва да се изпълнява на периодичен принцип, като част от дейностите по поддръжка на парка.

Подпроект 2: Отстраняване на антропофитните елементи (плевели и бурени) - внимателен анализ на настанените “чужди” на естествената флора елементи и при необходимост - отстраняването им;

- **Проект: Обозначаване на природозащитно ценни или уязвими места на защитената територия**

Поставяне на информационни табели в местата, където могат да се наблюдават консервационно значими видове с картинка на вида, кратко описание, включително и на причината за неговата ценност и кратка анотация на режима на неговата защита (напр, забрана за късане на растения, за улавяне или безпокойство на животински видове или др.).

При необходимост (по преценка на персонала, грижещ се за парка) се допуска ценните растителни видове, чувствителни хабитати на животински видове или други уязвими зони да бъдат оградени с ниска декоративна ограда с добри естетически качества.

Програма 2: Опазване и възстановяване на парковата рекреационна функция на обекта като недвижим обект на парковото и градинско изкуство и създаване на условия за устойчив туризъм

- **Проект: Поддръжка и полагане на постоянни/периодични грижи за парковите насаждения**

В цялата територия на Природната забележителност следва да се извършва поддръжка на цветни партери, цветни групи в алпинеумите, отстраняване на антропофитни растителни елементи (плевели бурени), поливане, почистване на площите и др.

Касае се за постоянни дейности по поддръжка на парковата територия, които и понастоящем се извършват от служителите на ОП „Градини и паркове“.

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

На цялата територия се допускат дейности по поддръжка на парковите зони и осигуряване на поливане, но само от персонал предварително запознат с консервационно значимите видове, характерни за територията.

- **Проект: Възстановяване, поддръжка и доизграждане на елементите на парковата инфраструктура**

Проектът предвижда поддръжка и при необходимост закупуване на допълнителни пейки, кошчета, поддръжка на площадки, декоративни водни ефекти, реализация на детски площадки в ниската част на хълма, почистване и др.

Осъществяват се всички дейности за нормалната поддръжка на паркови зони, включително отстраняване на плевелни и рудерални видове (но само след внимателен оглед и проверка за наличие на консервационно значимите видове, описани по-горе), внасяне на почва в участъци с напреднала ерозия, полагане на поливни системи, пейки, кошчета и др.

След оглед на съществуващата растителност се отстраняват загиналите и намиращите се в лошо състояние растителни видове.

Необходимо е да се извърши постепенна подмяна на инвазивни и чужди растителни видове с местни такива.

Необходима е и подмяна на загиналата и издънкова растителност, връщане на традиционните растителни видове – предимно дървесни, с голяма биомаса.

Събирането на растения може да се извършва само с научна цел и само от научни институти и организации, след получаване на разрешение от управляващия орган на ЗТ, съгласувано с РИОСВ-Пд.

На територията на целия хълм не се допуска улавянето или нараняването на животински видове, с изключение на улавянето на опасни влечуги или др. подобни при риск за човешкото здраве. В такъв случай, улавянето следва да се извърши от специалисти и да се вземе становище от РИОСВ, къде да се освободи заловеният индивид.

В Зона 1 „Паркова“ се извършва поддръжка на парковата инфраструктура, вкл. ВиК, Ел. мрежи, алейна мрежа, оборудване на детски градинки, поставяне и обслужване на кошчета, пейки, изграждане на водни ефекти и др.

- **Проект: Поддръжка и доразвиване на напоителната система и декоративните водни площи**

Поддръжка на ВиК системите и възстановяване на поливната система. При необходимост поливната система може да се разшири и да се въведе капково напояване на определени места.

- **Проект: Възстановяване и поддръжка на алеи и подходи**

Почистване и поддръжка на алеите, включително ремонт на настилката, на подпорни зидове, където е необходимо (основно във високата и в лесопарковата зони) почистване на растителността обрастваща алеите и подходите.

В Зони 2, 3 и 4 не се допуска изграждане на нова алейна мрежа, а само поддържане на съществуващата такава.

Допуска изграждането и на нова алейна връзка, предвидена в североизточната част на парка с ППУП от 2009 г.

Допуска се уреждането на паркинг зона в разширението на бул. Руски при централния вход към парка.

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Автомобилният трафик и паркирането във вътрешността на Зона 1 „Паркова” е забранено, с изключение на специални транспортни средства, обслужващи познавателни маршрути в ЗТ, снабдяване на обекти и за поддръжка на територията.

- **Проект: Инфраструктурно осигуряване на парка и обектите в него**

В Зона 1 „Паркова” се разрешават строителни дейности за поддържане, възстановяване, реконструкция и доразвитие на алейната мрежа и парковото обзавеждане, водни ефекти, детски площадки, реконструкция и възстановяване на Летния театър, изграждане на Информационен център – под земята в обекта на ГЗ, както и на малки (преместваеми) обекти за обществено хранене.

В Зона 2 „Лесопаркова” се допуска строителство във връзка с възстановяване и ремонти на съществуващата инфраструктура (ВиК, Ел, алейна мрежа и др.), но не се допуска изграждането на нова алейна мрежа.

В Зона 2 „Лесопаркова” не се допуска ново строителство, с изключение на възстановяването на традиционния ресторант Голям Бунарджик в стария обем и функция (с ниска етажност и “вписване” в пространството) и поставянето на малък преместваем обект – кафене, в северната част.

В Зона 3 „Виока зона” се допускат строителни дейности само във връзка с ремонт и реконструкция на съществуващите обекти в ниската част (кафене, детска площадка, сграда на Гражданска защита-клуб Лозана и спортния комплекс).

Във високата част на Зона 3 строителство се допуска единствено за поддръжка на съществуващата алейна мрежа и акведукта.

Изграждане на инфраструктурни елементи в Зона 3 „Висока зона” се допуска само по изключение и при доказана неизбежна необходимост, след съгласуване на проекта от РИОСВ и МОСВ по реда на Глава 6 от ЗООС, задължително при наличието на становище от ботаник или фитоценолог.

В Зона 4 „Мемориална” не се допускат строителни дейности, вкл. нова алейната мрежа, а само възстановяване и ремонт, в т.ч. и на обслужващия обект – кафе в източната част на площадката.

Изграждането на всеки от обектите следва да се предшества от съгласуване с РИОСВ/МОСВ и НИНКН или регионална структура на Министерство на Културата.

Програма 3: Опазване и съхранение на естественото състояние и целостта на ландшафта

- **Проект: Предприемане на спешни мерки за борба със срутищата**

Необходимо е да се предприемат мерки по укрепване на срутища и опасни места по скалните масиви, в т.ч. и в Зона 3 „Висока зона”, но само след произнасяне на МОСВ или РИОСВ по реда на глава 6 от ЗООС.

Необходимо е да се осигури финансиране и реализиране на подготвения проект за укрепване на опасните места по Пловдивските хълмове (съгласуван от РИОСВ през 2010 г.).

Необходимо е да се проведат допълнителни огледи с участието на експерти от Гражданска защита и определяне на актуалните рискове, набелязване на местата с неотложна нужда от укрепителни или др. мерки, изработване и изпълнение на проекти за укрепването им.

Опасните зони със съществуващи рискове от срутване на скални маси следва да бъдат надлежно обозначени.

В зона 4 „Мемориална” не се допуска изсичане на скална маса.

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

- **Проект: Прилагане на противоерозионни мероприятия**

Укрепване на склоновете на хълма, чрез залесяване с подходящи за територията растителни видове.

- **Проект: Внасяне на почва на местата където ерозията безвъзвратно е унищожила почвената покривка**

Мярката е част от дейностите по поддръжка на парка. Изпълнява се при необходимост в местата, където има ерозия.

Програма 4: Създаване възможности за екологично образование, за провеждане на научни изследвания и за екологичен мониторинг

- **Проект: Реализиране на познавателни маршрути и „екопътеки“**

- Маркиране на познавателен „ботанически“ еко-маршрут

Маршрутът тръгва от южния подход между двете училища и от там се изкачва във високата част на хълма по пътеките и стълбищата между скалите и стига покрай Големия Бунарджик до върха.

Маршрутът е условно наречен „ботанически“, тъй като преминава през района с най-висока концентрация на редки растителни видове, защото те са неподвижни и могат да бъдат видяни при всяко посещение. Тук обаче има и местообитания подходящи за влечуги, за птици, за безгръначни и др. Следва да се поставят табелки не само на растителните видове, но и на други ценни видове от фауната.

Изисква поставяне на табели с трасето на маршрута не само в двата му края, но и на няколко ключови места по пътя. Може да се направи дискретна маркировка, която да бъде следвана, като на местата, където могат да се наблюдават ценните растения, се поставят табелки даващи информация за съответния вид. Може да се комбинира и с информация за някои от ценните животински видове, особено ако съответното място е тяхно типично обитание.

- Обособяване на познавателен екомаршрут „Прилепи“

Маршрутът започва от същия южен подход и се изкачва през лесопарковата зона на хълма, за да достигне също до върха.

По продължение на маршрута могат да бъдат поставени на няколко места къщички за прилепи и да бъдат обозначени т.нар. „биотопни“ дървета (стари дървета, които могат да приютяват в хралупите си прилепи и др. видове). Тези обекти (къщичките и дърветата) ще бъдат обозначени с табели, даващи информация и за видовете прилепи, които могат да бъдат срещнати тук и за консервационния им статус.

- Изграждане на лифтово съоръжение

Възможно е реализирането на проект за изграждане на лифтово съоръжение, свързващо ниската паркова част с високата мемориална част на хълма.

Ролята на лифт за непешеходни маршрути за достъп могат да играят няколко вида съоръжения: въжена линия (вж. фиг. 16 и 17), фуникуляр (вж. фиг. 18-21), кула-асансьор (вж. фиг. 22-25), трамвай-лифт (вж. фиг. 26). Към тях следва да се добави и възможност за наземен транспорт (електро-автомобили). Всички те се използват широко по целия свят за достъп до природни и исторически забележителности, като самите съоръжения са и туристически атракции. Фуникуляр осигурява достъп и у нас до хълма Трапезица в Търново (фиг. 18).

Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

Изграждането на въжена линия или друг тип съоръжение за достъп не означава обезателно увреждане на защитените скални разкрития или друго недопустимо въздействие. Въздействието зависи от избраната конструкция и начина на фундиране, заложен в проекта.

Трасето на такова лифтово съоръжение може да преминава от централния вход от бул. „Руски” срещу ул. „Петьофи” до терена, разположен до паметника на „Освободителя”. Трасето в никакъв случай не бива да преминава над южната скалиста зона, където са концентрирани най-големия брой ендемитни и защитени видове.

Точното трасе, както и параметрите на съоръжението към момента не са известни, тъй като проект на съоръжението все още не е изготвен. Необходимо е проектът за лифтово съоръжение да бъде предварително съгласуван с НИНКН (или регионална структура) и с РИОСВ/МОСВ в процедура по реда на Глава 6 от ЗООС, за да се оцени точното въздействие върху околната среда на конкретния проект. При оценката трябва да се сравнят въздействията на алтернативни съоръжения и конструкции за осигуряване на достъп, защото те се различават, а зависят и от самия проект.

Тъй като субективното възприемане на различните видове лифтове по отношение на ландшафта е разнопосочно, а въпросът е от важен обществен интерес, следва да се проучат нагласите на населението в Пловдив. Въпросът е важен за града, затова решението трябва да се вземе на база мнението на не на малка група хора, а на представителна извадка от жителите на града, анкетирани по всички правила за проучване на общественото мнение.

Изискванията към начина на избор и реализацията на проекта са посочени и в Раздел 3.2.2. Режими и норми за строителство и инфраструктура.

- Туристическо влакче с електрически двигател

Възможно е въвеждането на маршрут за туристическо влакче, с което ще става и придвижването на желаещите посетители напр. от площадката под пързалките, през главната алея и по съществуващата алея, водеща до върха. За целта нови пътища или алеи не са необходими. Целесъобразно е влакчето да бъде задвижвано с електрически двигател, за да не генерира високи нива на шум или изгорели газове.

- **Проект: Организиране на мониторинг на консервационно значимите видове на територията на природните забележителности**

Целта на проекта е да се проследи на периодичен принцип развитието на консервационно-значимите видове и при необходимост да се вземат мерки за тяхното опазване, за да не се стигне до тяхното задушаване или изчерпване. Би могло да се направи договорка с Биологически факултет на Пловдивския Университет и/или с Аграрния факултет техни студенти да участват на периодичен принцип в мониторинга на консервационно значимите видове като форма на практическо знаятие. Във всеки случай, мониторинга следва да се извършва от специалисти в областта.

Програма 5: Усъвършенстване политиката на управление и контрол на природните забележителности в град Пловдив (Данов хълм, Хилма на Освободителите и Младежки хълм) Създаване на отделна административна структура за изпълнение на техните Планове за управление и проектите към тях. Възможности за финансови постъпления

- **Проект: Създаване на Административна структура за управление на Природните забележителности на гр. Пловдив**

Спецификата на обекта, като “защитена територия” изисква на градско ниво, т.е. в Община Пловдив, да се изгради специализирана управленска структура, на която да се възложат

Консорциум „Геопонт-Чухъл“	План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик)	Август, 2017

грижите не само за този хълм, а и за останалите защитени територии в гр. Пловдив – Младежки хълм и Данов хълм. Възможността за това е предвидена както в самата заповед за обявяване на пловдивските тепета за природни забележителности, така и в разпоредбите на Закона за защитените територии.

- **Проект: Създаване на информационен център**

Препоръчително е да се създаде общ информационен център за трите хълма – природни забележителности, който да предоставя информация чрез специализирани образователни и разяснителни програми за историята и значението на хълма, за неговата роля в градския организъм, да запознава посетителите с характерните за хълма защитени и редки растителни видове и със специфичните изисквания при ползването на защитената територия. Като една от атракционо-образователните инициативи може да се експонират стари фотографии от Регионалния държавен архив – Пловдив.

- **Проект: Въвличане на обществеността в дейностите по опазване и поддържане на природните забележителности**

Организиране на ежегодна доброволческа кампания за почистване на трите природни забележителности Данов хълм, Младежки хълм и „Хълм на Освободителите“ (Бунарджик). Следва да се предвиди бюджет за информационни материали (брошури, плакати и др.), за консумативи (найлонови чували, ръкавици и др.), за извозване на събраните отпадъци, за поощрителни награди (тениски, сувенири и др.), както и за организиране на скромно празненство. Би могло да се търси сътрудничество с младежки неправителствени организации, скаутски организации и др.

- **Проект: Осигуряване на охрана**

Хълмът следва да продължи да се охранява. За оптимизиране на дейността на охранителите може да се проведат обучения на персонала, които понастоящем охраняват парка, за предмета и целите на защитената територия, за това кои са уязвимите обекти и кои дейности представляват по-голям риск. При необходимост на ключови места могат да бъдат монтирани охранителни камери. За справяне на проблема с нерегламентирано навлизане на ЛМПС могат да бъдат поставени автоматични прегради в началото на подхода към хълма, които да ограничават достъпа.

- **Проект: Уточняване на границите на защитената територия в процедура по реда на Глава 3 от Закона за защитената територии:**

- Изключване от територията на ПЗ на несвойствените обекти – например части от улици и жилищни сгради.
- Изработване и утвърждаване на актуална схема на границите на защитената територия по реда на Глава 3 от ЗЗТ – включваща опис на координатите на точките, които ги определят.

4.4. Оперативни задачи

Изброените оперативни задачи се отнасят до организация на дейностите на Община Пловдив, в качеството ѝ на структура управляваща защитената територия и във връзка с отговорностите по изпълнение на Плана за управление:

- **Осигуряване на пожарна безопасност** – разработване на противопожарен план, разписващ дейностите и отговорностите в случай на пожар;
- **Разработване на графици** за организиране възлагането на дейности по работния план;

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

- **Периодични проверки или мониторинг на обекти** – мониторинг на консервационно значимите видове на периодичен принцип, съгласно описаното по-горе;
- **Планиране и отчитане на дейностите** на различни нива в отговорните за управлението на ПЗ служби;
- **Осигуряване на организационни, процедурни и оперативни връзки на отговорните служби в Община Пловдив** с МОСВ, НИНКН и др. при необходимост;
- **Подготовка на документации на проекти** за кандидатстване за допълнителни източници на финансиране за реализиране проектите от Плана за управление;
- **Поддържане на регулярни връзки** с местни органи, организации, медии, заинтересовани лица;
- **Изработване на нови и актуализиране на елементи от информационната система за защитените територии и зелената система** с информация от настоящия План за управление и поддържането ѝ;
- **Изработване на образователни и информационни материали** за биологичното и ландшафтно разнообразие и характерните особености на Хълма на Освободителите.

4.5. Работен план

ПРОГРАМИ/ ПРОЕКТИ:	Година:						Забележка	Необходими средства
		I	II	III	IV	V		
Програма 1: Опазване и възстановяване популациите и съобществата на видове с висока консервационна стойност								
Проект: Опазване и мониторинг на находищата на консервационно значими растителни видове								Предложението касае доброволен труд, полаган от студенти, ако се направи такава договорка.
Проект: Възстановяване на популациите на унищожени вече находища на редки растителни видове								10 000 лв.
Проект: Опазване на типични местообитания на прилепи								Разходите са към проекта за обозначаване на познавателен маршрут „Прилепи“
Проект: Постепенна подмяна на инвазивните видове							постоянна мярка	Разходите за труд се остойностяват на заплатите на персонала на ОП „Градини и паркове“, заети с поддръжката на парка Разходите за посадъчен материал са описани по-долу
Проект: Възстановяване на местните растителни съобщества на мястото на чуждоземни и нехарактерни за района видове							постоянна мярка	1000 лв/год за посадъчен материал Разходите за труд се остойностяват на заплатите на персонала
Проект: Поетапна подмяна на преобладаващите издънкови насаждения във лесопарковата зона							постоянна мярка	1000 лв/год за посадъчен материал Разходите за труд се остойностяват на заплатите на персонала
Проект: Създаване на благоприятни условия за развитието на естествената растителност								
<i>Подпроект 1: Санирание и отстраняване на загинала растителност</i>							постоянна мярка	Разходите за труд се остойностяват на заплатите на персонала
<i>Подпроект 2: Отстраняване на антропофитните елементи (плевели и бурени</i>							постоянна мярка	Разходите за труд се остойностяват на заплатите на персонала
Проект: Обозначаване на природозащитно ценни или уязвими места на защитената територия								10 000 лв.
Програма 2: Опазване и възстановяване на парковата рекреационна функция на обекта като недвижим обект на парковото и градинско изкуство и създаване на условия за устойчив туризъм								
Проект: Поддръжка и полагане на постоянни/периодични грижи за парковите насаждения							постоянна мярка	Разходите за труд се остойностяват на заплатите на персонала
Проект: Възстановяване, поддръжка и доизграждане на елементите на парковата инфраструктура							постоянна мярка	5 000 лв./год.

ПРОГРАМИ/ ПРОЕКТИ:	Година:	I	II	III	IV	V	Забележка	Необходими средства
Проект: Поддръжка и доразвиване на напоителната система								5000 лв./год
Проект: Възстановяване и поддръжка на алеи и подходи							постоянна мярка	10 000 лв./год.
Програма 3: Опазване и съхранение на естественото състояние и целостта на ландшафта								
Проект: Предприемане на спешни мерки за борба със срутищата								съгласно разчетите на изготвените проекти
Проект: Прилагане на противоерозионни мероприятия								1000 лв/год за посадъчен материал Разходите за труд се остойностяват на заплатите на персонала
Проект: Внасяне на почва на местата където ерозията безвъзвратно е унищожила почвената покривка							постоянна мярка	500 лв/год
Програма 4: Създаване възможности за екологично образование, за провеждане на научни изследвания и за екологичен мониторинг								
Проект: Маркиране на познавателни маршрути и „екопътеки“								
<i>Пешеходни екопътеки</i>							поддръжка на маркировки и табели - веднъж на 3 години	средно 10 000 лв./маршрут (първоначална инвестиция) 3 000 лв/3 год. за подмяна на табели и маркировка
<i>Туристическо влакче</i>							Може да се направи под форма на публично-частно партньорство	зависи от цената на влакчето
Проект: Организиране на мониторинг на конзервационно значимите видове на територията на природните забележителности							след започване - 2 пъти годишно	Предложението касае доброволен труд, полаган от студенти, ако се направи такава договорка.
Програма 5: Усъвършенстване политиката на управление и контрол на природните забележителности в град Пловдив (Данов хълм, Хълма на Освободителите и Младежки хълм) Създаване на отделна административна структура за изпълнение на техните Планове за управление и проектите към тях. Възможности за финансови постъпления								
Проект: Създаване на Административна структура за управление на Природните забележителности на гр. Пловдив								Разходите за труд се остойностяват на заплатите на персонала при използване на съществуващо помещение на Общината
Проект: Въвличане на обществеността в дейностите по опазване и поддържане на природните забележителности							постоянна мярка	Разходите за труд се остойностяват на заплатите на персонала
Проект: Осигуряване на охрана							постоянна мярка	Разходите за труд се остойностяват на заплатите на персонала
Проект: Уточняване на границите на защитената територия в процедура по реда на Глава 3 от Закона за защитената територии								Липсва информация следва да се остойности допълнително

ЧАСТ 5: ПРЕГЛЕД НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ЦЕЛИТЕ И ЗАДАЧИТЕ

5.1. Преразглеждане на целите

На петата година от изпълнението на плана за управление е желателно да се направи основен преглед на изпълнението на целите и резултатите от прилагането на плана. Разглежда се актуалността на поставените цели и необходимостта от корекции, както и за проверка доколко планираните и осъществени проекти и задачи ефективно водят до постигането на целите на ПУ.

Следва да се предвиди организиране на публично обсъждане на изпълнението на Плана за управление на ПЗ „Хълм на Освободителите” (Бунарджик) в края на четвъртата година от изпълнението на Работния план. Организатор на публичното обсъждане следва да е управляващия орган Община Пловдив. На публичното обсъждане се канят представители на заинтересованите държавни органи, общини, научни институти и неправителствени организации. Ревизията на изпълнението на проектите и задачите от Плана се извършва се от РИОСВ-Пловдив.

5.2. Преразглеждане на задачите

След края на всяка година (до края на първото тримесечие за предходната година) се извършва отчет за изпълнените задачи и проекти и тяхното значение за постигане на оперативните цели на Плана. Оценка на извършената работа и изразходваните средства и време по изпълнението на проектите се прави текущо през годината. Това позволява да се променят приоритетите при изпълнение на дейностите и да се пренасочат средства.

Годишният отчет се подготвя от управляващата организация (в случая Община Пловдив) и включва задълженията на лицата от различните нива. Проверката и оценката се правят от РИОСВ (при необходимост с участието на МОСВ, МРРБ, МК). Протоколът от проверката се утвърждава от Директора на РИОСВ.

Оценката на изпълнението на проектите заляга в годишните отчети за свършената работа и представлява база за съставянето на годишния план и бюджет за следващата година.

Показатели за годишен преглед:

- Спазване на планираните за периода задачи – срокове, обем, качество и финансови средства;
- Анализ на причини за неспазване на проектите и задачите;
- Необходимост от включване на нови проекти и задачи.

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

Резултати от извършения преглед:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Изпълнени проекти:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Неизпълнени проекти:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Причини:

.....

.....

.....

Оценка:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

Препоръки:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

ОЦЕНКИ И ПРОВЕРКИ НА ОПАЗВАНЕТО НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ

Препоръчва се система от проверки от независими експерти, от Общината, от РИОСВ и ВОСВ на управленските и административни дейности по прилагането на плана. Проверките могат да обхванат начина на работа, организацията, финансирането, изпълнението на предписанията на този план, на национални, международни и други природозащитни ангажименти и споразумения.

Проверки на РИОСВ:

.....
.....
.....
.....

Резултати от извършените проверки:

.....
.....
.....
.....

Изпълнени дейности:

.....
.....
.....
.....

Неизпълнени дейности:

.....
.....
.....
.....

Причини:

.....
.....
.....
.....
.....

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

Оценка:

.....
.....
.....
.....
.....

Препоръки:

.....
.....
.....
.....
.....
.....

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на Освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

ФИГУРИ

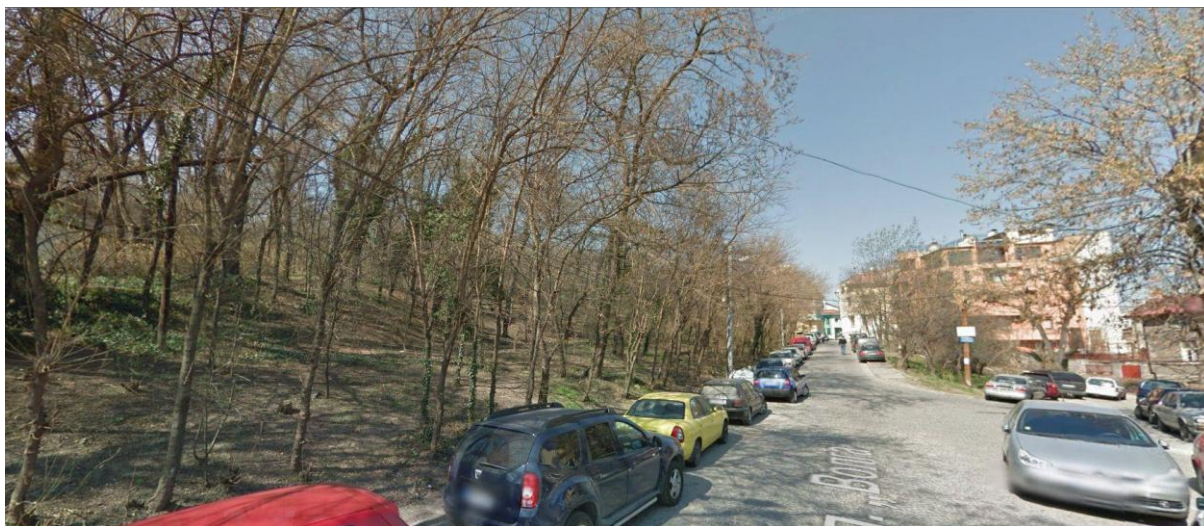
Консорциум „Геопонт-Чухъл”	План за управление на Природна забележителност „Хълм на освободителите” (Бунарджик)	Август, 2017

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

- Фигура 1 Северна граница – ул. „Волга”
- Фигура 2 Североизточна граница – ъгъла на бул. „Руски и ул. „Волга”
- Фигура 3 Източен подход от бул. Руски
- Фигура 4. Подход от югоизточната страна – между гимназиите
- Фигура 5 Подход от юг между църква Св.св. Петър и Павел и тенис кортовете
- Фигура 6 Устройствени режими - Извадка от ПУП- Паркоустройствен план на Хълм на освободителите (Бунарджик), приет през 2009 г.
- Фигура 7 Роза на ветровете (зимна и годишна) в % и тихо време в % (ст. Пловдив)
- Фигура 8 Типични магмени скали със сиенитов състав
- Фигура 9 Кактус Опунция (*Opuntia humifusa*) в южната висока част на хълма
- Фигура 10. Таралеж, заснет в източната част на хълма (N42°8'40.97" и E24°44'22.47")
- Фигура 11. Катерица от източния склон на хълма (N42°8'42.7" и E24°44'24.7")
- Фигура 12 Средни месечни стойности на мощността на дозата (nGy/h) за периода: 01.2003 – 04.2014 г. от Локална мониторингова станция Пловдив.
- Фигура 13 Стари снимки на ресторант „Голям Бунарджик”
- Фигура 14 Снимка на руините на р-т „Голям Бунарджик” - м. март 2012 г.
- Фигура 15 Снимка на временния фитнес на площадката на ресторанта - м. април 2014 г.
- Фигура 16 Въжена линия, свързваща хълма Монжуйк (защитена зона) с пристанището в Барселона
- Фигура 17 Нова, втора въжена линия, свързваща хълма Монжуйк с центъра на Барселона
- Фигура 18 Фуникуляр по хълма „Трапезица”, Велико Търново
- Фигура 19 Фуникуляр по хълма Монмартр в Париж
- Фигура 20 Фуникуляр в планината Монсерат, Испания
- Фигура 21 Фуникуляри, обслужващи исторически и природни забележителности в различни части по света
- Фигура 22 Кула-асансьор Santa Justa, свързваща центъра на Лисабон с хълм над града (връзката е между два защитени архитектурно-исторически обекта)
- Фигура 23 Хоризонтална връзка между кулата-асансьор Santa Justa и хълма

<i>Консорциум „Геопонт-Чухъл”</i>	<i>План за управление на Природна забележителност „Хълм на освободителите” (Бунарджик)</i>	<i>Август, 2017</i>

- Фигура 24 Нова, съвременна кула-асансьор в Лисабон
- Фигура 25 Кула-асансьор, свързваща две нива в историческия център на Брюксел
- Фигура 26 Трамваи-лифтове, осигуряващи връзка с архитектурно-исторически и природни забележителности, изпълняващи функция и на туристически атракции
- Фигура 27 Примери за туристически атракционни влачета, обхождащи културно-исторически и природни забележителности в различни части на света
- Фигура 28 Каскаден воден ефект и наблюдателен пункт на хълма Монжуйк (защитена територия) в Барселона, Испания

Фигура 1 Северна граница – ул. „Волга”

Фигура 2 Североизточна граница – ъгъла на бул. „Руски и ул. „Волга”

Фигура 3 Източен подход от бул. Руски

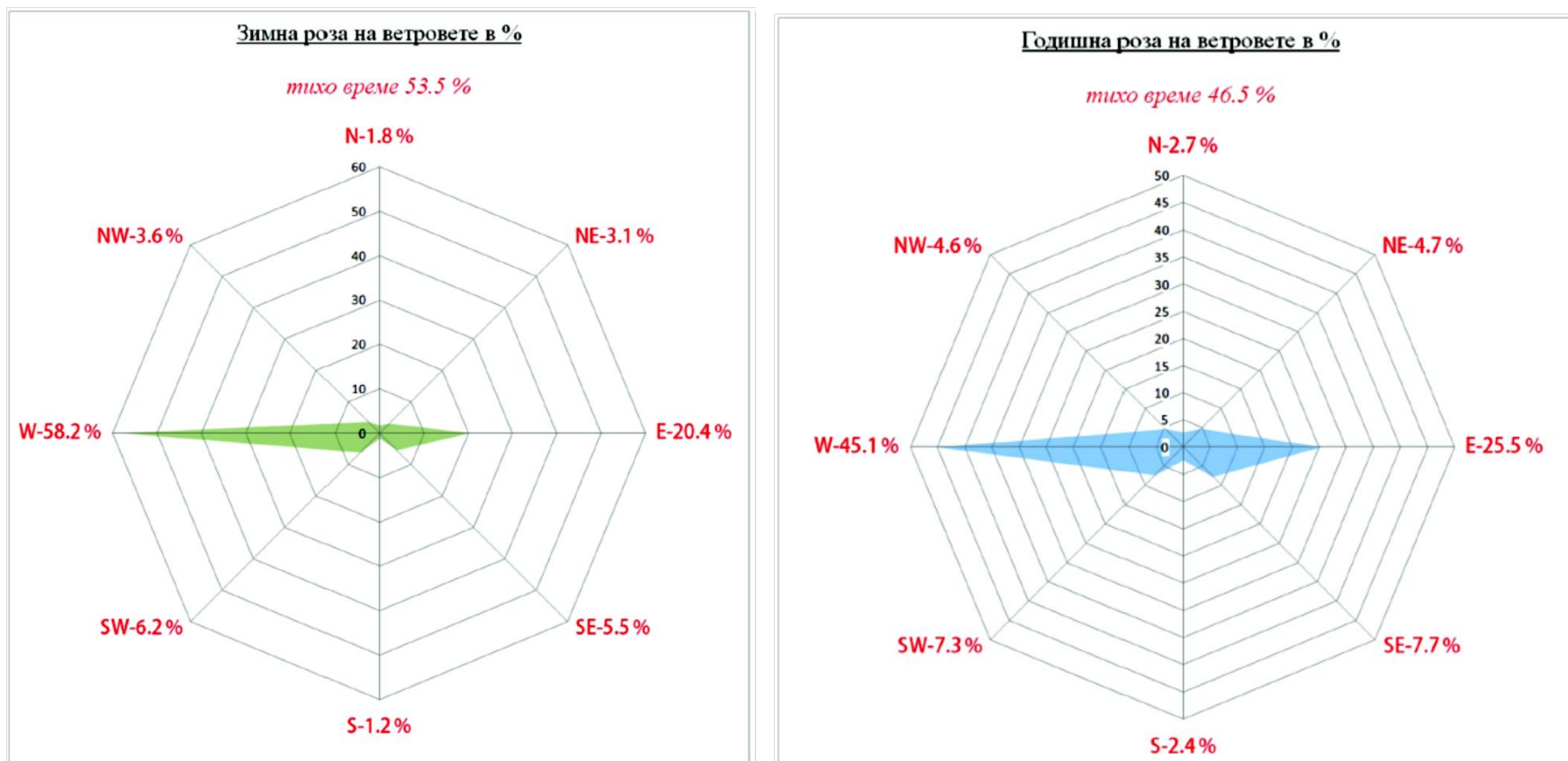
Фигура 4. Подход от югоизточната страна – между гимназиите

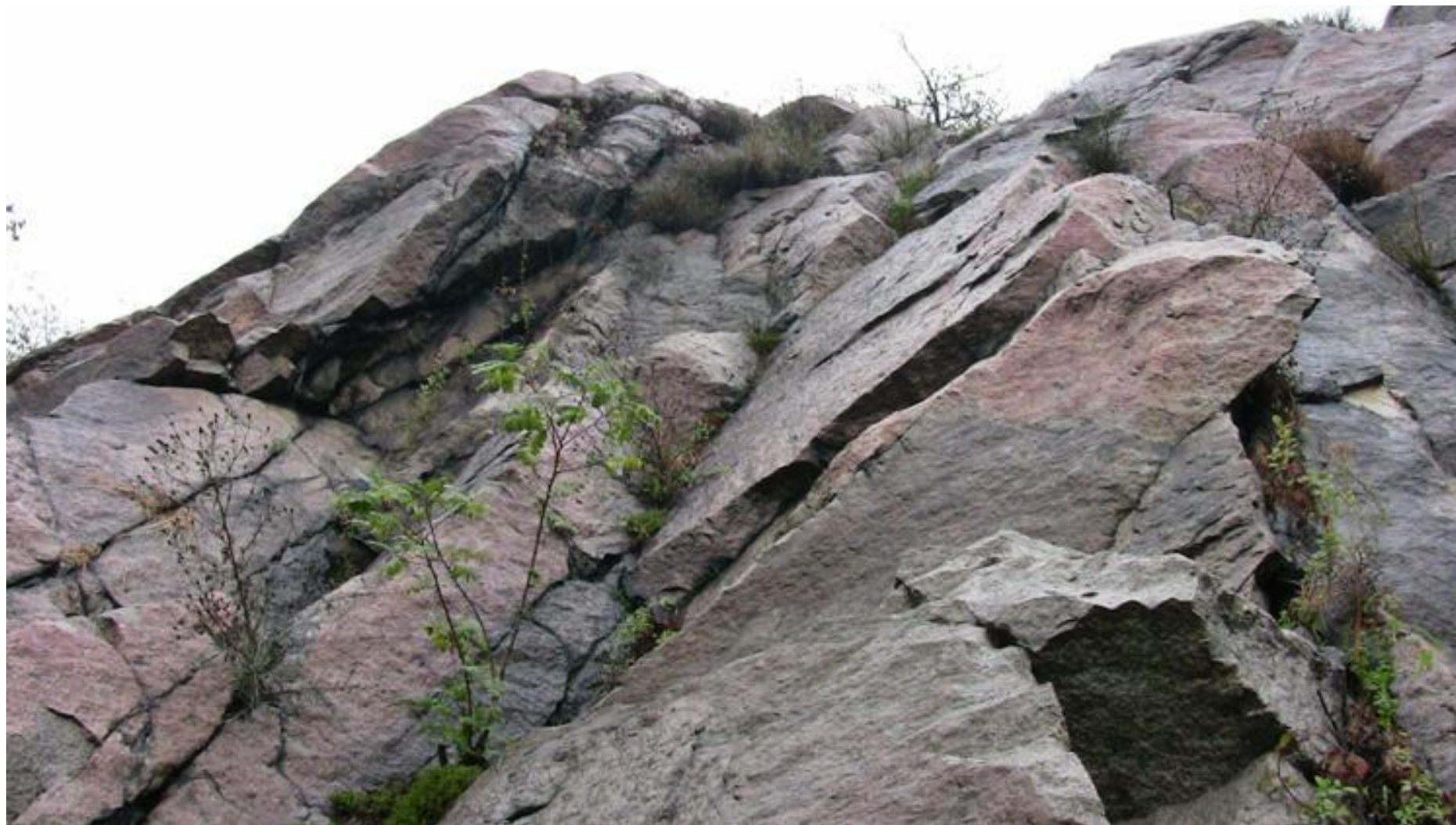
Фигура 5 Подход от юг между църква Св.св. Петър и Павел и тенис кортовете

Фигура 6 Устройствени режими - Извадка от ПУП- Паркоустройствен план на Хълм на освободителите (Бунарджик), приет през 2009 г.

Фигура 7 Роза на ветровете (зимна и годишна) в % и тихо време в % (ст. Пловдив)

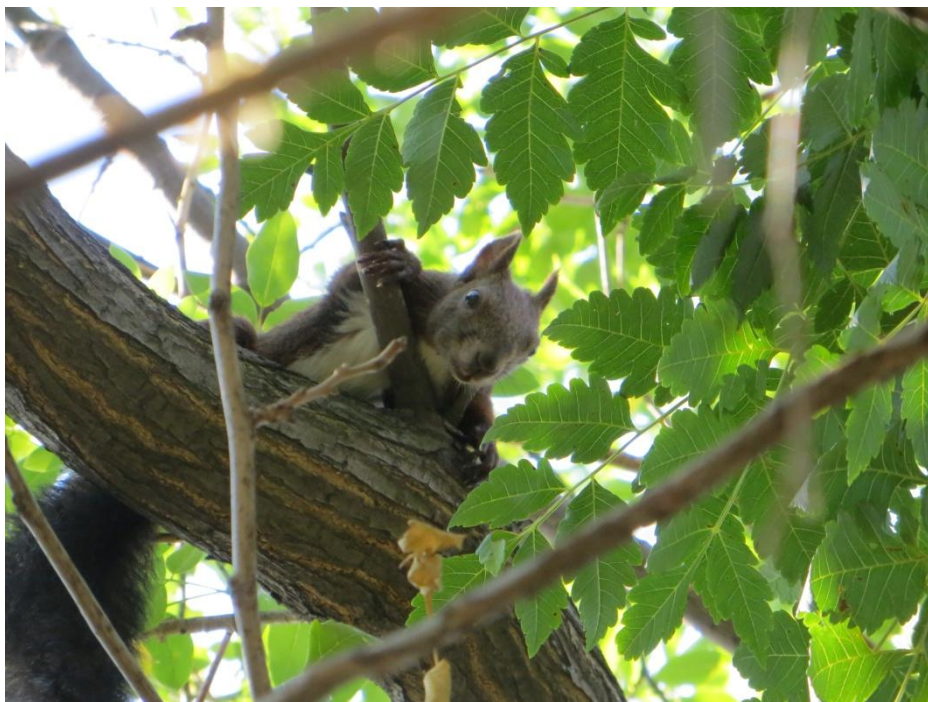
Фигура 8 Типични магмени скали със сиенитов състав

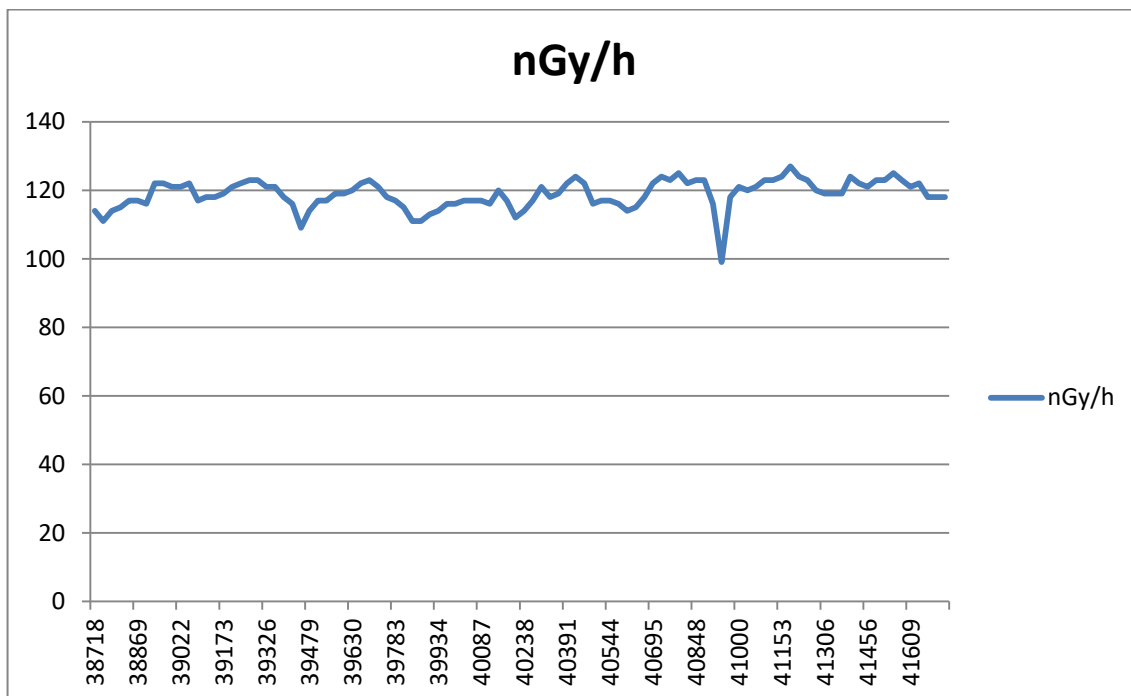
Фигура 9 Кактус Опунция (*Opuntia humifusa*) в южната висока част на хълма

Фигура 10. Таралез, заснет в източната част на хълма (N42°8'40.97" и E24°44'22.47")

Фигура 11. Катерица от източния склон на хълма (N42°8'42.7" и E24°44'24.7")

Фигура 12 Средни месечни стойности на мощността на дозата (nGy/h) за периода: 01.2003 – 04.2014 г. от Локална мониторингова станция Пловдив.

Фигура 13 Стари снимки на ресторант „Голям Бунарджик“
(1-поглед от горе и 2-поглед отпред)

Фигура 14 Снимка на руините на р-т „Голям Бунарджик“ - м. март 2012 г.

Фигура 15 Снимка на временния фитнес на площадката на ресторанта - м. април 2014 г.

Фигура 16 Въжена линия, свързваща хълма Монжуик (защитена зона) с пристанището в Барселона

Фигура 17 Нова, втора въжена линия, свързваща хълма Монжуик с центъра на Барселона

Фигура 18 Фуникуляр по хълма „Трапезица”, Велико Търново

Фигура 19 Фуникуляр по хълма Монмартр в Париж

Фигура 20 Фуникуляр в планината Монсерат, Испания

Фигура 21 Фуникуляри, обслужващи исторически и природни забележителности в различни части по света

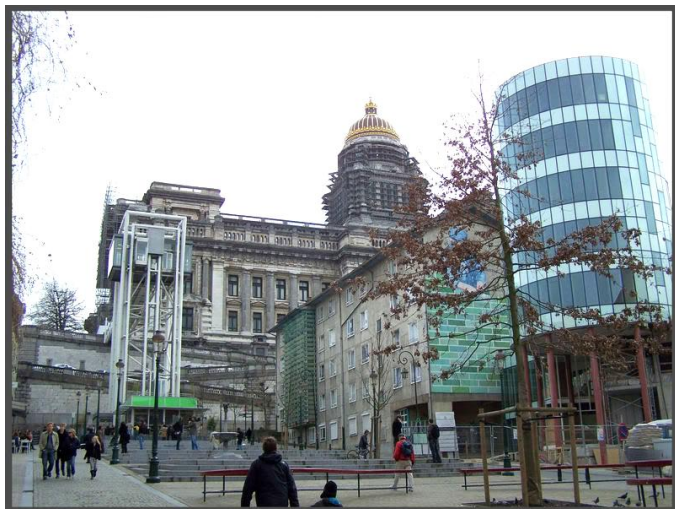
Фигура 22 Кула-асансьор Santa Justa, свързваща центъра на Лисабон с хълм над града (връзката е между два защитени архитектурно-исторически обекта)

Фигура 23 Хоризонтална връзка между кулата-асансьор Santa Justa и хълма

Фигура 24 Нова, съвременна кула-асансьор в Лисабон

Фигура 25 Кула-асансьор, свързваща две нива в историческия център на Брюксел

Фигура 26 Трамваи-лифтове, осигуряващи връзка с архитектурно-исторически и природни забележителности, изпълняващи функция и на туристически атракции

Фигура 27 Примери за туристически атракционни влачета, обхождащи културно-исторически и природни забележителности в различни части на света

Фигура 28 Каскаден воден ефект и наблюдателен пункт на хълма Монжуйк (защитена територия) в Барселона, Испания